



ПРОБЛЕМИ ДІАЛОГУ У РЕФОРМІ ОСВІТИ на прикладі Одеської, Чернівецької та Закарпатської областей

ГО «Центр стратегічного партнерства»

Ужгород 2019

УДК 37.014:352.07](477.74)(477.85)(477.87)

A-64

Аналітичний звіт за результатами реалізації проекту «Підтримка регіонального діалогу в реформі освіти в Одеській, Чернівецькій та Закарпатській областях» – Ужгород: Видавництво «ФОП Сабов А.М.», 2019. - 170 с.

Проект реалізований ГО «Центр стратегічного партнерства» у співпраці з ГО "Сприяння міжкультурному співробітництву" (м. Одеса), ГО "Квадрівіум" (м. Чернівці) за фінансової підтримки Європейського Союзу та Міжнародного фонду «Відродження» в рамках проекту «Громадська синергія» під егідою Української національної платформи Форуму громадянського суспільства Східного партнерства.

Авторський колектив

Бондаренко В.М. (вступ, розділи I – VII, X, XI), Бурейко Н.М. (розділ IX), Козачук О.О. (розділ IX), Кривошея Н.І. (розділ VIII), Кривошея Т.І. (розділ VIII), Крижевський А.М. (вступ, розділи I – VII, X, XI), Терещенко О.Д. (розділи III – VII), Шелест Г.В. (розділ VIII), Шородок О.О. (розділ IX).

Матеріали, підготовлені в рамках проекту, є виключною відповідальністю ГО «Центр стратегічного партнерства» та необов'язково відображають точку зору Європейського Союзу або Міжнародного фонду «Відродження».

ISBN 978-617-7344-91-8

РЕЗЮМЕ

Проект реалізований в межах конкурсу «Громадська синергія: посилення участі громадськості в євроінтеграційних реформах».

Дослідження містить систематизовані та узагальнені результати 460 формалізованих та 146 глибинних інтерв'ю на пілотних територіях залучених областей: Одеської, Чернівецької, Закарпатської.

Цільову аудиторію склали: представники органів місцевої влади та самоврядування; керівництво та викладачі шкіл та інших закладів освіти; учні/студенти та їх батьки; студенти вищих навчальних закладів; роботодавці, представники громадських організацій, організацій національних меншин та експерти.

Дані опитування свідчать, що менше ніж третина представників усіх цільових груп вважають, що краще здобувати освіту в Україні, а третина – що краще здобувати освіту за кордоном. При цьому майже половина респондентів хотіли б навчатися (батьки – щоб їх дитина навчалася) за кордоном.

Доволі низьку оцінку отримав стан системи освіти у цілому, так і стан її складових. На основі аналізу відповідей респондентів сформульовано основні проблеми освітньої галузі і першочергові кроки до їх подолання.

Отримані результати показали високий рівень несприйняття заходів по реформуванню освіти в Україні на тлі низької поінформованості суб'єктів освітнього процесу у регіонах проживання національних меншин щодо усіх компонентів реформи, включаючи її мету та адресата. Зафіксована невіра користувачів освітніх послуг у результативність реформування освіти частково пов'язана з неефективністю комунікації в системі управління освітою та відсутністю чіткого позиціонування тієї освітньої моделі, яка має бути побудована в Україні (автентична чи адаптована; якщо адаптована, то модель якої саме країни).

Таким чином, отримані дані виявили суттєві недоліки в організації процесу реформування освіти у регіонах з компактним проживанням представників національних меншин. Особливо це стосується інформаційного супроводу та громадського контролю за перебігом освітньої реформи та евалюації її результатів.

Разом з тим, є запит різного ступеня актуалізованості всіх без винятку учасників освітнього процесу на залучення до контролю та оцінки реформування освіти експертів, представників цільових груп, що беруть участь в освітньому процесі, представників громадянського суспільства в широкому сенсі цього слова.

Відмічено загалом позитивне сприйняття запропонованих змін в етнонаціональній складовій системи освіти. При цьому конкретні форми та методи впровадження таких змін викликали у представників національних меншин в пілотних регіонах багато зауважень та негативних оцінок. Майже всі респонденти наголосили на відсутності інформаційного супроводу цих змін.

У цілому отримана інформація підтверджує необхідність більш глибокого вивчення проблем реформування освіти в регіонах України, де компактно проживають національні меншини, із залученням спеціалістів соціологічного профілю. Таке дослідження має включати декілька етапів і базуватись на поєднанні стратегій кількісного та якісного підходів, а також включати аналіз інформації з відкритих джерел та документів.

SUMMARY

The project was implemented within the framework of the competition "Civic Synergy: Enhancing Public Participation in European Integration Reforms".

The study contains systematized and summarized results of 460 formalized and 146 in-depth interviews on pilot regions, such as: Odesa, Chernivtsi, and Zakarpattia.

The target audience consisted of representatives of local authorities and self-government; the leadership and teachers of schools and other educational institutions; pupils/students and their parents; students of higher educational establishments; employers, representatives of public organizations, organizations of national minorities and experts.

The survey data show that less than one third of the representatives of all target groups believe that it is better to get education in Ukraine, and the third - it is better to be educated abroad. At the same time, almost half of the respondents would like to study (parents - for their child to study) abroad.

The state of education in general and the state of its components were rated with quite a low score. The main problems of the educational sector and the first steps to overcome those were formulated based on the analysis of the respondents' answers.

The obtained results showed a high level of non-acceptance of educational reform measures in Ukraine on the background of low awareness of the subjects of the educational process in the regions of residence of national minorities in relation to all components of the reform, including its purpose and the addressee. Reported disbelief among users of educational services in the effectiveness of education reform is partly related to the ineffectiveness of communication in the education management system and the lack of a clear positioning of the educational model to be built in Ukraine (authentic or adapted; if adapted, what is the country whose model we are going to adapt).

Thus, the received data presents significant disadvantages in organizing the process of education reforms in regions with a compact residence of representatives of national minorities, especially with regard to information support and public control over the course of educational reform and the revaluation of its results.

At the same time, there is a request for a different level of updating of all the participants of the educational process without exception, in order to involve representatives of target groups connected with the educational process, representatives of civil society, in the broadest sense of the word, to the monitoring and evaluation of education reform.

Overall, a positive perception of the proposed changes in the ethno-national component of the education system was noted. At the same time, specific forms and methods of implementation of such changes caused a lot of comments and negative evaluations from representatives of national minorities in the pilot regions. Almost all respondents emphasized the lack of information support for these changes.

In general, the information received confirms the need for a more in-depth study of the problems of education reforms in the regions of Ukraine, where the national minorities live compactly, with the involvement of specialists from the sociological profile. Such study should include several stages and be based on a combination of quantitative and qualitative approaches, as well as the analysis of information from open sources and documents.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
I. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	9
1.ОСНОВНІ ДОСЛІДНИЦЬКІ ГІПОТЕЗИ ПРОЕКТУ	9
2. ПЛАН ПРОВЕДЕННЯ ГЛИБИННОГО ІНТЕРВ'Ю	11
3. ПЛАН ФОРМАЛІЗОВАНОГО ІНТЕРВ'Ю	13
II. АНАЛІЗ ФОРМАЛІЗОВАНИХ ІНТЕРВ'Ю В ОДЕСЬКІЙ, ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ТА ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ	15
III. ЗВЕДЕНІ РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ ЕКСПЕРТІВ ЩОДО СИСТЕМИ ОСВІТИ ТА ПРОЦЕСУ ЇЇ РЕФОРМУВАННЯ	24
IV. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ, ПРОВЕДЕНОГО В ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ	31
V. РЕЗУЛЬТАТИ ФОРМАЛІЗОВАНИХ ІНТЕРВ'Ю В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ	48
VI. РЕЗУЛЬТАТИ ФОРМАЛІЗОВАНИХ ІНТЕРВ'Ю В ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	58
VII. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ В ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ	68
VIII. РЕЗУЛЬТАТИ ГЛИБИННИХ ІНТЕРВ'Ю ТА ПРОБЛЕМИ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ	76
IX. РЕЗУЛЬТАТИ ГЛИБИННИХ ІНТЕРВ'Ю ТА ПРОБЛЕМИ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ В ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ	84
X. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	96
XI. АКТУАЛІЗАЦІЯ ПОЗИЦІЇ	102
Додаток 1. ДАНІ ПРО РЕСПОНДЕНТІВ	104
Додаток 2. ЗВЕДЕНІ ДАНІ ФОРМАЛІЗОВАНИХ ІНТЕРВ'Ю В ОДЕСЬКІЙ, ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ТА ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ	105
Додаток 3. ЗВЕДЕНІ ДАНІ ОПИТУВАННЯ ЕКСПЕРТІВ ЩОДО СИСТЕМИ ОСВІТИ ТА ПРОЦЕСУ ЇЇ РЕФОРМУВАННЯ	120
Додаток 4. ЗВЕДЕНІ ДАНІ ФОРМАЛІЗОВАНИХ ІНТЕРВ'Ю В ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ	127
Додаток 5. ЗВЕДЕНІ ДАНІ ФОРМАЛІЗОВАНИХ ІНТЕРВ'Ю В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ	142
Додаток 6. ЗВЕДЕНІ ДАНІ ФОРМАЛІЗОВАНИХ ІНТЕРВ'Ю В ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ	156

«Стаття 53. Кожен має право на освіту. Повна загальна середня освіта є обов'язковою. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам.»¹

Конституція України

ВСТУП

Освіта є основою формування розвиненого суспільства. Інтерес до ролі освіти у розвитку економіки держави істотно зростає у зв'язку з необхідністю розвитку інновацій та економіки знань, що вирішують інвестиції в освіту.

Фінансування освіти в короткостроковій та довгостроковій перспективі завжди виправдане та дає позитивний ефект. За даними Єврокомісії, у 2016 році фінансування освіти в країнах ЄС склало від 3,7% ВВП в Італії до 6,6% ВВП у Швеції при середньому показнику в ЄС – 4,7% ВВП.²

Розвиток економіки України неможливий без розвитку громадянина як особистості, як носія знань, умінь, патріотизму, а тому актуальним є формування дієвої системи дошкільної, середньої та вищої освіти як основи для економічного, інноваційного та технологічного розвитку українського суспільства на тлі європейської інтеграції.

Вибір європейських пріоритетів для України показав, що у сфері освіти для їх реалізації необхідно втілити велику кількість змін. Саме для цього в нашій країні була запроваджена та реалізовується реформа освітньої галузі, що має забезпечити відповідність освіти сучасним запитам ринку праці, особистості та суспільства загалом.

Мета реформи освіти – нова висока якість освіти на всіх рівнях: від початкової школи до вищої освіти. Однак реалізація цієї мети має низку перепон, пов'язаних із неготовністю існуючої освітньої системи забезпечити нову якість освіти. Наслідком цього, зокрема, є невідповідність рівня кваліфікації випускників вищих навчальних закладів і запитів роботодавців, рівня оплати праці та очікування працівників і, як результат, міграція робочої сили за кордон тощо.

Першим законодавчим форматом реалізації реформи став новий Закон України «Про освіту», який спрямований на всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних,

¹ Портал «Законодавство України». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

² EUROPEAN COMMISSION. Education and Training Monitor 2018. Country analysis. Режим доступу: <https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/document-library-docs/volume-2-2018-education-and-training-monitor-country-analysis.pdf>

творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу українського суспільства, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору.³

Цей закон, конкретно його сьома «мовна» стаття, спровокував різку критику з боку ряду нацменшин, які проживають в Україні, а також окремих держав ЄС. Висновок Венеційської комісії⁴ щодо Закону є позитивним, щоправда, з певними рекомендаціями та зауваженнями до процесу його імплементації.

Зміни в освітньому законодавстві у 2017 році виявилися несподіванкою для національних меншин України, передовсім через те, що ці зміни не обговорювались з ними під час попередніх консультацій, які проводило Міністерство освіти і науки, а були внесені депутатами Верховної Ради України в сесійній залі парламенту. Найбільше несприйняття сьомої «мовної» статті Закону «Про освіту» проявилось у тих регіонах, де національні меншини проживають найбільш компактно, і де українська мова або не використовується, або використовується дуже мало. Дослідження, проведене Інститутом економічних досліджень і політичних консультацій у Закарпатській, Чернівецькій та Одеській областях за спільною методологією, показало, що найбільш непримиримими противниками запровадження викладання українською мовою в школах національних меншин є національно-культурні товариства Чернівецької та Закарпатської областей. За даними зазначеного дослідження, вони не готові йти на компроміс і виступають за скасування ініційованих змін або за їх відтермінування на тривалий час. Національно-культурні товариства є найбільш організованою зацікавленою стороною, їхню позицію часто можна почути в медіа та під час публічних заходів.⁵

У жовтні 2018 року у першому читанні Верховною Радою було ухвалено законопроект «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Парламент почав розглядати документ 28 лютого 2019 року та вніс у процесі розгляду 2082 поправки. Закон було прийнято 25 квітня 2019 року.⁶

У більшості країн світу знати державну мову та говорити нею – обов'язок кожного, хто є громадянином держави або приїхав жити, навчатися, працювати. В окремих країнах світу за незнання державної мови передбачені штрафи, іноді досить суттєві. Наприклад, в Естонії тих, хто за рік не вивчив державну мову, очікує штраф у розмірі 70 євро. У 2017 році у Латвії Центр державної мови

³ Урядовий портал. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/reformi/rozvitok-lyudskogo-kapitalu/reforma-osviti>

⁴ Рішення Венеційської комісії. Режим доступу: <https://assets.documentcloud.org/documents/4327700/VC-on-Art-7-of-Law-on-Education-2017.pdf>

⁵ Офіційний сайт ІЕД і ПК. Режим доступу:

http://www.ier.com.ua/files/Public_events/2019/RFR_Osvita/Osvita_mova_pp_2019.pdf?fbclid=IwAR30Qa63RB10sz3XLpZcxNWr7G50uFQgMC0W8xSEok3Nc0d41BfMAZKtg

⁶ Портал «Законодавство України» Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>

оштрафував мера міста Даугавпілса Ріхардса Ейгімса за недостатній рівень знання латиської мови. У США поліція штрафує тих, хто не може відповідати на запитання англійською мовою, виписуючи штраф такого змісту: “No communication – 1000\$”. Це значить, що поставивши людині кілька запитань, поліцейські не змогли порозумітися з нею, зокрема, через її незнання англійської мови.⁷

16 липня 2019 року Конституційний Суд України визнав таким, що відповідає Конституції України (є конституційним), Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року № 2145–VIII зі змінами.⁸ Закон «Про освіту» відповідає європейським нормам і практикам, щоправда, реалізація його «мовної» статті в Україні – заполітизована. Крім того, ситуація навколо сьомої статті цього Закону вийшла і на міждержавний рівень, а тому потребує вирішення через формування конструктивного, міжкультурного діалогу між політиками, громадою, нацменшинами, а також урядами сусідніх держав задля вироблення спільних рішень і механізмів, які б об’єктивно забезпечили реалізацію права громадян України на якісну освіту та знання державної мови із урахуваннями їх етнічних особливостей, а також забезпечували подальшу інтеграцію в ЄС і стабільність в Українській державі. Саме визначення таких рішень та механізмів і стало основою цього проекту.

⁷ Портал «legalhub.online». Режим доступу: <https://legalhub.online/intelektualna-vlasnist/movne-pytannya-chomu-u-sviti-shtrafuyut-za-neznannya-derzhavnoyi-movy-a-v-ukrayini-ni/>

⁸ Портал Конституційного суду України. Режим доступу: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/10_p_2019_0.pdf

I. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1. ОСНОВНІ ДОСЛІДНИЦЬКІ ГІПОТЕЗИ ПРОЕКТУ

- Представники цільових груп учасників освітнього процесу в навчальних закладах Одеської, Чернівецької, Закарпатської областей, у яких відбувається навчання мовами національних меншин (що є до того ж мовами сусідніх держав) – (учні та студенти; їхні батьки; вчителі, викладачі; представники адміністрації та менеджменту: директори, ректори/проректори, працівники відділів освіти обласних та районних адміністрацій; представники громадянського суспільства, роботодавці) – оперують різними критеріями оцінки якості освітнього процесу та його реформування. Відповідно особливим є бачення напрямів і перспектив реформування, що пов'язано як із різними інтересами та цілями участі в освітньому процесі, так і з різним індивідуальним/груповим досвідом. Зокрема, представники національно-культурних товариств оцінюють хід реформування освіти та її цілі суттєво іншим чином порівняно з учнями, студентами та батьками.

- Очікування представників досліджуваних цільових груп щодо завдань освітньої реформи тією чи іншою мірою розходяться з офіційно проголошеною на державному рівні метою реформування освіти в Україні – нова висока якість освіти на всіх рівнях: від початкової школи – до закладів вищої освіти.⁹ Оскільки система освіти виконує явні функції (набуття певного рівня знань, підготовка кадрів відповідної кваліфікації та спеціалізації, соціалізація, формування свідомого громадянина) та латентні функції (соціальна мобільність, підтримання та розвиток національно-культурної ідентичності тощо), найбільший конфліктний потенціал мають ті аспекти освітнього процесу, які пов'язані саме зі згаданими латентними функціями. Явні функції викликають найменше розбіжностей серед представників цільових груп.

- Усі проголошені реформою завдання зберігають також групову специфіку, визначальною рисою якої є те, що представники різних цільових груп під одними й тими ж формулюваннями розуміють різні речі. Наприклад, «інтеграцію у європейський освітній простір» випускники, студенти та батьки можуть сприймати як полегшення можливостей для навчання у ВНЗ за кордоном, викладачі – як активізацію програм грантового співробітництва та зарубіжного фінансування проектів, управлінці – як можливість видавати визнані документи про освіту міжнародного зразка, що підвищить привабливість освіти у певному навчальному закладі.

- Ставлення до освітньої реформи представників різних цільових груп, окрім власне групових інтересів, «навантажене» ціннісним компонентом, тобто важливу роль відіграє те, носії яких цінностей переважають серед представників конкретної цільової групи.

- Щодо оцінок реформи освіти в Україні, то міжгрупові відмінності можуть бути зумовлені двома конкуруючими моделями суспільної ролі освіти:

⁹ Урядовий портал. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/reformi/rozvitok-lyudskogo-kapitalu/reforma-osviti>

а) моделлю надання освітніх послуг їх споживачам; б) моделлю системи освіти як суспільного інституту, який є одним з центральних елементів державного будівництва та громадянського виховання.

- Серед представників різних цільових груп існує значний незадоволений попит на децентралізацію визначення змісту освіти та децентралізацію управління освітньо-культурною сферою.

- Представників усіх цільових груп об'єднує незрозуміння адресата освітньої реформи (у чіьх інтересах вона здійснюється? на кого спрямовані її результати?), недовіра до реформування освітньої сфери внаслідок її переважно формального, імітаційного характеру. Поширення недовіри всередині представників цільових груп підсилюється «дискурсом недовіри» – непублічними критичними оцінками, які розповсюджуються внаслідок недостатності громадського обговорення новацій та змін у освітньому процесі. Тобто крім базової недовіри до держави одним з важливих чинників дефіциту громадської легітимації реформування освіти є брак інформації, відсутність діалогу між учасниками освітнього процесу, представниками громадянського суспільства та державними органами управління освітнім процесом (включаючи тих, кого ми віднесли до менеджменту).

- Відсутнє чітке визначення зарубіжних зразків реформування системи освіти в Україні, які могли б певною мірою виконувати роль стандарту для кінцевої мети реформування.

- Можна виділити як суто комунікативні, так і ціннісно-культурні (історична пам'ять, етнічність) бар'єри консенсусу учасників освітнього процесу щодо перебігу та мети його реформування. Обидва типи бар'єрів існують на горизонтальному (міжгруповому) та вертикальному (ієрархічно-управлінському) рівнях.

- В Україні може бути реалізована власна модель реформування освіти, яка буде враховувати як досвід європейських країн, так і специфіку українських реалій, унікальну історію регіонів, у яких компактно проживають національні меншини, позитивний досвід відносин між ними протягом багатьох поколінь.

- Основними засобами консенсусної легітимації освітньої реформи у Одеській, Чернівецькій, Закарпатській областях, у яких відбувається навчання мовами національних меншин, можуть бути:

- а) проведення масштабного комплексного дослідження результатів та соціальних наслідків освітньої реформи;

- б) запровадження постійного публічного моніторингу успіхів та прорахунків реформування з метою «real-time» евалюації ходу реформи;

- в) підвищення рівня поінформованості учасників освітнього процесу щодо всіх основних аспектів реформування;

- г) підвищення ролі споживачів освітніх послуг у визначенні змісту, методів та організації освітнього процесу при збереженні за державою функції стандартизації набутих знань, умінь і навичок;

д) створення спеціальних громадських рад із консультативною функцією при місцевих відділах освіти, у яких можна було б обговорювати найбільш проблемні та конфліктні питання реформування;

е) широке залучення представників громадянського суспільства до обговорення освітньої реформи та розробки рекомендацій щодо її практичної реалізації.

2. ПЛАН ПРОВЕДЕННЯ ГЛИБИННОГО ІНТЕРВ'Ю

Напрями опитування	Завдання, питання модератора
Стан освіти в Україні	<ul style="list-style-type: none"> • Чи існують/не існують проблеми в системі освіти в Україні? Які саме? Чому? Які в ній переваги? Чому? Які в ній недоліки? Чому? • Чи покращились умови для отримання освіти в Україні за останні 5 років? Що покращилось/не покращилось/погіршилось? Чому? В чому це проявляється?
Загальне ставлення до реформи освіти в Україні	<ul style="list-style-type: none"> • Як Ви вважаєте, чи потрібна реформа освіти в Україні? Чому? Що саме потрібно? Якщо реформа не потрібна, то чому? • Чи достатньо Ви поінформовані про реформу освіти в Україні? Якщо недостатньо, то як підвищити поінформованість про реформу освіти? • Яка мета реформування освіти в Україні? Чому Ви так вважаєте? Чи збігається проголошена мета з реальним ходом реформи? Що збігається, що не збігається? • На кого спрямована реформа освіти в Україні? Хто від цього виграє/програє? Чому? • Що вже вдалося зробити в рамках реформування системи освіти? • Скільки часу буде потребувати реалізація реформи освіти в Україні? • Одним із завдань реформи освіти в Україні проголошена інтеграція в європейський освітній простір. Що для Вас це означає? Чому? • Якби реформу освіти проводили саме Ви, яким чином Ви б її проводили? З чого би почали / що продовжили? Досвід якої країни, з Вашої точки зору, найбільше підходить для України? • Які проблеми Ви бачите у реалізації освітньої реформи? Чому саме ці проблеми?

	<ul style="list-style-type: none"> • Досвід якої країни Ви б порадили як зразок для реалізації реформи освіти в Україні? Чому? Досвід якої країни, на Вашу думку, впроваджується тепер в Україні? • Яке з визначень є для Вас більш близьким: «Освіта – це система з надання освітніх послуг громадянам (на їх вибір та за їхнім бажанням)»; «Освіта – це суспільний інститут, який є одним з центральних елементів державного будівництва та громадянського виховання». • Чи могла би бути в Україні реалізована власна, українська модель освіти? Якою вона могла б бути? • Чи знаєте Ви про децентралізацію управління освітньо-культурною сферою? Чи має сьогодні вплив децентралізація на впровадження освітньої реформи? Чому? • Чи вважаєте Ви доцільним поглиблення децентралізації у сфері управління освітньою галуззю? Чому?
<p>Ставлення до етнонаціональної освіти</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Чи є для Вас проблемою, що Ваша рідна мова викладається факультативно? Якщо так, то чому, якщо ні, то чому? Наскільки ця проблема є актуальною? Оцініть, будь ласка, за 5-бальною шкалою, наскільки ця проблема є актуальною: <ul style="list-style-type: none"> - для Вас особисто; - для членів Вашої родини; - для Вашого найближчого оточення (друзі, родичі); - для Ваших колег по роботі; - для національної чи етнічної групи, до якої Ви себе відносите; - для України як держави, що прагне до європейських стандартів; • Які почуття викликає такий спосіб навчання, коли викладання проходить факультативно? Чому? • Чи очікуєте Ви змін у разі обов'язкового навчання українською мовою? Чи є це проблемою? Чому? • Чи достатнім є законодавче забезпечення навчання Вашою рідною мовою в сучасній Україні? Чому? • Чи достатнім є матеріальне забезпечення для підтримки навчання Вашою рідною мовою на належному рівні?

	<ul style="list-style-type: none"> • Чи достатньо враховує система освіти культурну специфіку Вашого регіону? Що потрібно враховувати? Чому?
<p>Роль громадських об'єднань у сприянні освітній реформі в Україні</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Які організації могли би відіграти найбільшу роль у вирішенні проблем реформування освіти в Україні: <ul style="list-style-type: none"> - клуби - просвітницькі організації - громадські ради при органах управління освітою - інші об'єднання громадян (які саме?) <p>Чому саме вони?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Чи достатній діалог щодо реформування освіти в Україні між владою та суспільством? Так/ні? Якщо ні, то чому? • Що могло б допомогти в налагодженні цього діалогу? Які організації мають взяти участь у конструктивному діалозі між державою та суспільством щодо реформування освіти в Україні? Чому? • Як Ви ставитесь до публічного моніторингу реформування освіти в Україні? Це добре чи погано? Чому? • Чи ефективна, на Вашу думку, існуюча система моніторингу та контролю якості системи освіти в Україні? Чому? • Чи могли б громадські об'єднання допомагати при вирішенні проблем з навчанням? Чому?

3. ПЛАН ФОРМАЛІЗОВАНОГО ІНТЕРВ'Ю

- Поняття освіти для цільової групи.
- Оцінка стану системи освіти на національному, місцевому та локальному рівнях.
- Визначення та пріоритетизація проблем освіти на національному, місцевому та локальному рівнях.
- Визначення основних тенденцій змін в системі освіти на національному, місцевому та локальному рівнях.
- Оцінка на національному, місцевому та локальному рівнях складових системи освіти:
 - рівень знань, умінь та навиків, які отримують випускники навчальних закладів;
 - зміст освіти, її відповідність сучасним вимогам;
 - рівень кваліфікації педагогічного персоналу;

- рівень кваліфікації та компетентності керівництва освітньою галуззю в Україні;
- рівень фінансового та матеріально-технічного забезпечення;
- забезпечення прав учнів на навчання рідною мовою;
- конкурентоспроможність української освіти у світі.
- Визначення кроків задля покращення якості освіти на національному, місцевому та локальному рівнях.
- Оцінка рівня корупції в системі освіти.
- Обізнаність зі змістом освітньої реформи.
- Відношення до зовнішнього незалежного тестування якості знань.
- Відношення до навчання українською мовою представників національних меншин.

II. АНАЛІЗ ФОРМАЛІЗОВАНИХ ІНТЕРВ'Ю В ОДЕСЬКІЙ, ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ТА ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ

Дані опитування свідчать, що 32,4% представників усіх цільових груп вважають, що краще здобувати освіту за кордоном, а 29,2% – краще здобувати освіту в Україні. Варто зауважити, що 39,8% опитаних батьків – в силу більш практичних та патріотичних інтересів – вважають за доцільніше для своїх дітей навчання в Україні, ніж за кордоном. Серед представників студентів 31,9% надають перевагу навчанню за кордоном та 28,5% – в Україні. Однак є майже 40% опитаних студентів, яким складно визначити переваги навчання в Україні чи за кордоном, що може свідчити про наявність позитивних очікувань від існуючої системи вищої освіти в нашій державі.

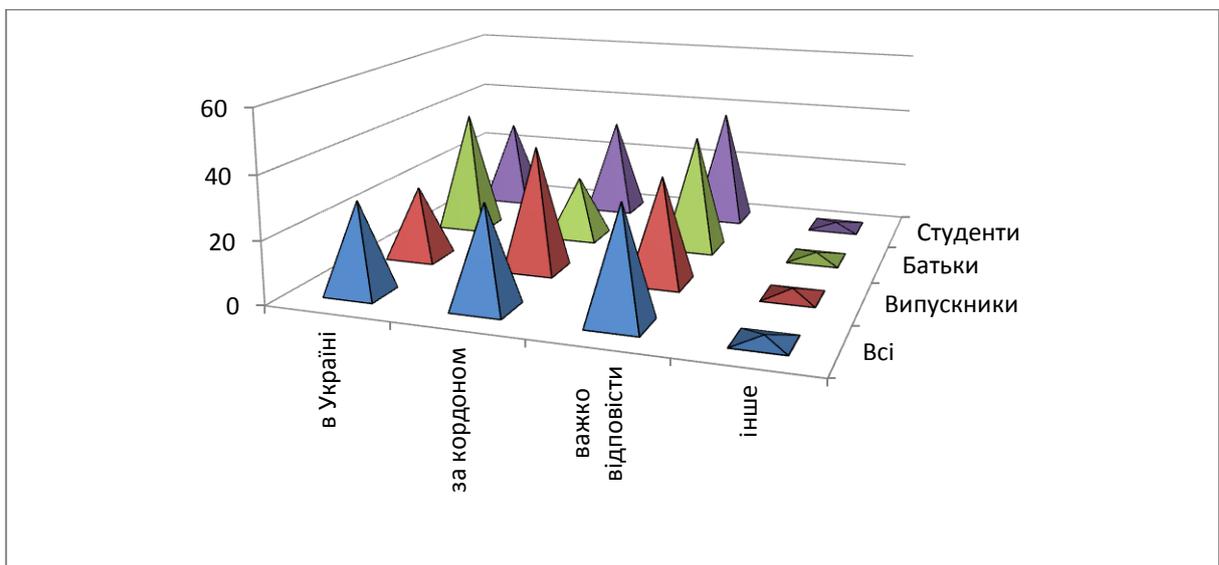


Рис. 2.1. «Де, на Вашу думку, краще здобувати освіту?»

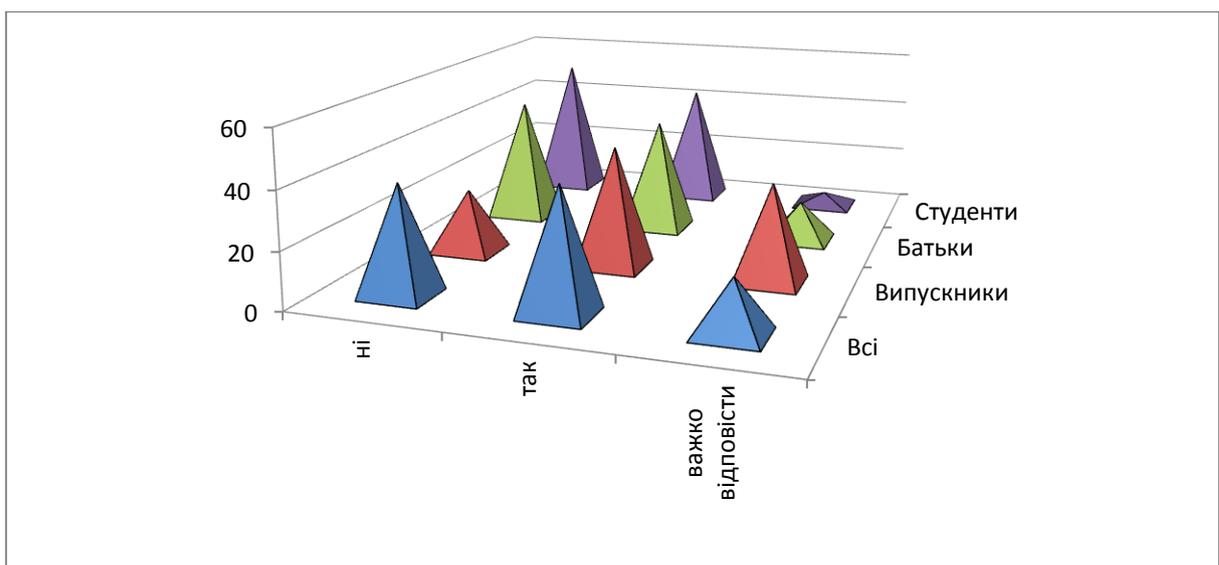


Рис. 2.2. «Чи хотіли б Ви навчатися (для батьків – щоб Ваша дитина навчалася) за кордоном?»

Оцінка. Для всіх опитаних представників цільових груп освіта насамперед є засобом підготовки майбутніх кваліфікованих високооплачуваних спеціалістів, засобом пізнання, отримання нових знань, способом формування розвинутої гармонійної особистості. Саме такі потреби цільові групи прагнуть задовольнити через інститут освіти. Слід зазначити, що батьки та студенти надають пріоритет потребі у формуванні розвинутої гармонійної особистості над потребою у пізнанні, отриманні нових знань. Варто відмітити, що приблизно таку мету покладено в основу нового Закону України «Про освіту», що дає підстави до сподівань у системності та формальній взаємоузгодженості потреб цільових груп та задекларованих напрямів реформування освіти. Однак засоби реалізації мети закону потребують часу, а потреби цільових груп щодо освітніх послуг в нинішній період – не задоволені, відповідно існує розрив у часі.

Більше половини всіх опитаних представників цільових груп теперішній стан системи освіти в Україні оцінили на «середній рівень». Стан дошкільної та середньої освіти понад 40% опитуваних оцінили як задовільний, а от професійно-технічну та вищу освіту на «задовільно» оцінили лише трохи більше 30%.

Задовільну оцінку респонденти надали таким елементам освіти, як зміст освіти, її відповідність сучасним вимогам (40,9%), рівень кваліфікації та компетентності керівництва освітньою галуззю в Україні (32,2%), конкурентоспроможність української освіти у світі (30,4%), забезпеченість навчального закладу необхідною матеріально-технічною базою (31,7%), прояви корупції з боку керівництва навчального закладу, педагогічного персоналу (20%).

Високі позитивні оцінки всіх цільових груп отримали такі елементи системи освіти: рівень знань, умінь та навиків, які отримують випускники навчальних закладів (58,4%), рівень кваліфікації педагогічного персоналу (55,4%), забезпечення прав учнів на навчання рідною мовою (59,8%), рівень кваліфікації педагогів навчального закладу (67,4%), рівень кваліфікації керівництва навчального закладу (63,8%), безпека перебування у навчальному закладі (64,1%), санітарно-гігієнічні та побутові умови перебування в навчальному закладі (49,9%), морально-психологічна обстановка в навчальному закладі (52,6%). Найнижчі оцінки отримав рівень фінансового та матеріально-технічного забезпечення – 49,1%.

Більше половини всіх опитаних представників цільових груп (55,9%) вважають, що проблема вдосконалення якості освіти в Україні є першочерговою, і 35,2% вважають, що це питання важливе, але є більш нагальні проблеми. Це свідчить про значимість цієї проблеми для суспільства та для країни в цілому.

Найгострішими проблемами системи освіти в Україні, на думку представників цільових груп, є: невизнання дипломів більшості вітчизняних навчальних закладів у світі (44,9%), невідповідність змісту освіти вимогам ринку праці (38,9%), низька мотивація учнів/студентів (30,9%), низький рівень якості

освіти у порівнянні зі світовим рівнем (30,7%), корумпованість викладацького складу та керівництва навчальних закладів (25,7%) і застарілі, неякісні або ідеологізовані підручники (19,7%).

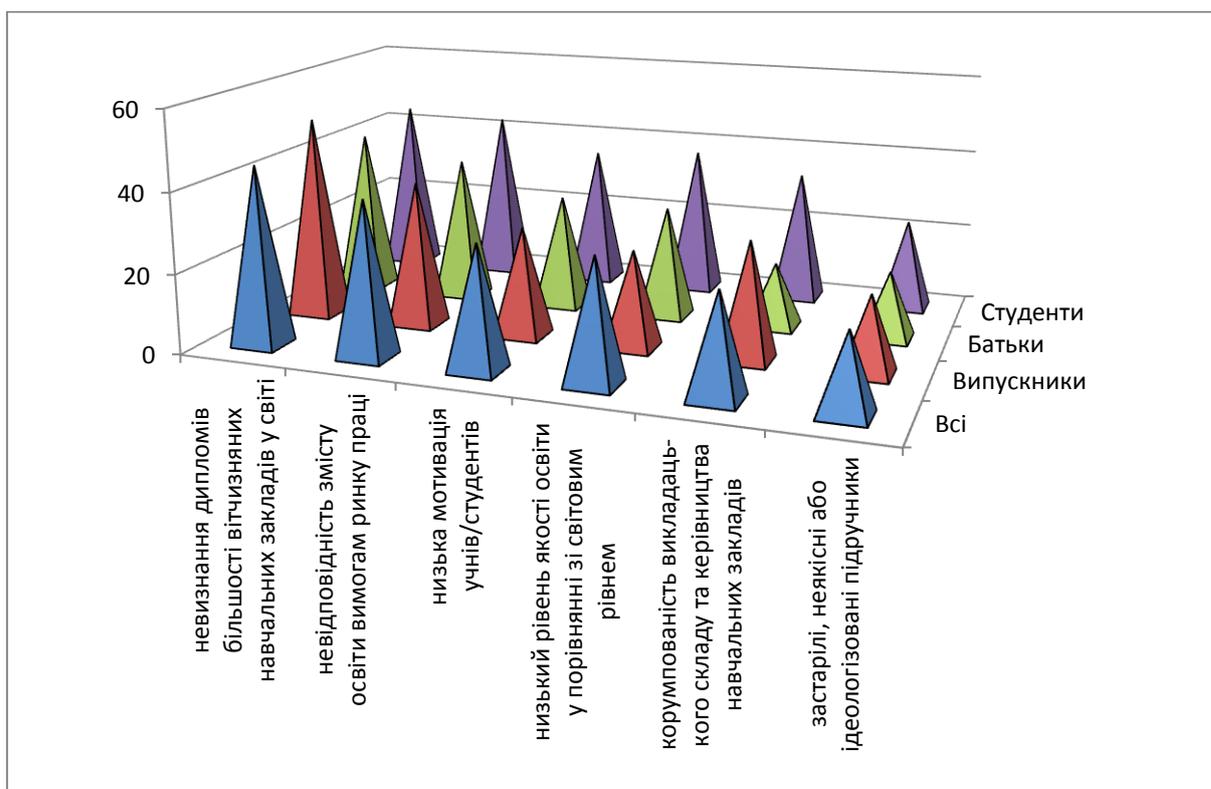


Рис. 2.3. «Які сьгоднішні проблеми освіти Вам здаються найбільш актуальними для України в цілому?»

Серед актуальних проблем освіти на рівні населеного пункту були виділені: низька мотивація учнів/студентів (35,2%), невідповідність змісту освіти вимогам ринку праці (27,9%), слабка матеріально-технічна база (26,2%), низький рівень якості освіти у порівнянні зі світовим рівнем (23,4%), невизнання дипломів більшості вітчизняних навчальних закладів у світі (22,7%) та недостатня кількість місць у школах, навчання у кілька змін (19,7%).

На рівні навчального закладу для всіх представників цільових груп найактуальнішими проблемами є: низька мотивація учнів/студентів (31,4%), невідповідність змісту освіти вимогам ринку праці (30,2%), невизнання дипломів більшості вітчизняних вузів (29,4%), низький рівень якості освіти у порівнянні зі світовим рівнем (25,7%), слабка матеріально-технічна база (23,9%) і корумпованість викладацького складу та керівництва навчальних закладів (19,5%).

Основними кроками до покращення якості освіти, на думку всіх представників цільових груп, мають стати: узгодження викладання навчальних дисциплін з потребами майбутньої професії (63,1%), боротьба з усіма проявами корупції та недоброчесності у навчальних закладах (46,1%), налагодження співпраці з закордонними освітніми організаціями (44,9%), підвищення оплати

праці вчителів/викладачів (44,6%) та стимулювання дослідницької діяльності у навчальних закладах (35,7%).

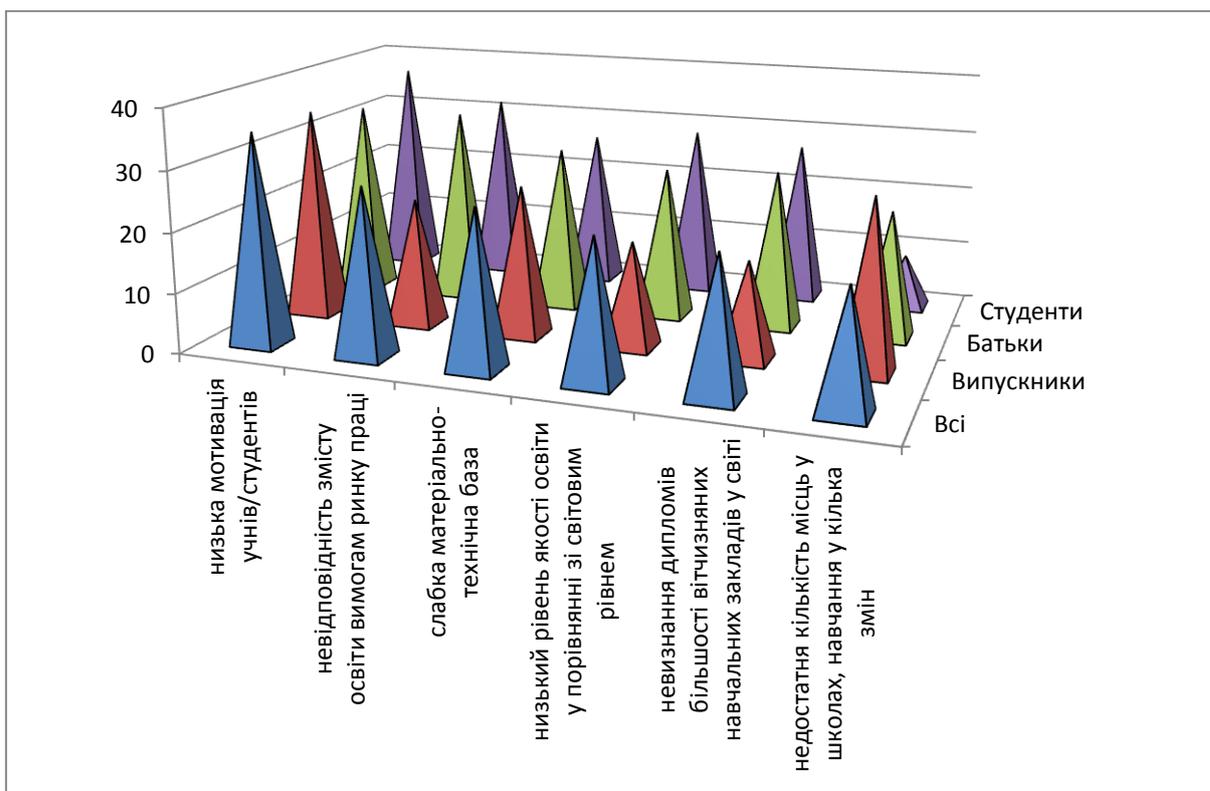


Рис. 2.4. «Які сьгоднішні проблеми освіти Вам здаються найбільш актуальними для Вашого населеного пункту?»

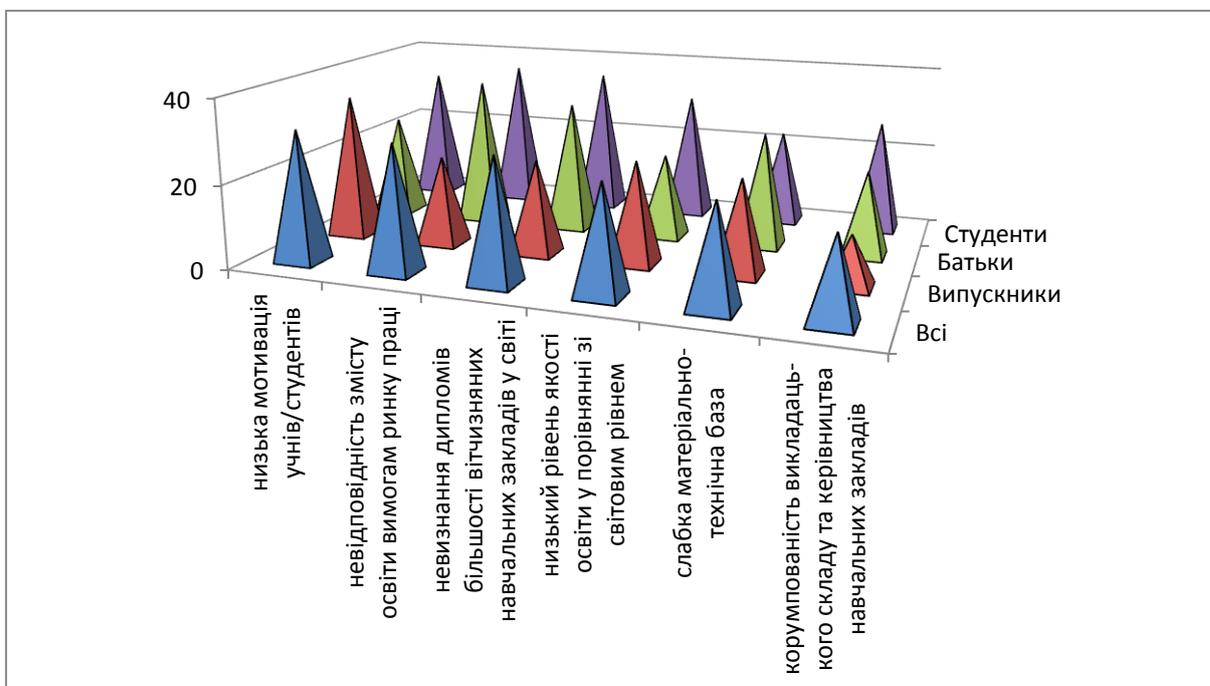


Рис. 2.5. «Які сьгоднішні проблеми освіти Вам здаються найбільш актуальними для навчального закладу, в якому Ви навчаєтесь (для батьківів – у якому навчається Ваша дитина)?»

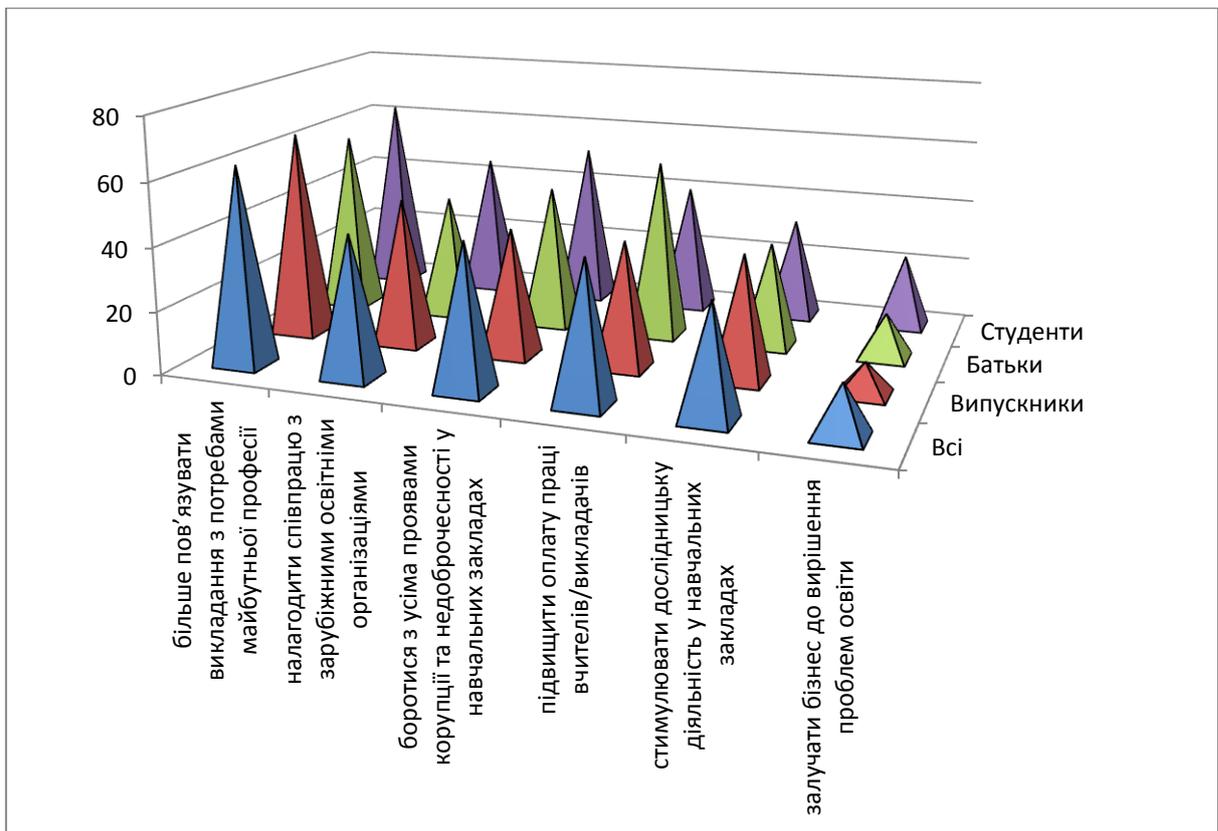


Рис. 2.6. «Які першочергові кроки для покращення якості освіти, на Вашу думку, слід здійснити?»

Усі опитані представники цільових груп підтверджують гіпотезу про наявність двох конкуруючих моделей освіти в Україні, при цьому 55,1% підтримали модель «надання освітніх послуг», 42,9% – модель «суспільного інституту».

Реформа освіти: оцінка, проблеми

62,4% опитаних представників цільових груп ознайомлені з окремими положеннями реформи і лише 14,7% добре ознайомлені з основним змістом реформи. Варто зауважити, що кожний п'ятий взагалі нічого не знає про реформування освіти в Україні. Очікуваними є і результати з приводу впливу освітньої реформи на респондентів: лише 9,0% відчують цей вплив, 48,4% – «певним чином відчують, проте зміни незначні».

Варто зауважити все ж таки досить негативне ставлення до нинішньої освітньої реформи (попри те, що більшість підтвердила її необхідність): лише 28,7% оцінили її скоріше позитивно, а 21,7% – скоріше негативно. Лише 5% респондентів оцінили безумовно позитивно реалізовану освітню реформу.

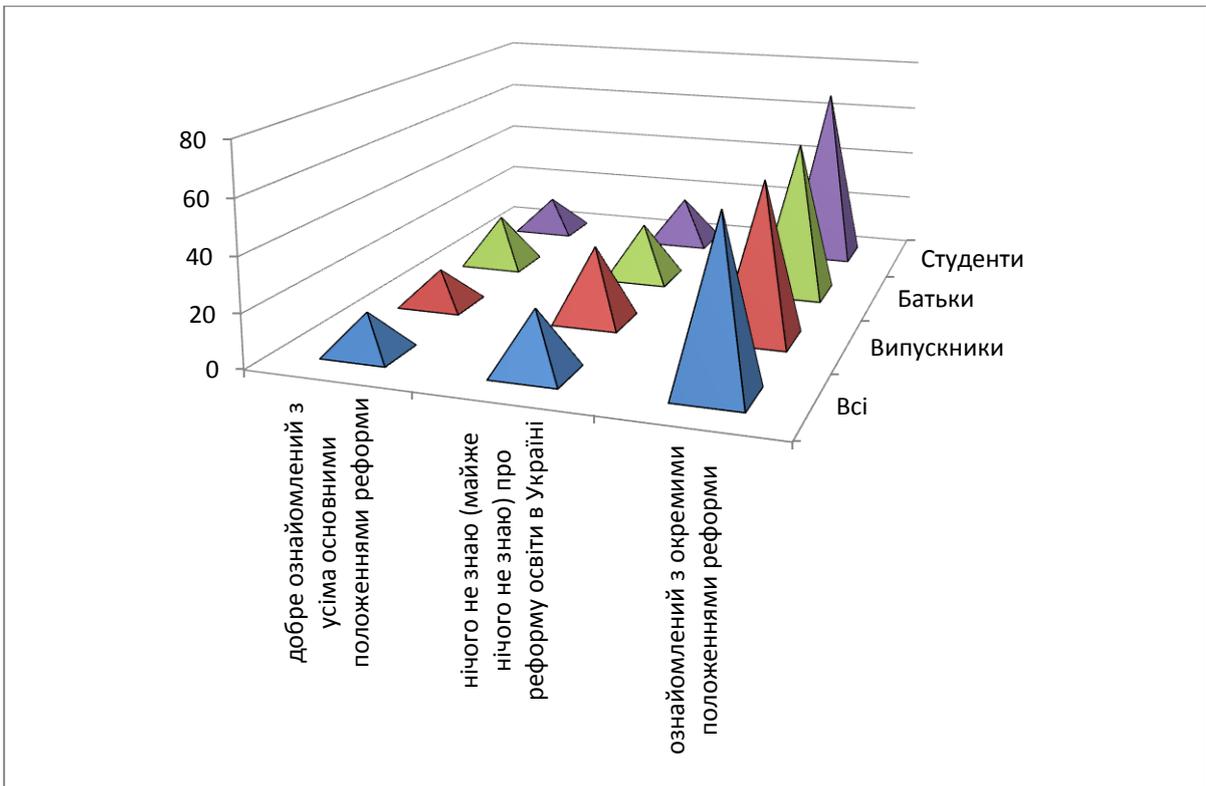


Рис. 2.7. «Останніми роками в Україні відбувається процес реформування системи освіти. Наскільки Ви обізнані зі змістом реформ?»

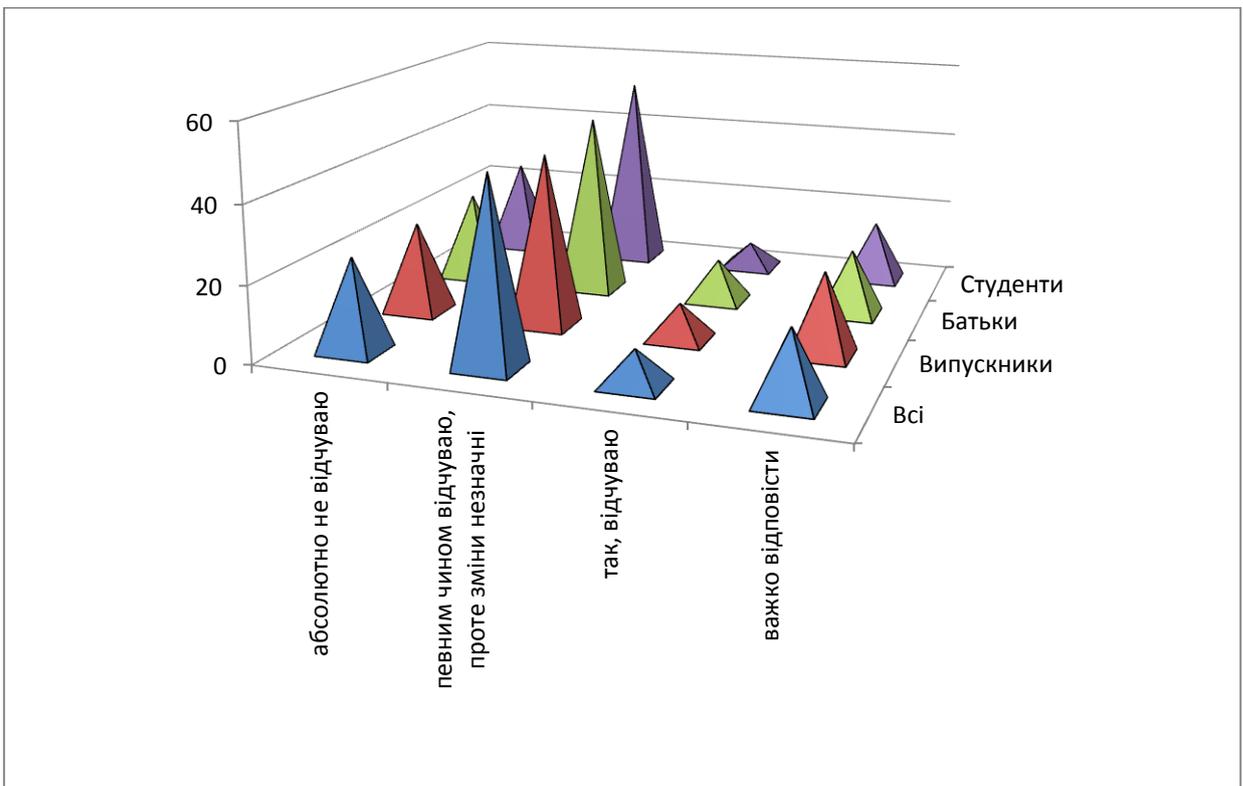


Рис. 2.8. «Чи відчуваєте Ви результати реформування освіти в Україні?»

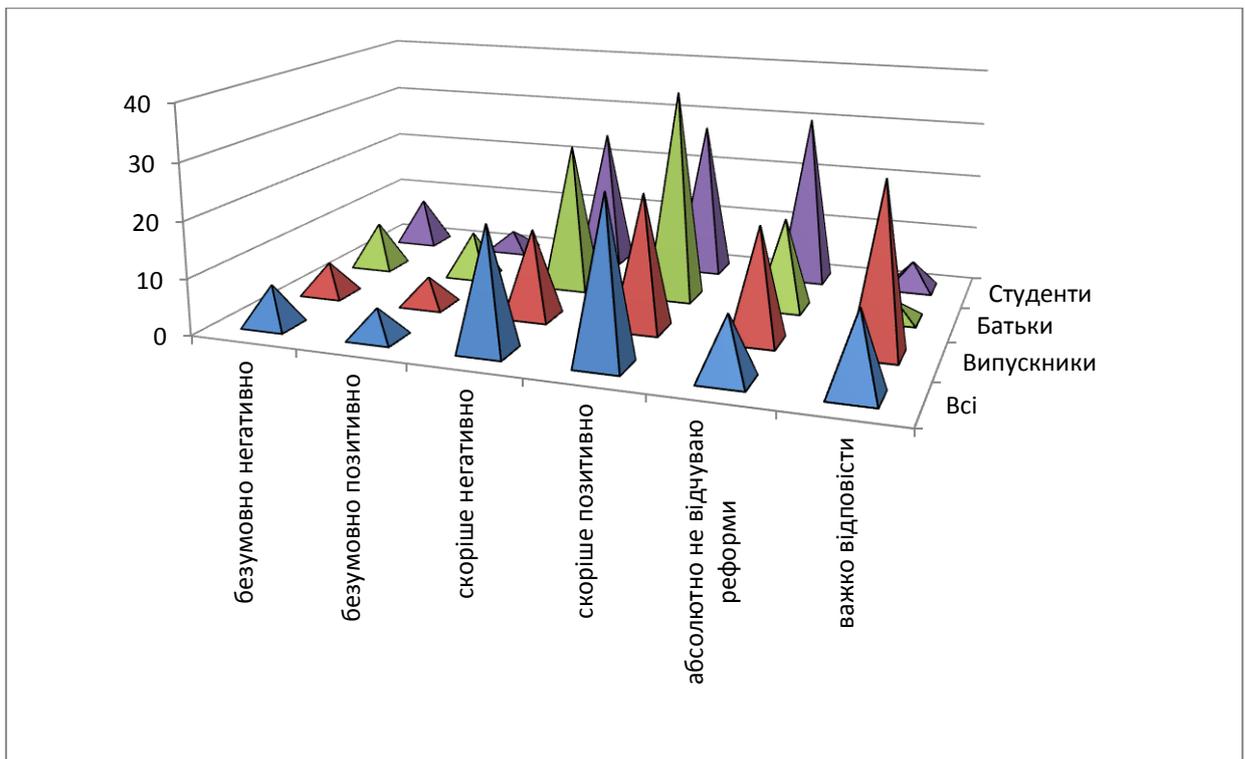


Рис. 2.9. «Як Ви в цілому оцінюєте реформу, яка відбувається в системі освіти України в останні роки?»

Етнонаціональна складова системи освіти

Відповіді на запитання «**Ким Ви себе вважаєте?**» не дають можливості зробити висновків про розподіл респондентів за етнічною ознакою, оскільки більшість респондентів дала відповідь скоріше з точки зору громадянства, і значна кількість респондентів позиціонували себе скоріше як інтернаціоналісти.

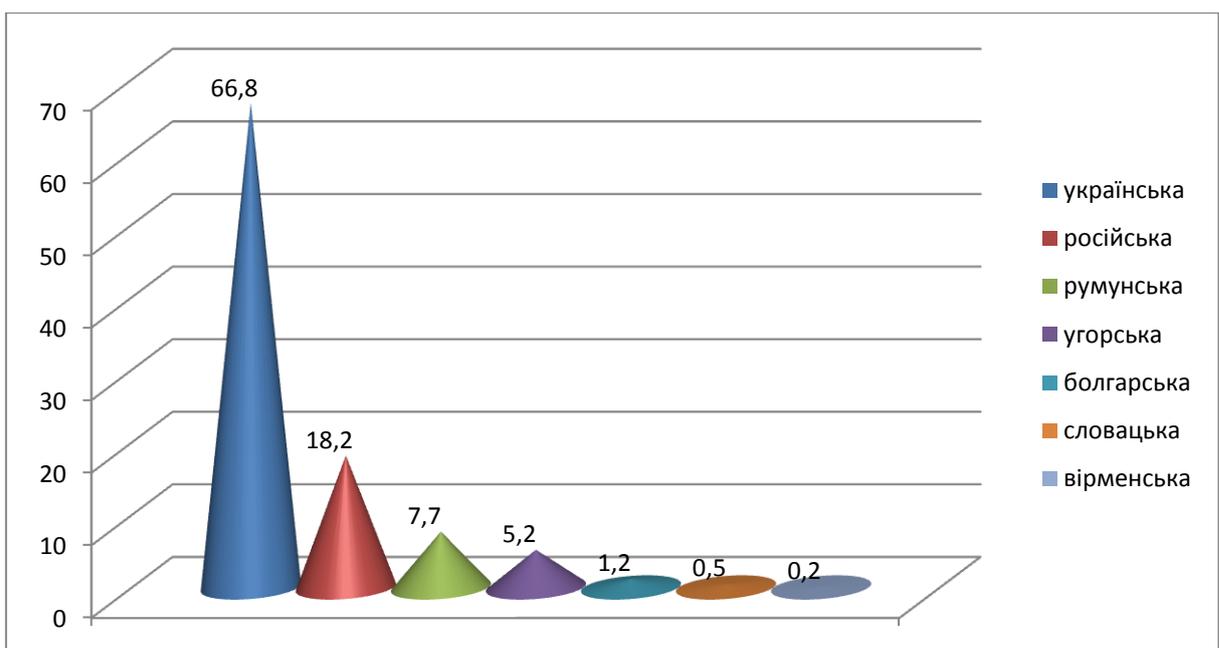


Рис. 2.10. «Яка Ваша рідна мова?»¹⁰

¹⁰ Усі відповіді тут і далі представлені у відсотках до загальної кількості відповідей.

Одним із основних завдань в рамках проекту було визначення рівня забезпечення прав національних меншин на навчання рідною мовою. За результатами формалізованих інтерв'ю 31,9% всіх опитаних оцінили на найвищому рівні забезпечення прав учнів на навчання рідною мовою та 27,9% – на високому і лише 12,75% – на дуже низькому та скоріше низькому.

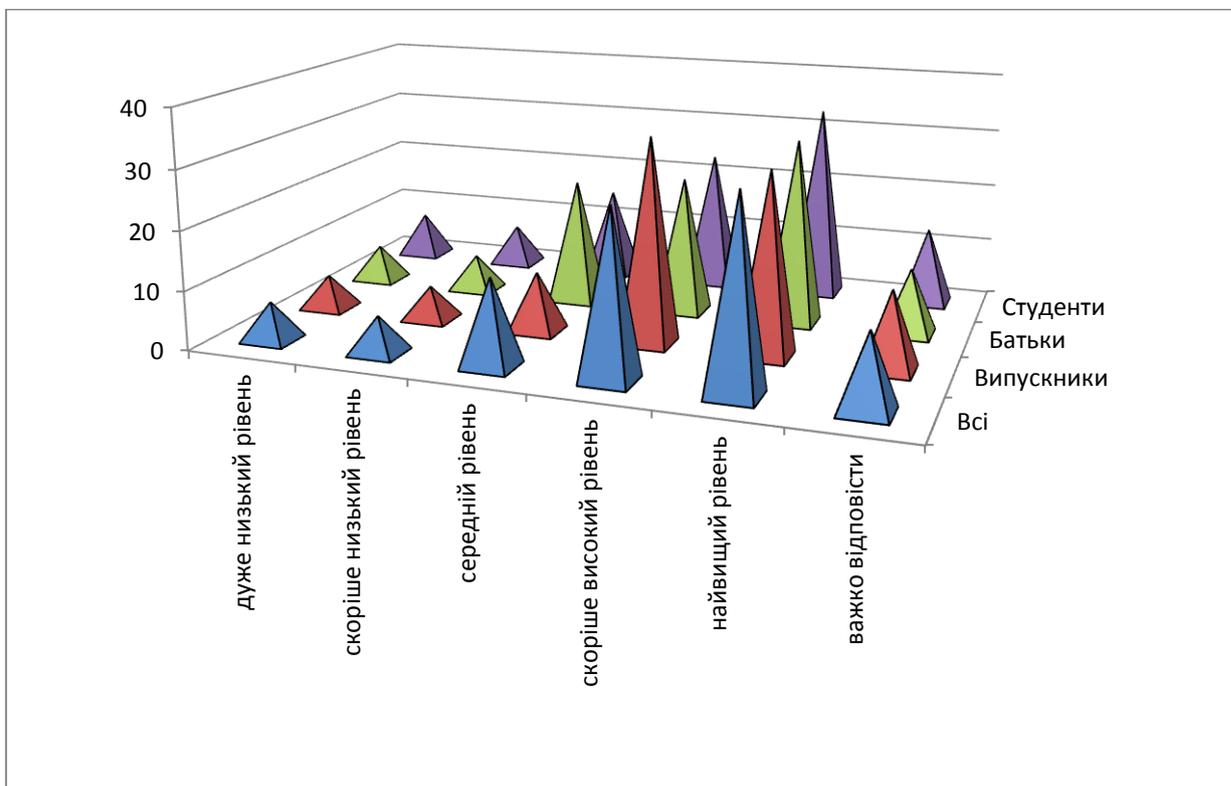


Рис. 2.11. «Як би Ви загалом оцінили таку складову теперішньої системи освіти в Україні як забезпечення прав учнів на навчання рідною мовою?»

Крім того, для кожного третього опитаного представника різних цільових груп не існує проблеми, якщо його рідна мова викладається йому чи його дитині (для батьків – факультативно). Це не є проблемою для 27,7% представників угорської спільноти, для 20,0% представників болгарської спільноти і 38,4% представників румунської спільноти з числа тих, хто відповів на це запитання.

Близько половини опитаних не змогли дати відповіді на це запитання, що свідчить або про необізнаність із існуючою проблемою, або про наявність однакових аргументів за вивчення державної мови та власне мови національних меншин, і як результат, відсутність однозначної відповіді «так» чи «ні». Такі дані свідчать також про непоінформованість опитаних представників цільових груп та недооцінку статусу державної української мови, її ролі в інтеграції цих представників в українське суспільство.

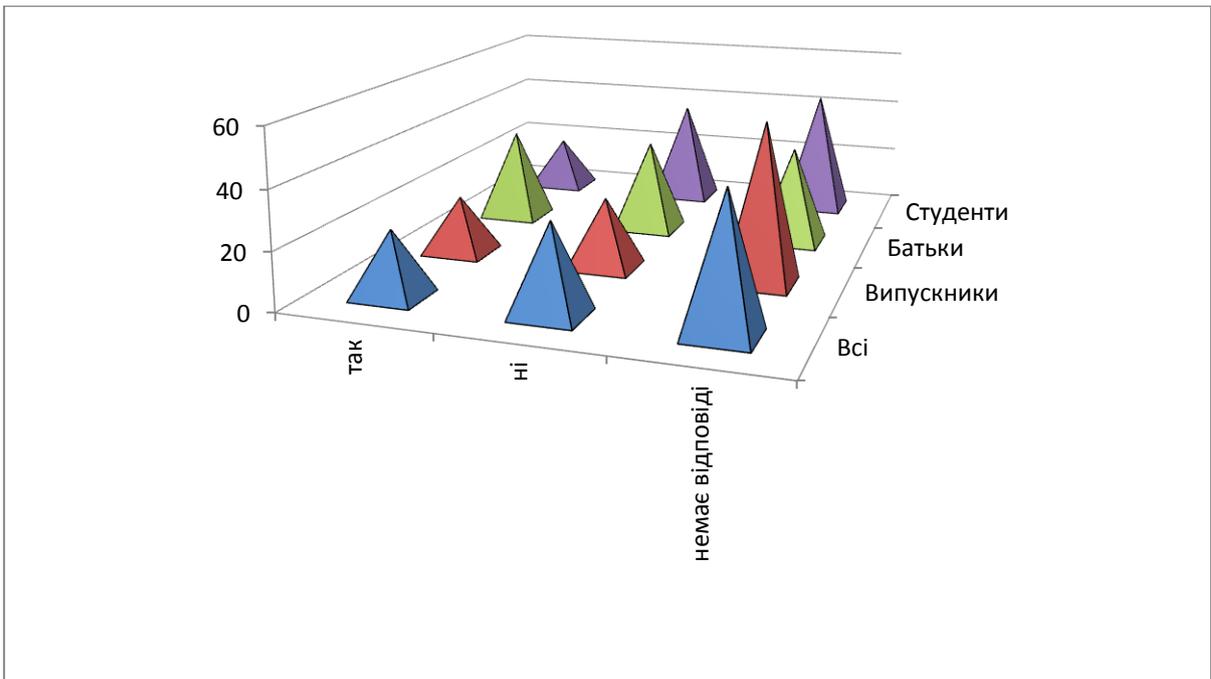


Рис. 2.12. «Чи є для Вас важливою проблемою, якщо Ваша рідна мова викладається Вашій дитині факультативно?»

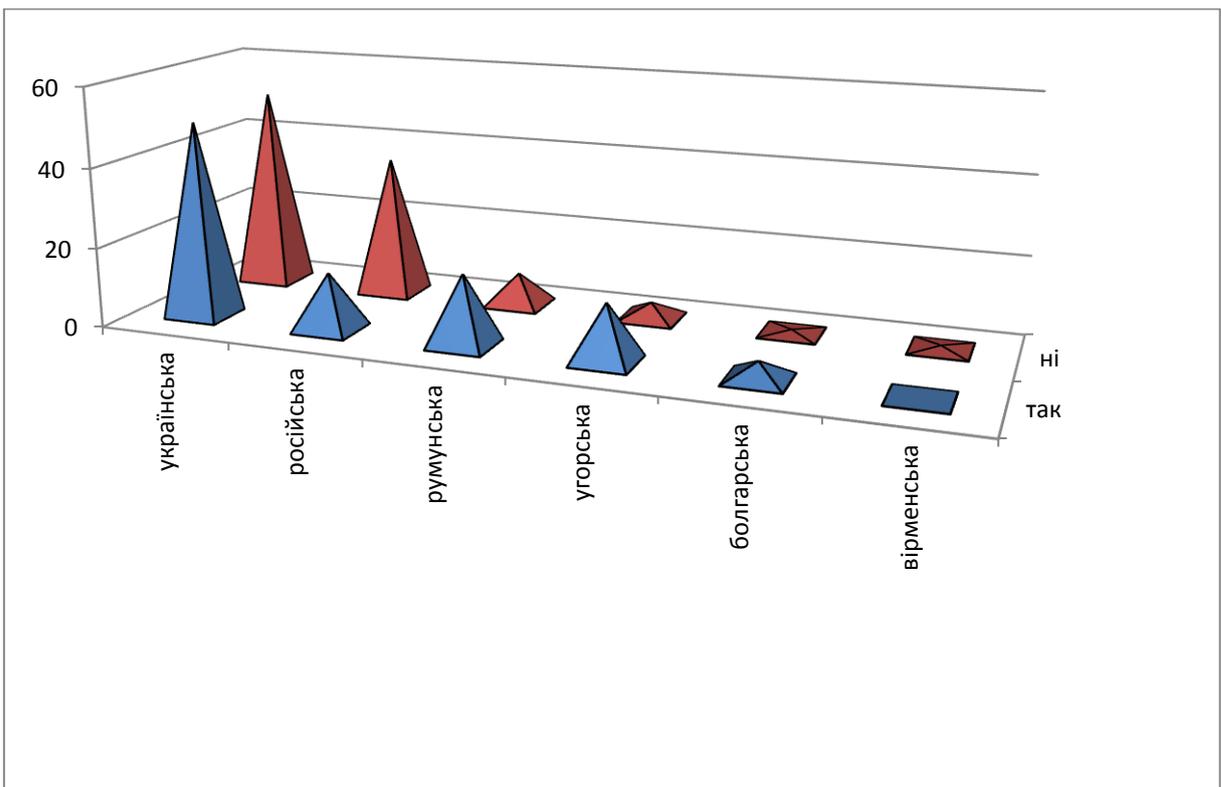


Рис. 2.13. «Чи є для Вас важливою проблемою, якщо Ваша рідна мова викладається факультативно?» – у розрізі рідної мови респондента

III. ЗВЕДЕНІ РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ ЕКСПЕРТІВ ЩОДО СИСТЕМИ ОСВІТИ ТА ПРОЦЕСУ ЇЇ РЕФОРМУВАННЯ

У рамках проекту окрему увагу було спрямовано на опитування фахівців у сфері освіти, які змогли дати ґрунтовні оцінки та рекомендації удосконалення системи освіти та процесу реалізації реформи в Україні. Саме тому результати опитування експертів не зіставлялися з результатами інших груп респондентів, оскільки їхні оцінки є більш критичними та професійними і суттєво різняться від оцінок представників інших цільових груп.

Основними істотними критеріями оцінки якості освітньої системи країни, на думку експертів, мають бути: конкурентоздатність випускників на вітчизняному та міжнародному ринку праці, доступність якісної освіти, світові рейтинги навчальних закладів, рівня освіти і найкращих освітніх установ, працевлаштування за отриманим фахом.

Таблиця «Назвіть, будь ласка, усі істотні критерії, за якими необхідно оцінювати якість освітньої системи країни»

Варіант відповідей¹¹	Розподіл
конкурентоздатність випускників на вітчизняному та міжнародному ринку праці	24,3
доступність якісної освіти	16,2
світові рейтинги навчальних закладів і рівня освіти/найкраща освітня установа	13,5
працевлаштування за отриманим фахом	10,8
перемоги на міжнародних олімпіадах/змаганнях/конкурсах	8,1
практичність знань	8,1
актуальність освіти, відповідність системи освіти актуальним вимогам суспільства та ринку	8,1
відгуки роботодавців	5,4
високорозвинута країна	5,4
високий попит на випускників навчальних закладів на ринку праці	5,4
активність та ініціативність учнів та студентів, їхня зацікавленість як у навчальному процесі, так і в позанавчальному	5,4
активна громадянська позиція	5,4
міжнародні стандарти, стандарти найуспішніших систем освіти світу	5,4
індивідуальна траєкторія професійного розвитку кожної особистості та соціальна відповідальність	5,4
професійно-економічна обґрунтованість рівня навчання	5,4
адаптивність випускників	5,4
інновативність випускників	5,4

¹¹ У всіх таблицях відповіді, які найчастіше вказувалися респондентами, виділені напівжирним шрифтом.

одиничні відповіді:

«Продуктивність (економічний, науковий, суспільний ефекти). 4К – комунікація, критичне судження, креативність та командна робота. Верховенство права. Дотримання прав людини. Забезпеченість потреб суспільства кадрами необхідної кваліфікації. Мінімальний рівень безробіття. Позитивне сальдо міграцій серед учнів та студентів. Попит серед громадян на отримання освітніх послуг. Відсоток іноземних студентів серед усіх таких у ВНЗ. Співвідношення кількості викладачів/вчителів до кількості студентів/учнів. Наявність та відсоток до ВВП державного фінансування навчання. Наявність державного фінансування закладів освіти/науки на конкурсних засадах за умови дії принципів good governance: ціннісний підхід – аналітичне мислення – критичне мислення – логічна та структуризоване формування думки – доброчесність. Вартість створеної інтелектуальної власності.

Економічні умови. Визнання українських дипломів за кордоном. Рівень фінансового забезпечення працівників системи освіти. Технічне забезпечення. Законодавче забезпечення. Адекватні стандарти галузей освіти».

Серед інших не менш важливих критеріїв було зазначено: перемоги на міжнародних олімпіадах/змаганнях/конкурсах, практичність знань, актуальність освіти, відповідність системи освіти актуальним вимогам суспільства та ринку.

Значимим було бачення експертів основних та допоміжних функцій освіти. Серед основних функцій було названо: культурно-виховну, професійно-адаптаційну та суспільну. Серед інших важливих функцій вказані: власне освітня (під якою опитувані розуміють процес здобування освіти та формування відповідних кваліфікаційних навиків), соціальна та функція критичного судження. Найбільш пріоритетною функцією освіти є культурно-виховна, хоча логічно очікуваним мала б стати професійно-адаптаційна. Відповідно, на підтвердження такого бачення функціональності освіти експерти надали перевагу моделі освіти як суспільного інституту, який є одним з центральних елементів державного будівництва та громадянського виховання (75,7% всіх опитаних експертів).

62,2% всіх опитаних експертів оцінили теперішній стан системи освіти в цілому в Україні на середньому рівні, і близько 30% – дали низьку оцінку.

Рівень оцінок дошкільної освіти експертами досить суперечливий: 37,8% – поставили задовільну оцінку, 32,4% – зазначили її низький рівень. Існуюча система професійно-технічної освіти в Україні, на думку опитаних експертів, потребує удосконалення, оскільки 40,5% зазначили скоріше низький її стан.

Майже половина опитаних оцінили як середній рівень стан вищої освіти в Україні.

45,9% опитаних експертів вважають, що системі освіти України притаманні незначні покращення впродовж останніх 5 років. При цьому 32,4% респондентів вказують на значне погіршення стану, стільки ж – вказують на незначне покращення у цій сфері за останні 20-30 років.

Задовільним в Україні експерти визнали: рівень знань, умінь та навиків, які отримують випускники навчального закладу (48,6% опитаних), зміст освіти, її відповідність сучасним вимогам (40,5%), рівень кваліфікації педагогічного персоналу (54,1%), забезпечення прав учнів на навчання рідною мовою (37,8%).

Опитані експерти поставили низькі оцінки таким елементам як рівень кваліфікації та компетентності керівництва освітньою галуззю в Україні (40,5%), рівень фінансового та матеріально-технічного забезпечення (37,8%) та конкурентоспроможність української освіти у світі (48,6%). Можна зробити висновок, що експерти об'єктивно оцінили систем освіти в Україні.

На рівні дошкільних навчальних закладів експерти визначили такі основні проблеми: формальність дошкільної освіти, перекладання обов'язків на батьків, відсутність реформи на рівні закладів дошкільної освіти. При цьому експерти вважають, що відсутність реформ у дошкільній освіті і проведення реформи в школі призводить до розриву гармонійного зв'язку і неспівставності між цими рівнями освіти.

На рівні середньої школи основними проблемами на сьогодні в Україні є:

- 1) педагогічна неспроможність вчителів з точки зору вимог сучасності та реформи;
- 2) існуючі опорні школи – це знищення освіти;
- 3) низька якість матеріально-технічного забезпечення в школах, що не дає можливості використовувати засвоєний теоретичний матеріал на практиці;
- 4) проблеми якості знань та професійності вчителів у сільській місцевості;
- 5) відсутність тестової системи профорієнтації та можливостей для учнів побачити, як працює та чи інша сфера, через що підлітки не можуть зрозуміти, із якою сферою вони хочуть пов'язати своє майбутнє;
- 6) хаотичне впровадження шкільних програм від різних «авторів».

На рівні вищої освіти наявні такі проблеми:

- 1) вища освіти залишається малореформованою і здебільшого зберігає риси, притаманні радянській (плановій) системі, що не відповідає сьогоденним реаліям (часто студентів набирають виходячи не з існуючих потреб професійної підготовки, а керуючись наявним професорсько-викладацьким складом);
- 2) невтішні відгуки роботодавців: навчання сфокусоване на отримання загальних знань, ознайомлення зі станом, процесами, явищами. Не розвиваються навички, що необхідні в житті та професійній діяльності;
- 3) застаріла лабораторна база, гострий дефіцит викладачів з актуальним професійним досвідом;
- 4) відсутність фінансового механізму для підвищення кваліфікації викладачів не за власний рахунок.

У цілому системно спільними для існуючої системи освіти є такі проблеми (у порядку пріоритетності):

- низький престиж праці і недостатній рівень заробітної плати, що зумовило низький рівень кваліфікації працівників освіти;

- слабе фінансування процесу реформування призводить до недореформованості і, як результат, до втрати попередньої моделі освіти і відсутності нової;
- існуюча система освіти не може задовольнити попиту на отримання якісних знань та гарантувати можливість застосовувати їх на практиці. Освіта не відповідає вимогам сучасного ринку робочої сили.

Для вирішення цих проблем, на думку експертів, необхідні: більша увага сучасним прикладним навикам та інноваційним формам навчання, підвищення кваліфікації педагогічного/викладацького персоналу, навчання сучасним методам, фокусація на навиках, а не теоретичних знаннях, підвищення рівня фінансування освіти, системні зв'язки сфери освіти з роботодавцями, міжнародними ринками праці, надання професії вчителя/викладача/педагога престижності.

Це актуальні кроки, що дійсно можуть вирішити вказані вище проблеми системи освіти в цілому.

45,9% експертів, які пов'язані з системою освіти та обізнані з її проблемами більш системно, виявили позитивне ставлення до реформи освіти і лише 10,8% експертів дали негативну оцінку цій реформі. Відповідно позитивним і схвальним є ставлення опитаних експертів до переходу на 12-річне навчання у загальноосвітніх школах, до надання більших прав навчальним закладам у формуванні навчальних програм та до укрупнення шкіл і створення опорних шкіл.

86% всіх опитаних експертів зазначили, що в Україні варто формувати власну модель системи освіти з урахуванням позитивного досвіду інших країн. Серед країн із найбільш прогресивною системою освіти названо Фінляндію, Японію та США. Найбільш прийнятною для адаптації із врахуванням специфіки України експерти вважають освітні моделі Фінляндії та Німеччини.

Варто зауважити, що експерти пов'язують успішність системи освіти із рівнем розвитку економіки та зазначають взаємозалежність цих двох систем.

Основні рекомендації з боку експертів щодо удосконалення процесу реалізації реформи освіти в Україні:

- підвищити оплату праці педагогів;
- приділяти більше уваги патріотичному вихованню;
- формувати престиж державної мови;
- докорінно змінити державну політику у сфері освіти, внести систему освіти до ключових факторів системи національної безпеки;
- сформувати систему кадрового забезпечення від дошкільних закладів освіти до ВНЗ відповідно до реформи;
- сприяти створенню більшої кількості приватних шкіл та наданню їм тих самих прав, що є у державних школах;
- переглянути шкільні програми навчання;

- поліпшити матеріально-технічну базу закладів освіти;
- розвивати освітні заклади в контексті національної безпеки, рівномірного регіонального розвитку, стійкого економічного розвитку на інноваційній основі;
- забезпечити якісну професійну підготовку менеджменту освітньої діяльності;
- забезпечити підтримку та формування регіональних освітніх закладів;
- забезпечити державну підтримку інтеграції освіти, науки, бізнесу через створення реальних технополісів, технопарків;
- залучати новітні технології в навчальний процес;
- забезпечити збільшення фінансування закладів освіти;
- розробити державну програму будівництва нових навчальних закладів.

40,5% опитаних експертів позитивно ставляться до залучення громадських організацій у функціонування освітнього процесу в Україні та здійснення реформування освітньої сфери в державі. Крім того, експерти вважають, що широке залучення громадського сектору надасть можливість створити ефективну систему комунікації, зменшити рівень корупції. Однак громадський сектор є малокомпетентним у сфері освіти.

Основними кроками до підвищення рівня залучення громадських організацій у реформування освітнього процесу в Україні є:

- 1) організація різних видів тренінгів;
- 2) участь у наглядових радах закладів освіти;
- 3) факультативне викладання в різних закладах освіти;
- 4) поширення інформації про кращі практики інших країн в сфері освіти;
- 5) підготовка власних пропозицій щодо покращення системи освіти;
- 6) озвучення та наголошення проблем освіти, які існують;
- 7) забезпечення синергії формальної та неформальної освіти;
- 8) забезпечення комунікації реформи освіти;
- 9) підготовка та реалізація проектів в сфері освіти;
- 10) можливість після проходження атестації брати участь в оцінці якості освіти;
- 11) необхідність створення Регіональних рад МОН України;
- 12) отримання статусу учасників вчених рад різних закладів освіти; робота з батьками учнів/студентів;
- 13) забезпечення державно-громадського управління системою освіти на місцевому (регіональному) рівні;
- 14) участь у розробці стратегії освітньої діяльності;
- 15) надання експертної оцінки реформи освіти.

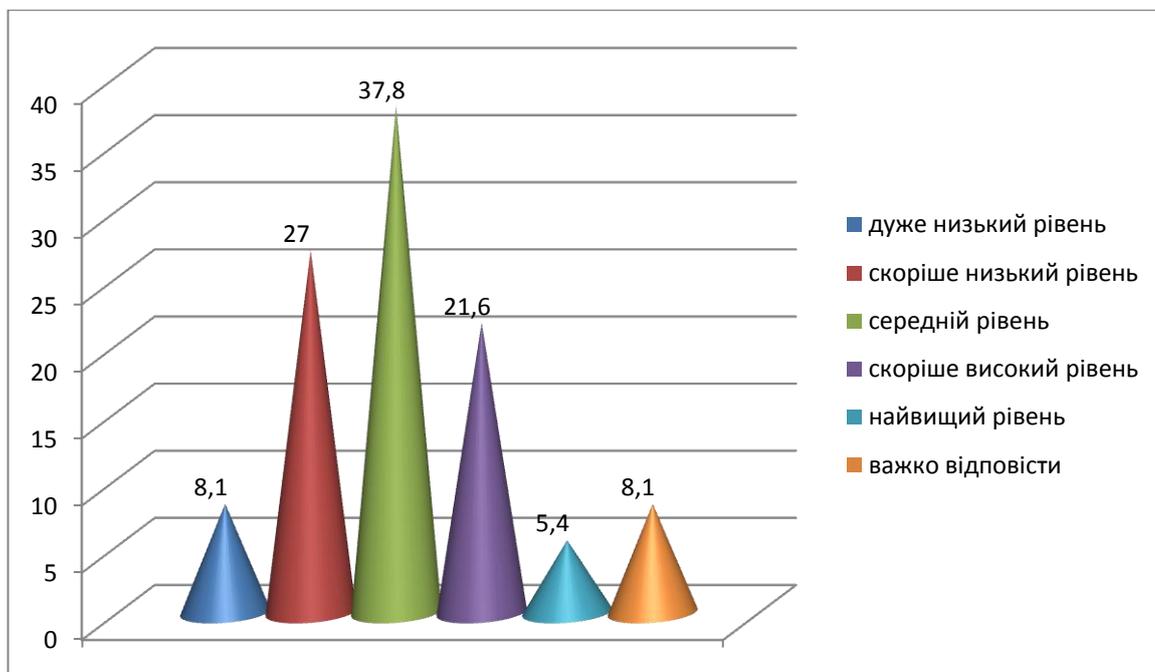


Рис. «Як би Ви загалом оцінили таку складову теперішньої системи освіти в Україні як забезпечення прав учнів на навчання рідною мовою?»

37,8% опитаних експертів вважають, що в Україні середній рівень забезпечення прав учнів на навчання рідною мовою, 27% – відзначають скоріше низький рівень забезпечення таких прав. Результати засвідчили високу обізнаність експертів з мовними питаннями, оскільки лише 8,1% не змогли дати чіткої відповіді на запитання і лише 5,4% – оцінили на високу оцінку.

Більшість оцінок респондентів з приводу ст. 7 Закону України «Про освіту» – позитивні та схвальні. Окремі респонденти зазначають необхідність прийняття таких змін якомога раніше, окремі – мовну проблему називають заполітизованою.

Основні пропозиції експертів щодо покращення системи вивчення рідної мови національними меншинами:

- 1) збереження можливості навчатися мовами національних меншин в початковій школі із поступовим збільшенням викладання державною мовою, починаючи із середньої школи;
- 2) збереження частини предметів мовами меншин і в старших класах;
- 3) вища освіта – державною мовою, але в місцях компактного проживання меншин – частина предметів може викладатися мовою меншин;
- 4) дати самостійність навчальним закладам у цьому питанні;
- 5) збільшення кількості годин на вивчення української без зменшення об’єму вивчення рідних мов національних меншин;
- 6) впровадити перехідний, адаптаційний період (2-3 роки), а потім провести атестацію викладацького/педагогічного персоналу на знання української мови в тих закладах, де викладання має проводитись державною мовою;
- 7) проводити більше роз’яснювальної роботи з приводу мовного питання;

- 8) дозволити етнічним/національним меншинам навчання рідною мовою із паралельним вивченням української мови;
- 9) забезпечити можливість представникам етнічних меншин, у тому числі й етнічним росіянам, отримання базової середньої освіти рідною мовою;
- 10) скористатися порадами Венеційської комісії продовжити час реалізації реформи щодо мовного контексту;
- 11) забезпечити належне фінансування змін, пов'язаних із мовою.

На думку експертів, навчання державною мовою формує уніфіковану систему знань та навичок, забезпечуючи всім випускникам (шкіл/ВНЗ) однакові умови подальшого працевлаштування, і сприяє мобільності трудових ресурсів в межах держави Україна. Якщо здобувач освіти переслідує такі ж цілі – то зазвичай позитивно ставиться до можливості навчання державною мовою. Однак механізми, варіанти, навчально-методичне, фінансове та кадрове забезпечення вивчення української мови національними меншинами потребують суттєвого вдосконалення. Актуальним є налагодження діалогу між представниками національних меншин та МОН України для більш детального вивчення їх потреб при формуванні методики викладання української мови та кадрового забезпечення цього процесу, особливо у населених пунктах, де більшість мешканців є представниками національних меншин.

IV. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ, ПРОВЕДЕНОГО В ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ

ФОРМАЛІЗОВАНІ ІНТЕРВ'Ю

Дані опитування свідчать, що 30,8% представників усіх цільових груп вважають, що краще здобувати освіту за кордоном, а 28,9% – краще здобувати освіту в Україні. Варто зауважити, що 40,0% опитаних батьків – в силу більш практичних та патріотичних інтересів – вважають за доцільніше для своїх дітей навчання в Україні, ніж за кордоном. Серед представників студентів 35,2% надають перевагу навчанню за кордоном та 25,4% – в Україні. Ці дані практично співпадають із узагальненими даними по трьох областях.

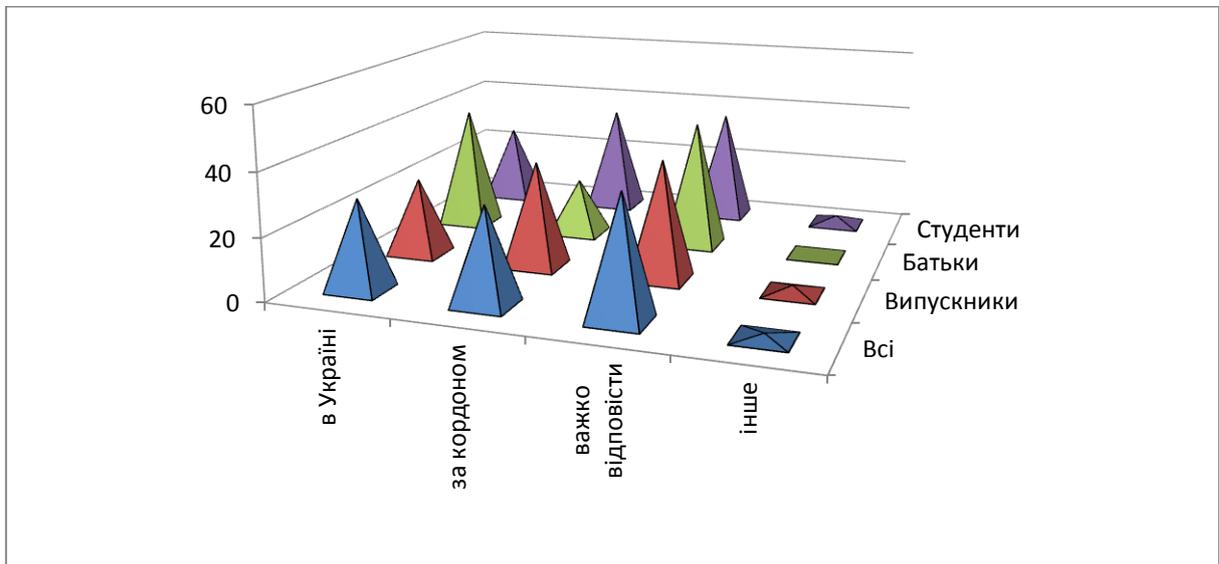


Рис. 4.1. «Де, на Вашу думку, краще здобувати освіту?»

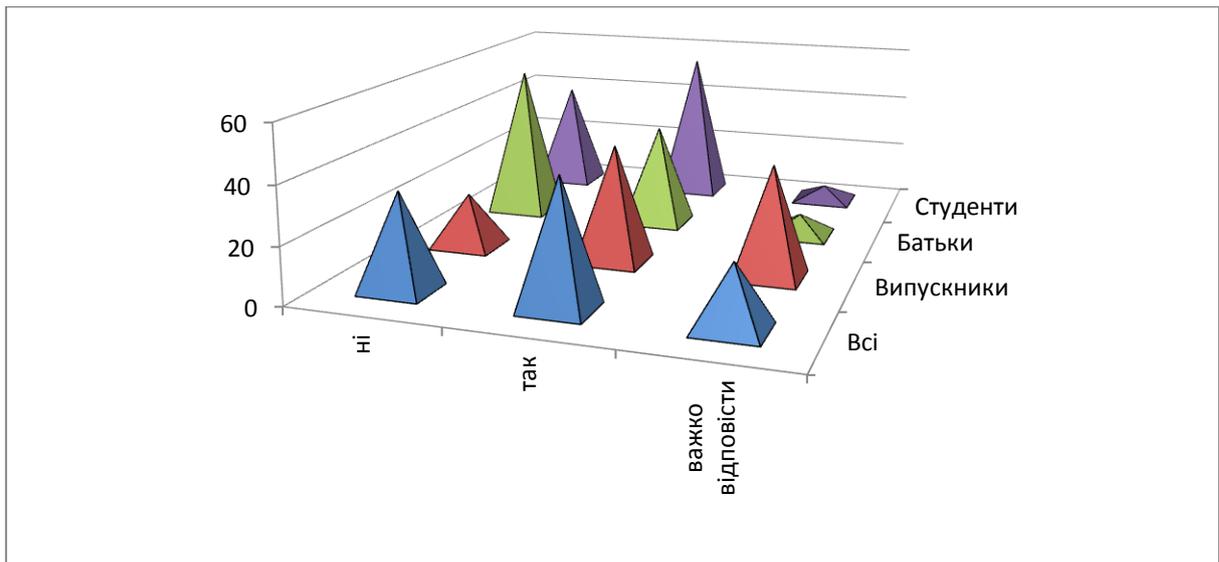


Рис. 4.2. «Чи хотіли б Ви навчатися (для батьків – щоб Ваша дитина навчалася) за кордоном?»

Для всіх опитаних представників цільових груп освіта насамперед є засобом підготовки майбутніх кваліфікованих високооплачуваних спеціалістів, способом формування розвинутої гармонійної особистості і засобом пізнання, отримання нових знань. Саме такі потреби цільові групи прагнуть задовольнити через інститут освіти. Варто зауважити, що батьки та студенти надають пріоритет потребі у формуванні розвинутої гармонійної особистості над потребою у пізнанні, отриманні нових знань, на відміну від школярів.

Оцінка. 52,7% всіх опитаних у Закарпатській області представників цільових груп теперішній стан системи освіти в цілому в Україні оцінили як «середній рівень». Стан дошкільної та середньої освіти 43,8% та 44,9% опитаних в регіоні відповідно оцінили як задовільний, а от професійно-технічну освіту на задовільно оцінили 35,5%. Вищу освіту 39,1% опитаних у області також оцінили на середньому рівні. Всі вищенаведені оцінки на регіональному рівні майже ідентичні оцінкам на національному.

Задовільну оцінку респонденти в регіоні надали таким елементам освіти, як зміст освіти, її відповідність сучасним вимогам (41,4%), рівень кваліфікації та компетентності керівництва освітньою галуззю в Україні (34,4%), конкурентоспроможність української освіти у світі (29,3%), забезпеченість навчального закладу необхідною матеріально-технічною базою (31,2%), прояви корупції з боку керівництва навчального закладу, педагогічного персоналу (17,2%).

Високі позитивні оцінки респонденти Закарпатської області надали таким елементам системи освіти: рівень знань, умінь та навиків, які отримують випускники навчального закладу (57,4%), рівень кваліфікації педагогічного персоналу (55,1%), забезпечення прав учнів на навчання рідною мовою (60,1%), рівень кваліфікації педагогів (68,8%), рівень кваліфікації керівництва навчального закладу (64,8%), безпека перебування у навчальному закладі (63,3%), санітарно-гігієнічні та побутові умови перебування в навчальному закладі (49,6%), морально-психологічна обстановка в навчальному закладі (64,7%). Найнижчі оцінки отримав рівень фінансового та матеріально-технічного забезпечення – 48,5%. Такі ж тенденції в оцінках спостерігалися у зведених даних по всіх трьох областях.

Однак варто зазначити, що на рівні регіону, незважаючи на важливість питань щодо невизнання дипломів більшості вітчизняних навчальних закладів у світі та невідповідність змісту освіти вимогам ринку праці, 42,2% опитуваних зазначили скоріше високий рівень знань, умінь та навиків, які отримують випускники навчального закладу.

55,5% опитаних у області зазначили, що проблема вдосконалення якості освіти в Україні є першочерговою, що свідчить про значимість цієї проблеми для транскордонного регіону та країни в цілому.

Найгострішим проблемами системи освіти в Україні, на думку респондентів Закарпатської області, є: невизнання дипломів більшості

вітчизняних навчальних закладів у світі (44,1%), низька мотивація учнів/студентів (35,2%), невідповідність змісту освіти вимогам ринку праці (34,0%), низький рівень якості освіти у порівнянні зі світовим рівнем (30,9%), корумпованість викладацького складу та керівництва навчальних закладів (25,0%) і застарілі, неякісні або ідеологізовані підручники (19,5%).

Серед актуальних проблем освіти на рівні населеного пункту виділено: низька мотивація учнів/студентів (37,1%), слабка матеріально-технічна база (29,3%), невідповідність змісту освіти вимогам ринку праці (26,2%), низький рівень якості освіти у порівнянні зі світовим рівнем (25,8%), невизнання дипломів більшості вітчизняних навчальних закладів у світі (24,2%) та нав'язані державою програми та стандарти освіти, які не враховують місцевої специфіки (20,7%).

На рівні навчального закладу для всіх представників цільових груп найактуальнішими проблемами є: низька мотивація учнів/студентів (36,3%), невизнання дипломів більшості вітчизняних навчальних закладів у світі (32,0%), невідповідність змісту освіти вимогам ринку праці (31,6%), слабка матеріально-технічна база (27,0%), низький рівень якості освіти у порівнянні зі світовим рівнем (27,0%) та корумпованість викладацького складу та керівництва навчальних закладів (18,0%).

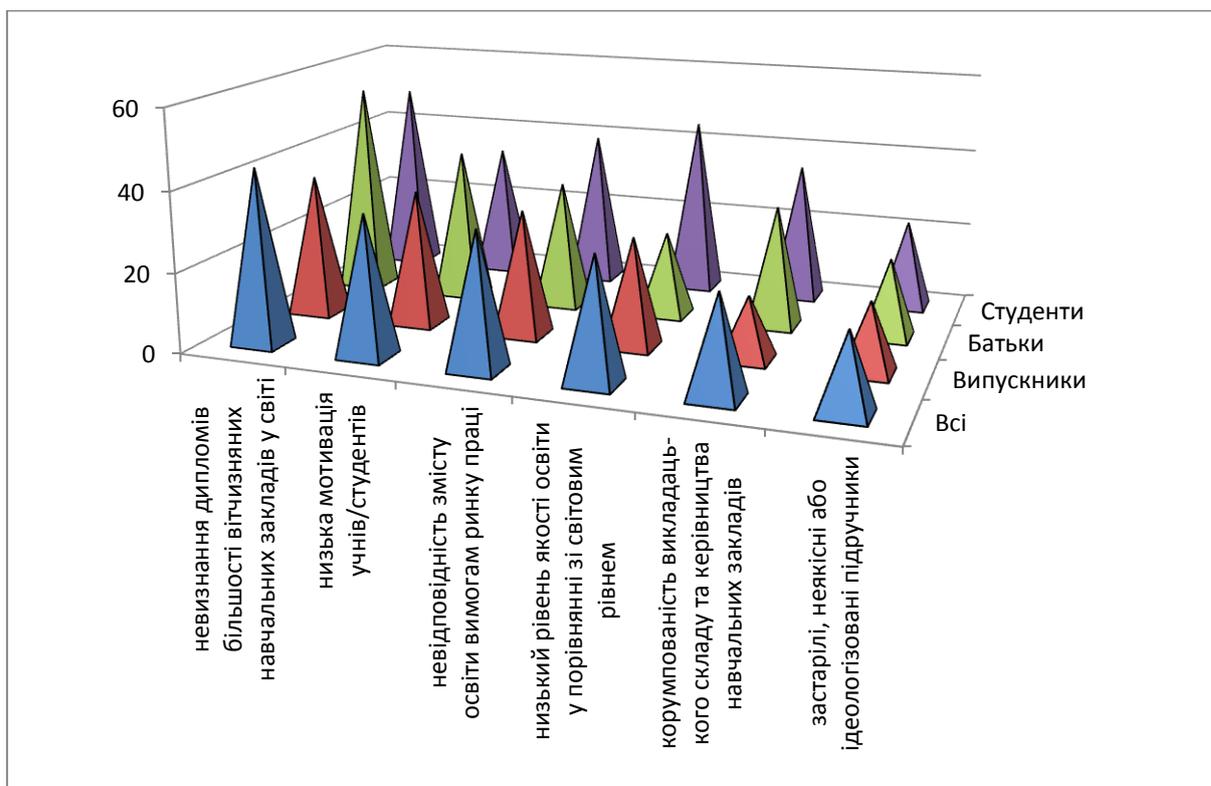


Рис. 4.3. «Які сьгоднішні проблеми освіти Вам здаються найбільш актуальними для України в цілому?»

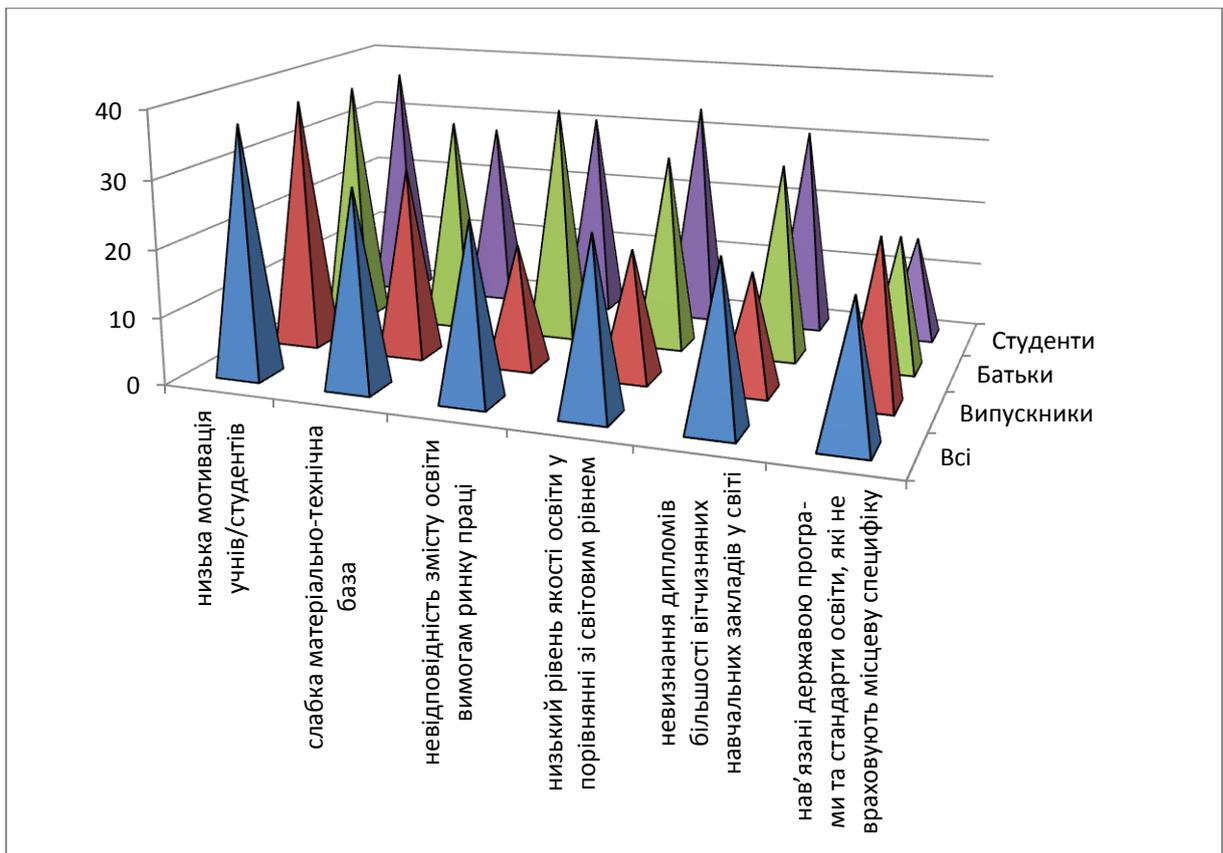


Рис. 4.4. «Які сьгоднішні проблеми освіти Вам здаються найбільш актуальними для Вашого населеного пункту?»

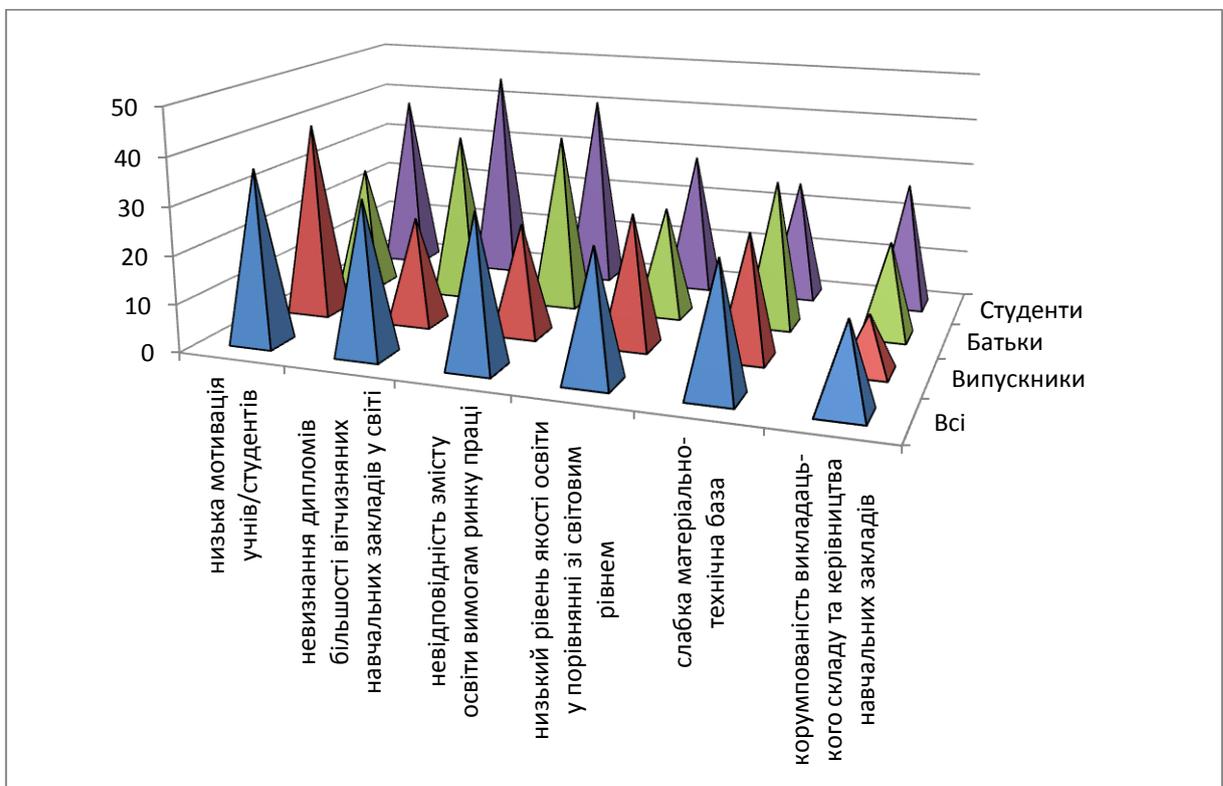


Рис. 4.5. «Які сьгоднішні проблеми освіти Вам здаються найбільш актуальними для навчального закладу, в якому Ви навчаєтесь (для батьків – у якому навчається Ваша дитина)?»

Тобто проблеми мають свою специфіку на тлі зведених результатів по всіх трьох регіонах. Низьку мотивацію учнів/студентів варто віднести не виключно до внутрішніх проблем системи освіти, а і до впливу суспільства на роль освіти, підвищення її значимості для професійного розвитку, престижу українського диплому та вартості оплати праці на ринку за наявності документа про освіту.

Проблема корумпованості викладацького складу та керівництва навчальних закладів в Закарпатті була зазначена лише 18% опитаних як актуальна. На тлі зведених результатів по трьох областях актуальність проблеми на рівні Закарпатської області є значно меншою.

Основні кроки задля покращення якості освіти, на думку опитаних із Закарпатської області: більше пов'язувати викладання навчальних дисциплін з потребами майбутньої професії (64,1%), налагодити співпрацю з зарубіжними освітніми організаціями (48,4%), підвищити оплату праці вчителів/викладачів (45,3%), боротися з усіма проявами корупції та недоброчесності у навчальних закладах (43,4%) та стимулювати дослідницьку діяльність у навчальних закладах (36,3%). Такі ж кроки було запропоновано в цілому по трьох областях, лише пріоритетність заходів дещо різниться.

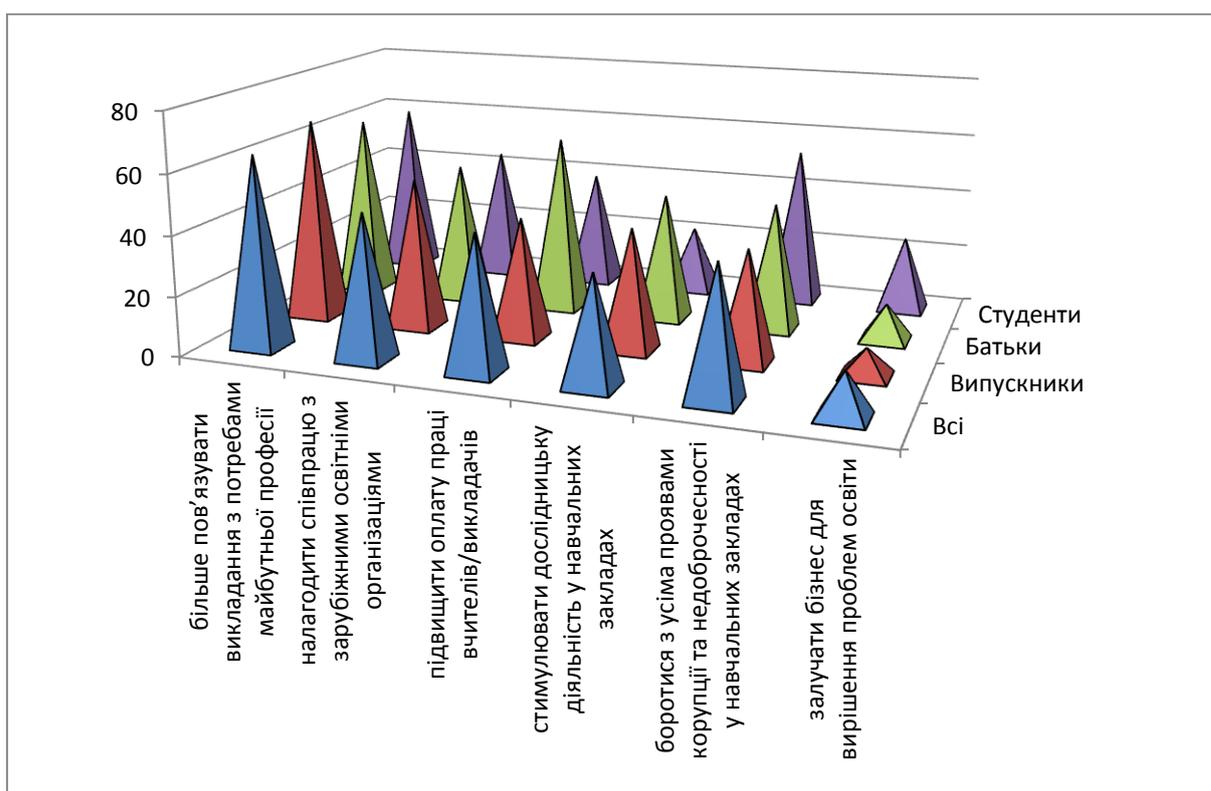


Рис. 4.6. «Які першочергові кроки для покращення якості освіти, на Вашу думку, слід здійснити?»

58,5% опитаних в Закарпатській області зазначили розуміння освіти як моделі суспільного інституту і 41,5% – як моделі освітніх послуг. Хоч із незначним превалюванням, однак моделі різняться за пріоритетністю на тлі зведених результатів.

Реформа освіти: оцінка, проблеми та рекомендації

Оцінка. 60,5% опитаних у Закарпатській області ознайомлені з окремими положеннями реформи, і лише 12,9% добре ознайомлені з усіма її положеннями. Варто зауважити, що кожний четвертий із опитаних у регіоні взагалі нічого не знає про реформу освіти в Україні. Очікуваними є і результати з приводу впливу освітньої реформи на респондентів: лише 8,2% відчують цей вплив, 46,1% – «певним чином відчують, проте зміни незначні».

Варто зауважити все ж таки досить негативне ставлення до впроваджуваної системи реформи (попри те, що більшість підтвердила її необхідність): лише 27% оцінили її скоріше позитивно, а 20,3% – скоріше негативно. Лише 5,9% всіх респондентів Закарпатської області оцінили безумовно позитивно освітню реформу в тому стані, як вона реалізується.

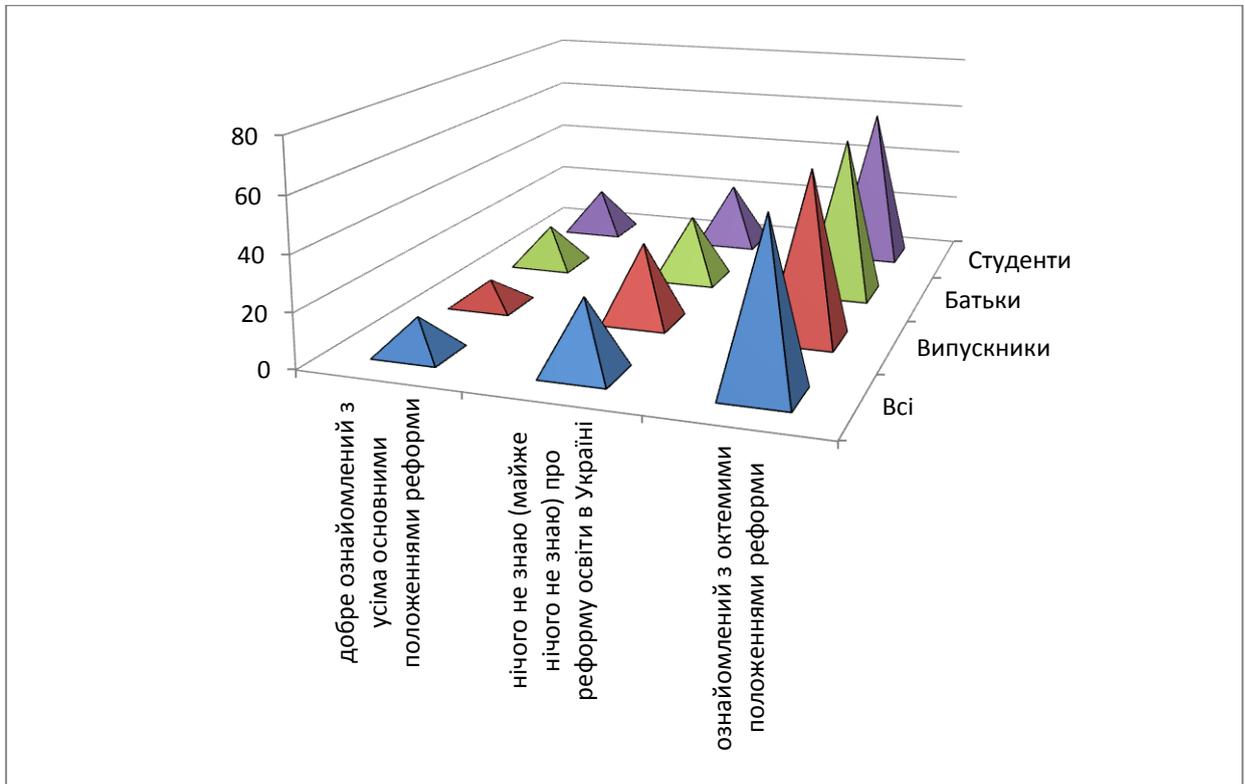


Рис. 4.7. «Останніми роками в Україні відбувається процес реформування системи освіти. Наскільки Ви обізнані зі змістом реформ?»

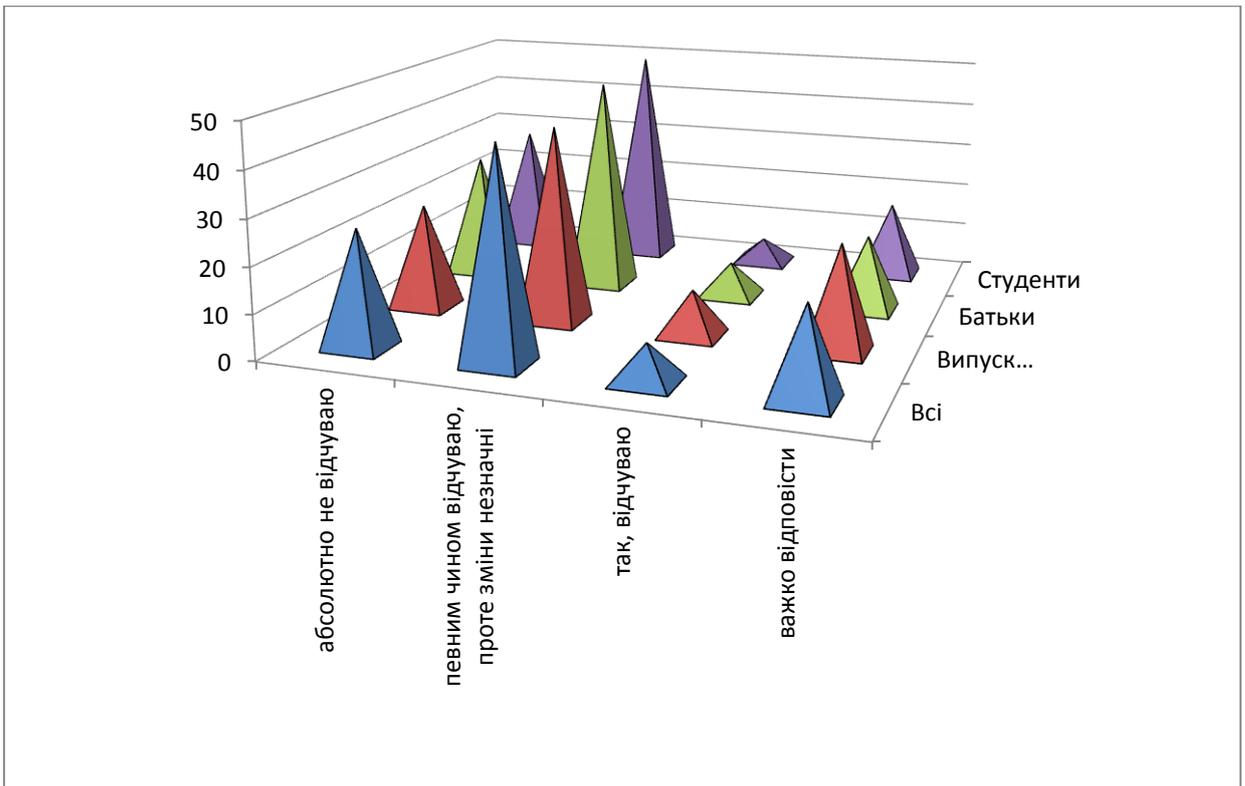


Рис. 4.8. «Чи відчуваєте Ви результати реформування освіти в Україні?»

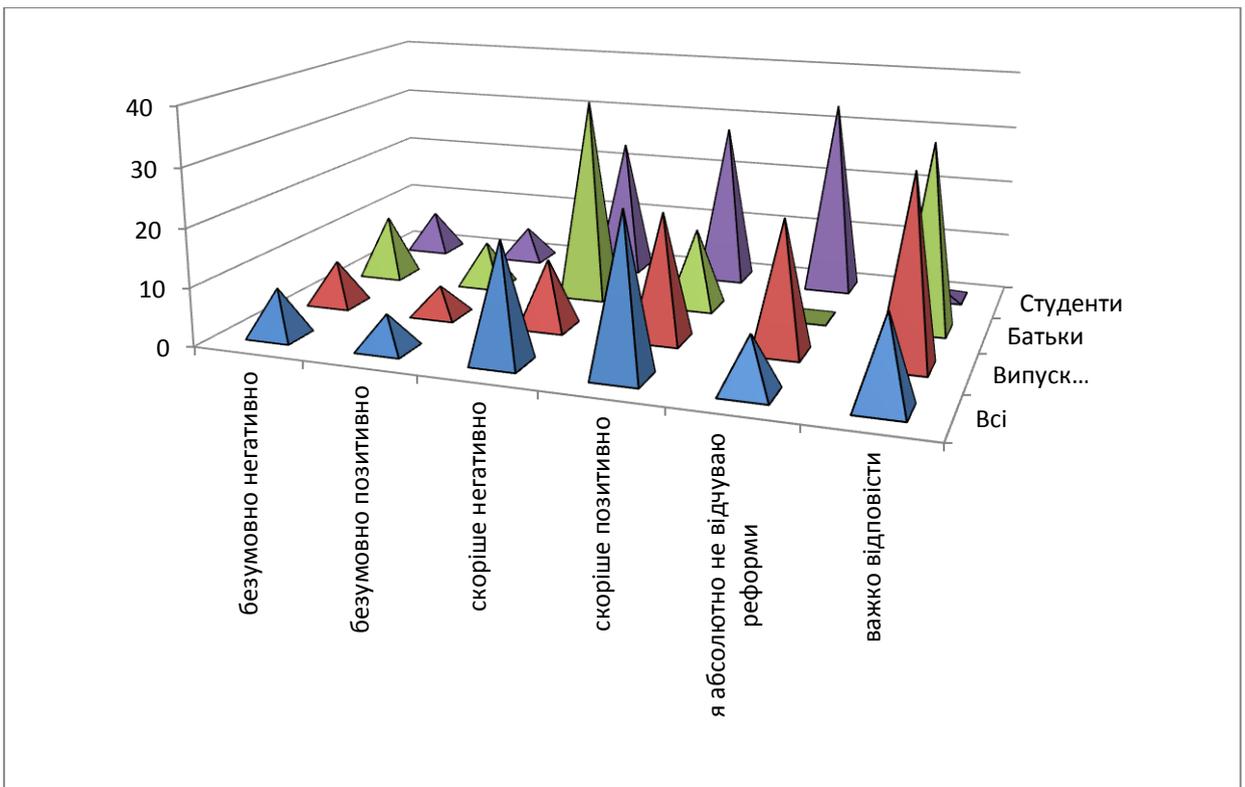


Рис. 4.9. «Як Ви в цілому оцінюєте реформу, яка відбувається в системі освіти України в останні роки?»

У контексті оцінки реформи освіти та ставлення до неї респондентів Закарпаття відповіді були близькі до відповідей представників цільових груп з

інших областей, що свідчить про об'єктивність опитування та загальну суспільну значущість проблеми цієї реформи.

Етнонаціональна складова системи освіти

Відповіді на запитання «Ким Ви себе вважаєте?» не дають можливості зробити висновків про розподіл респондентів за етнічною ознакою, оскільки більшість респондентів дала відповідь скоріше з точки зору громадянства, і значна кількість респондентів позиціонували себе скоріше як інтернаціоналісти.

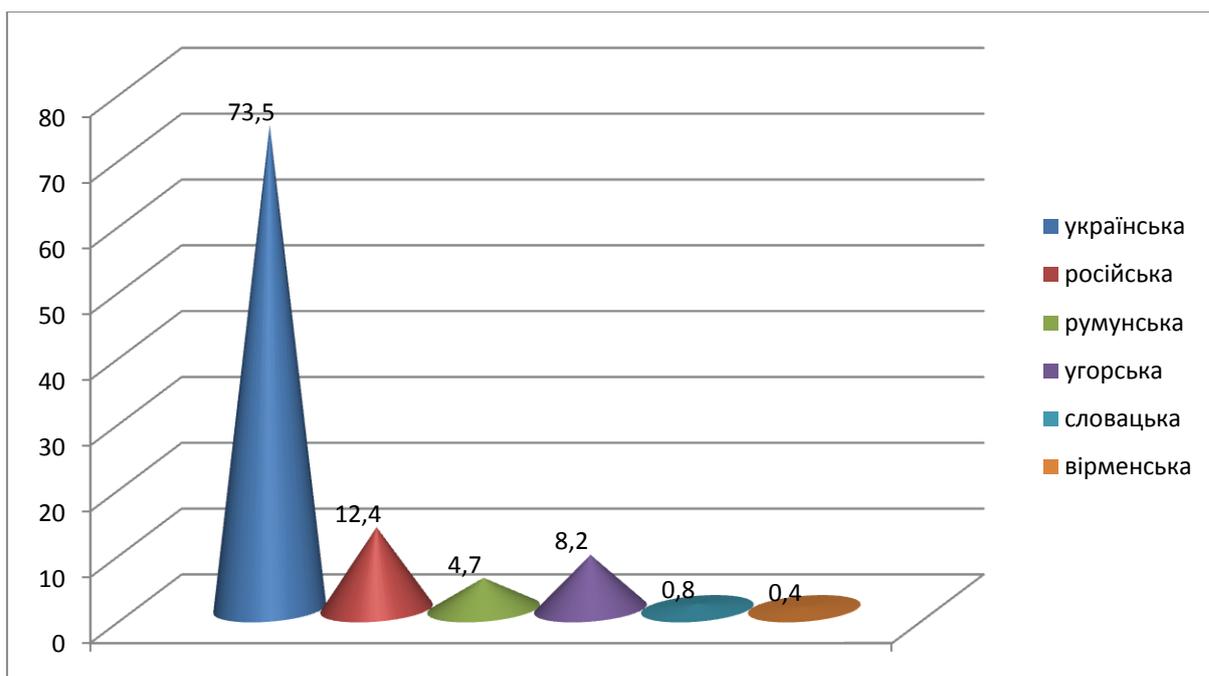


Рис. 4.10. «Яка Ваша рідна мова?»

Одним із основних завдань в рамках проекту було визначення рівня забезпечення прав національних меншин на навчання рідною мовою. За результатами формалізованих інтерв'ю 32,0% всіх опитаних оцінили на найвищому рівні забезпечення прав учнів на навчання рідною мовою та 28,1% – на високому і лише 11,4% – на дуже низькому та скоріше низькому.

Крім того, для кожного четвертого опитаного представника різних цільових груп не існує проблеми, якщо його рідна мова викладається йому чи його дитині (для батьків) – факультативно. Це не є проблемою для 27,7% представників угорської спільноти і 28,5% представників румунської спільноти з числа тих, хто відповів на це запитання.

Близько половини опитаних не змогли дати відповіді на це запитання, що свідчить або про необізнаність із існуючою проблемою, або про наявність однакових аргументів за вивчення державної мови та власне мови національних меншин, і як результат, відсутність однозначної відповіді «так» чи «ні». Такі дані свідчать також про непоінформованість опитаних представників цільових

груп та недооцінку статусу державної української мови, її ролі в інтеграції цих представників в українське суспільство.

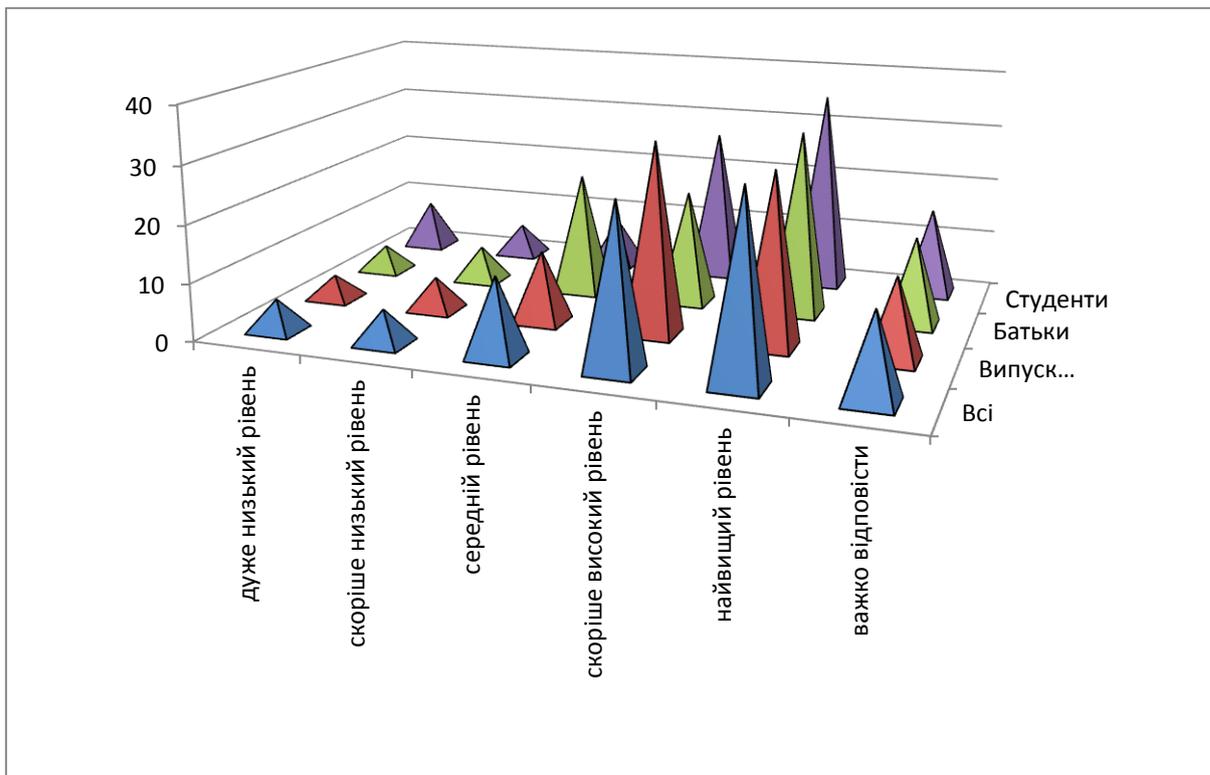


Рис. 4.11. «Як би Ви загалом оцінили таку складову теперішньої системи освіти в Україні як забезпечення прав учнів на навчання рідною мовою?»

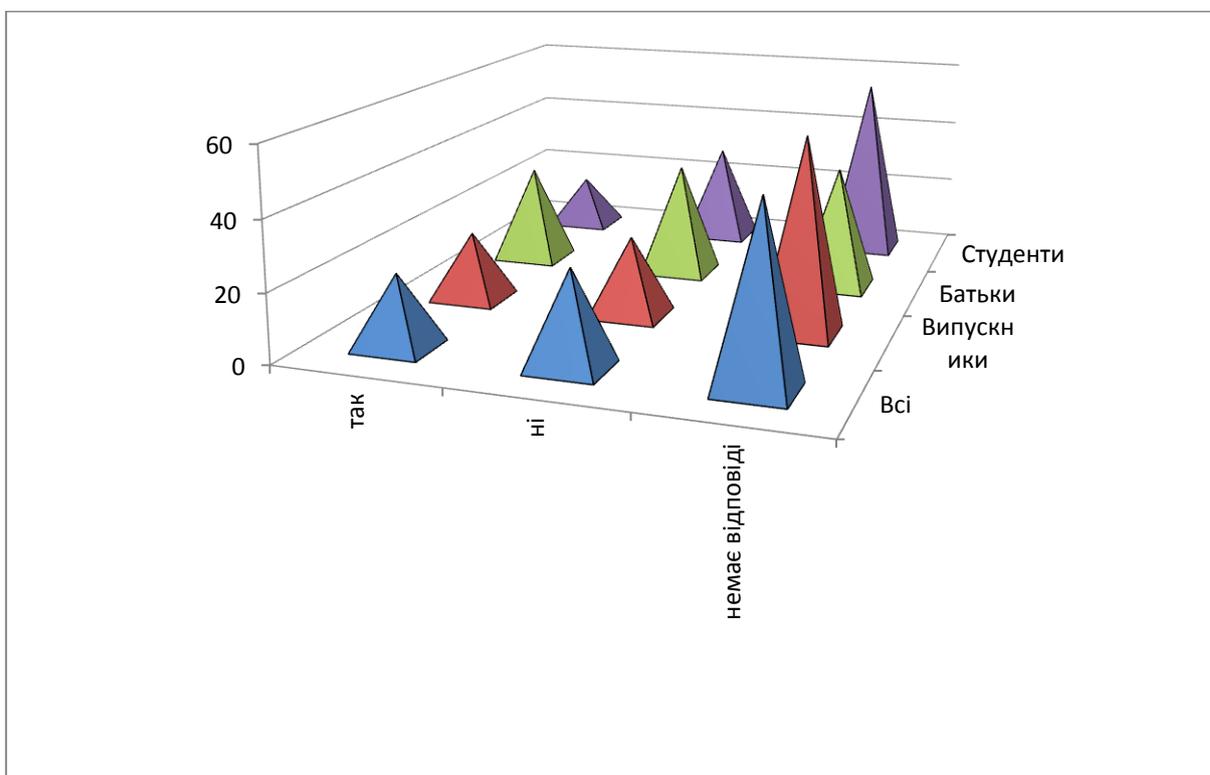


Рис. 4.12. «Чи є для Вас важливою проблемою, якщо Ваша рідна мова викладається Вашій дитині факультативно?»

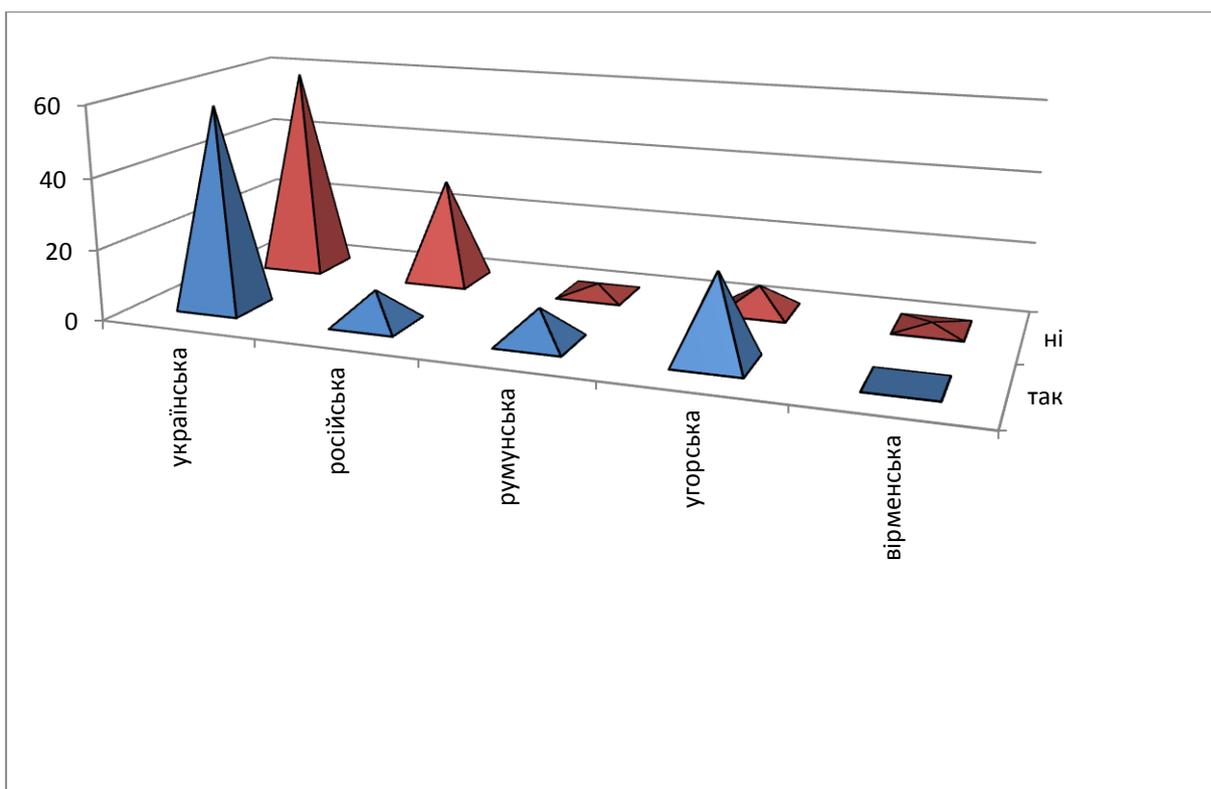


Рис. 4.13. «Чи є для Вас важливою проблемою, якщо Ваша рідна мова викладається факультативно?» – у розрізі рідної мови респондента

ГЛИБИННІ ІНТЕРВ'Ю

Під час виконання проекту було проведено 90 глибинних інтерв'ю з працівниками відділів освіти, представниками органів місцевого самоврядування, роботодавцями, директорами шкіл, дошкільних навчальних закладів, вчителями, батьками, школярами пілотних районів та студентами, викладачами та керівництвом провідних ВНЗ області у вигляді індивідуальних і колективних інтерв'ю. Всі респонденти виявили високу обізнаність у процесах, що відбуваються в освітній сфері України, і значну зацікавленість в покращенні системи освіти країни.

Респондентам спочатку було запропоновано обрати одне з наступних тверджень, яке вони вважають правильним:

1 – «Освіта – це система з надання освітніх послуг громадянам (на їх вибір та за їхнім бажанням)»

2 – «Освіта – це суспільний інститут, який є одним з центральних елементів державного будівництва та громадянського виховання».

Голоси розподілилися приблизно порівну. Однак після завершення інтерв'ю прихильники першого варіанта змінили свою думку на користь другого.

Функції, які передусім має виконувати освіта, респонденти розподілили за важливістю наступним чином:

1. *Формування особистості.*

2. *Набуття знань.*

3-4. *Виховання громадянина України і підготовка спеціалістів, на яких є попит на ринку.*

Респондентам було запропоновано оцінити **стан системи освіти в Україні загалом** і за окремими компонентами.

Оцінки стану дошкільної освіти рівномірно розподілилися від «скоріше низький рівень» до «скоріше високий рівень».

Майже всі респонденти оцінили стан середньої освіти як «середній рівень». Мали місце поодинокі оцінки «скоріше високий рівень» і «скоріше низький рівень». Оцінки «дуже низький рівень» і «найвищий рівень» не зустрічалися.

Більшість респондентів не змогли оцінити стану системи професійно-технічної освіти (ПТО). Ті респонденти, що зробили це, оцінили його приблизно порівну як «скоріше низький рівень» та «середній рівень».

Оцінки стану вищої освіти рівномірно розподілилися як «середній рівень» та «скоріше високий рівень». Мали місце поодинокі оцінки «скоріше низький рівень».

Майже всі респонденти оцінили стан освіти в Україні загалом як «середній рівень». При цьому були такі, хто оцінив як «скоріше низький рівень».

Варто зазначити, що оцінки «дуже низький рівень» і «найвищий рівень» не зустрічалися в жодній категорії.

Під час проведення глибокого інтерв'ю респонденти окреслили **основні проблеми освітньої сфери України**. Більшість вказаних проблем збігаються з тими, що виявлені під час формалізованих інтерв'ю. При цьому було виявлено специфічні проблеми.

Так, представники цільових груп вважають надзвичайно актуальними такі проблеми:

- відсутність стратегічної мети у системі освіти України;
- неадаптивність системи освіти до швидких змін в Україні і світі;
- суттєві диспропорції у розподілі прав і обов'язків дітей/батьків і освітян, значна незахищеність прав працівників освітньої сфери;
- недосконалість нормативно-правової бази;
- значна диспропорція якості надання освітніх послуг і доступу до них в територіальному вимірі, що призводить до великої диференціації рівня знань учнів за місцем розташування навчальних закладів (столиця, обласний центр, районний центр, село/селище);
- невідповідність системи освіти вимогам сучасності, її відірваність від майбутньої практичної діяльності учнів і студентів;
- децентралізація в системі освіти має декларативний характер, недостатні можливості навчальних закладів у самоврядуванні призводять до неможливості оперативного адаптування програм до реальних потреб;
- невідповідність і відсутність координації між окремими складовими системи освіти і, як наслідок, фактична відсутність цілісної системи освіти;

- недостатність і нерівномірність розподілу кількості навчальних закладів – переповненість дошкільних закладів і шкіл в містах і повна їх відсутність в окремих густонаселених сільських районах, недостатня кількість закладів системи професійно-технічної освіти, непропорційно велика кількість вищих навчальних закладів і студентів у них; при цьому в окремих сільських районах є значна кількість дошкільних навчальних закладів з невеликою кількістю дітей (в основному, у місцях компактного проживання угорської спільноти), що в подальшому призводить до проблем їх адаптації в переповнених шкільних класах;

- переобтяженість окремих навчальних закладів невластивими їм обов'язками (від прибирання вулиць до виконання директивних листів від органів виконавчої влади різного рівня тощо);

- надмірна широкопрофільність навчальних програм призводить до перевантаженості «зайвими» предметами, що має наслідком підготовку недостатньо кваліфікованих широкопрофільних спеціалістів;

- недостатнє фінансування навчальних закладів і, як наслідок, недостатня матеріально-технічна база навчальних закладів не дає змоги осучаснити систему освіти;

- значні проблеми з кадрами (низька заробітна плата; перевантаженість педагогів іншими обов'язками і, як наслідок, відсутність мотивації вчителів і педагогів до самовдосконалення; застаріла система підготовки і підвищення кваліфікації педагогічних кадрів; недостатнє оновлення молодими спеціалістами), що також значною мірою блокує осучаснення системи освіти;

- занадто формалізована, громізка і негнучка система акредитації спеціальностей і навчальних програм не дає змоги оперативно реагувати на потреби ринку праці і фактично унеможлиблює відкриття нових спеціальностей у закладах професійно-технічної та вищої освіти;

- відсутність ефективної взаємодії органів і закладів освіти з роботодавцями;

- низька мотивація учнів/студентів до навчання і, відповідно, некоректність системи оцінювання роботи педагогічних колективів і навчальних закладів за оцінками учнів;

- неоднозначне ставлення до ЗНО – загалом підтримка саме як незалежного інструменту оцінювання, але переважна більшість респондентів переконані у необ'єктивності існуючої системи (що саме вона оцінює; значна залежність отриманих результатів від психологічного стану учнів тощо) і необхідності актуалізації програм ЗНО;

- неоднозначне ставлення до інклюзивної освіти – усі респонденти вважають за необхідне запровадження системи інклюзивної освіти, при цьому всі переконані, що вже вжиті заходи мають популістський характер і не відповідають об'єктивним потребам сьогодення, відсутня система підготовки кадрів для інклюзивної освіти;

- заклади дошкільної освіти не інтегровані належним чином до системи освіти, окрім випадків, коли на їх базі функціонують початкові класи.

Значне занепокоєння респондентів викликав стан ПТО, а саме:

- недосконалість нормативно-правової бази;
- недостатня увага до системи ПТО з боку держави (вже кілька років відбуваються процеси, які можуть бути витлумачені як намагання ліквідувати цю складову системи освіти);
- значна конкуренція із закордонними закладами освіти;
- невизначеність питання щодо можливості надання закладами ПТО повної загальної середньої освіти;
- невідповідність попиту і пропозиції при влаштуванні на роботу випускників системи ПТО;
- невідповідність ліцензованих обсягів випускників потребам роботодавців;
- надмірна зарегульованість не надає можливості вчасно реагувати на потреби сьогодення;
- неможливість самостійно формувати навчальним закладам контингент прийому учнів відповідно до регіональних потреб;
- недосконалість системи фінансування з державного бюджету рідкісних спеціальностей;
- недосконалість системи фінансування навчальних закладів системи ПТО призводить до конфлікту інтересів (фінансування за рахунок бюджету міст навчальних закладів, в яких освіту отримують мешканці області і навіть іноді мешканці інших областей);
- втрата історичних набутків системи ПТО.

Вже під час підготовки звіту було прийнято Закон України № 2745-VIII від 06.06.2019 р. «Про фахову передвищу освіту»¹², який мав би усунути зазначені проблеми та недоліки.

Значно менше занепокоєння респондентів викликає стан вищої освіти, при цьому зазначено такі особливі проблеми:

- невідповідність системи освіти вимогам сучасності, її відірваність від майбутньої практичної діяльності студентів;
- заклади вищої освіти наразі неконкурентоспроможні (значно поступаються закладам вищої освіти інших держав і новим сучасним формам отримання вищої освіти, у тому числі онлайн-освітою) і не готові до швидкої адаптації до сучасних реалій;
- відірваність вищої освіти від науки;
- застарілі плани підготовки спеціалістів;
- низький рівень знань в абітурієнтів;
- надмірна кількість навчальних закладів;
- незадовільна система оперативного підвищення кваліфікації та перекваліфікації відповідно до вимог сучасності;

¹² Портал «Законодавство України». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19>

- плани державного замовлення не відповідають реальним потребам суспільства і формуються виходячи виключно з інтересів навчальних закладів;
- низька наповненість студентами окремих спеціальностей і факультетів при реально високому попиті на них.

Значний інтерес респондентів викликали питання стосовно *реформи системи освіти в Україні*. При цьому було висловлено багато думок і пропозицій, що здебільшого відповідали результатам формалізованих інтерв'ю. При цьому було виявлено специфічні оцінки і проблеми:

- всі респонденти одностайно вважають реформування системи освіти в Україні надзвичайно актуальним;
- відсутнє єдине розуміння реформи освіти, що зумовлено повною відсутністю інформаційного супроводу реформи з боку МОН України;
- майже всі респонденти вважають, що реформа не має стратегічної мети і може бути охарактеризована як «реформа заради реформи» та «імітація реформи»;
- процеси реформування мають сегментарний характер, що не надає змоги оцінювати їх як реформу системи, а виключно як спроби змінити окремі складові системи освіти;
- переважна більшість респондентів погоджуються з твердженням, що одним із завдань реформи освіти в Україні проголошена інтеграція в європейський освітній простір, однак вважають, що жодних реальних кроків в напрямі такої інтеграції не зроблено;
- більшість респондентів вважають за необхідне створення ефективної (не у вигляді «кишенькових» громадських рад) системи публічного моніторингу реформування освіти в Україні, що має забезпечити врахування і забезпечення інтересів усіх учасників освітнього процесу;
- процеси реформування не узгоджені між собою і доволі часто призводять до абсурду (були наведені такі приклади – «зміна програми з математики в середній школі призвела до того, що під загрозою опинилося вивчення фізики, оскільки воно передбачало знання такого математичного апарату, який за програмою мав вивчатися тільки в наступному році» і «був період, коли зі шкільної програми з математики було вилучено вивчення інтегралів, а в програмі вищої школи передбачалося, що студенти вже опанували ці знання в середній школі»);
- всі респонденти вважають впровадження реформ експериментом на дітях і педагогах (це стосується середньої школи), що є неприпустимим;
- значна кількість респондентів вважає, що впровадження сегментарних реформ збільшує розрив і неузгодженість між складовими системи освіти в Україні;
- майже всі респонденти вважають давно назрілим питання створення концепції «Нової української школи» (НУШ);

- однак більшість респондентів вважає, що практична реалізація НУШ не підготовлена належним чином, а представники освітньої сфери і батьки учнів вважають, що вона може виявитися провальною (концепція розроблена тільки для початкових класів, після закінчення яких діти попадають в «стару школу»; відсутня програма підготовки педагогів для НУШ; формальні курси з перепідготовки (загалом приблизно 150 годин) є скоріше імітацією);

- майже половина респондентів зазначає певні позитивні наслідки змін, що відбулися в системі освіти України;

- майже всі респонденти вважають прийняття Закону «Про освіту» позитивним кроком;

- всі респонденти вважають, що в Україні має бути побудована власна, а не запозичена модель системи освіти («щоб запровадити фінську модель, треба спочатку в Україні побудувати Фінляндію»), яка б відповідала стану і потребам суспільного розвитку; при побудові такої моделі має бути враховано найкращі світові практики і проблеми, з якими стикалися інші країни при розбудові національних систем освіти.

Висновки

Результати глибинних інтерв'ю засвідчили наявність таких проблем в існуючій системі освіти України, на думку опитаних у регіоні представників цільових груп:

- система освіти в Україні не має стратегічної визначеної мети, яка була б зрозуміла всім учасникам освітнього процесу;

- не забезпечені належним чином рівні права всіх громадян України на отримання якісних освітніх послуг, у тому числі українською мовою;

- сформувалися суттєві диспропорції у розподілі прав і обов'язків дітей/батьків і освітян, значною є незахищеність прав працівників освітньої сфери;

- нормативно-правова база системи освіти потребує удосконалення;

- система освіти України не відповідає потребам суспільства і вимогам сучасності, вона фактично відірвана від майбутньої практичної діяльності учнів/студентів;

- недостатній рівень фінансування закладів освіти, застаріла система підготовки і перепідготовки педагогічних кадрів, застаріла негнучка система акредитації спеціальностей і навчальних програм блокують можливість оновлення системи освіти та її адаптації до сучасних вимог;

- відсутній гармонійний зв'язок між різними складовими системи освіти;

- плани державного замовлення не відповідають реальним потребам суспільства і формуються виходячи виключно з інтересів та можливостей навчальних закладів;

- значна кількість випускників і студентів бачать своє майбутнє за кордоном, оскільки не вбачають для себе перспектив в Україні;

- майже всі респонденти зазначають низький рівень мотивації учнів/студентів і вчителів/викладачів;

- існує відмічена респондентами значна кількість проблем в системі ПТО, які мали б бути усунені імплементацією Закону України № 2745-VIII від 06.06.2019 р. «Про фахову передвищу освіту»;

- заклади дошкільної освіти не інтегровані належним чином до системи освіти, окрім випадків, коли на їх базі функціонують початкові класи.

Результати глибинних інтерв'ю засвідчили такі **проблеми освітньої реформи**:

- реформа системи освіти в Україні не має стратегічної мети, зрозумілої всім учасникам освітнього процесу, і більшістю респондентів сприймається скоріше як «реформа заради реформи»;
- відсутнє єдине розуміння реформи освіти у всіх учасників освітнього процесу, що зумовлено повною відсутністю інформаційного супроводу реформи з боку МОН України;
- процеси реформування не узгоджені між собою і мають фрагментарний характер, що збільшує розрив і неузгодженість між складовими системи освіти в Україні;
- практична реалізація окремих надзвичайно актуальних кроків з реформування системи освіти (ЗНО, НУШ, інклюзивна освіта), на думку респондентів, не відповідає сучасним потребам і потребує суттєвого удосконалення;
- процес децентралізації в системі освіти має декларативний характер;
- надзвичайно серйозним викликом для системи освіти є неузгодженість процесів децентралізації в освіті і створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ) в частині збалансованого перерозподілу прав, обов'язків і повноважень у сфері освіти в нових умовах;
- більшість респондентів вважають за необхідне створити ефективну систему публічного моніторингу реформування освіти, що має забезпечити врахування і забезпечення інтересів усіх учасників освітнього процесу.

Рекомендації, висловлені респондентами під час глибинних інтерв'ю в Закарпатті:

- сформулювати стратегічну мету системи освіти в Україні;
- забезпечити реальну деполітизацію системи освіти в Україні;
- забезпечити рівний доступ усіх громадян до отримання якісних освітніх послуг;
- забезпечити рівний захист прав усіх учасників освітнього процесу;
- забезпечити послідовність (від дошкільної до вищої) освіти в Україні, налагодивши гармонійний зв'язок між складовими системи освіти;
- забезпечити достатній рівень фінансування системи освіти;

- модернізувати матеріально-технічну базу закладів освіти відповідно до сучасних вимог;
- вирішити кадрові проблеми системи освіти і забезпечити високий рівень мотивації вчителів/викладачів та престиж професії вчителя;
- налагодити взаємозв'язок із роботодавцями та відродити профорієнтаційну роботу з учнями;
- оновити всі навчальні програми (осучаснити їх і більше пов'язувати викладання з потребами майбутньої професії) задля забезпечення високого рівня мотивації учнів/студентів;
- налагодити належний інформаційний супровід всіх ініціатив з реформування системи освіти;
- забезпечити рівноцінний вибір програм та навчальної літератури за цими програмами;
- заборонити імплементацію ініціатив МОН України та його представництв у регіонах без належного експертного вивчення і громадського обговорення за участі представників усіх груп учасників освітнього процесу;
- забезпечити належну відповідність кількості випускників потребам ринку праці;
- забезпечити здатність системи освіти оперативно реагувати на зміни в суспільстві та у світових тенденціях;
- забезпечити достатній рівень самостійності закладів освіти.

V. РЕЗУЛЬТАТИ ФОРМАЛІЗОВАНИХ ІНТЕРВ'Ю В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Дані опитування свідчать, що 24,4% представників усіх цільових груп вважають, що краще здобувати освіту за кордоном, а 29,7% – краще здобувати освіту в Україні. Варто зауважити, що 50,0% опитаних батьків – в силу більш практичних та патріотичних інтересів – вважають доцільнішим для свої дітей навчання в Україні, ніж за кордоном. Серед представників студентів 25,9% надають перевагу навчанню за кордоном і така ж кількість – в Україні. Ці дані незначним чином відрізняються від узагальнених даних по трьох областях.

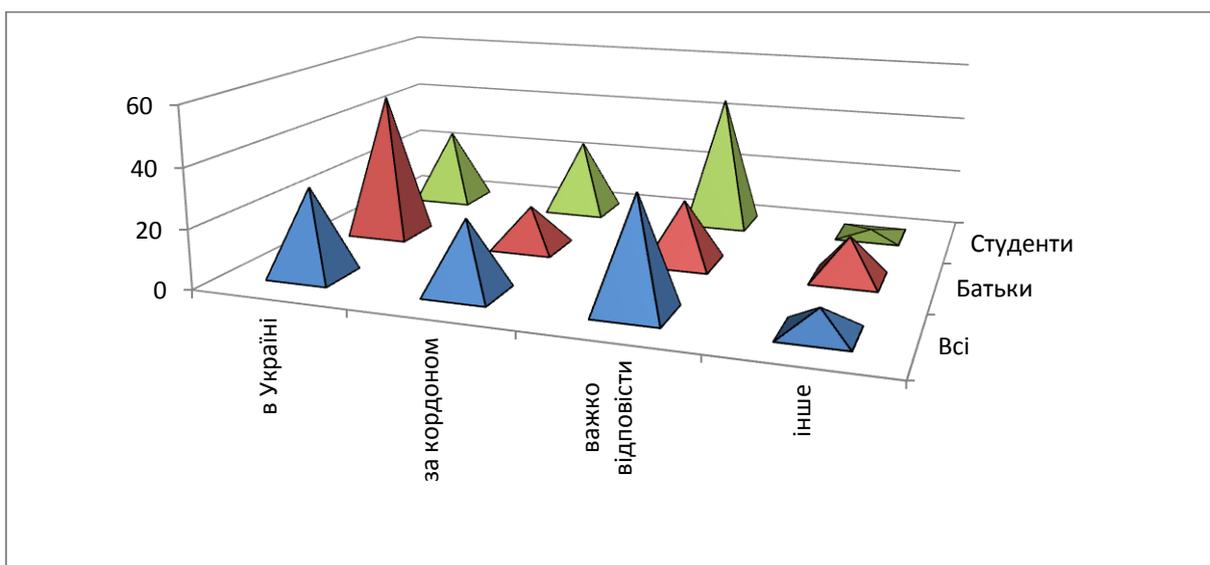


Рис. 5.1. «Де, на Вашу думку, краще здобувати освіту?»

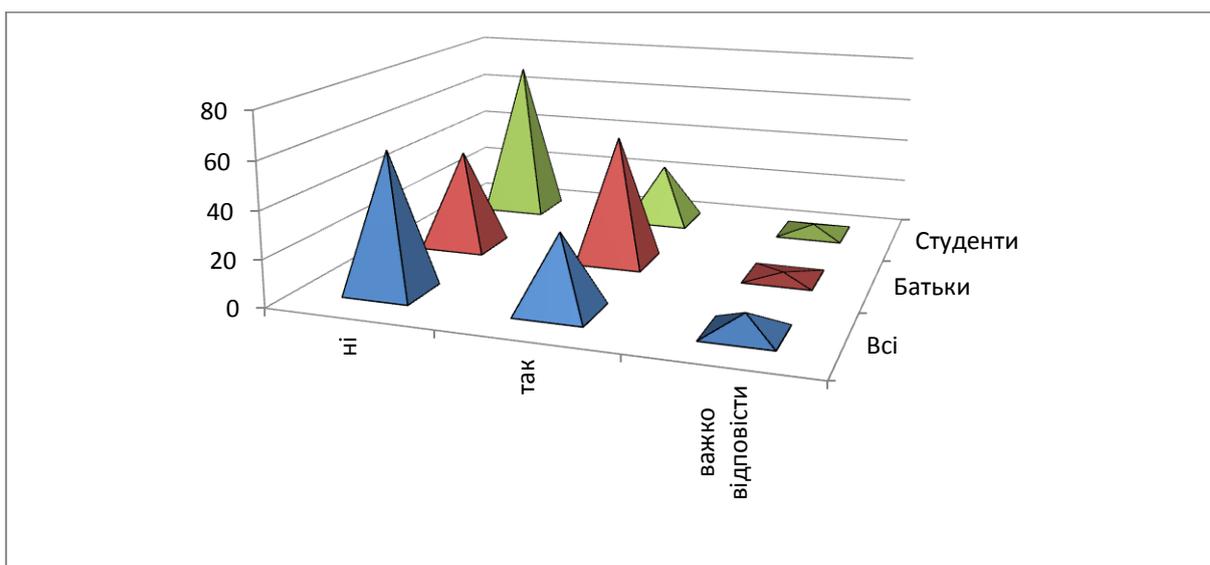


Рис. 5.2. «Чи хотіли б Ви навчатися (для батьків – щоб Ваша дитина навчалася) за кордоном?»

Оцінка. Для всіх опитаних представників цільових груп освіта насамперед є засобом підготовки майбутніх кваліфікованих високооплачуваних спеціалістів, способом формування розвинутої гармонійної особистості і засобом пізнання, отримання нових знань. Саме такі потреби цільові групи прагнуть задовольнити через інститут освіти. Варто зауважити, що батьки та студенти надають пріоритет потребі у формуванні розвинутої гармонійної особистості над потребою у пізнанні, отриманні нових знань, на відміну від школярів.

54,1% всіх опитаних в Одеській області представників цільових груп теперішній стан системи освіти в цілому в Україні оцінили як «середній рівень». Стан дошкільної та середньої освіти 58,1% та 55,4% опитаних в регіоні відповідно оцінили як задовільний, а от професійно-технічну та вищу освіту на задовільно оцінили 40,5% і 51,4% відповідно. Всі вищенаведені оцінки на регіональному рівні незначним чином відрізняються від узагальнених оцінок по трьох областях.

Задовільну оцінку респонденти в регіоні надали таким елементам освіти, як зміст освіти, її відповідність сучасним вимогам (41,9%), рівень кваліфікації та компетентності керівництва освітньою галуззю в Україні (27,0%), морально-психологічна обстановка в навчальному закладі (39,2%), конкурентоспроможність української освіти у світі (39,2%), забезпеченість навчального закладу необхідною матеріально-технічною базою (27,0%), прояви корупції з боку керівництва навчального закладу, педагогічного персоналу (27,0%).

Високі позитивні оцінки респонденти Одеської області надали таким елементам системи освіти: рівень кваліфікації педагогічного персоналу (52,7%), забезпечення прав учнів на навчання рідною мовою (44,6%), рівень кваліфікації педагогів (58,1%), рівень кваліфікації керівництва навчального закладу (50,0%) безпека перебування у навчальному закладі (64,8%), санітарно-гігієнічні та побутові умови перебування в навчальному закладі (60,8%). Найнижчі оцінки отримав рівень фінансового та матеріально-технічного забезпечення – 50,0%. Такі ж тенденції в оцінках спостерігалися у зведених даних по всіх трьох областях.

Однак варто зазначити, що на рівні регіону, незважаючи на важливість питань щодо невизнання дипломів більшості вітчизняних навчальних закладів у світі та невідповідність змісту освіти вимогам ринку праці, 55,4% опитуваних зазначили скоріше високий рівень знань, умінь та навиків, які отримують випускники навчального закладу.

67,6% опитаних у області зазначили, що проблема вдосконалення якості освіти в Україні є першочерговою, що свідчить про значимість цієї проблеми для регіону та країни в цілому.

Найгострішим проблемами системи освіти в Україні, на думку респондентів Одеської області, є: невідповідність змісту освіти вимогам ринку праці (48,6%), низька мотивація учнів/студентів (33,8%), низький рівень якості освіти у порівнянні зі світовим рівнем (32,4%), застарілі, неякісні або

ідеологізовані підручники (31,1%), корумпованість викладацького складу та керівництва навчальних закладів (28,4%) і невизнання дипломів більшості вітчизняних навчальних закладів у світі (25,7%).

Серед актуальних проблем освіти на рівні населеного пункту виділено: низька мотивація учнів/студентів (36,5%), невідповідність змісту освіти вимогам ринку праці (36,5%), слабка матеріально-технічна база (32,4%), корумпованість викладацького складу та керівництва навчальних закладів (28,3%), низький рівень якості освіти у порівнянні зі світовим рівнем (25,7%) і застарілі, неякісні або ідеологізовані підручники (21,6%).

На рівні навчального закладу для всіх представників цільових груп найактуальнішими проблемами є: невідповідність змісту освіти вимогам ринку праці (44,6%), корумпованість викладацького складу та керівництва навчальних закладів (35,1%), низький рівень якості освіти у порівнянні зі світовим рівнем (33,8%), застарілі, неякісні або ідеологізовані підручники (25,7%), слабка матеріально-технічна база (23,0%) і невизнання дипломів більшості вітчизняних навчальних закладів у світі (23,0%).

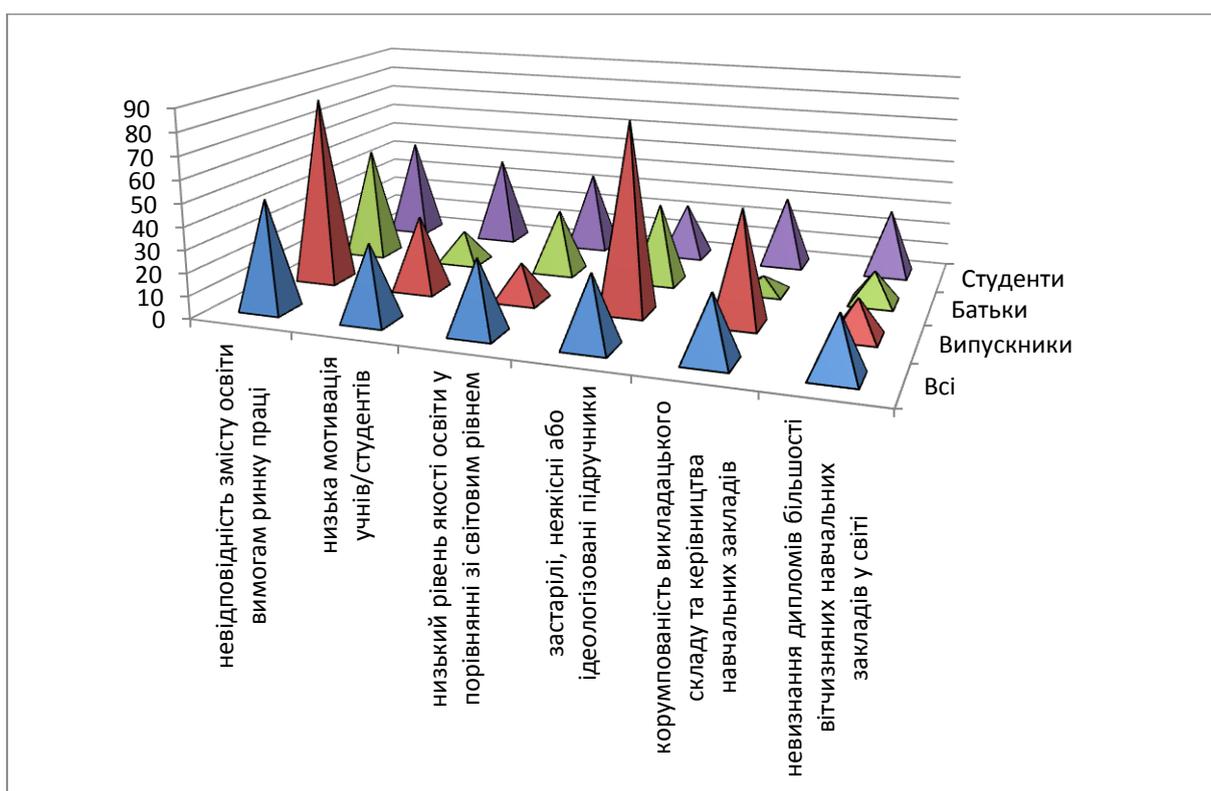


Рис. 5.3. «Які сьгоднішні проблеми освіти Вам здаються найбільш актуальними для України в цілому?»

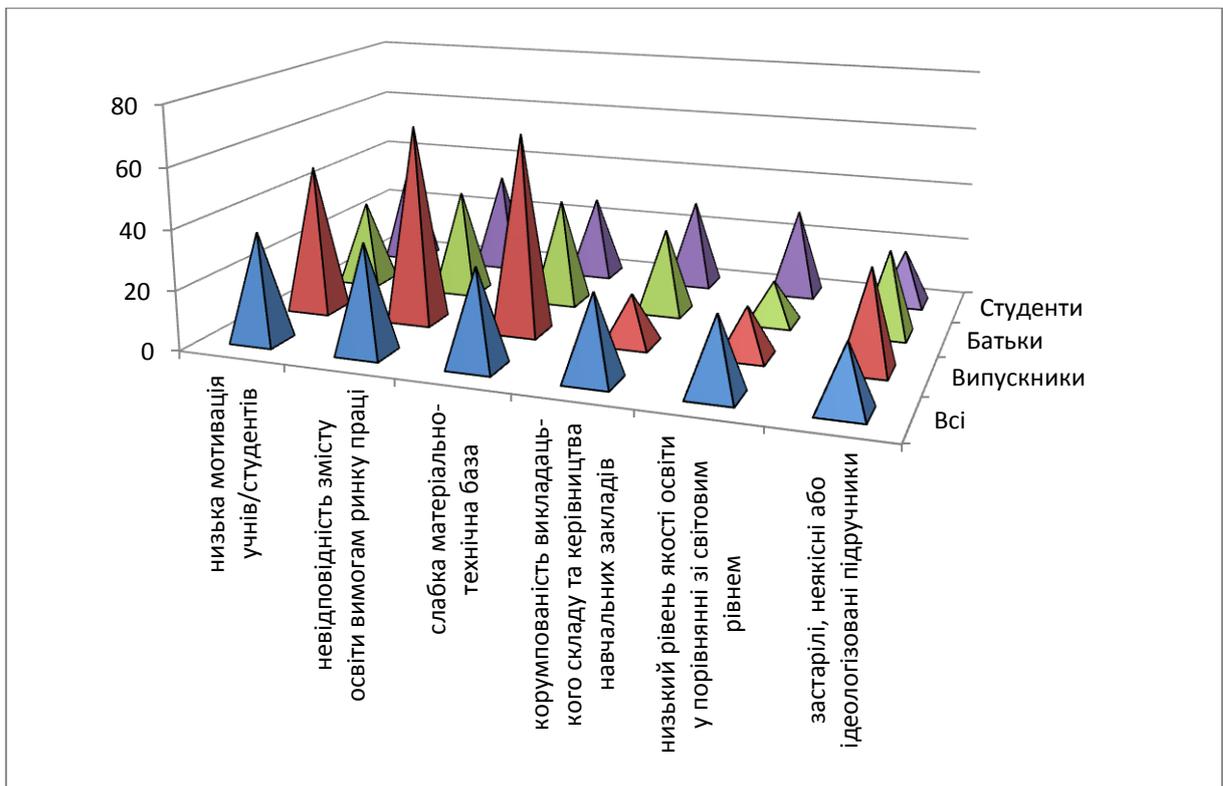


Рис. 5.4. «Які сьгоднішні проблеми освіти Вам здаються найбільш актуальними для Вашого населеного пункту?»

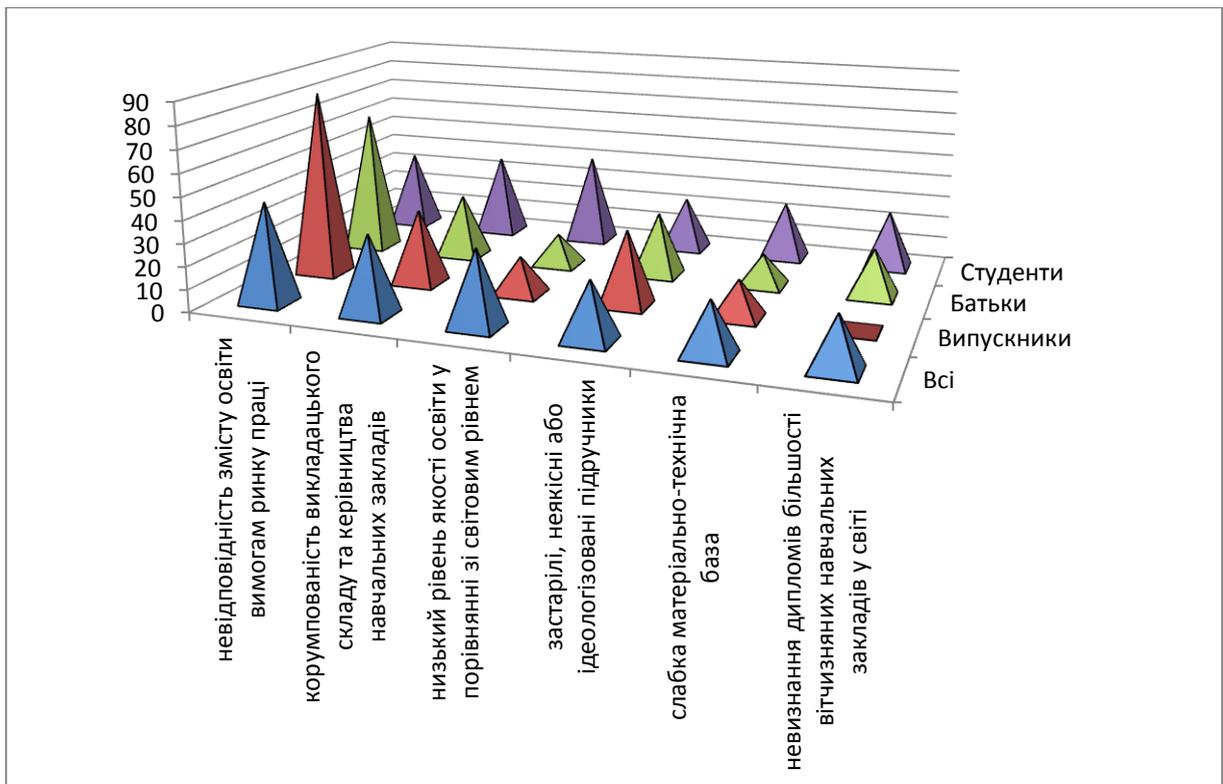


Рис. 5.5. «Які сьгоднішні проблеми освіти Вам здаються найбільш актуальними для навчального закладу, в якому Ви навчаєтесь (для батьків – у якому навчається Ваша дитина)?»

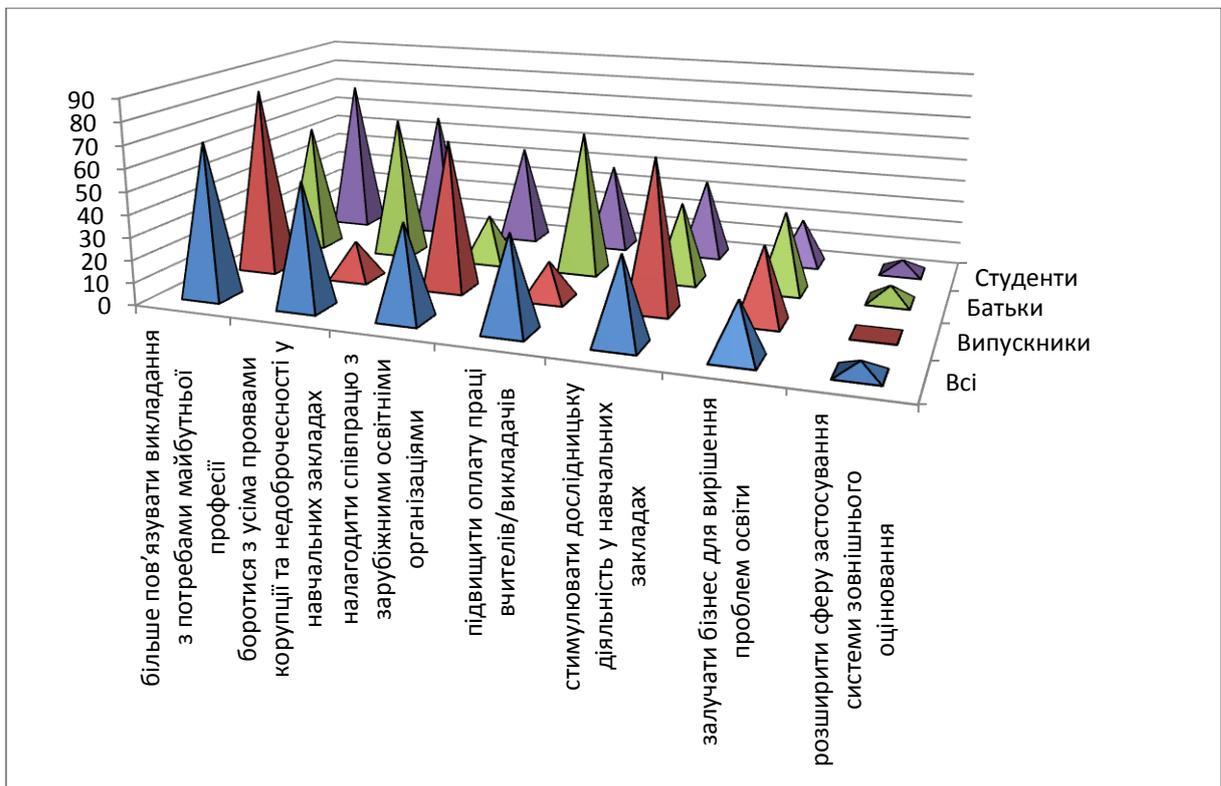


Рис. 5.6. «Які першочергові кроки для покращення якості освіти, на Вашу думку, слід здійснити?»

Тобто проблеми мають свою специфіку на тлі зведених результатів по всіх трьох регіонах. Низьку мотивацію учнів/студентів варто віднести не виключно до внутрішніх проблем системи освіти, а і до впливу суспільства на роль освіти, підвищення її значимості для професійного розвитку, престижу українського диплому та вартості оплати праці на ринку за наявності документа про освіту.

Проблема корумпованості викладацького складу та керівництва навчальних закладів в Одеській області була зазначена 34% опитаних як актуальна. На тлі зведених результатів по трьох областях на рівні регіону актуальність проблеми є доволі високою.

Основні кроки задля покращення якості освіти, на думку опитаних із Одеської області: більше пов'язувати викладання навчальних дисциплін з потребами майбутньої професії (68,9%), боротися з усіма проявами корупції та недоброчесності у навчальних закладах (55,4%), налагодити співпрацю з зарубіжними освітніми організаціями (41,9%), підвищити оплату праці вчителів/викладачів (41,9%) та стимулювати дослідницьку діяльність у навчальних закладах (37,8%). Такі ж кроки було запропоновано в цілому по трьох областях, лише пріоритетність заходів дещо різниться.

50,0% опитаних в Одеській області зазначили розуміння освіти як моделі суспільного інституту, 42,9% – як моделі освітніх послуг. Хоч із незначним превалюванням, однак моделі різняться за пріоритетністю на тлі зведених результатів.

Реформа освіти: оцінка, проблеми та рекомендації

Оцінка. 74,3% опитаних в Одеській області ознайомлені з окремими положеннями реформи і лише 10,8% добре ознайомлені з усіма її положеннями. Варто зауважити, що кожний сьомий із опитаних у регіоні взагалі нічого не знає про реформу освіти в Україні. Очікуваними є і результати з приводу впливу освітньої реформи на респондентів: лише 6,8% відчують цей вплив, 52,7% – певним чином відчують, проте зміни незначні.

Варто зауважити все ж таки досить негативне ставлення до впроваджуваної системи реформи (попри те, що більшість підтвердила її необхідність): лише 27% оцінили її скоріше позитивно, а 25,7% – скоріше негативно. Лише 5,4% всіх респондентів Одеської області оцінили безумовно позитивно реалізовану освітню реформу.

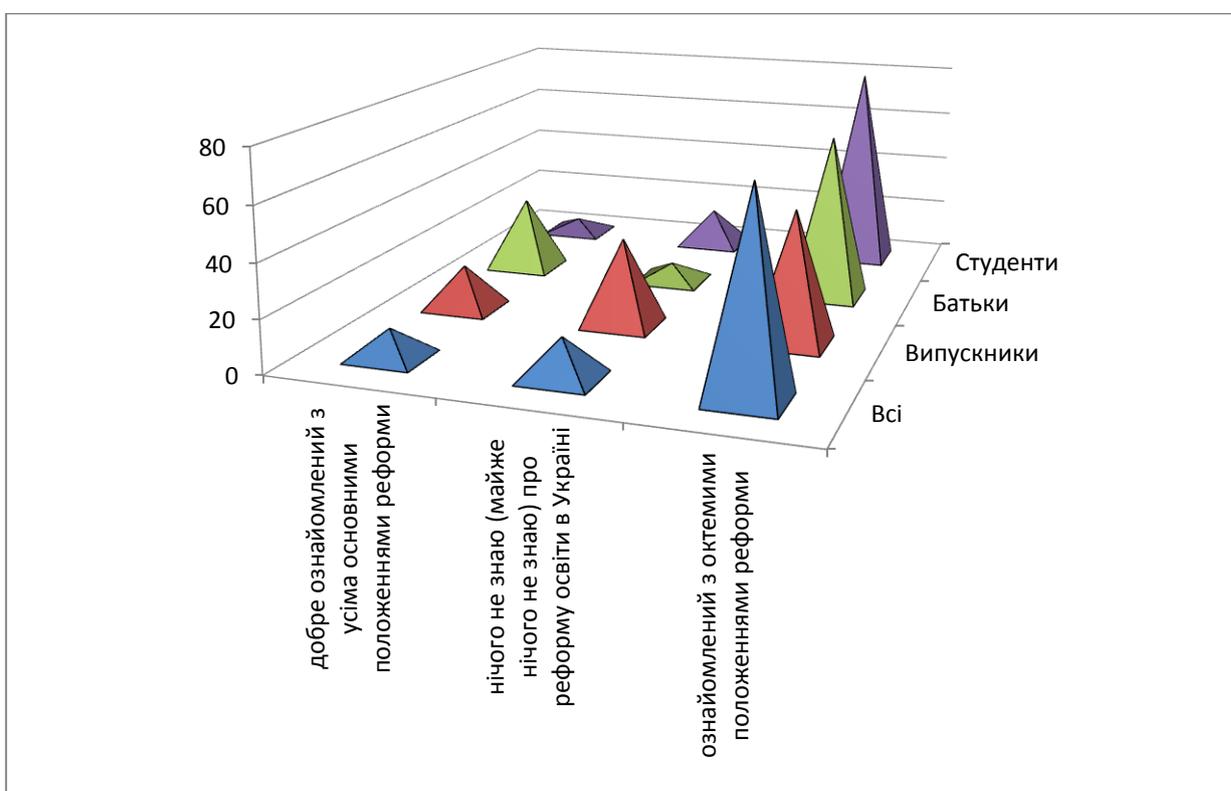


Рис. 5.7. «Останніми роками в Україні відбувається процес реформування системи освіти. Наскільки Ви обізнані зі змістом реформ?»

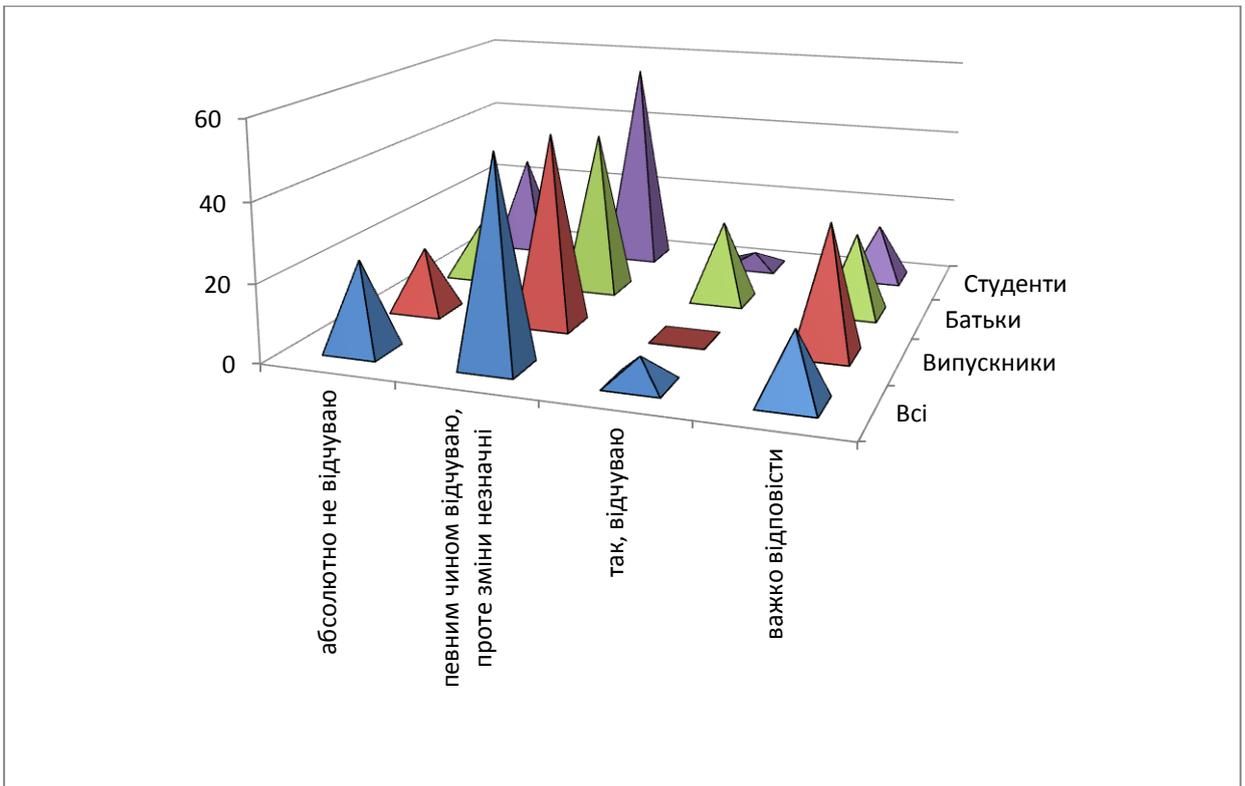


Рис. 5.8. «Чи відчуваєте Ви результати реформування освіти в Україні?»

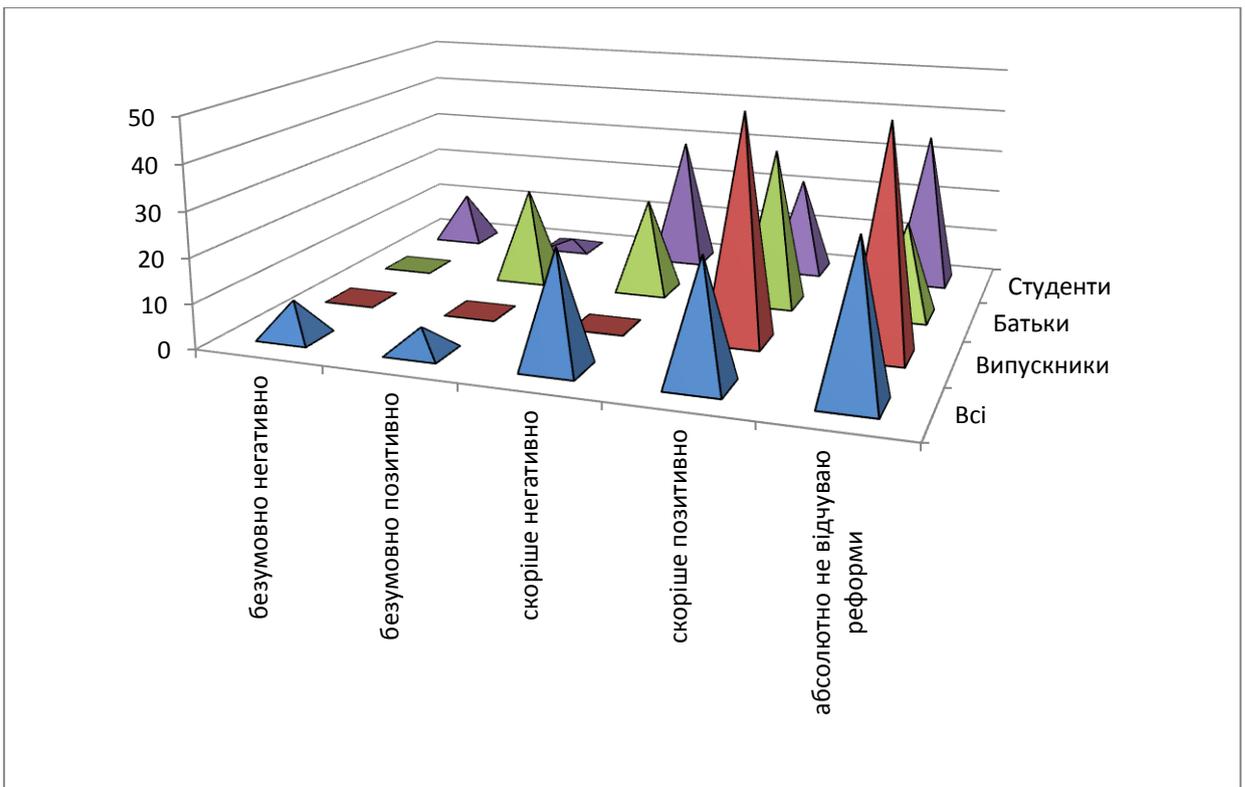


Рис. 5.9. «Як Ви в цілому оцінюєте реформу, яка відбувається в системі освіти України в останні роки?»

У контексті оцінки реформи освіти та ставлення до неї респондентів Одеської області відповіді були близькі до відповідей представників цільових

груп з інших областей, що свідчить про об'єктивність опитування та загальну суспільну значущість проблеми цієї реформи.

Етнонаціональна складова системи освіти

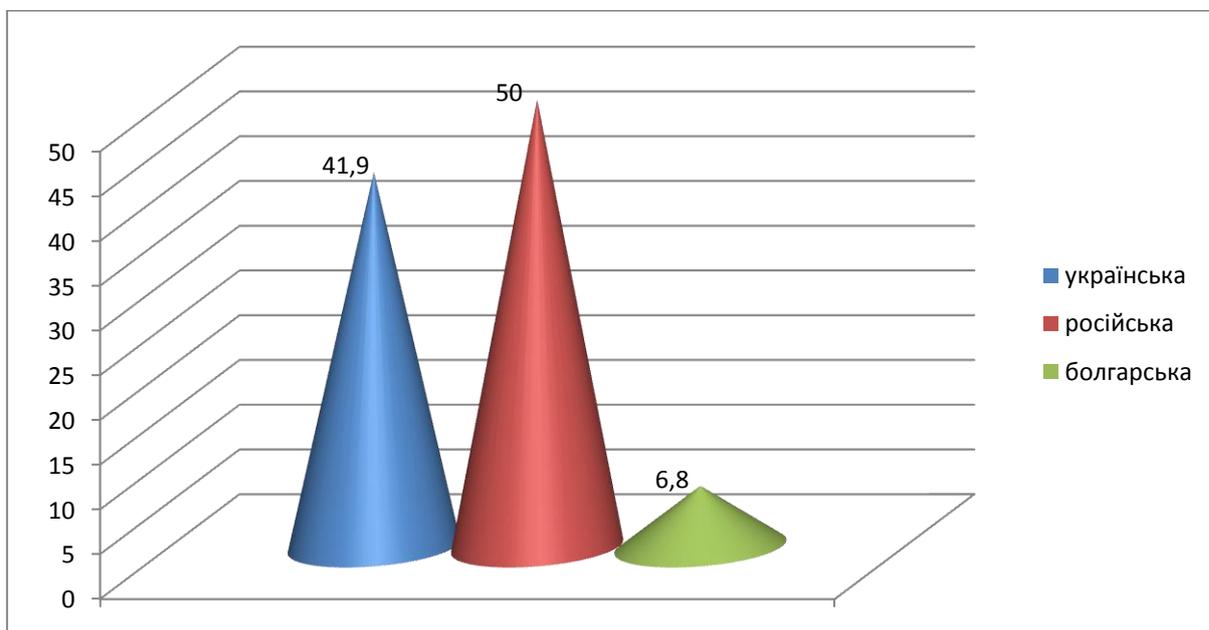


Рис. 5.10. «Яка Ваша рідна мова?»

Відповіді на запитання «Ким Ви себе вважаєте?» не дають можливості зробити висновків про розподіл респондентів за етнічною ознакою, оскільки більшість респондентів дала відповідь скоріше з точки зору громадянства, і значна кількість респондентів позиціонували себе скоріше як інтернаціоналісти.

Одним із основних завдань в рамках проекту було визначення рівня забезпечення прав національних меншин на навчання рідною мовою. За результатами формалізованих інтерв'ю 23,0% всіх опитаних оцінили на найвищому рівні забезпечення прав учнів на навчання рідною мовою та 21,6% – на високому і 21,6% – на дуже низькому та скоріше низькому.

Крім того, майже для половини опитаних представника різних цільових груп не існує проблеми, якщо його рідна мова викладається йому чи його дитині (для батьків) – факультативно. Це не є проблемою і для 20,0% представників болгарської спільноти з числа тих, хто відповів на це запитання.

Майже 30% опитаних не змогли дати відповідь на запитання, що свідчить або про необізнаність із існуючою проблемою, або про наявність однакових аргументів за вивчення державної мови та власне мови національних меншин, і як результат, відсутність однозначної відповіді «так» чи «ні». Такі дані свідчать також про непоінформованість опитаних представників цільових груп та недооцінку статусу державної української мови, її ролі в інтеграції цих представників в українське суспільство.

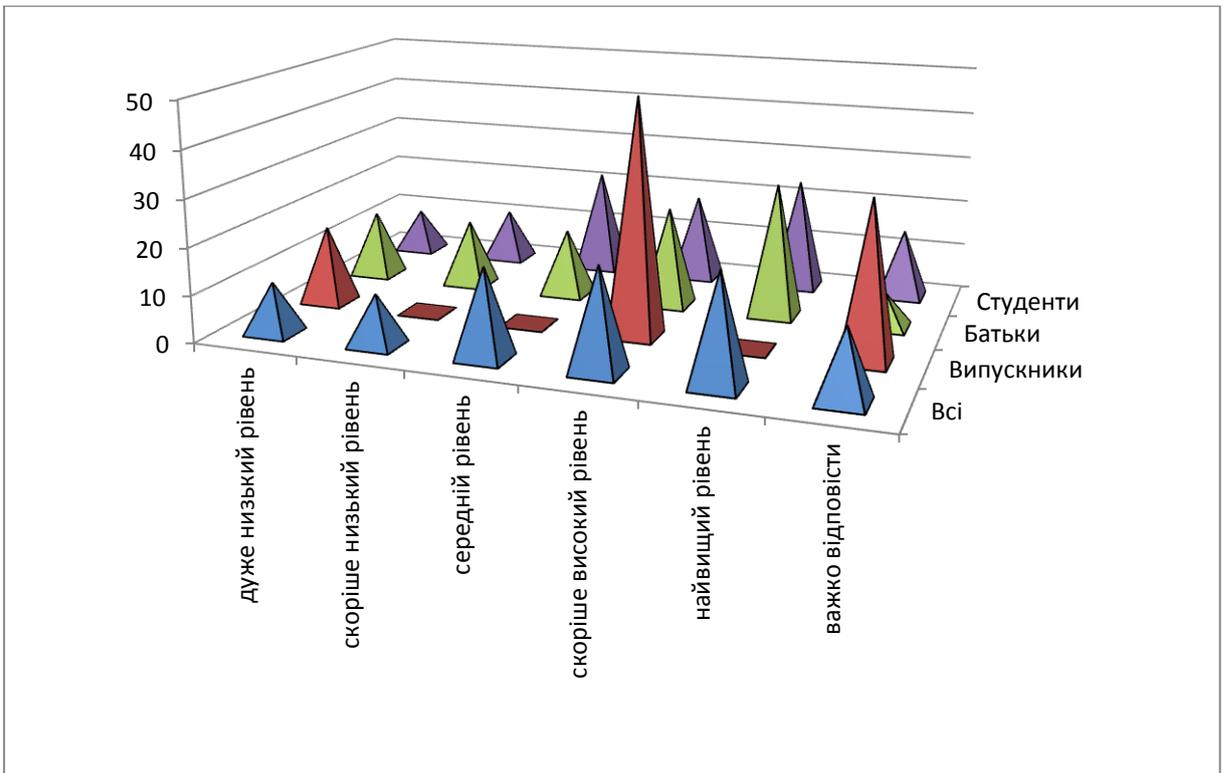


Рис. 5.11. «Як би Ви загалом оцінили таку складову теперішньої системи освіти в Україні як забезпечення прав учнів на навчання рідною мовою?»

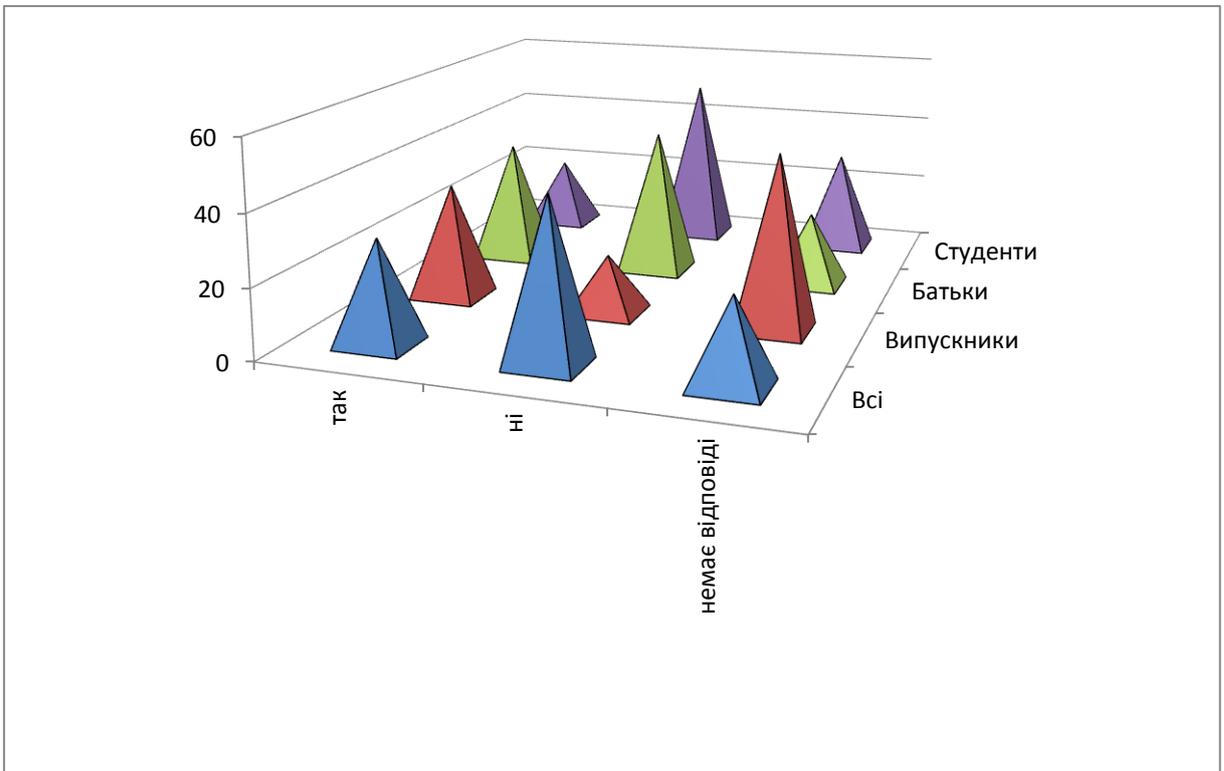


Рис. 5.12. «Чи є для Вас важливою проблемою, якщо Ваша рідна мова викладається Вашій дитині факультативно?»

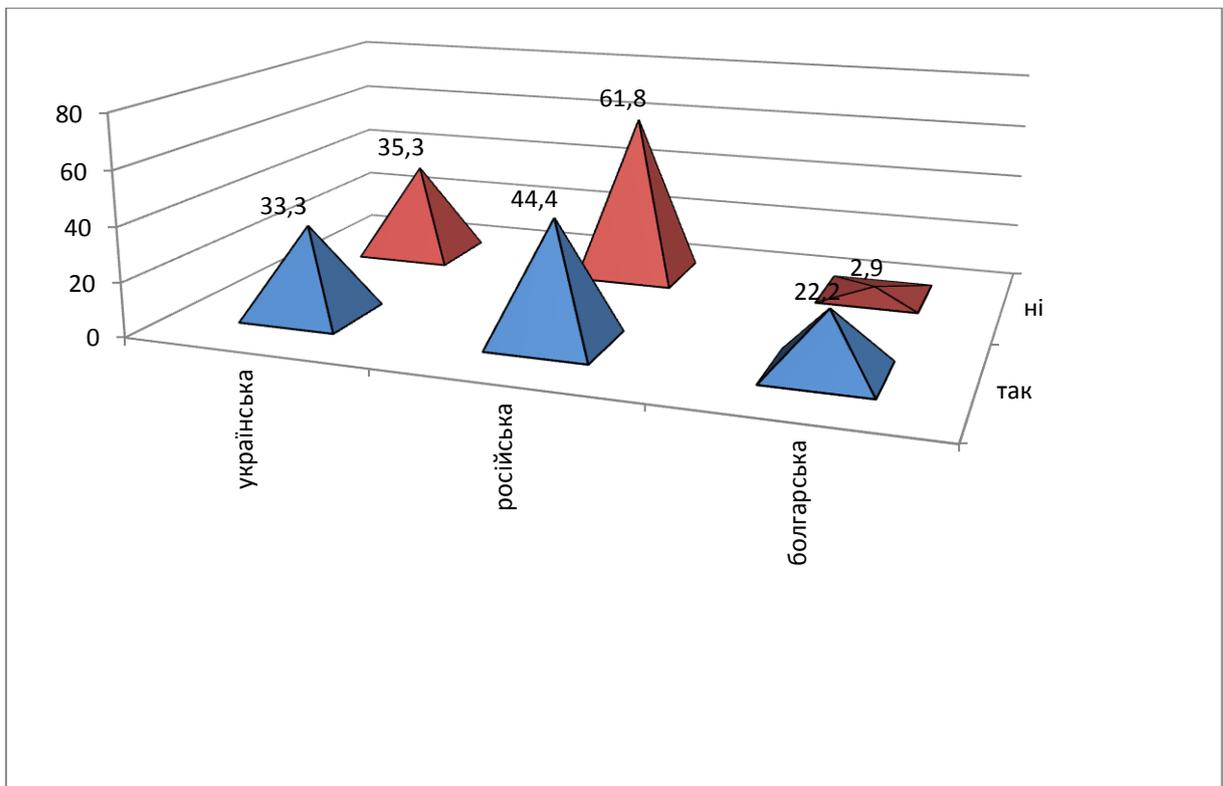


Рис. 5.13. «Чи є для Вас важливою проблемою, якщо Ваша рідна мова викладається факультативно?» – у розрізі рідної мови респондента

VI. РЕЗУЛЬТАТИ ФОРМАЛІЗОВАНИХ ІНТЕРВ'Ю В ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

Дані опитування свідчать, що 43,6% представників усіх цільових груп вважають, що краще здобувати освіту за кордоном, а 29,6% – краще здобувати освіту в Україні. Варто зауважити, що 57,6% опитаних батьків – в силу більш практичних та патріотичних інтересів – вважають за доцільніше для своїх дітей навчання в Україні, ніж за кордоном. Серед представників студентів 31,5% надають перевагу навчанню за кордоном та 47,4% – в Україні. Ці дані трохи відрізняються від узагальнених даних по трьох областях.

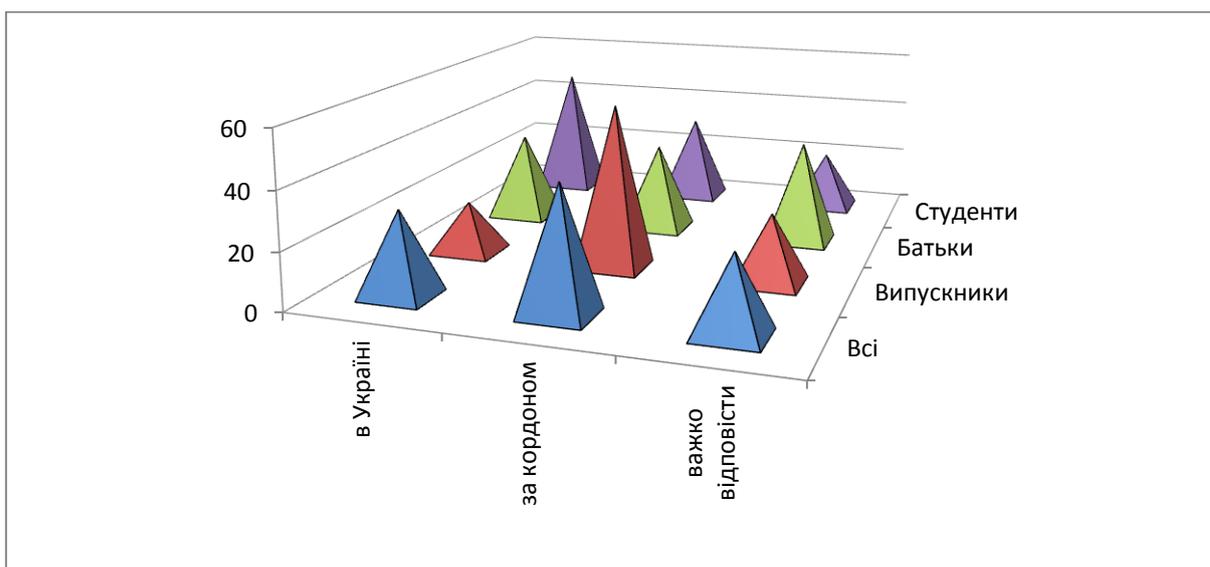


Рис. 6.1. «Де, на Вашу думку, краще здобувати освіту?»

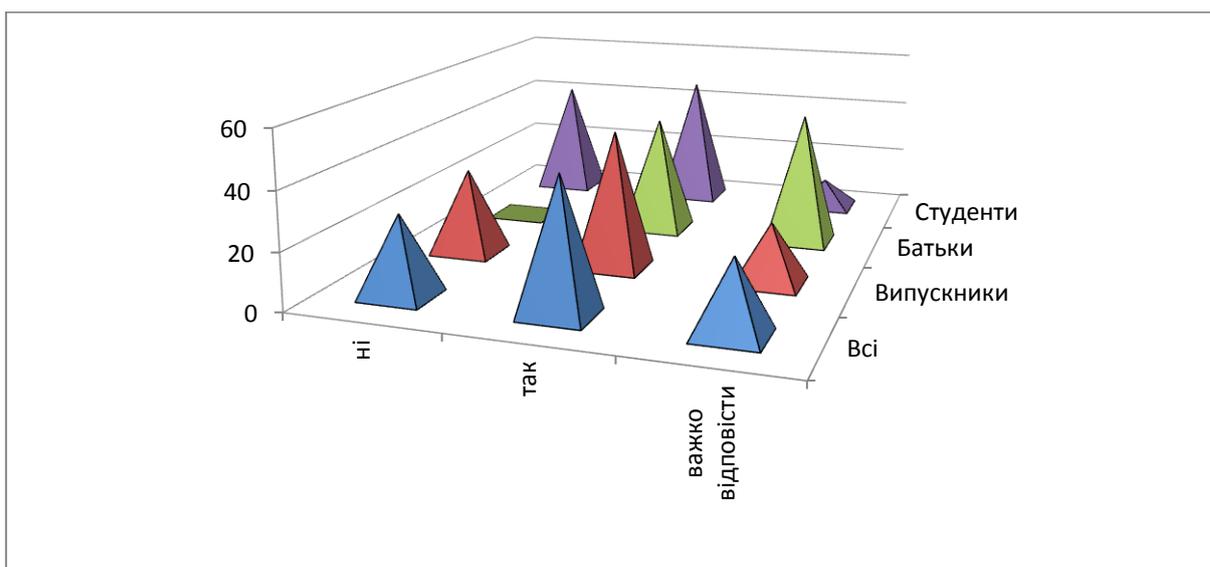


Рис. 6.2. «Чи хотіли б Ви навчатися (для батьків – щоб Ваша дитина навчалася) за кордоном?»

Оцінка. Для всіх опитаних представників цільових груп освіта насамперед є засобом пізнання, отримання нових знань (25,4%), засобом отримання документів, які знадобляться у подальшому житті (22,5%), засобом підготовки майбутніх кваліфікованих високооплачуваних спеціалістів (18,3%) і способом формування розвинутої гармонійної особистості (18,3%). Саме такі потреби цільові групи прагнуть задовольнити через інститут освіти. Варто зауважити, що батьки надають пріоритет потребі у формуванні розвинутої гармонійної особистості, студенти – потребі у пізнанні, отриманні нових знань і у підготовці майбутніх кваліфікованих спеціалістів, а випускники – потребі в отриманні документів, які знадобляться у подальшому житті.

43,7% всіх опитаних у Чернівецькій області представників цільових груп теперішній стан системи освіти в цілому в Україні оцінили як «скоріше високий рівень». Стан дошкільної, середньої, професійно-технічної та вищої освіти 43,7%, 46,5%, 33,8% та 33,8% опитаних в регіоні відповідно оцінили як «скоріше високий рівень». Всі вищенаведені оцінки на регіональному рівні кращі за оцінки на національному рівні.

Задовільну оцінку респонденти в регіоні надали таким елементам освіти, як зміст освіти, її відповідність сучасним вимогам (38,0%), конкурентоспроможність української освіти у світі (31,0%), забезпеченість навчального закладу необхідною матеріально-технічною базою (38,0%), санітарно-гігієнічні та побутові умови перебування в навчальному закладі (33,8%).

Високі позитивні оцінки респонденти Чернівецької області надали таким елементам системи освіти: рівень знань, умінь та навиків, які отримують випускники навчального закладу (62,0%), рівень кваліфікації педагогічного персоналу (60,6%), рівень кваліфікації та компетентності керівництва освітньою галуззю в Україні (40,8%), забезпечення прав учнів на навчання рідною мовою (74,6%), рівень кваліфікації педагогів (71,8%), рівень кваліфікації керівництва навчального закладу (71,9%), безпека перебування у навчальному закладі (66,2%), морально-психологічна обстановка в навчальному закладі (57,8%). Найнижчі оцінки отримав рівень фінансового та матеріально-технічного забезпечення – 50,7%. Всі вищенаведені оцінки на регіональному рівні кращі за оцінки на національному рівні.

Однак варто зазначити, що на рівні регіону, незважаючи на важливість питань щодо невизнання дипломів більшості вітчизняних навчальних закладів у світі та невідповідність змісту освіти вимогам ринку праці, 62,0% опитуваних зазначили скоріше високий рівень знань, умінь та навиків, які отримують випускники навчального закладу.

46,5% опитаних у області зазначили, що проблема вдосконалення якості освіти в Україні є першочерговою, і 40,8% – важливою, але є більш нагальні проблеми, що свідчить про значимість цієї проблеми для транскордонного регіону та країни в цілому.

Найгострішим проблемами системи освіти в Україні, на думку респондентів Чернівецької області, є: невизнання дипломів більшості вітчизняних навчальних закладів у світі (67,6%), невідповідність змісту освіти вимогам ринку праці (46,5%), низький рівень якості освіти у порівнянні зі світовим рівнем (28,2%), корумпованість викладацького складу та керівництва навчальних закладів (25,4%), низька мотивація вчителів/викладачів (15,5%) та низька мотивація учнів/студентів (12,7%).

Серед актуальних проблем освіти на рівні населеного пункту виділено: недостатня кількість місць у школах, навчання у кілька змін (45,1%), низька мотивація учнів/студентів (26,8%), невідповідність змісту освіти вимогам ринку праці (25,4%), невизнання дипломів більшості вітчизняних навчальних закладів у світі (23,9%), низька мотивація вчителів/викладачів (19,7%) та застарілі, неякісні або ідеологізовані підручники (14,1%).

На рівні навчального закладу для всіх представників цільових груп найактуальнішими проблемами є: невизнання дипломів більшості вітчизняних навчальних закладів у світі (26,8%), низька мотивація учнів/студентів (23,9%), низька мотивація вчителів/викладачів (19,7%), нав'язані державою програми та стандарти освіти, які не враховують місцевої специфіки (15,5%), слабка матеріально-технічна база (14,1%) та низький рівень якості освіти у порівнянні зі світовим рівнем (12,7%).

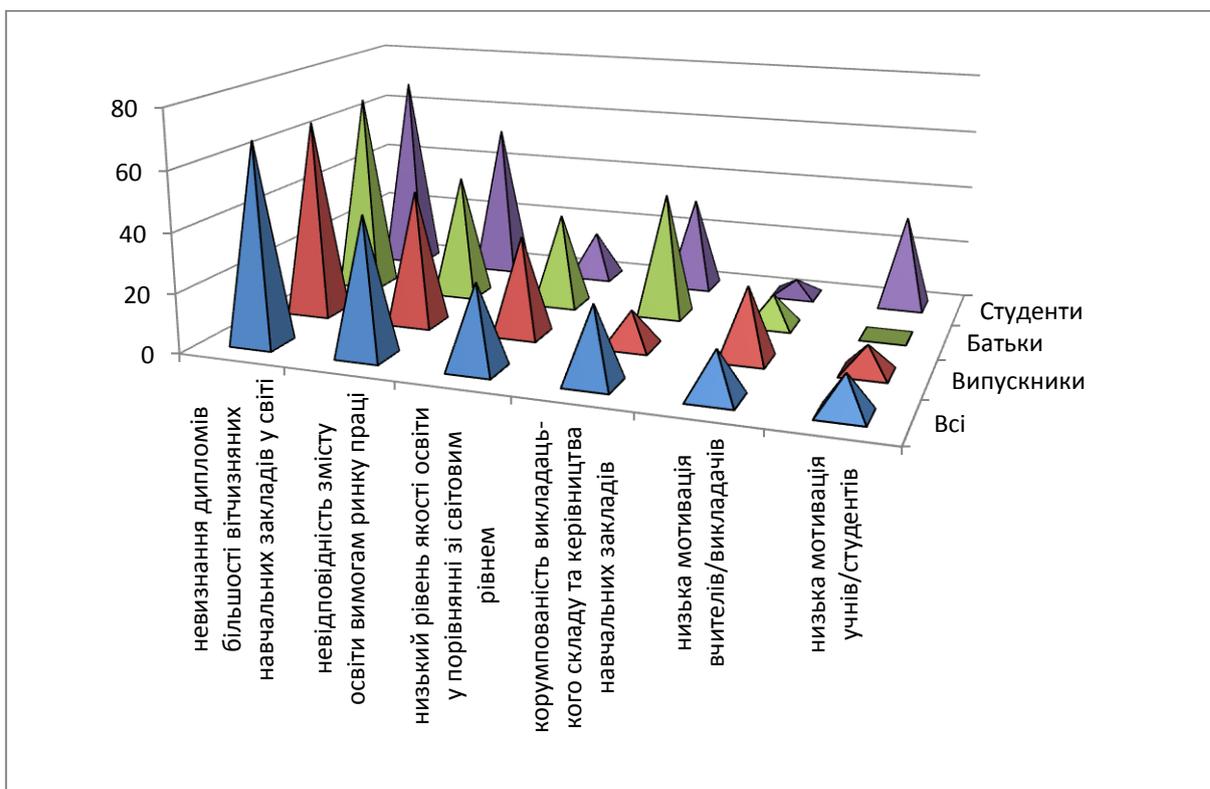


Рис. 6.3. «Які сьогоднішні проблеми освіти Вам здаються найбільш актуальними для України в цілому?»

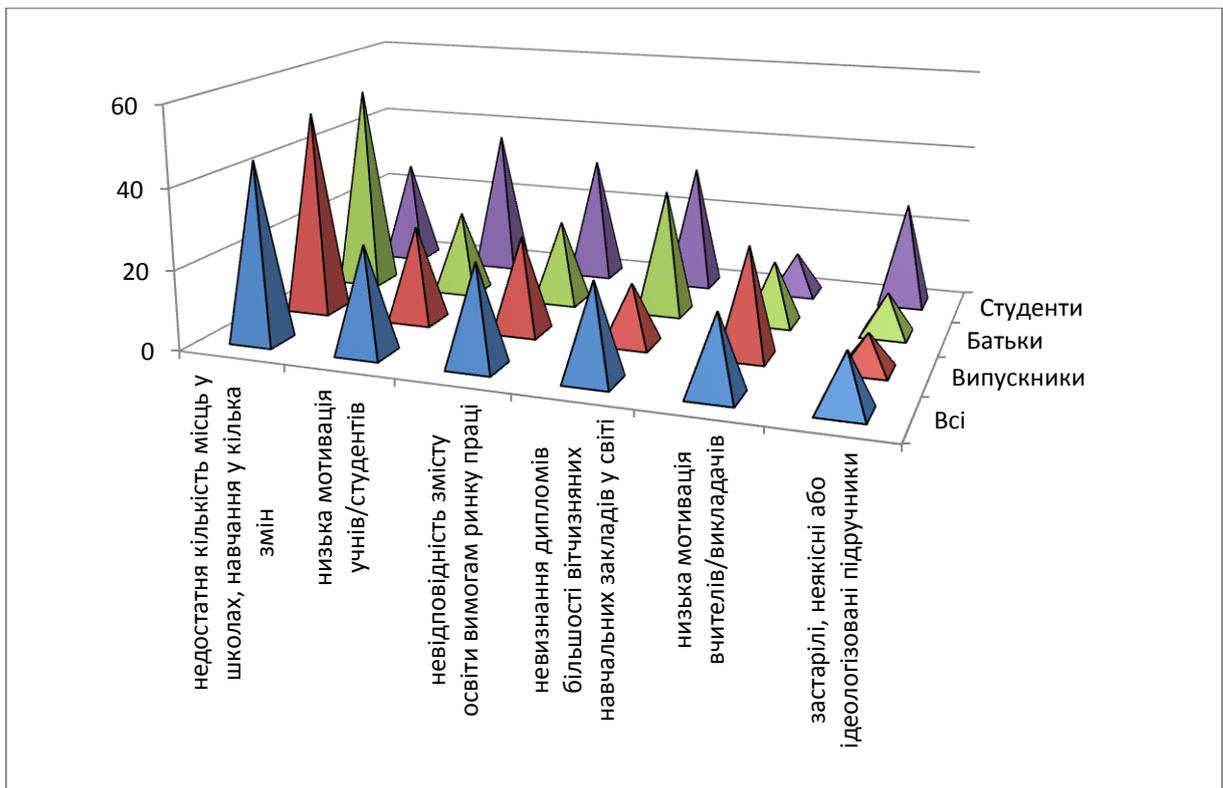


Рис. 6.4. «Які сьогоднішні проблеми освіти Вам здаються найбільш актуальними для Вашого населеного пункту?»

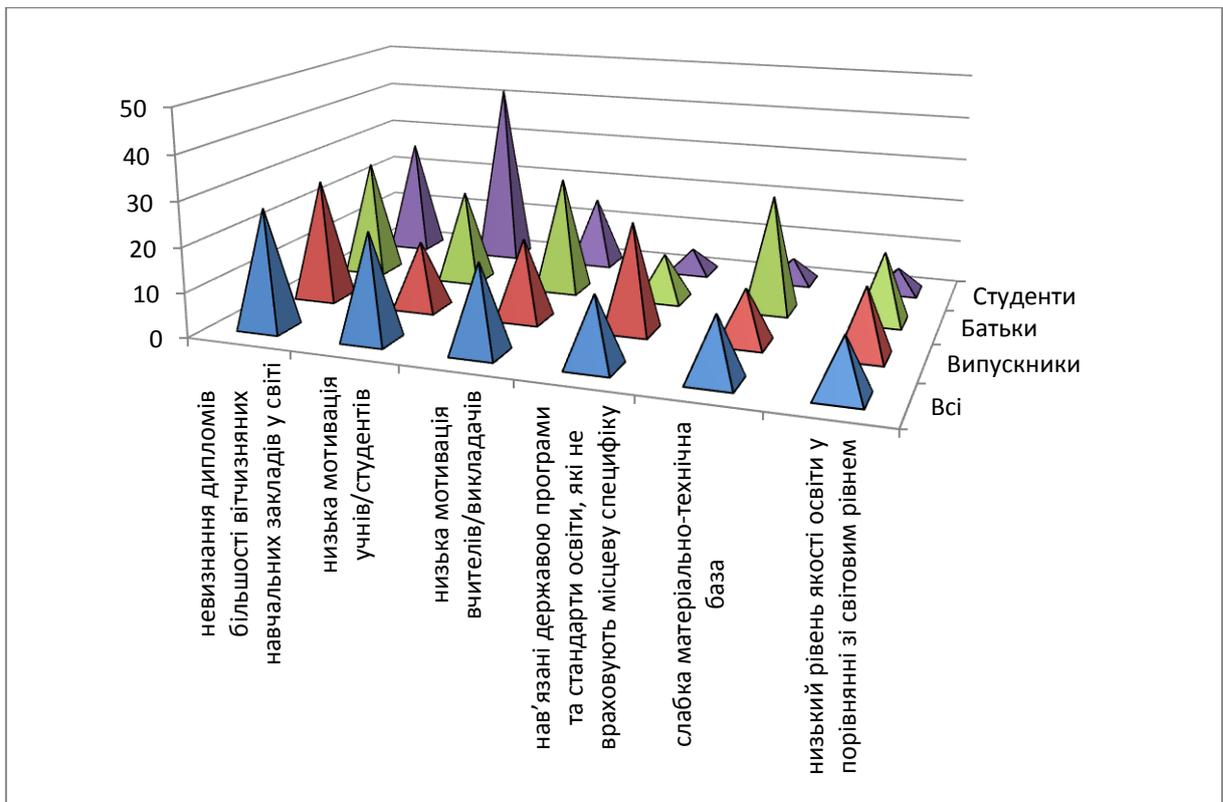


Рис. 6.5. «Які сьогоднішні проблеми освіти Вам здаються найбільш актуальними для навчального закладу, в якому Ви навчаєтесь (для батьків – у якому навчається Ваша дитина)?»

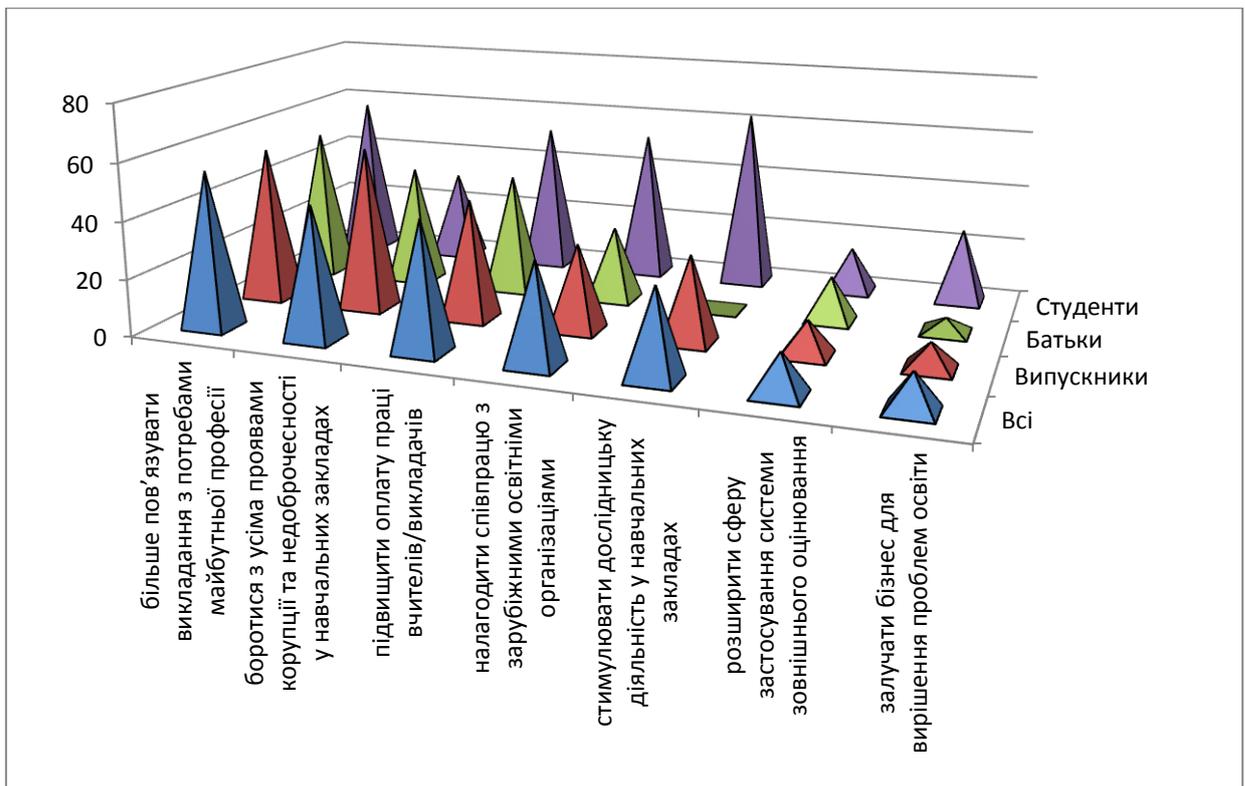


Рис. 6.6. «Які першочергові кроки для покращення якості освіти, на Вашу думку, слід здійснити?»

Тобто проблеми мають свою специфіку на тлі зведених результатів по всіх трьох регіонах. Низьку мотивацію учнів та студентів варто віднести не виключно до внутрішніх проблем системи освіти, а і до впливу суспільства на роль освіти, підвищення її значимості для професійного розвитку, престижу українського диплому та вартості оплати праці на ринку за наявності документа про освіту.

Проблема корумпованості викладацького складу та керівництва навчальних закладів в Чернівецькій області була зазначена лише 19,7% опитаних як актуальна. На тлі зведених результатів по трьох областях на рівні регіону актуальність проблеми є трохи меншою.

Основні кроки задля покращення якості освіти, на думку опитаних у Чернівецькій області: більше пов'язувати викладання навчальних дисциплін з потребами майбутньої професії (54,9%), боротися з усіма проявами корупції та недоброочесності у навчальних закладах (46,5%), підвищити оплату праці вчителів/викладачів (45,1%), налагодити співпрацю з зарубіжними освітніми організаціями (35,2%) та стимулювати дослідницьку діяльність у навчальних закладах (31,0%). Такі ж кроки було запропоновано в цілому по трьох областях, лише пріоритетність заходів дещо різниться.

52,6% опитаних у Чернівецькій області зазначили розуміння освіти як моделі суспільного інституту і 42,1% – як моделі освітніх послуг. Хоч із незначним превалюванням, однак моделі різняться за пріоритетністю на тлі зведених результатів.

Реформа освіти: оцінка, проблеми та рекомендації

56,4% опитаних у Чернівецькій області ознайомлені з окремими положеннями реформи і 25,3% добре ознайомлені з усіма її положеннями. Варто зауважити, що кожний шостий із опитаних у регіоні взагалі нічого не знає про реформу освіти в Україні. Очікуваними є і результати з приводу впливу освітньої реформи на респондентів: лише 14,1% відчувають цей вплив, 52,1% – «певним чином відчувають, проте зміни незначні».

Варто зауважити все ж таки досить нейтральне ставлення до впроваджуваної системи реформи (попри те, що більшість підтвердила її необхідність): 36,6% оцінили її скоріше позитивно, а 22,5% – скоріше негативно. Лише 2,8% всіх респондентів Чернівецької області оцінили безумовно позитивно реалізовану освітню реформу.

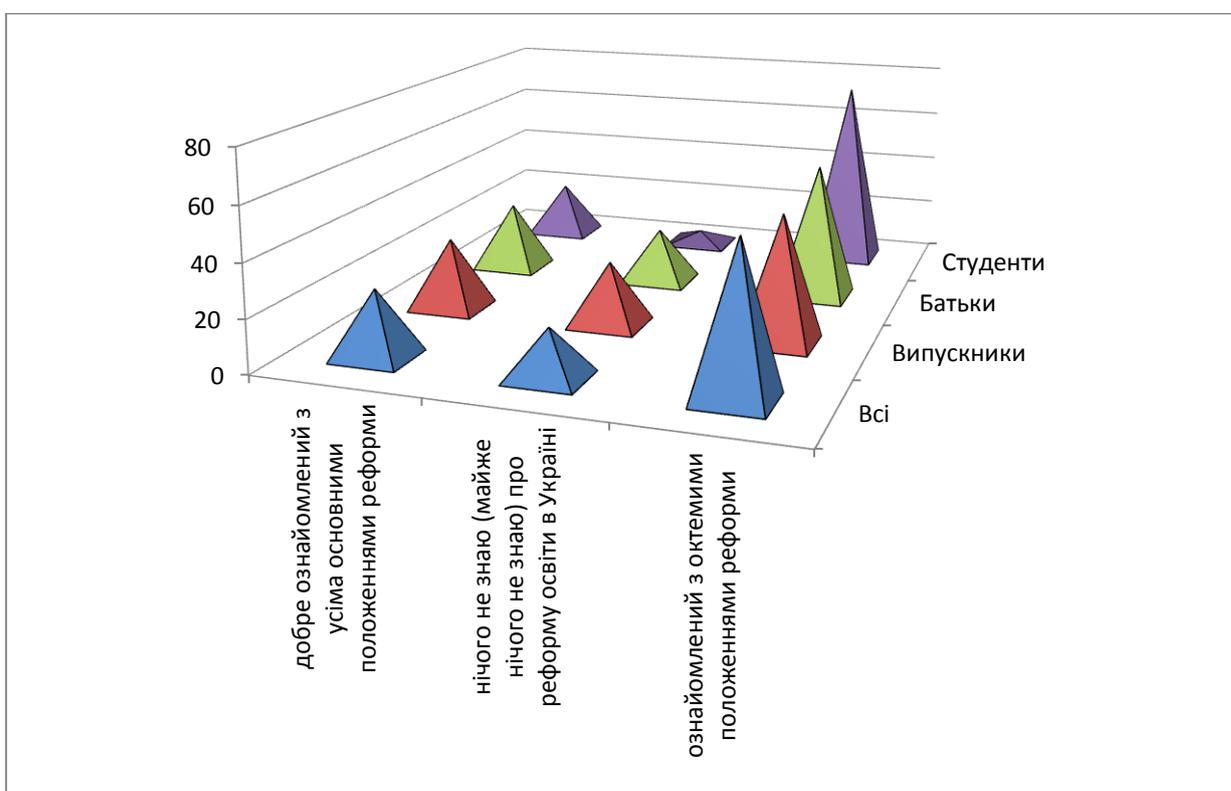


Рис. 6.7. «Останніми роками в Україні відбувається процес реформування системи освіти. Наскільки Ви обізнані зі змістом реформ?»

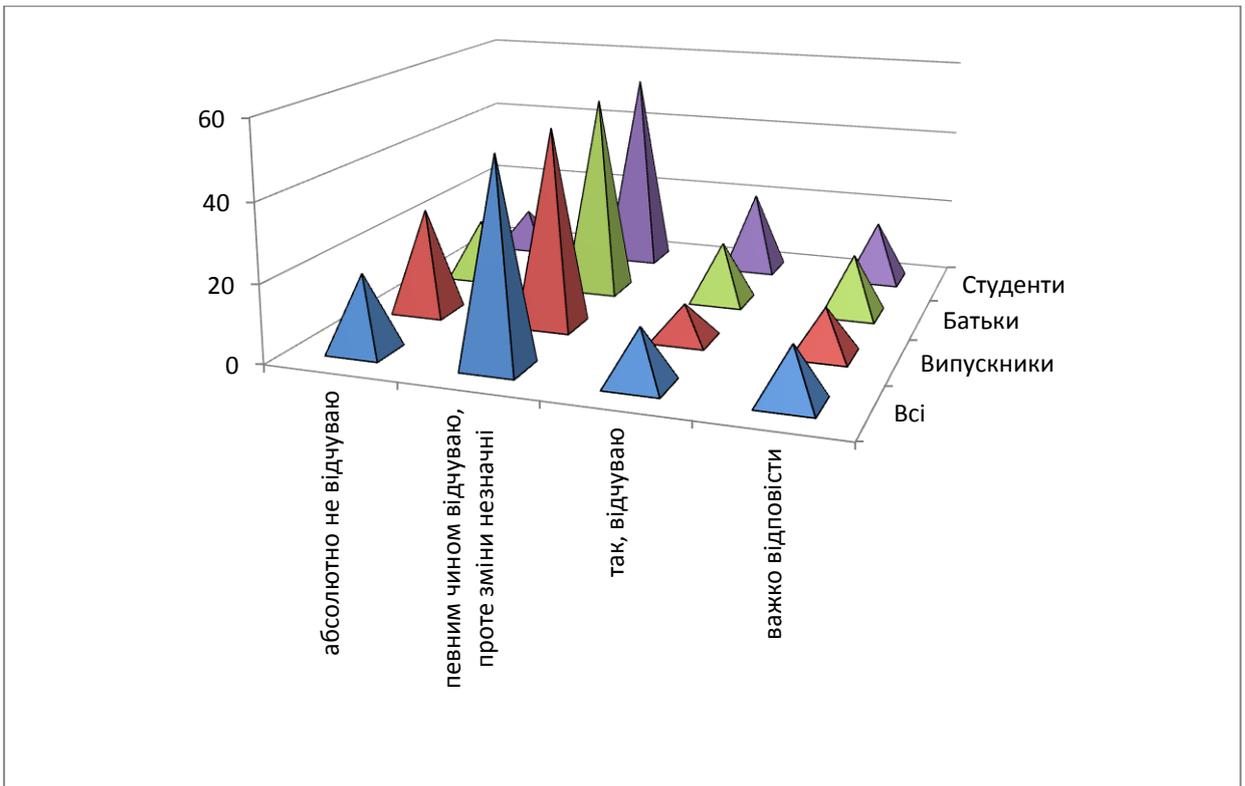


Рис. 6.8. «Чи відчуваєте Ви результати реформування освіти в Україні?»

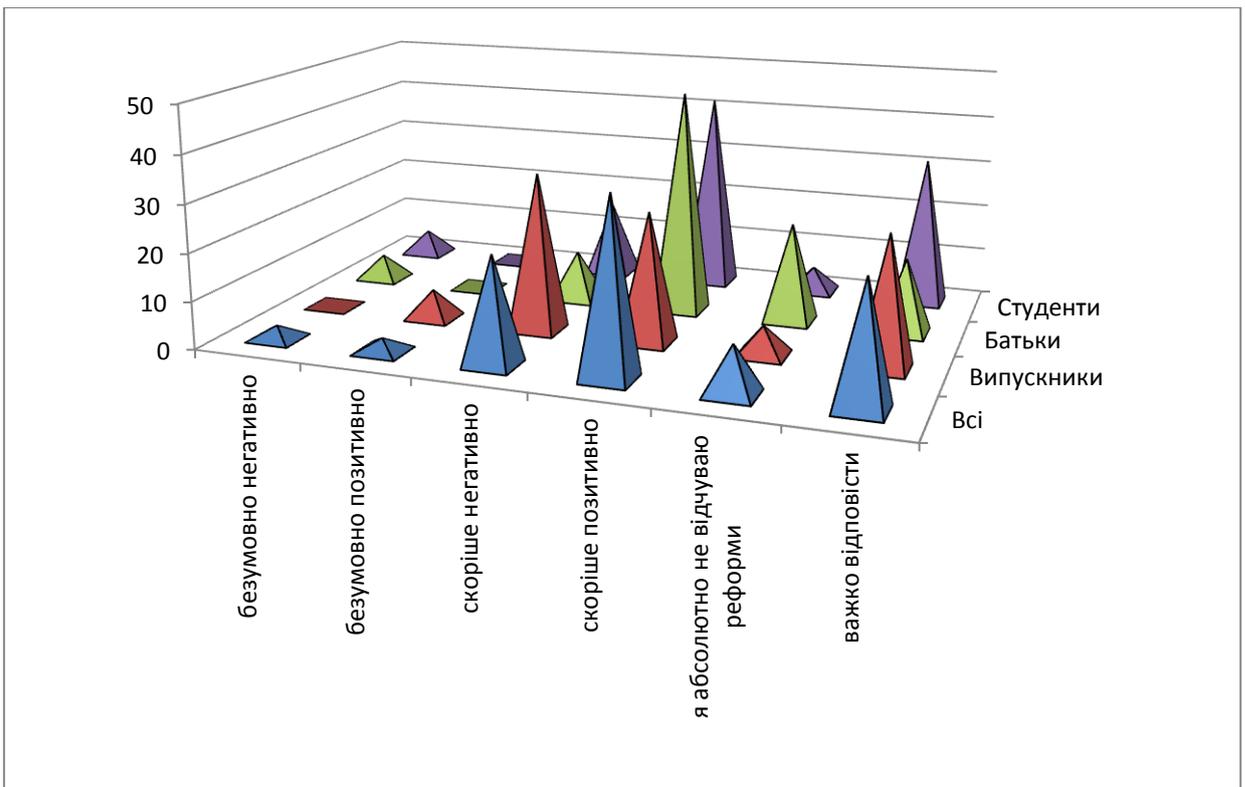


Рис. 6.9. «Як Ви в цілому оцінюєте реформу, яка відбувається в системі освіти України в останні роки?»

У контексті оцінки реформи освіти та ставлення до неї респондентів Чернівецької області відповіді були близькі до відповідей представників

цільових груп з інших областей, що свідчить про об'єктивність опитування та загальну суспільну значущість проблеми цієї реформи.

Етнонаціональна складова системи освіти

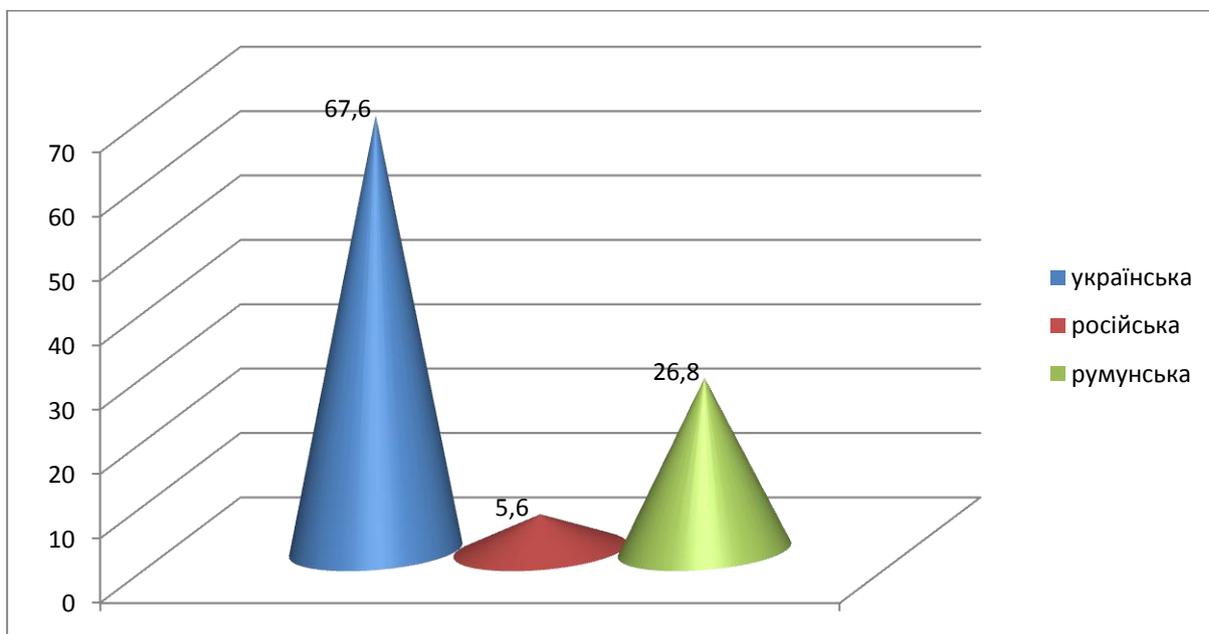


Рис. 6.10. «Яка Ваша рідна мова?»

Відповіді на запитання «Ким Ви себе вважаєте?» не дають можливості зробити висновків про розподіл респондентів за етнічною ознакою, оскільки більшість респондентів дала відповідь скоріше з точки зору громадянства, і значна кількість респондентів позиціонували себе скоріше як інтернаціоналісти.

Одним із основних завдань в рамках проекту було визначення рівня забезпечення прав національних меншин на навчання державною мовою. За результатами формалізованих інтерв'ю 40,8% всіх опитаних оцінили на найвищому рівні забезпечення прав учнів на навчання рідною мовою та 33,8% – на високому і лише 8,4% – на дуже низькому та скоріше низькому.

Крім того, для кожного четвертого опитаного представника різних цільових груп не існує проблеми, якщо його рідна мова викладається йому чи його дитині (для батьків) – факультативно. Це не є проблемою для 42,2% представників румунської спільноти з числа тих, хто відповів на це запитання.

Майже половина опитаних не змогли дати відповідь на запитання, що свідчить або про необізнаність із існуючою проблемою, або про наявність однакових аргументів за вивчення державної мови та власне мови національних меншин, і як результат, відсутність однозначної відповіді «так» чи «ні». Такі дані свідчать також про непоінформованість опитаних представників цільових груп та недооцінку статусу державної української мови, її ролі в інтеграції цих представників в українське суспільство.

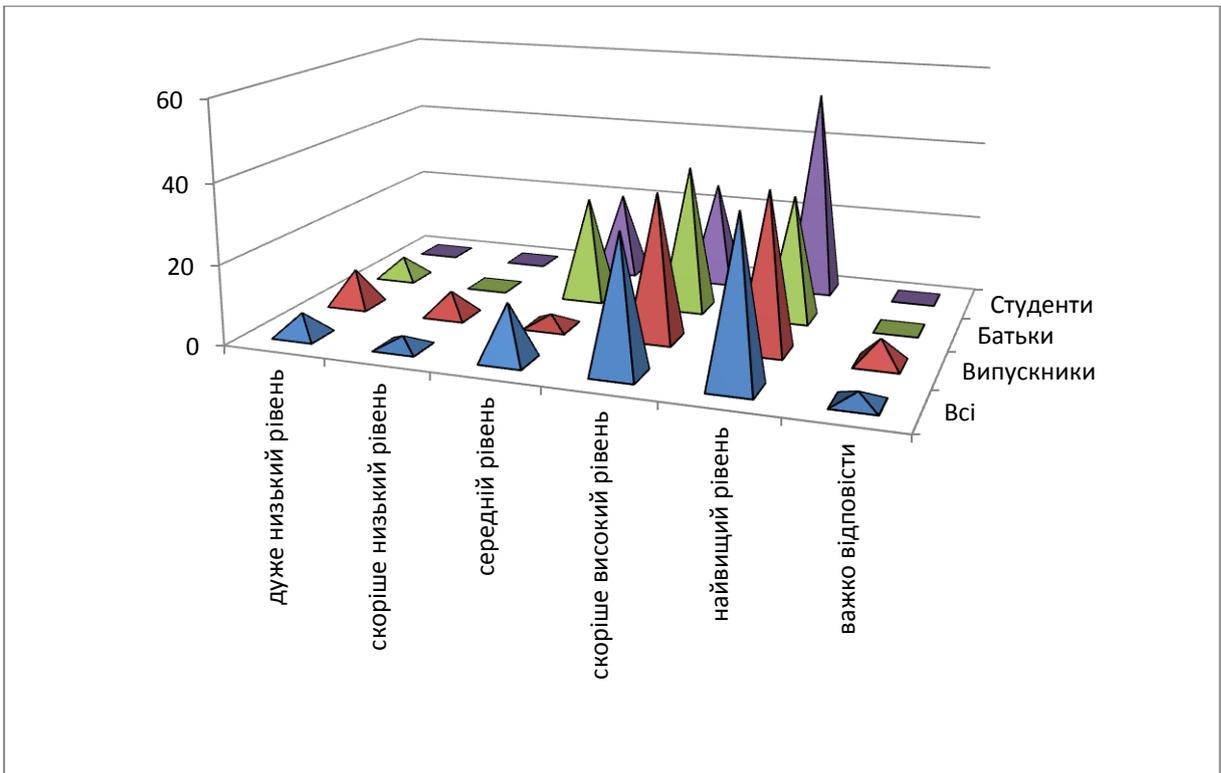


Рис. 6.11. «Як би Ви загалом оцінили таку складову теперішньої системи освіти в Україні як забезпечення прав учнів на навчання рідною мовою?»

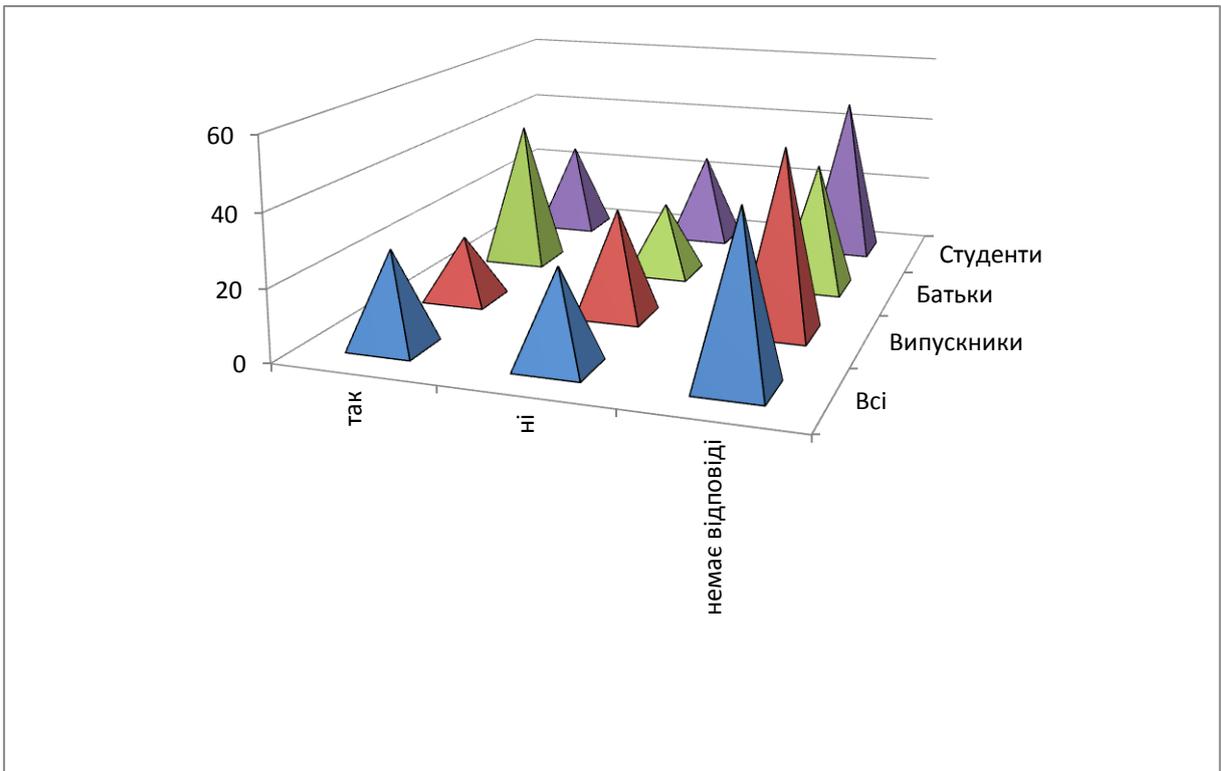


Рис. 6.12. «Чи є для Вас важливою проблемою, якщо Ваша рідна мова викладається Вашій дитині факультативно?»

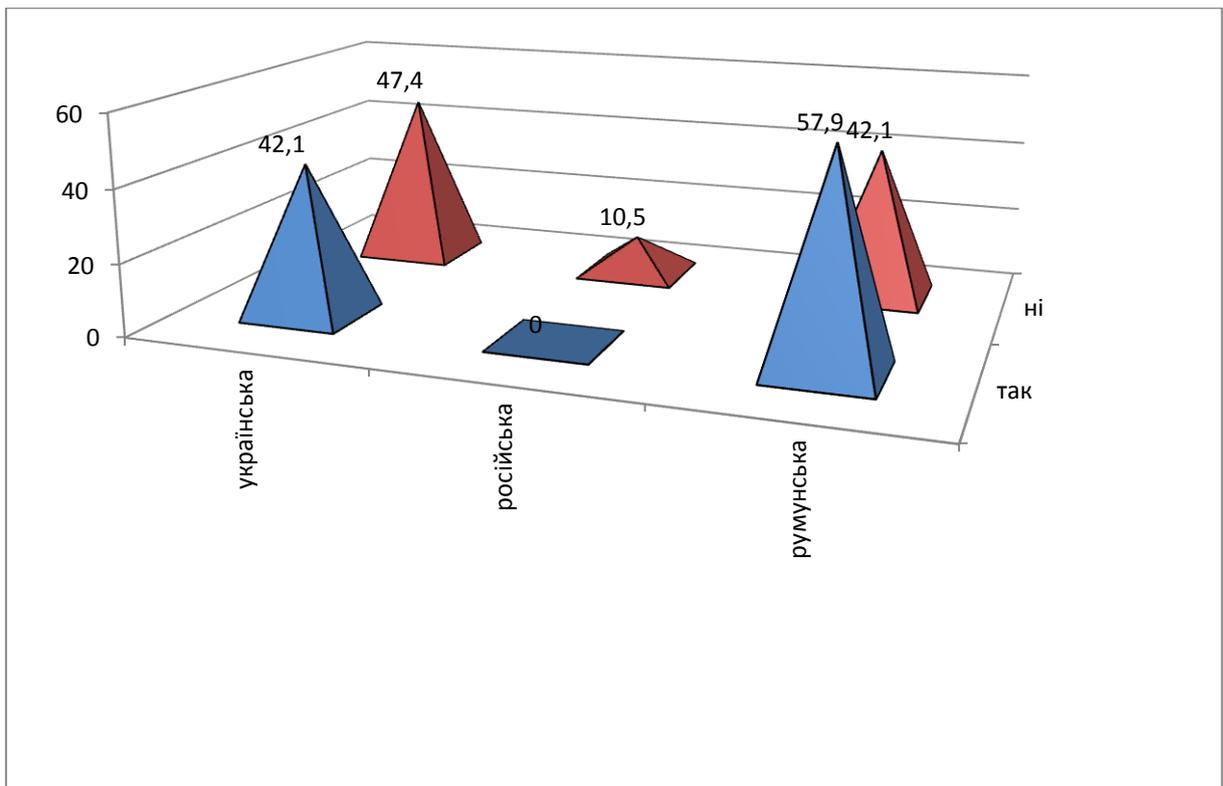


Рис. 6.13. «Чи є для Вас важливою проблемою, якщо Ваша рідна мова викладається факультативно?» – у розрізі рідної мови респондента

VII. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ В ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Загальний огляд

Практично після проголошення незалежності Україна приступила до розв'язання надважливого завдання освітнього відродження етнічних меншин. Завдання розбудови етнічної освіти виявилось непростим, водночас відносилось до розряду найневідкладніших і найболючіших, яке логічно впливало із загальної невизначеності проблеми: «що», «як», а головне «для кого» («в ім'я чого») потрібно розбудовувати щось специфічне, відмінне від усталеного, звичного. Значна частина концептуальних розробок, які продукувалися державою, наукою, освітянським товариством, громадським сектором базувалися радше не стільки на визнанні дійсного стану речей, «того що є», скільки на певному ідеалі «того, що має бути».¹³

На той час в Україні склалися дві основні моделі реалізації права національних меншин на освіту. Перша з них передбачала розгортання систем освіти етноменшин у рамках суцільної системи, підпорядкованої загальній концепції розвитку освіти в Україні, без формування окремих освітніх комплексів. Друга мала на меті створення замкнутих циклів навчання з метою формування цілісних систем супроводження виховання від дошкільної освіти аж до підготовки його у вищому навчальному закладі. Однак щодо ефективності та реальності втілення кожної з двох концепцій існували різні погляди.¹⁴

В умовах проголошення незалежності України розвиток освіти етноменшин стикнувся з комплексом проблем, зокрема:

1) відсутність достатньої кількості якісних освітніх програм, належно розроблених навчально-методичних матеріалів та методик викладання національними мовами;

2) брак систематичної професійної підготовки та підвищення кваліфікації вчителів, які викладали мови та культури меншин, або підготовки вчителів із питань толерантності тощо;

3) вихователі та викладачі шкіл не включали або ж включали в дуже обмеженій кількості в навчальні плани теми, спрямовані на ознайомлення загалу з культурою національних меншин, не використовували національних матеріалів під час навчання;

4) не проводилася послідовна робота в напрямі забезпечення належного середовища для здобуття освіти представниками національних меншин, що не сприяло їх інтеграції в українське суспільство;

5) нерегульованість механізму отримання вищої освіти представниками національних меншин, а саме складання тестів українською мовою.¹⁵

¹³ Войцехівський Ю.С. На засадах полікультурного навчання // Відродження. – 1995. – №1. – С.14

¹⁴ Лойко Л.І. Громадські організації етнічних меншин України: природа, легітимність, діяльність. – К., 2006. – 633 с.

¹⁵ Зеркаль М.М. Освіта національних меншин України (1990–2000-ні рр.). Режим доступу: <http://history.org.ua/JournALL/journal/2013/2/8.pdf>

Задоволення освітніх запитів етнomenшин стало необхідною умовою прискорення процесу інтеграції їх представників у загальноукраїнське полікультурне середовище. Основною освітньою метою ставало сприяння цілісності й оновленню суспільства без завдання шкоди його самобутності. Вітчизняна педагогічна наука суспільну освіту розглядала як інструмент виховання особистості таким чином, щоб вона відчувала себе громадянином конкретної держави, лояльно ставилася до її інститутів та законів, мала почуття власної гідності у стосунках з представниками держави, знала та поважала права людини, риси громадянського суспільства, уміла дотримуватися власних прав та вимагати від держави виконання її функцій, була патріотом, відповідально ставилася до своїх обов'язків перед державою тощо. І щоб водночас у дитини формувалося усвідомлення того, що ми живемо у взаємозалежному світі, що світ та соціальне середовище – багатомірні.¹⁶

Чималу роль у формуванні відповідного рівня етнонаціональної освіти відіграла і організаційно-інституційна структура в системі освіти. До прикладу, із метою залучення всіх суб'єктів етнополітичного процесу до вироблення програмних засад розвитку освіти й культури етнomenшин при Президенті України було створено Раду представників організацій національних меншин. На цей орган покладалося серед інших завдань також аналіз стану й тенденцій у середовищі етнomenшин, вироблення пропозицій щодо етнокультурного (освітнього) їх розвитку тощо.¹⁷ Серед органів виконавчої влади освітніми питаннями опікувався Державний комітет України у справах національностей та релігій, що відстежував динаміку розвитку освітньої мережі в місцях компактного проживання етнospільнот, налагоджував співпрацю з національно-культурними товариствами тощо.¹⁸

У 2000-х роках при облдержадміністраціях створювалися спеціальні органи – ради з питань етнонаціональної політики, до складу яких входили керівники найчисельніших етнічних громад.¹⁵ Над виробленням механізмів реалізації освітніх запитів етнomenшин при Міносвіті України (в 1996 р.) працювала робоча та експертна групи з розробки концепції освіти національних меншин. До їх складу ввійшли представники Академії педагогічних наук України, Державного комітету України у справах національностей та міграції, Міністерства освіти Автономної Республіки Крим, управлінь освіти обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, громадських організацій, науково-дослідних центрів. У 2009 р. з метою утворення ефективних організаційних та правових умов для реалізації громадянами України конституційного права на участь в управлінні державними справами, забезпечення відкритості діяльності відомства, урахування громадської думки у процесі підготовки та виконання рішень, підтримання постійного діалогу з

¹⁶ Іванюк І.В. Освітнянські проблеми національних меншин у багатокультурній Європі: мовний аспект // Відродження. – 1997. – № 3. – С. 16.

¹⁷ Питання Ради представників громадських організацій національних меншин: Указ Президента України від 22 липня 2000 р. // Офіційний вісник України. – 2000. – № 3. – С. 22.

¹⁸ Куц Ю.О. Етнополітичні державотворчі процеси в Україні: управлінський аспект. – Х., 2002. – С. 34.

громадськістю було створено громадську раду керівників освітніх програм всеукраїнських об'єднань національних меншин України (як дорадчо-консультативний орган при міністерстві). Відомство вибудовувало ефективні моделі задоволення освітніх потреб етносів різних вікових груп. Цьому сприяли ініційовані ним заходи за участі науковців, практиків, міжнародних експертів.^{19,20}

Розбудові освітнього простору етноменшин сприяла різнобічна діяльність неурядових організацій. Школи та громади отримували від них певну допомогу і забезпечення підручниками, науково-популярною літературою, стажування педагогів, організацію навчальних семінарів, літніх оздоровчих та експедиційних дитячих таборів тощо. Неурядові організації з метою сприяння поглибленню міжетнічних добросусідських взаємовідносин та інтеграції в українське суспільство впроваджували нові моделі нетрадиційного підходу – центри на дому.²¹

На процес освітнього відродження етноменшин, безумовно, впливала періодична преса. У 2000 р. в Україні видавалося близько півсотні газет та три часописи, котрі висвітлювали питання освіти етносів. Преса етноменшин виступала важливим чинником створення атмосфери та реальних можливостей для міжетнічних освітніх контактів.

Видання, в яких висвітлювалися питання етнопедагогіки, ознайомлювали читачів зі спадщиною корифеїв педагогічної науки, учителів-практиків, сприяли виробленню ефективних способів структуризації та інтенсифікації освітніх установ.²²

Протягом 1991–1997 рр. в Україні видавалося близько 150 книжок мовами національних меншин. Серед них Методичні рекомендації щодо вивчення державної мови в школах України з угорською, румунською, польською та іншими мовами викладання (1997) та ін. підручники та навчальні посібники. Відроджувалися мови, культура, історичні традиції завдяки випуску літератури різними мовами національних меншин (польська, словацька, чеська, угорська, румунська, вірменська, грузинська, урумська, роменська, іврит, ідиш, гагаузька, болгарська, німецька та кримськотатарська). За тематикою видання розподілялися на офіційні, підручники та навчальні посібники, довідники, художня і дитяча література. Формувалася програма за попередніми пропозиціями національно-культурних товариств, Спілки письменників, науковців, масових бібліотек тощо.²³

В Україні забезпечувалося право національних меншин на задоволення освітніх потреб рідною мовою. Водночас у загальноосвітніх навчальних

¹⁹ Васильчук В.М. Німці в Україні: Історія і сучасність (друга половина XVIII – початок XXI ст.). – К., 2004. – С. 214.

²⁰ Зеркаль М.М. Освіта національних меншин України (1990–2000-ні рр.). Режим доступу: <http://history.org.ua/JournALL/journal/2013/2/8.pdf>

²¹ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 5252. – Оп. 4. – Спр. 2. – Арк.97.

²² Рогозинська В.В. Роль засобів масової інформації в етнокультурному відродженні національних меншин України // Відродження. – 2000. – № 1. – С. 9.

²³ Пилипенко Т. Головна спеціалізована редакція літератури мовами національних меншин України (15 серпня 1992 р.) / Т. Пилипенко // Етнічний довідник. – У 3-х ч. – Ч. III. К., 1997. – С.63.

зкладах з навчанням мовами національних меншин створювалися умови для опанування державної мови. Передбачались належні форми, засоби викладання і вивчення мов національних меншин.²⁴

Незалежна держава в контексті суспільно-політичних подій змінила систему навчання дітей національних меншин у розглядуваний період. Етномовна політика позитивно вплинула на формування змісту освіти шкіл національних меншин – спостерігався перехід від факультативного вивчення рідної мови до введення її як навчального предмета та створення відповідних класів і шкіл. Таким чином, школи національних меншин стали відкриватися по всій Україні, але здебільшого функціонували там, де проживала найбільша етнічна група, і поділялися за соціальною та національною ознаками й відрізнялися лише мовами навчання.²⁵

Станом на сьогодні в Закарпатській області функціонує 653 школи, з яких 72 – з угорською мовою навчання, 12 – румунською, 1 – російською та 32 – декількома мовами (див. таблицю).

Таблиця. Динаміка кількості шкіл та учнів за мовами навчання в Закарпатті

Показники	2015/2016	2016/2017	2017/2018	2018/2019
Кількість закладів за мовами навчання:	657	655	656	653
українська	540	538	539	536
російська	1	1	1	1
румунська	12	12	12	12
угорська	69	71	72	72
декілька мов	35	33	32	32
Кількість учнів в закладах за мовами навчання:	155298	157414	158963	163303
українська	129571	131364	132655	136419
російська	625	634	640	646
румунська	2239	2207	2194	2220
угорська	11964	12579	12920	13247
декілька мов	10899	10630	10554	10771

Варто зауважити, що за останні 4 роки зросла кількість угорських шкіл у Закарпатті: з 69 на початок 2015/2016 навчального року до 72 – у 2018/2019 н.р. Відповідно зросла і кількість учнів, що навчаються угорською мовою: з 11964 до 13247 учнів. В школах, де навчання відбувається румунською та російською мовами, суттєвих змін за останні 4 аналізовані роки не спостерігалось.

²⁴ Шевченко Світлана ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ШКОЛАХ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В УМОВАХ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ (1991-1997 рр. XX ст.). Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/705102/1/Shevchenko%20S.16.pdf>

²⁵ Та ж праця.

Слід зазначити, що в системі етнопонаціональної освіти в Закарпатті є 16,5% всіх учнів, на них припадає 117 шкіл з різними мовами навчання, або 17,8% всіх шкіл регіону.

Станом на сьогодні питання етнопонаціональної освіти є не таким системним та стратегічно і концептуально вирішеним, як в часи проголошення та становлення незалежної України, і причиною цьому є низка чинників та передумов, які були виявлені за результатами глибинних інтерв'ю в межах проекту.

Результати глибинних інтерв'ю

Значної уваги під час проведення глибинних інтерв'ю було приділено етнопонаціональній складовій системи освіти України, враховуючи дискусії, що точилися навколо ст. 7 Закону України «Про освіту».

Переважає більшість респондентів не вважають зазначену статтю проблемною або неправильною. При цьому є доволі багато зауважень і проблемних питань:

- практична реалізація зазначеної статті не може бути успішною за відсутності необхідної кількості відповідних педагогічних кадрів, підручників, відповідного обладнання, наочного приладдя тощо;

- при реалізації цієї статті гостро виникне проблема подальшого працевлаштування педагогів, які не зможуть належним чином забезпечити викладання предметів українською мовою;

- представники різних національних меншин потребують розробки різних навчальних підручників і посібників, що зумовлено різними мовними групами;

- підручники з української мови для шкіл з мовою навчання національних меншин значно поступаються якістю підручникам для українських шкіл;

- більшість респондентів вважають, що процес збільшення кількості учнів з числа національних меншин, що отримують освіту українською мовою, розпочався декілька років тому і продовжує набирати обертів, що пов'язано з потребою учнів (реальне постійне зростання кількості дітей з румунської і угорської спільнот в школах і класах, у яких навчання відбувається українською мовою);

- більшість респондентів вважає, що ст. 7 покликана розширити права представників національних меншин на їх самореалізацію в Україні.

Окремої уваги потребують результати опитувань в середовищі представників національних меншин.

Респонденти – представники національних меншин стверджують, що не існує проблеми з українською мовою, натомість існує проблема комунікації.

Представники російської і словацької спільнот не вбачають жодних проблем в реалізації ст. 7 Закону України «Про освіту». При цьому респонденти наводили доволі багато прикладів, коли батьки дітей, які навчаються в Ужгородській спеціалізованій загальноосвітній школі № 4 з поглибленим

вивченням словацької мови (яка, за версією керівництва МОН України, є зразковою в світлі ст.7 Закону України «Про освіту»²⁶), вимушені переводити своїх дітей на навчання в інші школи через складнощі для дітей після закінчення початкової школи.

Представники угорської спільноти висловили ряд суттєвих зауважень:

- кількість угорськомовних дітей в школах з українською мовою навчання зростає з року в рік (наразі 40% учнів в Берегівській гімназії з українською мовою навчання – угорськомовні);

- суттєва кількість дітей з угорської спільноти налаштовані на виїзд до Угорщини, і вони не зацікавлені в отриманні освіти українською мовою;

- суттєва кількість респондентів вважає, що в етнонаціональній складовій системи освіти в Україні відсутня стратегічна мета;

- угорська громада буде «паралельне суспільство» всередині України, що зумовлено певною сегрегацією (українська мова не викладалася як державна) і підтримкою Угорщиною збереження ідентичності на шкоду інтеграції етнічних угорців в українське суспільство;

- представники угорської спільноти стверджують, що ще з 2001 року регулярно звертали увагу МОН України на катастрофічно низький рівень володіння українською мовою випускників шкіл, але тільки після запровадження ЗНО ця проблема була визнана;

- представники угорської спільноти стверджують, що держава не забезпечила належного рівня доступу до україномовного контенту;

- зазначають неефективність системи державного управління в освіті.

Суттєві зауваження висловлені **представниками румунської спільноти**:

- румуни хочуть вивчати українську мову і бачать своє майбутнє тільки в Україні;

- за попередніми даними у школі Нижньої Апші в 2019 році не відкрито жодного румунського класу, тільки українські;

- проблеми української мови немає – є проблема діалогу;

- держава самоусунулася від розвитку шкіл для національних меншин;

- незадовільний стан забезпечення окремих сільських територій закладами дошкільної освіти.

Окремої уваги заслуговує ситуація з Солотвинським ліцеєм-інтернатом з румунською мовою навчання імені М. Емінеску Солотвинської селищної ради Тячівського району Закарпатської області. Він був відкритий згідно з угодою між Україною та Румунією. На виконання цієї угоди в румунському місті Сігет у 2003 році відкрито аналогічний ліцей з українською мовою навчання. Солотвинський ліцей тільки в 2016 році був забезпечений приміщенням, і тільки з 2016 року отримує фінансування і підручники.

²⁶ Портал «Національна рада реформ». Режим доступу: <https://reforms.in.ua/ua/novyna/liliya-grynevych-shkola-nacionalnoyi-menshyny-v-uzhgorodi-vzhe-uspishno-vprovadzhuye-model>

Представники румунської спільноти обурені заявами керівництва МОН України, що освітні заклади з румунською мовою навчання готують кадри для Румунії. Насправді приблизно 30% випускників продовжують навчання в Україні і стільки ж продовжують навчання за кордоном. Майже всі, хто навчається за кордоном, потім повертаються в Україну. Інший суттєвий фактор – трудова міграція. Тільки одиниці їдуть працювати в Румунію, інші їдуть в Чехію, що пояснюється більш привабливими умовами оплати праці.

Окремі респонденти зазначили практику отримання дошкільної і шкільної освіти дітьми з окремих населених пунктів Берегівського району Закарпатської області в Угорщині, яка мала місце впродовж кількох років. Останніми роками ці факти, за словами респондентів, стали нечисленними, що пов'язано з відкриттям у цих районах за фінансової допомоги з боку Угорщини закладів дошкільної і початкової освіти з угорською мовою навчання. Схожа практика, за словами респондентів, є і в районах компактного проживання румунської спільноти в Тячівському районі Закарпатської області, але виключно для дітей, що навчаються у спеціалізованих закладах освіти (наразі 3 дитини навчаються у спортивних школах Румунії, оскільки це набагато ближче, ніж аналогічні заклади в Україні).

Нині в окремих населених пунктах Закарпатської області склалася парадоксальна ситуація, коли отримання освітніх послуг українською мовою недоступне, і батьки вимушені віддавати дітей в заклади освіти з угорською мовою навчання.

Висновки та рекомендації

Більшість респондентів, у тому числі представники національних меншин, вважають, що ст. 7 покликана розширити права представників національних меншин на їх самореалізацію в Україні, і не вбачають в цьому аспекті ніяких проблем.

Процес збільшення кількості учнів з числа національних меншин, що отримують освіту українською мовою, розпочався декілька років тому і продовжує набирати обертів, що пов'язано з потребою учнів самореалізуватися в Україні.

Упродовж багатьох років МОН України належним чином не реагувало на катастрофічно низький рівень володіння українською мовою представниками окремих національних меншин в Україні.

Україна не забезпечує доступності освітніх послуг державною мовою в окремих населених пунктах Закарпатської області.

Угорщина шляхом значних інвестицій в заклади освіти з угорською мовою навчання підтримує збереження ідентичності на шкоду інтеграції етнічних угорців в українське суспільство.

МОН України необ'єктивно інформує суспільство про позитивний досвід шкіл, що вже функціонують в Україні відповідно до ст. 7 Закону України «Про освіту», замовчуючи негативний досвід.

Функціонування ліцеїв з румунською мовою навчання в Україні і з українською мовою навчання в Румунії стало наслідком міжурядових консультацій і домовленостей між Україною і Румунією.

Імплементация ст. 7 Закону України «Про освіту» потребує значного оновлення матеріально-технічної бази і педагогічних колективів закладів освіти, що потребує значних інвестицій і значного періоду часу для підготовки педагогів, тому значна кількість респондентів висловлюють сумніви щодо можливості вчасно забезпечити реалізацію усіх необхідних заходів (кадрове, матеріально-технічне, інформаційне забезпечення тощо).

VIII. РЕЗУЛЬТАТИ ГЛИБИННИХ ІНТЕРВ'Ю ТА ПРОБЛЕМИ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ

У травні 2019 року в м. Одеса та м. Болград були проведені глибокі інтерв'ю, під час яких учасники висловлювали свої думки щодо нового Закону про освіту та проведення реформи освіти в Україні.

Учасниками глибоких інтерв'ю були шкільні викладачі, викладачі університетів, представники департаментів освіти обласного та місцевого рівня, представники районної влади та національних культурних товариств, батьки учнів, студенти.

Головна мета дослідження – оцінити ефективність освітньої реформи на місцевому рівні із урахуванням особливостей компактного проживання етнічних меншин.

Перше питання, на яке відповідали респонденти - **Що таке освіта?** На думку представників Болградського району, освіта – це те, що нас відрізняє від тваринного світу, необхідна для вдосконалення людини. Вона дає розуміння, надає осмислення діям та життю, формує особистості.

«Освічена людина - пристосована до соціуму, успішна, інтелігентна, і є професіоналом своєї справи».

Взагалі майже всі респонденти вказують на необхідність освіти для кожної людини. Це невід'ємний процес соціалізації. *«Освіта потрібна для системного мислення та аналізу подій, що здійснюються навколо нас кожного дня».* *«Це потрібно для вдосконалення людини як царя природи».* Для когось з опитаних це навіть сенс життя, саме представники держслужби вказують на це.

Людина з освітою це той, хто самостійно приймає рішення та бере на себе відповідальність» Освіта потрібна в Україні *«щоб в нас не було країни людей з лопатами».*

Критерій освіти - це слово «людяність». Бути зданим знайти потрібну інформацію, володіти компетенціями тощо. Здатність швидко реагувати та приймати рішення. Освіта для респондентів - це одночасно соціальний інститут і отримання необхідних знань і навичок.

Що стосується якості освіти, то респонденти оцінили її наступним чином – дошкільна - добре, але в основному і середня, і вища - низької якості через корупцію.

Ставлення до реформи освіти в цілому негативне. Окрім об'єктивних факторів, також існує і проблема з отриманням інформації. В цілому респонденти мають фрагментарне знання Закону про освіту. Але ставлення до нього важко виявити, майже половина вважають, що він не виконується належним чином. В свою чергу, представники влади вказують на те, що він є майже ідеальним, але через інформаційний вакуум першоджерела не вивчають.

Інші респонденти наголошують, що кадри, які створюють реформу, «відірвані від реальності та не мають інформації, що коїться на місцях». Наголошують, що реформу треба доробляти.

Респонденти підкреслюють наявність багатьох мінусів. Наголошують, що реформа повинна бути для поліпшення життя людей, а не руйнування всього старого. *«Вона повинна починатися з дитсадка і плавно трансформуватися. Нинішня молодь вже є цифровим покоління, а у жителів села немає технічних можливостей відповідати сучасності».*

На думку респондентів, реформа потрібна для поліпшення економічного стану населення, *«потрібно розібратися з цим питанням, а потім вже реформувати освіту».*

Водночас, респондент Одеси акцентують увагу на частковості реформи: *«Я так розумію, що працівники вищої школи цій країні взагалі не потрібні, за науковців ні слова. Хто любить ці закони, невже вища школа в Україні приречена на зубожіння?»*, оскільки підвищення зарплатні передбачено лише вчителям шкільної та дошкільної освіти до 2023 року.

Серед переваг реформи респонденти називають: свободу пересування і можливість звертатися до європейського досвіду.

Серед недоліків, які існують сьогодні:

- Вчитель залежить від держави фінансово, низька оплата - особливо молодим фахівцям. Сільські вчителі виживають тільки за рахунок свого городу.
- *«Вчитель - це кріпак, загнаний в кут, немає авторитету. Він зашорений».*
- Бюрократія, жорсткі плани.
- Немає стажувань.
- Низька якість підручників і програм, багато помилок. Дуже багато зайвого матеріалу та зайві предмети.
- Немає ПТУ, *«руками ніхто не хоче працювати, вбили середню технічну освіту! Немає фінансування, ПТУ закриті. Немає бюджетних місць».* *«Потрібно тільки тупе населення, яке вмє читати і збирати полуницю в Європі».*
- *«Діти депутатів і владної еліти не навчаються і не лікуються в цій країні! Поки так буде. Ніякого прогресу не буде».* *«Система освіти буде працювати, коли діти чиновників будуть навчатися в українських школах, а не в Лондоні та Вашингтоні».*

Відповідаючи на питання, **що Ви розумієте під поняттям «реформа освіти в Україні»**, респонденти пояснювали, що *«реформа освіти - це ряд будь-яких змін: поліпшення якості викладання, впровадження нової методики і зміна правил».*

Крім того, аналізуючи те, що повинно бути метою реформи, респонденти в Одесі наголошували, що *«Метою повинно бути, щоб студенти навчалися в*

Україні, а не виїжджали, студенти повинні приїжджати для отримання освіти до нас». А також, що «Метою реформування освіти повинні бути громадяни, які отримали диплом для знань, а не диплом для «диплома»».

Що змінить ситуацію? - людина, яка знає систему зсередини, а не корумпований чиновник. Побори в школі псують всю довіру до неї. Школа повинна бути забезпечена, адже, *«хто вкладає в школи, той не вкладає у в'язниці»*.

Крім того, респонденти наголошують: *«Повинна бути відповідальність! Придумали реформу – виконуйте»*.

«У міністерстві повинні бути розуміючі люди, а не з неба. Створювати методики і програми повинні практики».

На запитання, **що змінилось за 5 років** в сфері освіти, респонденти відповідають, що, на їх думку, все лише погіршилося, «було добре, а сьогодні новий закон на шкоду школам. Потрібно переглядати, недосконалі програми. 12 річна система не потрібна».

Друге питання, яке турбує респондентів *«Як ділити дітей на гуманітарні та технічні напрями?»*.

Третьою проблемою на місцях респонденти відмітили децентралізацію. Існує побоювання опорних шкіл, вважають, що це негативно вплине на робочі місця. Крім того, підкреслюється відсутність доріг, що буде заважати добиратися до шкіл.

Вважають, що опорні школи – це добре, але тільки якщо район готовий. *«Але це поки не так, немає ні доріг, ні транспорту для перевезення дітей та кадрів, які вміють працювати з сучасною технікою. Але опорна школа можлива не тільки в рамках децентралізації, це не пов'язаної процесу»*.

Сама децентралізація як і раніше не бажана. Налаштовані зберегти статус Болградського району до останнього, до 2020 року.

Деякі респонденти вважають, що метою реформи – є відмивання грошей. *«Виграє від реформи влада, це така форма корупції»*.

В Болграді існує очікування, що реформа буде скасована.

«Потрібно залишити, що було - радянська система навчання. Вона апробована і є результат. Зараз всі програють в новій реформі. Вона спрямована на скорочення грамотних фахівців. Дуже відрізняється, що прописано в реформі і що відбувається насправді».

«Доброю була радянська система, вона ефективна і фундаментальна, і всі до сих пір користуються нею. Сама ідея Нової української школи - утопічна!»

Реформу освіти обговорюють всі у кого є діти. Проводяться громадські обговорення, висновки яких відправляють до міністерства. Місцеві депутати також відправили петицію Зеленському.

Серед **позитивних іноземних прикладів** в освіті респонденти називали Фінляндію та Швейцарію. Інший наголосив, що *«Інтеграції в Європу немає»*.

Ми беремо щось, але підганяємо під Україну. Вводиться фінська система, але у них написано в класі до 15 учнів, у нас до 30, а за фактом 40 навіть !!! А це вже 2 класи треба робити, як вчитель буде з ними гратися?». Взагалі на фінські моделі наголошували в якості прикладу і респонденти з Одеси. Хоча необхідно відмітити, що більшість опитаних, відповідаючи на питання, щодо міжнародного досвіду, наголошували на загальній ідеї «європейської» моделі освіти, без уточнення, з яких саме елементів вона складається чи на чому базується.

З іншого боку, вчителі шкіл та дирекція фіксують, що діти в рамках нової системи (НУШ) мають більше свободи, як в поведінці, у пресуванні в просторі, в спілкуванні між собою та дорослими. Тепер «школа дає можливість обстоювати свою точку зору, робиться все, щоб діти не боялись виказувати власну точку зору та бажання».

*Що стосується **моніторингу впровадження реформи**, то з одного боку, респонденти наголошують, що система моніторингу так само корумпована - «вони моніторять на замовлення». А з іншого, що «Майже ніхто не має інформації. Вважаю, що публічний моніторинг це добре, так як він дасть змогу прозоро показати всі аспекти чи недоліки сучасної освіти».*

*Що стосується, **мовного питання**, то респонденти вбачають низьку потенційних та існуючих проблем на Півдні Одеської області. «Що б викладати на українській мові, потрібно не просто нею володіти, а вміти викладати. Як пояснити фізику албанцю, гагаузу українською??? У кращому випадку дитина почує суржик». Батьки учнів наголосили, що «закінчуючи російські школи наші діти прекрасно володіють українською мовою і займають призові місця на олімпіадах з української мови!».*

Майже всі респонденти вказують, що навчання повинно бути на державній мові, але «порушується Конституція України в тому, що не дозволено в побутовій та сфері послуг спілкуватися російською мовою» - таку заяву роблять навіть держслужбовці та представники силових структур.

Опитані респонденти вважають, що закон про мову непоганий, але потрібен час і його виконання не повинно бути таким категоричним. «Особливо в Одесі, де дуже велика кількість, більше 85 %, - російськомовні громадяни». Вони вважають, що надання статусу регіонального російській мові «може вирішити так звану мовну проблему». Водночас, частина респондентів наголошує, що «мовної проблеми2 не існує і це «не більш, ніж політичні маніпуляції».

На сьогодні, факультативом йде лише албанська. Всі інші мови нацменшин як предмети. І вважають, що немає проблем. Підкреслюють, що проблем з викладанням рідної мови немає. «Є складнощі з підручниками, з їх транспортуванням, а право доступу до вивчення мови не ущемляють».

Серед мінусів реформи називають «зацікленість на вивченні української мови. Ламають через коліно, не враховують регіональну специфіку. А це

родзинка регіону. *Мультикультурність Бессарабії - це лише плюс і можливість розвитку регіону, а реформа шляхом мовного закону ламає це*. Цей аргумент був підкреслений декількома респондентами.

«Нацменшин не залишили можливості спілкуватися рідною мовою. Російськомовні - це не сепаратисти. Це наша побутова мова. Складно дорослим людям і пенсіонерам перейти на українську мову». Але вважають, що у школах - можна. Однак, *«Не можна з під палки змушувати людей переходити на мову»*.

Респонденти вважають, що потрібно враховувати регіональну специфіку мультинаціональних регіонів: Бессарабії, Ужгорода та Чернівців і надати статус регіональної російській мові. *«В Бессарабії кожна людина володіє 5 мовами - гагаузька, молдавська, румунська, албанська, болгарська, а загальна, для спілкування, - російська»*. *«Ніхто не проти української як національної, але вводити треба плавно, з дитячого садочка»*.

Тем саме, повторюють і респонденти з Одеси. *«Вважаю, що закон про мову прийнятий абсолютно невчасно, я за українську мову в навчальних закладах, але не шляхом примусу»*. *«Я, як мати та патріот країни і держслужбовець, не проти державної мови. Але я звикла розмовляти російською. Не треба нам ставити умови»*.

Один з респондентів навів досвід Швейцарії, де існує 3 державні мови і все мирно.

«Навчально-виховний процес повинен починатися з навчання на рідній мові (в даному випадку болгарській). У новому законі ігноруються етнічні групи. Це зроблено щоб прибрати російську мову». Але *«відсутній мінімум годин «рідної» мови, який був гарантований в попередньому законі. За фактом години різуть або дають на щось інше»*. У школах, за словами респондентів, в години, які виділені для «рідної» мови примусово вивчається українська.

Водночас, існує дисонанс у відповідях респондентів, оскільки інші вважають, що є проблеми з вивченням української мови в районі.

Що стосується **Інклюзивного навчання**, то думки розділилися. Серед ризиків респонденти назвали, що *«діти – жорстокі, і дитина буде схильною до дискримінації та насильства, в першу чергу, психологічного»*. З іншого є думка, що така структура класу - це міні-модель соціуму, в який вони рано чи пізно увіллються. Крім того, наголошують, що немає кадрів для цієї специфіки - роботи з дітьми з особливими потребами.

Серед **основних проблем**, які були названі, як під час фокус-груп, так і під час обговорення на круглому столі, необхідно виокремити:

1. Влада не працює з населенням, низька інформованість про реформи в цілому
2. Місцева влада займає відсторонену позицію.

3. Немає діалогу між владою і суспільством з приводу реформи освіти. Для налагодження діалогу потрібно «поміняти повністю уряд, потрібна повна зміна влади» через корупцію.
4. Наголошення представникам етнічних меншин на підвищеній політизації питання мови в державі.
5. В регіоні недостатньо фахівців для проведення навчання українською мовою
6. Острах, що через введення української мови підвищиться рівень відстороненості між етнічними меншинами, оскільки російська мова була для них мовою міжетнічного спілкування.
7. Об'єднання на рівні сприйняття законів про освіту та про мову, відповідно острах, що відбудеться асиміляція «народів Бессарабії».
8. Оцінка сьогоденної освіти низька на всіх рівнях. Особливо негативне ставлення до вищої освіти через можливість «покупки дипломів».
9. *«Діти не читають, не знають історію і не хочуть вчити. Все є в гаджетах».*
10. Корупція, відсутність мотивації викладачів, що впливає на відсутність мотивації у студентів.

Крім того, називали і більш вузькі проблем, зокрема:

11. Болгарія спонсорує школи, навчає безкоштовно та дає більше можливостей – *«вони їдуть вчитися і не повертаються в Україну».*
12. Недолік - об'єднувати фізику, хімію та біологію в один предмет.
13. Недостатньо технічних засобів у школах, щоб відповідати сучасним потребам світу.

ВИСНОВКИ

Загалом, позитивно ставляться до ідеї реформування освіти, що необов'язково означає позитивне ставлення до поточної редакції Закону про освіту та процесів, які відбуваються. Вважається, що реформа не повинна вводиться різко, і що її нинішня версія - сира. Таким чином ставлення позитивне, але, на думку респондентів, про результат можна буде говорити не раніше, ніж через 5 -7 років.

Однак, в процесі інтерв'ювання респондентів існує кардинальна відмінність в отриманні інформації. Під час неформального спілкування, наприклад, в кафе у вихідний день або після знайомства через місцевого координатора із запевненням, що все анонімно, відповідають відверто і діляться проблемами. Чиновники в своїх кабінетах не дивляться в очі, відповідають коротко і хвалять Закон.

На жаль, багато респондентів підкреслювали необхідність збереження радянської системи освіти, в якій бачили значні переваги, і максимум пропонували оновити окремі моменти відповідно до європейського досвіду.

Наголошувалось, що вона є апробованою, а отже доброю. Тобто можна фіксувати проблему остраху змін, коли старе і стабільне сприймається краще, ніж перспектива змін, особливо, коли немає достатнього розуміння справжніх мотивів цих змін.

Загалом на місяцях підтримують обов'язкове навчання і знання державної мови. Вважають, що на роботі повинні спілкуватися державною мовою, а в побуті - російською або власною етнічною. Крім того, наголошується на неприпустимості «грубого примусу» у мовному питанні.

Багато респондентів пов'язують освітні питання та проблеми соціально-економічного розвитку на місцях, в першу чергу, питання міграції молоді, працевлаштування, корупції.

Головними проблемами в реалізації реформи є відсутність фінансів та корупція.

Загалом в області краще ставлення до реформи освіти, ніж в місті Одеса. В області підкреслюють, у перших класах практично повна комплектація зазначеної в реформі матеріально-технічної бази: одномісні парти, зони релаксу, підручники тощо. На відміну від Одеси, де за останні 27 років була побудована всього 1 школа, класи переповнені, і навіть, якщо виділяють забезпечення, то з 7-ми класів, вистачить на 2. Проблема відсутності достатньої кількості шкіл в Одесі наголошувалась багатьма респондентами.

Крім того, респонденти наголошують, що потрібна абсолютна нова реформа освіти, оскільки існуюча система випускає фахівців, які не готові працювати на європейському рівні.

На додаток, як в Болграді, так і в Одесі, респонденти наголошували на необхідності постійного вдосконалення навичок вчителів, проведення стажувань особливо для викладачів старшого покоління.

Загалом, респонденти говорять, що рівень інформованості щодо реформи освіти є невисокий. За потреби є можливість доступу до першоджерел, але закон прописано важко і є потреба в його роз'ясненні всім верствам населення. Вчителі-респонденти вказують, що навіть їм, як фахівцям, важко зрозуміти всі аспекти та нововведення Закону.

Незважаючи на нерозуміння мотивів реформи і наголошення, що основну вигоду мають чиновники та політики, тим не менш, вже обережно звучать думки, що *«діти стають більш вільними в своїх діях та висловлюваннях»*.

На думку учасників інтерв'ю, основними змінами повинні стати – зникнення корупції і більше молодих спеціалістів, які були б залучено в освітній процес.

Крім того, говорилося про великий вплив на вирішення проблем реформування, який могли б зіграти організації, які перебувають при органах управління освіти, *«тому що вони мають найбільшу кількість зав'язків і можливостей подати нові законопроекти та інші»*.

Водночас, загальний висновок респондентів, що діалог між владою та освітянами і батьками можливий з метою покращення впровадження реформи освіти, але не має впевненості, що уряд або міністерство прислухається до побажань та скарг на місцях. Тим не менш, люди готові і до публічних обговорень і до відправки петицій на ім'я президента.

ІХ. РЕЗУЛЬТАТИ ГЛИБИННИХ ІНТЕРВ'Ю ТА ПРОБЛЕМИ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ В ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

1. Освіта. Функції освіти

Освіту респонденти розглядають як основу всебічного розвитку гармонійної особистості, як комплекс навчання, виховання і розвитку. При цьому серед основних функцій освіти насамперед виділяють виховну, наголошуючи на потребі наскрізного процесу виховання, що має забезпечувати освіта, та навчанні як засобі пізнання себе, світу, галузі певних наук.

*«Якщо брати класичне визначення освіти в педагогічній літературі, то освіту розглядають через навчання, виховання і розвиток. Ці три компоненти – взаємопов'язані, але в першу чергу акцент має робитися на **вихованні**. А навчання – це засіб [виховання – прим. авторів]...»* (працівник системи освіти, держслужбовець).

*«Одна з основних функцій [освіти – прим. авторів], на мій погляд, на даному етапі є **виховна**... Нам потрібно добудувати міцну державу, а тому треба формувати міцну молодь, майбутнє покоління, яке візьме на себе відповідальність...»* (директор школи).

*«Освіта має **виховувати**. Тому що мова іде не лише про інформаційне збагачення і накопичення певних знань. Знання у сучасному світі, що швидко змінюється, можуть так само швидко застаріти. **Знання без виховання – це меч у руках божевільного**. Тому саме це [виховання – прим. авторів] є основою освіти...»* (працівник системи освіти, держслужбовець).

У цьому ж контексті відзначається, що у сучасному швидкоплинному світі, у добу стрімкого розвитку інформаційних технологій і прогресу знання не є аксіомою, адже інформація швидко оновлюється, а доступ до неї нині – істотно полегшений через існуючі численні канали комунікації.

А відтак освіта має формувати особистість, повинна виявляти і розвивати особистісні компетенції для подальшої успішної самореалізації. Саме на цьому респонденти пропонують робити більший акцент, аніж на власне передачі знань.

*«Інформація, яку може дати класична освіта, – тимчасова. Сьогодні вона потрібна, через двадцять років може бути неактуальна. Тому сучасна освіта має дати людині можливість **розвивати свої здібності**...»* (вчитель).

*«Що може бути головнішим, якщо не підготовка до життя? [...] Дитина може забути теорему чи дату, коли відбулася певна історична подія. Але **уміння жити, уміння вчитися** не тільки в школі, але і поза нею, не забувається»* (мама старшокласниці).

*«Освіта має насамперед фокусуватися на **становлення людини як особистості**..., [потрібно – прим. авторів] дати не стільки знання та*

новий матеріал (бо світ зараз і так дуже інформативний), але навчити знаходити цю інформацію самостійно, підтримати бажання вчитися упродовж життя» (вчитель).

«Світ змінюється. Він уже не такий, як був, і наші діти не такі, якими були ми. А тому сучасна освіта має це враховувати. Мабуть, основною функцією, яку б вона мала виконувати, є **навчити вчитися** й навчити обирати потрібні знання. Може, не так дати всі можливі знання безпосередньо [...], але **змотивувати** і навчити, де ці знання в подальшому шукати» (мама старшокласника).

«... Більше уваги варто приділяти **розвитку ключових компетентностей**, без яких людина не може реалізовуватися, ніж отриманню багажу знань, [...] звертати більше уваги на **результативність** учнів, їх досягнення» (вчитель).

Серед існуючих компетенцій, які має забезпечувати та розвивати освіта, деякі респонденти наголошували на мовній.

«Концепцією нової української школи [...] визначаються ці компетенції. Це, наприклад, і **мовна** – володіння державною мовою і материнською, якщо вона відмінна від державної, володіння іноземною мовою, а краще – двома» (працівник системи освіти, держслужбовець).

«[...] надати знання мов. Бо у сучасному світі, ким би ти не був, де б не працював, **знання мов є базовим**. Іноземна мова вже давно не розкіш, це – повсякденна потреба, це – ознака освіченої людини. Й наша освіта має це, безумовно, враховувати» (мама старшокласника).

«Одним із завдань освіти є **мовне** – створити можливості для вивчення, дати знання з мов... Це загальносвітовий досвід» (директор школи).

Ще однією функцією освіти названо соціокультурну, що полягає у передачі новому поколінню уявлення про культурні надбання, а також формуванні соціокультурної поведінки, сприянні інтеграції в суспільство.

«Школа – вона ж як своєрідна **модель життя**. Поважати думку однокласника / вчителя, бути толерантним до інших і при цьому мати свою власну позицію, вміння промовчати, коли треба, проявляти лідерські задатки...» (батько старшокласника).

«Освіта – підготовка до **справжнього дорослого життя**. Це – не лише вивчив правило, написав твір, розв'язав задачу. Це – вміння в колективі бути, вирішувати якісь міжособистісні проблеми, не здаватися, коли вони виникають, підтримувати інших, радіти разом, працювати...» (учень старшої школи).

«... крім того, освіта має формувати **світосприйняття**, збагачувати **духовний світ** учня, бо ж це все формує гармонійну особистість» (вчитель).

2. Специфіка системи освіти в Україні

Більшість респондентів відзначили, що специфікою системи освіти в Україні є прагнення чи то амбіції до багатогранності, всеохоплення, комплексності, глибини, що часто призводить до перевантаження навчальних програм, звернення до надто спеціалізованих тем, деталізація матеріалу, його теоретизація. При цьому часто-густо наповнення предметів є відірваним від практичного спрямування і не відповідає реаліям сьогодення. Відтак необхідністю є наблизити освіту до сучасних потреб, посилити її практичний компонент.

«Ми, як і раніше, надаємо дуже багато інформації. Досі недостатньо є практичної спрямованості, і це попри реформу та зміну держстандарту» (директор школи).

«Від учнів вимагають надзвичайно глибокі знання. Часом це не є базовою освітою, а поглибленою. А дітям же бажано – більше вибору і спрощену інформацію, а ще – більше практичного, ближче до життя, щоб зацікавити...» (вчитель).

«Моя дитина зараз в 11 класі вчить те, що колись вчили на третьому курсі університету. При цьому [...] – це не її профільний предмет» (мама старшокласниці).

Попри те, що реформою передбачено збільшення варіативної частини, не всі цільові групи задоволені тим, як ця варіативна складова імплементована, відзначаючи, що подекуди вибір робиться адміністрацією школи або всім класом, що залишає поза увагою індивідуальні побажання і потреби конкретного учня. Це саме стосується і профілізації.

«Варіативна частина є. Але все рівно факультатив чи спецкурс обирається на клас. Часто обирається тому, що так треба для наповнення годинами навантаження вчителя чи адміністрації школи» (вчитель).

«Обрали профілізацію. Мої дитини цей профіль абсолютно ні до чого. А що робити? Школу тепер змінювати?» (батько старшокласника).

Нині ж система освіти в Україні, на думку респондентів, перероджується. Ці трансформації не завжди є простими, супроводжуються багатьма проблемами, часом наштовхуються на нерозуміння «на місцях». Однак респонденти визнають, що поступово створюються нові умови навчання в навчальних закладах, більше уваги починають приділяти фаховому рівню і підготовці кадрів. Відзначають також важливість публічних обговорень усіх змін. Серед негативних тенденцій наголошують на повільності запровадження реформ, не завжди їхній сталості, невідповідності темпів, вимог до педагогів та учнів, закладів освіти за формулою, коли вимоги в регіонах – вищі, аніж це передбачено законодавством.

3. Закон про освіту. Освітня реформа.

Освітня реформа, на думку респондентів, в Україні назрівала давно і була неминучою. Для України за багатьма спрямуваннями вона є прогресивною, у т.ч. і тому, що розроблялася на основі європейського законодавства та наближенні до європейських стандартів і норм.

3.1. Позитивні моменти освітньої реформи

Для всіх категорій респондентів основним ключовим словом для освітньої реформи є автономія, яку сприймають виключно позитивно усі учасники освітнього процесу. При цьому дану автономію чітко розмежовують у пріоритетах на 1) академічну 2) фінансову та 3) кадрову.

1. Академічна автономія передбачає свободу у виборі освітньої програми, за якою заклад хоче працювати. Таким чином учитель отримав широкий вибір у підборі методів, форм роботи, зрештою – підвищення своєї кваліфікації.

*«Якщо раніше підвищення кваліфікації відбувалося тільки на базі інституту підвищення кваліфікації, то тепер вчитель має **свободу вибору**, гроші ідуть за ним. Вчитель обирає [де проходити підвищення кваліфікації – прим. авторів], педагогічна рада голосує, зважуючи всі за і проти [...]. Таке **руйнування монополії і конкуренція** на ринку завжди має призвести до якості» (працівник системи освіти, держслужбовець).*

*«Зараз вчитель має значно **більше вибору** – нові засоби, підручники; можна самостійно робити і календарне планування, і вносити зміни до програми... Відповідальності, звісно, теж більше, але і **вибору більше**» (вчитель).*

*«Зміни дуже відчутні в самому процесі викладання. Раніше – лише книжка і дошка, тепер **більше засобів**» (вчитель).*

*«Автономія вчителя дає можливість бути **гнучким і креативним** у тих напрямках, де вчитель може себе реалізувати і розкритися» (працівник системи освіти, держслужбовець).*

*«Адміністрації шкіл надали можливість вносити зміни у навчальні плани залежно від наявності кадрового забезпечення, потреб батьків і учнів. Ми можемо варіювати години. А це дає **свободу**» (директор школи).*

*«**Інтерактивні, комунікативні методи** навчання – це дуже великий плюс. Добре, що вчитель може розробляти **індивідуальні програми**, бо лише вчитель знає, який прийде до нього учень...» (працівник системи освіти, держслужбовець).*

2. Фінансова автономія передбачає свободу і гнучкість у розподілі фінансового ресурсу, коли коштами розпоряджається керівник навчального закладу. При цьому цей процес відбувається не одноосібно, а колегіально згідно з розробленим планом і перспективою розвитку школи із залученням педагогічної ради, наглядової ради, батьківського комітету, які приймають рішення щодо розвитку навчального закладу, створення нового простору, підвищення кваліфікації кадрів тощо. Відзначається також і можливість участі у

бюджетних ініціативах. Показово, що фінансову автономію часто асоціюють із процесом децентралізації.

*«Зарплатня вчителя, може, ще не дійшла бажаного рівня, але загалом **фінансування** – ресурсне забезпечення, підручники – це основне позитивне зрушення, яке відчутне нині» (працівник системи освіти, держслужбовець).*

*«Останнім часом проблем із **фінансуванням** не відчувається. Ми не можемо порівняти з тим, на чому ми стояли раніше [...]. Так, є певні проблеми. Спитайте будь-якого вчителя, чи йому вистачає годин? Звісно, ні [посміхається – прим. авторів]. Чи задоволений матеріальною базою? Так само, ні [посміхається – прим. авторів]. Бо така наша природа. Але є позитивні зміни. Це треба визнати» (директор школи).*

*«Можу відповідально сказати, що позитивні зміни є. Дуже сподіваюсь, що буде ще краще, що це не зникне. Раніше були роки, коли ми на школу отримували матеріалів на 3-4 тис. грн. За минулий же рік – більше 500 тис. грн у вигляді меблів, апаратури, канцтоварів, тощо. Нині гроші «ходять» за дитиною, є чітка формула. Школа матиме повну **фінансову автономію**, і розраховувати на себе – один із плюсів реформи освіти (директор школи).*

*«...скільки б не дали, його [фінансування – прим. авторів] завжди недостатньо [посміхається – прим. авторів]. Хоча останні роки завдяки цій [освітній – прим. авторів] реформі ми маємо **колосальний ресурс**, маємо **величезні субвенції** на матеріально-технічну базу, на новий освітній простір, на комп'ютерну техніку, мультимедійну...» (працівник системи освіти, держслужбовець).*

3. Кадрова автономія передбачає свободу у підборі кадрів з відповідальністю керівництва навчального закладу за підібраний педагогічний склад, подальше професійне зростання кадрів, тощо.

*«Ця автономія стосується не лише фінансів, але й адміністративної частини – тепер ми маємо можливість впливати на **кадровий відбір**. Водночас збільшена також і відповідальність [...]*» (директор школи).

*«Більше ніхто не працевлаштовує «по дзвінку» [...]. **Кадри ретельно підбирають**, бо відповідальність зростає...» (працівник системи освіти, держслужбовець).*

На думку респондентів, усі напрями автономії надали більше роботи працівникам сфери освіти і посилили їхню відповідальність.

Крім того, оцінюючи освітню реформу, респонденти називали такі досягнення: нова українська школа з перевагою практичного спрямування, з використанням інтерактивних методів, акцент на розвиток критичного мислення, введення інклюзивної освіти, прозорість шляхом широкого висвітлення, у т.ч. і бюджету, посилена увага на безпеку перебування в навчальному закладі, спроби розв'язання проблем енергоефективності.

Ще одним нововведенням названо підвищену увагу до якості освіти шляхом системи внутрішнього контролю, а також запровадження і розбудови на рівні держави ефективної системи зовнішнього контролю – державної служби якості освіти. Працівники системи освіти на різних рівнях відзначають перевагу розмежування органів управління і контролю за якістю освіти.

3.2. *Негативні моменти освітньої реформи і можливі шляхи їх вирішення*

В оцінках освітньої реформи та імплементації закону «Про освіту» учасники освітнього процесу звертають увагу на наявні невідповідність у темпах та несвоєчасність прийняття законодавства, коли не встигають ухвалити підзаконні акти на конкретизування основного закону, що продукує певний вакуум імплементації його положень і значно ускладнює робочий процес на місцях.

*«Закон «Про освіту» є рамковим. Але є ж ще інші закони, вужчі, які мають конкретизувати, деталізувати... Так, є багато інновацій, але їх реалізація не завжди прописана в підзаконних актах або **несвоєчасно** [прописана – прим. авторів]. Часто вимоги на місцях випереджають це» (працівник системи освіти, держслужбовець).*

*«От прописана в законі якась норма – наприклад, дистанційне навчання, сімейна форма навчання. **Підзаконних актів ще немає**. А батьки, ті, які ознайомлені з законом, хочуть, щоб це вже втілювалося якимось чином. Не до кінця розроблені ці речі гальмують просування реформи...» (працівник системи освіти, держслужбовець).*

*«[...] буває, що в законі закладена норма, але як її втілити на практиці? Не завжди все продумано, що ускладнюється **затримкою прийняття підзаконних актів**» (директор школи).*

У контексті несвоєчасності також згадують і забезпечення підручниками, які часто надходять зі значною затримкою, після того, як розпочався навчальний процес, подекуди аж у грудні. Деяких підручників не вистачає, як зазначали директори шкіл, вчителі, батьки та учні. Не всі звикли працювати з онлайн-підручниками, не для всіх це зручно.

Аналогічно не завжди встигають розробити якісні актуальні методичні рекомендації для вчителів та написати робочі програми для учнів (якісно і ґрунтовно, а не «на коліні»).

*«Нам обіцяли дуже повільні зміни... Але те, що ми маємо, **не є повільним!** Немає підручників. Хто їх встиг написати? Немає методичок. Хто їх писав? А вже треба думати не тільки за 1 і за 2 класи НУШ» (представник громадської організації національної меншини).*

Ще одним недоліком, який відзначали майже всі учасники освітнього процесу, є неповне усвідомлення необхідності змін із боку деяких вчителів та/чи батьків, важкість чи неможливість адаптуватись. Мова іде не про глобальні

зміни у змісті освіти, а швидше про форму подачі матеріалу, стиль і методи роботи.

«Часто побутує думка: я працювала так двадцять років, всі грамотні, з вищою освітою, і далі так буду... А так уже не спрацьовує, так неефективно» (директор школи).

«[...] не всі готові вкладати таку емоційну складову, щоб працювати у теперішніх умовах, бо нині треба значно більше готуватися і продумувати кожний крок, і мати бачення кінцевого результату. На жаль, я поки цього не бачу. Молоді [вчителі – прим. авторів] готові, але не мають практики. А старші – консервативні. Будемо шукати золоту середину, як це виправити» (директор школи).

«Цих бідних дітей вічно в якісь експерименти тягнуть [...]. Не встигаємо за всім. Їм би довчитися, бо тільки звикли [до змін – прим. авторів] – знову якісь нововведення...» (батько старшокласника).

Серед основних побажань до реформи більшість респондентів виділяють сталість і їх логічне продовження; послідовність (без сценарію «сьогодні приймають рішення, завтра скасовують» чи «реформа під нового міністра»), невідірваність молодшої школи від старшої; варіативність і більша практична спрямованість; обмеження кількості предметів, забезпечення справжньої профілізації з урахуванням індивідуальних побажань кожного учня; акцент не на знання, а на розвиток здібностей і компетенцій, формування навичок, цінностей; фінансове мотивування вчителів і їх більша зацікавленість у вдосконаленні форм і методів роботи.

Деякі респонденти стримуються в оціночних судженнях щодо закону до його повної імплементації, наголошуючи на потребі завершеності цієї реформи, невідходження від взятого курсу. Наголошують, що *«успішною освітня реформа буде тоді, коли з'являться перші позитивні результати, і всі, хто не вірили або не до кінця прийняли це, підуть у цьому напрямку» (директор школи)*, та вважають, що *«...коли всі члени суспільства, які мають відношення до освіти, побачать спеціалістів нової якості, вони скажуть, що реформа – це успіх» (працівник системи освіти, держслужбовець).*

4. Етнонаціональний аспект

Більшість респондентів відзначали негативне сприйняття в регіоні «мовної статті» Закону «Про освіту», що здебільшого супроводжувалось побоюваннями, що національну меншину позбавлять їх рідної мови, обмежуватимуть у правах тощо.

«Чому я та моя дитина маємо відмовлятися від навчання рідною мовою [румунською – прим. авторів]? Зрозумійте, ми не приїхали сюди [м. Герца – прим. авторів] звідкілясь... Ми тут народились, мої батьки тут народились... Якби я приїхав десь на заробітки, за кордон... Але тут ми так звикли» (батько старшокласника).

При цьому відзначали спекуляції навколо мовного питання як в Україні загалом (особливо перед виборами, починаючи від часів Кучми), так і в регіонах із компактним проживанням національних менших зокрема. На думку багатьох респондентів, ситуація навколо сьомої «мовної статті» Закону «Про освіту» і реакції на неї були політизовані і цим часто спекулювали/спекулюють. Характерно, що на «мовному питанні» звикли спекулювати політики різного рівня: від парламентарів до обранців сільських та селищних рад. При цьому зауважувалось, що подібні спекуляції стали можливими у т.ч. і тому, що прийняття закону не супроводжувалось необхідною інформаційною складовою, публічними обговореннями тощо, і для багатьох у регіонах закон, а конкретно його «мовна стаття» стали просто несподіванкою.

*«Бурхливу реакцію на місцях можна було б пом'якшити (хоча й не уникнути), якби до цього були готові. Але ця стаття була **несподіванкою для всіх!** [...] А цьому мали б передувати обговорення й широка просвітницька діяльність [...]. Батьки навіть не всі читали ту мовну статтю, але були упереджені і радикальні. Вони тільки повторювали, що їх права порушують. На першому етапі було важко це вирішувати [...]. Накал трохи минув завдяки освітянам, які доводили необхідність, показували, що нема загроз та обмежень для їхньої [представників національних меншин – прим. авторів] мови...» (працівник системи освіти, держслужбовець).*

*«Я часто дивлюсь телевизор. Дружина теж. І мама, і тато. Але там хтось пояснив нам, як то має діяти? Той закон? **Ми часто не володіємо інформацією**, я дізнаюсь про деякі речі з плиток на базарі... В мене немає часу сидіти розбиратись в законах, я маю велике господарство, врожай збирати. Коли я це буду читати? **А варто постійно про це говорити.** От Ви кажете, що не так вже й все страшно, що діти будуть двомовними... А в селі люди багато чого кажуть...» (батько старшокласника).*

*«Я вважаю, що проблем немає, вони надумані і з політичним підтекстом. Піднімаються виключно громадськими організаціями, партіями, які мають певне зацікавлення чи певне стимулювання [...], для того щоб роздмухувати таку нестабільність. **Спекулювати**[...], підбурювати» (працівник системи освіти, держслужбовець).*

*«[Закон – прим. авторів] сприйняли, в основному, критично [...]. Основне гальмо – політичний аспект, бо **спекуляція** на мовному питанні завжди була і є, на жаль...» (директор школи).*

*«Проблему ніхто не загострював, але на цьому **спекулювали** [...]. А от ніби сіли, розібрались, порахували години, то все не так страшно, як здавалось, і рідної мови ніхто нікого не позбавляє. Як говорили – так і говоримо, як співали – так і співаємо [...].» (вчитель).*

Робиться акцент на важливості і необхідності володіння державною мовою, що жодним чином не перешкоджає вивченню рідної мови представниками

національних меншин. Проте представники національних меншин пріоритетність відчутно надають володінню та, відповідно, вивченню рідної мови (відносно володіння та вивчення державної мови).

«Я звикла розмовляти румунською мовою вдома. Нею розмовляють тато і мама, дідусь і бабуся... Я не уявляю, що вони так враз візьмуть – і «переключаться» на іншу мову. Тому для мене румунська – пріоритетна...» (студентка ЗВО).

Тому подальша інформаційна кампанія, просвітницька робота в місцях компактного проживання національних менших видається критично важливою. Належне володіння державною мовою забезпечить доступ до вищої освіти. В інакшому випадку – учень або отримає освіту за кордоном, у державі свого етнічного походження, або взагалі не отримає, тоді як *«завдання наших освітян – підготувати учня до здобуття освіти в Україні, бо абсолютно кожна дитина має на це право, і сьома стаття як раз це передбачає [...]». А в подальшому – це робочі місця» (працівник системи освіти, держслужбовець).* Освітяни області наголошують, що *«рідна мова буде вивчатися, і ніхто не робить якісь спроби за рахунок годин материнської мови збільшити години на державну мову. Роблять так, щоб і рідна вивчалась, і державна» (працівник системи освіти, держслужбовець).* При цьому зверталася увага також на те, щоб через національно-патріотичне виховання доносити до учнів, що українська мова є потрібною для подальшого працевлаштування, життя в Україні, а не лише для складання ЗНО.

Натомість молодше покоління представників національних меншин, а саме учні шкіл та студенти ЗВО, визнають, що їх знайомі, які поїхали вчитись за кордон, мають там непогані перспективи працевлаштування, отримання громадянства однієї з держав ЄС. Тому спокуса зосередитись на вивченні рідної мови та поїхати здобувати вищу освіту в Сучаву чи Бухарест є досить високою. Інша справа, що не всі батьки готові фінансово та морально відпустити дитину вчитись далеко.

«Мої подруги, які навчаються в Румунії, сміються інколи з мене. Кажуть, що вже давно мають паспорти [румунські – прим. авторів], будуть їхати працювати десь далі [мається на увазі в інші, більш заможні держави ЄС – прим. авторів]. А ти, кажуть, що будеш робити? Але мені тут добре, тут мої батьки, хлопець... Ми не бідуємо. Навіщо кудись їхати?...» (студентка ЗВО).

«У фіна діти поїхали в Бухарест вчитись... Те, що там європейський диплом, – це добре. Але я поки не готовий відпустити дочку так далеко... Ми це думаємо...» (батько старшокласниці).

Респонденти неодноразово звертали увагу на те, що специфіка та особливості процесуальної імплементації «мовної статті» не були одразу прописані, багатьом було неясно, як практична її реалізація відбуватиметься на місцях. Така неінформованість лише додавала невпевненості та дискомфорту

національним меншинам і слугувала поштовхом для конфліктних настроїв, крім того, полегшувала маніпуляції навколо «мовного питання».

«Вчителі в школах практикують білінгвальне навчання. А що робити? Книжки – українською, пояснюють румунською. Чи навпаки. Поки на практиці не до кінця зрозуміло, що з тим всім робити, куди ми йдемо (представник громадської організації національної меншини).

Двомовному навчанню (як зауважували чимало респондентів, не двомовному, а «з елементами» двомовного) було приділено особливу увагу.

«Це тепер усі про це [білінгвальне навчання – прим. авторів] заговорили – семінари, курси... А ми [вчителі шкільні із румунською мовою навчання – прим. авторів] практикували це [білінгвальне навчання – прим. авторів] і раніше, тільки його так не називали. Бо ж дітям треба пояснити так, щоб було доступніше, зрозуміліше...» (вчитель).

У переважній більшості випадків це питання розглядається у комплексі з кадровою проблемою. Нестачу професійних кадрів, які б змогли викладати предмет двома мовами – українською та мовою нацменшини, їх готовність до змін чи/та небажання відзначали різні категорії респондентів.

«А хто в нас готує вчителів, які будуть працювати білінгвально? Подивіться, скільки студентів вчиться, щоб стати вчителем румунської мови та української одночасно? Наскільки популярна ця спеціальність серед абітурієнтів...? А людей потрібно багато!» (представник громадської організації національної меншини).

У навчальних закладах із румунською мовою навчання існує певна розбіжність у сприйнятті нових завдань, пов'язаних із реалізацією «мовної статті», серед вчителів старшого і молодшого віку – молодь більш охоче ініціює зміни і є значно відкритішою до них (показово, що молодь вільно володіє державною українською мовою, включно із профільною лексикою).

Також респондентами кілька разів було зауважено, що мовний аспект є лише одним із багатьох аспектів освітньої реформи, а відтак варто звертати увагу на якість викладання предметів у навчальних закладах з румунською мовою навчання загалом, а не фокусуватися виключно на мові їх викладання.

Крім того, однією із названих проблем є недостатній рівень володіння учнями рідною – румунською – мовою на літературному, а не на розмовному побутовому рівні, що може призводити до невисоких мовних компетенцій у цілому. Деякі респонденти відзначали потребу моніторингу рівня володіння учнями рідною – румунською – мовою, перш ніж аналізувати їх володіння державною – українською.

Існують розбіжності у сприйнятті «мовної статті», а також специфіці її імплементації у місті та різних районах області. У селах із більш компактним проживанням представників національної меншини складніше реалізовувати двомовне навчання, підібрати кваліфіковані педагогічні кадри на його забезпечення тощо. Аналогічно, у селах із більш компактним проживанням

представників національної меншини побутує думка, що білінгвізм у навчанні наражає на ризик того, що діти не будуть знати на достойному рівні жодної мови і жодного предмету, а якісні знання учень може отримати лише першою мовою. Тому потрібні ґрунтовні наукові дослідження, які розвінчають цей міф, широка популяризація та доведення до мас результатів дослідження. У селах із більш компактним проживанням представників національної меншини сприйняття «мовної статті» та її імплементації є гострішим і більш болісним, більш емоційно забарвленим.

Один із можливих способів пом'якшити сприйняття «мовної статті» вбачають в орієнтирах на «кращі практики» та історії успіхів випускників шкіл із румунською мовою навчання, а також на посилення інформаційного супроводу.

Представники національних меншин (учні, студенти, батьки, ГО) наголошують, що високо цінують діалог із владою всіх рівнів. Пропонується високий рівень інституціоналізації проблеми як ключовий механізм її розв'язання (постійний інтенсивний діалог місцевої та державної влади з ГО, батьківськими комітетами, педрадами, директорами шкіл, що представляє для представників національних меншин особливу цінність). Мова йде не про надмірну бюрократизацію проблеми, а перманентний живий діалог влади та громади, в якому громадські організації та локальні державні інститути можуть бути «агентами змін» першої ланки.

Відчутною є потреба в стратегічній комунікації ситуації з «мовною статтею». Окремо варто наголосити, що якщо респонденти з високим рівнем громадянської освіти розуміють проблему, то респонденти з низьким (або без такої взагалі) – приречені бути об'єктом маніпуляцій різних суб'єктів внутрішньої політики. Більше того, такі маніпуляції можуть мати місце з боку іноземних суб'єктів. Тому принципово важливо вибудувати стратегічну комунікацію з населенням – як резидентами досліджуваних областей, так і з громадянами всієї держави.

Важливо дати зрозуміти громадянам, для яких рідна мова – не українська, що вони мають такі самі права та обов'язки в освітньому процесі. Але окремий наголос варто здійснювати на відкритості органів державної та місцевої влади до співпраці, вислуховування та реагування на побажання громади, ефективно розв'язання проблем не україномовних учасників освітнього процесу.

Доведення вищезгаданих тез лише на рівні директорів шкіл чи представників ГО є критично недостатньо. Далеко не всі громадяни займають активну позицію в громадському житті, проте всі тією чи іншою мірою є споживачами інформації. А тому потрібна довготривала інформаційна кампанія органів державної та місцевої влади із детальним роз'ясненням принципів та цілей «мовної статті» (та і ЗУ «Про освіту» загалом). Варто зосередити зусилля на соціальній рекламі, яка буде транслюватись на телебаченні, активно просувати її в соцмережах.

ВИСНОВКИ

Серед основних функцій освіти пріоритетною відзначено виховну. Враховуючи специфіку сучасного глобалізованого світу та стрімкий розвиток інформаційних технологій, освітня система має фокусуватися не на передачі знань, а на становленні всебічно розвинутої особистості, формуванні її особистісних компетенцій.

Існує потреба у більш практичному спрямуванні системи освіти в Україні, яка б краще відповідала реаліям сьогодення, зі значно посиленням практичним компонентом замість поглибленої теоретизації, а також потреба у подальшій профілізації і вдосконаленні практичної реалізації варіативної складової навчального процесу.

Найбільш вагомим результатом реформи є автономія, яку респонденти чітко розмежують на академічну, фінансову та кадрову. При цьому фінансову автономію більшість асоціює з реформою децентралізації. Основними недоопрацюваннями освітньої реформи названо несвоєчасність прийняття підзаконних актів на конкретизування основного закону, що суттєво ускладнює робочий процес на місцях.

Відзначалося негативне сприйняття в регіоні «мовної статті» закону «Про освіту». Побоювання, що національну меншину «позбавлять рідної мови», виникало на ґрунті спекуляцій і маніпуляцій, що часто супроводжують «мовне питання». Така спекулятивність стала можливою насамперед через недостатню комунікацію «мовної статті» і відсутність належної інформаційної кампанії, яка б супроводжувала як прийняття Закону «Про освіту» загалом, так і комунікацію «мовної статті» зокрема. При цьому, як показали проведені інтерв'ю, представники національних меншин високо цінують діалог із владою всіх рівнів. А тому надзвичайно важливою є розширення публічних обговорень усіх змін і стратегічна довготривала інформаційна кампанія із детальним роз'ясненням принципів та цілей ЗУ «Про освіту» загалом та його «мовної статті» зокрема.

X. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Дані опитування свідчать, що менше ніж третина представників усіх цільових груп вважають, що краще здобувати освіту в Україні, а третина – що краще здобувати освіту за кордоном. При цьому дані по регіонах значно різняться: у Закарпатській області цей показник становить 30,8%, в Одеській – 24,4%, у Чернівецькій – 43,6%, що може бути пов'язано як із різними рівнями інтенсивності транскордонного співробітництва, так і з регіональними особливостями ринків праці.

42,9% респондентів хотіли б навчатися (батьки – щоб їх дитина навчалася) за кордоном. При цьому дані по регіонах значно різняться: в Закарпатській області цей показник становить 44,1%, в Одеській – 32,4%, у Чернівецькій – 46,6%. Таке значне збільшення показників відносно попереднього пункту свідчить про очікування респондентів отримати кращі перспективи в майбутньому, якщо освіта буде отримана за кордоном. Ще одним фактором, що міг би пояснити причини такого збільшення, є доволі висока кількість респондентів, що налаштовані після закінчення навчання виїхати за кордон для постійного проживання: 8,1% випускників і 12,5% студентів.

2. Для представників цільових груп освіта насамперед є системним комплексом трьох функціональних складових: навчання, виховання і розвитку, що має бути забезпечено однією з двох конкуруючих моделей освіти в Україні, а саме моделі освіти як суспільного інституту, який є одним з центральних елементів державного будівництва та громадянського виховання.

Для респондентів освіта є *засобом підготовки майбутніх кваліфікованих високооплачуваних спеціалістів, засобом пізнання, отримання нових знань та способом формування розвинутої гармонійної особистості*, що може бути забезпечено через функції: культурно-виховну (розвиток культури, передача культурної спадщини, формування патріотизму, гармонізація та вдосконалення на цих засадах особистих якостей), професійно-компетентнісну (забезпечує взаємозв'язок освіти з сучасними вимогами ринку праці та тенденціями і викликами глобальної економіки) та суспільну (формування і розвиток інтелектуального, науково-технічного, кадрового потенціалу суспільства задля безпеки нашої країни).

Серед додаткових функцій важливу роль відіграє соціальна функція, що забезпечує соціальну мобільність, рольові та статусні характеристики особистості, інтеграцію в суспільство. У Чернівецькій області наголошували також на тому, що освіта має забезпечувати та розвивати мовну компетенцію.

Таку функціональність освіти можна забезпечити лише за домінування однієї з двох конкуруючих моделей освіти в Україні, а саме моделі освіти як «суспільного інституту, який є одним з центральних елементів державного будівництва та громадянського виховання» над моделлю освіти як «системи з надання освітніх послуг громадянам (на їх вибір та за їхнім бажанням)», що і зазначили переважна більшість респондентів.

У Чернівецькій області для кожного п'ятого з усіх опитаних респондентів освіта є засобом отримання документів, які знадобляться у подальшому житті (друге місце в рейтингу). Такий результат може бути пов'язаний скоріше за все з особливостями регіонального ринку праці.

3. Доволі низьку оцінку отримав як стан системи освіти у цілому, так і стан її складових. Рівень якості існуючої системи освіти в Україні у цілому 51,1% представників всіх цільових груп трьох областей оцінили як «середній», 19,7% – «скоріше високий», 19,0% – «скоріше низький». При цьому результати по регіонах значно різняться. У Закарпатській області: 43,8% – як «середній», 29,7% – «скоріше високий», 10,9% – «скоріше низький». В Одеській області: 58,1% – як «середній», 24,3% – «скоріше низький», 8,1% – «скоріше високий». У Чернівецькій області: 43,7% – як «скоріше високий», 22,5% – «середній», 5,6% – «скоріше низький». Такі розбіжності радше за все пояснюються суб'єктивними пріоритетами респондентів і відсутністю спільних об'єктивних критеріїв для оцінювання, особливо з урахуванням результатів, наведених у п.1, 2 Висновків. 62% всіх опитаних експертів оцінили рівень якості існуючої системи освіти в Україні у цілому як «середній рівень» і 30% – як «скоріше низький».

Респонденти зазначили значну кількість проблем в системі професійно-технічної освіти, які мали б бути усунені імплементацією Закону України № 2745-VIII від 06.06.2019 р. «Про фахову передвищу освіту».

На думку представників цільових груп, заклади дошкільної освіти не інтегровані належним чином до системи освіти, окрім випадків, коли на їх базі функціонують початкові класи.

Задля об'єктивної оцінки якості існуючої системи освіти в Україні, на нашу думку, основними істотними критеріями оцінювання мають бути: конкурентоздатність випускників на вітчизняному та міжнародному ринку праці, доступність якісної освіти, світові рейтинги навчальних закладів, рівня освіти і найкращих освітніх установ, працевлаштування за отриманим фахом.

Найгострішими проблемами системи освіти в Україні, на думку представників цільових груп, є:

- система освіти в Україні не має стратегічної визначеної мети, яка була б зрозуміла всім учасникам освітнього процесу;
- не забезпечені належним чином рівні права всіх громадян України на отримання якісних освітніх послуг, у тому числі українською мовою;
- сформувалися суттєві диспропорції у розподілі прав і обов'язків дітей/батьків і освітян, значною є незахищеність прав працівників освітньої сфери;
- нормативно-правова база системи освіти потребує удосконалення;
- система освіти України не відповідає потребам суспільства і вимогам сучасності, вона фактично відірвана від майбутньої практичної діяльності учнів/студентів;
- рівень якості освіти низький у порівнянні зі світовим рівнем;
- дипломи більшості вітчизняних навчальних закладів не визнаються у світі;

- недостатній рівень фінансування закладів освіти, застаріла система підготовки і перепідготовки педагогічних кадрів, застаріла негнучка система акредитації спеціальностей і навчальних програм блокують можливість оновлення системи освіти та її адаптації до сучасних вимог;

- низький престиж праці і недостатній рівень заробітної плати зумовили низький рівень кваліфікації працівників освіти;

- відсутній гармонійний зв'язок між різними складовими системи освіти;

- плани державного замовлення не відповідають реальним потребам суспільства і формуються виходячи виключно з інтересів та можливостей навчальних закладів;

- відчутним залишається рівень корумпованості викладацького складу та керівництва навчальних закладів.

Основними кроками до покращення якості освіти, на думку всіх представників цільових груп, мають стати: узгодження викладання навчальних дисциплін з потребами майбутньої професії, боротьба з усіма проявами корупції та недобросовісності у навчальних закладах, налагодження співпраці з закордонними освітніми організаціями, підвищення оплати праці вчителів/викладачів, забезпечення професії вчителя/викладача/педагога престижності та стимулювання дослідницької діяльності у навчальних закладах.

Крім того, варто більше уваги приділяти сучасним прикладним навичкам та інноваційним формам навчання; підвищенню кваліфікації педагогічного/викладацького персоналу; навчанню сучасним методам; фокусації на навичках, а не теоретичних знаннях; забезпеченню системних зв'язків сфери освіти з роботодавцями, міжнародними ринками праці.

4. Отримані результати показали високий рівень несприйняття заходів по реформуванню освіти в Україні на тлі низької поінформованості суб'єктів освітнього процесу у регіонах проживання національних меншин щодо усіх компонентів реформи, включаючи її мету та адресата. Близько двох третин опитаних представників цільових груп ознайомлені з окремими положеннями реформи і лише кожний шостий добре ознайомлений із основним змістом реформи. Кожний п'ятий взагалі нічого не знає про реформування освіти в Україні, а відповідно лише 9,0% відчують позитивний вплив освітньої реформи. У Чернівецькій області спостерігалось більш лояльне ставлення до освітньої реформи у порівнянні зі ставленням до неї у Закарпатській та Одеській областях.

Представники цільових груп зазначили такі проблеми освітньої реформи:

- реформа системи освіти в Україні не має стратегічної мети, зрозумілої всім учасникам освітнього процесу, і більшістю респондентів сприймається скоріше як «реформа заради реформи»;

- відсутнє єдине розуміння реформи освіти у всіх учасників освітнього процесу, що зумовлено повною відсутністю інформаційного супроводу реформи з боку МОН України;

- процеси реформування не узгоджені між собою і мають фрагментарний характер, що збільшує розрив і неузгодженість між складовими системи освіти в Україні;
- практична реалізація окремих надзвичайно актуальних кроків з реформування системи освіти (ЗНО, НУШ, інклюзивна освіта), на думку респондентів, не відповідає сучасним потребам і потребує суттєвого удосконалення;
- процес децентралізації в системі освіти має декларативний характер;
- надзвичайно серйозним викликом для системи освіти є неузгодженість процесів децентралізації в освіті і створення об'єднаних територіальних громад в частині збалансованого перерозподілу прав, обов'язків і повноважень у сфері освіти в нових умовах.

У цілому підтвердилася гіпотеза про те, що ставлення до освітньої реформи представників різних цільових груп окрім власне групових інтересів «навантажене» ціннісним компонентом, тобто важливу роль відіграє те, носії яких цінностей переважають серед представників конкретної цільової групи.

Представників усіх цільових груп об'єднує нерозуміння мети освітньої реформи, недовіра до реформування освітньої сфери внаслідок її переважно формального, імітаційного, фрагментарного та несистемного характеру. Ця недовіра респондентів зумовлена недостатньою поінформованістю щодо новацій та змін у освітньому процесі, відсутністю діалогу між учасниками освітнього процесу, громадського обговорення представниками громадянського суспільства та державними органами управління освітнім процесом.

5. Переважна більшість опитаних вважають, що в Україні варто формувати власну модель системи освіти з урахуванням позитивного досвіду інших країн. Серед країн із найбільш прогресивною системою освіти названо Фінляндію, Японію та США. Варто зауважити, що майже всі респонденти пов'язували успішність системи освіти із рівнем розвитку економіки та зазначали взаємозалежність цих двох систем. Найбільш прийнятною для адаптації із урахуванням специфіки України експерти вважають освітні моделі Фінляндії та Німеччини. В Україні має бути створена власна модель реформування освіти, яка буде враховувати як досвід європейських країн, так і специфіку українських реалій, унікальну історію регіонів, у яких компактно проживають національні меншини, позитивний досвід відносин між ними протягом багатьох поколінь. При цьому зафіксовано поодинокі випадки, коли респонденти вважали за необхідне зберегти радянську систему освіти, вважаючи її цілісною і комплексною.

6. Відмічено загалом позитивне сприйняття запропонованих змін в етнонаціональній складовій системи освіти. При цьому конкретні форми та методи впровадження таких змін викликали у представників національних меншин в досліджуваних регіонах багато зауважень та негативних оцінок. Майже всі респонденти наголосили на відсутності інформаційного супроводу цих змін.

Більшість респондентів, у тому числі представники національних меншин, вважають, що ст. 7 Закону України «Про освіту» покликана розширити права представників національних меншин на їх самореалізацію в Україні і не вбачають в цьому аспекті жодних проблем. Для кожного третього опитаного представника різних цільових груп не існує проблеми, якщо його рідна мова викладається йому чи його дитині (для батьків) факультативно. Це не є проблемою для 27,7% представників угорської спільноти, для 20,0% представників болгарської спільноти і 38,4% представників румунської спільноти з числа тих, хто відповів на це запитання.

Процес збільшення кількості учнів з числа національних меншин, що отримують освіту українською мовою, розпочався декілька років тому і продовжує набирати обертів, що пов'язано з потребою учнів самореалізуватися в Україні. Упродовж багатьох років МОН України належним чином не реагувало на катастрофічно низький рівень володіння українською мовою представниками окремих національних меншин в Україні.

Україна не забезпечує доступності освітніх послуг державною мовою в окремих населених пунктах Закарпатської області. Угорщина шляхом значних інвестицій в заклади освіти з угорською мовою навчання підтримує збереження ідентичності на шкоду інтеграції етнічних угорців в українське суспільство.

В Одеській області підтримують обов'язкове навчання і знання державної мови. Вважають, що на роботі повинні спілкуватися державною мовою, а в побуті – російською або власною етнічною. Крім того, наголошується на неприпустимості «грубого примусу» у мовному питанні.

У Чернівецькій області спостерігалось негативне сприйняття в регіоні «мовної статті» Закону України «Про освіту». Побоювання, що національну меншину «позбавлять рідної мови», виникає на ґрунті спекуляцій і маніпуляцій через недостатню комунікацію «мовної статті» і відсутність належної інформаційної кампанії. При цьому, як показали проведені інтерв'ю, представники національних меншин високо цінують діалог із владою всіх рівнів.

Функціонування ліцеїв з румунською мовою навчання в Україні і з українською мовою навчання в Румунії стало наслідком міждержавних консультацій і домовленостей між Україною і Румунією.

МОН України необ'єктивно інформує суспільство про позитивний досвід шкіл, що вже функціонують в Україні відповідно до ст. 7 Закону України «Про освіту», замовчуючи існуючий негативний досвід.

Імплементация ст. 7 Закону України «Про освіту» потребує значного оновлення матеріально-технічної бази і педагогічних колективів закладів освіти, що вимагає значних інвестицій і достатньо тривалого періоду часу для підготовки педагогів, тому значна кількість респондентів висловлюють сумніви щодо можливості вчасно забезпечити реалізацію усіх необхідних заходів (кадрове, матеріально-технічне, інформаційне забезпечення тощо).

Для покращення системи вивчення рідної мови національними меншинами, на думку експертів, необхідно: впровадити перехідний, адаптаційний період (2-3 роки), а потім провести атестацію викладацького/педагогічного персоналу на знання української мови в тих закладах, де викладання має проводитись державною мовою; проводити більше роз'яснювальної роботи з приводу мовного питання; забезпечити належне фінансування змін, пов'язаних із мовою; скористатися порадами Венеційської комісії продовжити перехідний період впровадження мовних положень Закону України «Про освіту».

Навчання державною мовою формує уніфіковану систему знань та навичок, забезпечуючи всім випускникам (шкіл/ВНЗ) однакові умови подальшого працевлаштування, і сприяє мобільності трудових ресурсів в межах держави Україна. Якщо здобувач освіти переслідує такі ж цілі – то зазвичай позитивно ставиться до можливості навчання державною мовою. Однак механізми, варіанти, навчально-методичне, фінансове та кадрове забезпечення вивчення української мови національними меншинами потребують суттєвого вдосконалення. Актуальним є налагодження діалогу між представниками національних меншин та МОН України для більш детального вивчення їх потреб при формуванні методики викладання української мови та кадрового забезпечення цього процесу, особливо у населених пунктах, де більшість мешканців є представниками національних меншин.

7. Виявлено запит різного ступеня актуалізованості всіх без винятку учасників освітнього процесу на залучення експертів, представників цільових груп, що беруть участь в освітньому процесі, представників громадянського суспільства в широкому сенсі цього слова до конструктивного діалогу, контролю та оцінки реформування освіти. Крім того, експерти вважають, що широке залучення громадського сектору надасть можливість створити ефективну систему комунікації, зменшити рівень корупції. Однак громадський сектор є малокомпетентним у сфері освіти.

Основними кроками до підвищення рівня залучення громадських організацій у реформування освітнього процесу в Україні могли б бути: організація різних видів тренінгів; участь у наглядних радах закладів освіти; факультативне викладання в різних закладах освіти; поширення інформації про кращі практики інших країн у сфері освіти; підготовка власних пропозицій щодо покращення системи освіти; озвучення та наголошення проблем освіти, які існують; забезпечення синергії формальної та неформальної освіти; забезпечення комунікації реформи освіти; підготовка та реалізація проектів у сфері освіти; можливість після проходження атестації брати участь в оцінці якості освіти; необхідність створення Регіональних рад МОН України; отримання статусу учасників вчених рад різних закладів освіти; робота з батьками учнів/студентів; забезпечення державно-громадського управління системою освіти на місцевому (регіональному) рівні; участь у розробці стратегії освітньої діяльності; надання експертної оцінки реформи освіти.

XI. АКТУАЛІЗАЦІЯ ПОЗИЦІЇ

Україна потребує створення якісно нової системи освіти, здатної забезпечити конкурентоспроможність, поступальний суспільно-політичний і соціально-економічний розвиток України та спрямованої на збереження і примноження людського капіталу, формування високо розвинутого і соціально згуртованого суспільства та розвиток громадянина як особистості, як носія знань, умінь та патріотизму. Відповідність зростання економічних досягнень держави показникам розвитку українського людського капіталу є необхідною вимогою для успішного майбутнього нашої країни. Для цього вітчизняна освіта має зберігати всі свої досягнення і напрацювання, а реформування цієї сфери має бути чітко продуманим, економічно та соціально обґрунтованим і спиратися на підтримку освітян та громадськості.

Для цього вважаємо за необхідне:

- запровадити та реалізовувати в нашій державі модель освіти як суспільного інституту, який є одним з центральних елементів державного будівництва та громадянського виховання;
- визнати освіту критично важливою складовою чинників системи національної безпеки України;
- забезпечити деполітизацію освіти;
- створити власну модель освіти системи освіти з урахуванням позитивного досвіду інших країн;
- створити міжвідомчий центр прогнозного планування потреб вітчизняного ринку праці на значну часову перспективу.

Першочерговими кроками мають бути:

- визначення мети освіти, яка була б зрозуміла всім учасникам освітнього процесу та забезпечувала відповідність останньої потребам суспільства і вимогам сучасності;
- забезпечення всім громадянам України рівного доступу до якісних освітніх послуг;
- відновлення комплексності та гармонійного зв'язку між різними рівнями системи освіти, у т.ч. під час реформування;
- термінове удосконалення таких актуальних кроків реформування системи освіти як ЗНО, НУШ, інклюзивна освіта;
- підвищення престижу праці і забезпечення гідної заробітної плати педагогічних працівників;
- забезпечення необхідного рівня фінансування закладів освіти;
- боротьба з усіма проявами корупції та недоброчесності у навчальних закладах всіх рівнів;
- забезпечення системних зв'язків системи освіти з роботодавцями задля підготовки спеціалістів, які відповідатимуть вимогам ринку праці;
- проведення аудиту системи державного замовлення в освіті (затверджені плани у розрізі спеціальностей з їх обґрунтуванням і показники

працевлаштування за цими спеціальностями випускників, що здобували освіту за рахунок бюджетних коштів);

- проведення незалежної оцінки готовності системи освіти до імплементації ст. 7 Закону України «Про освіту»;

- забезпечення конструктивного діалогу між учасниками освітнього процесу та експертами, представниками громадянського суспільства в широкому сенсі цього слова;

- постійний і безперервний інформаційний супровід змін у системі освіти та роз'яснення цих змін усім стейкхолдерам.

Успішність реалізації запропонованих кроків можлива лише через досягнення широкого суспільного консенсусу, що забезпечить стійкість і відповідність процесу реформування системи освіти в Україні суспільним очікуванням, що, у свою чергу, може стати потужним фактором консолідації українського суспільства.

Загалом отримана інформація підтверджує необхідність більш глибокого вивчення проблем реформування освіти в регіонах України, де компактно проживають національні меншини, із залученням спеціалістів соціологічного профілю. Таке дослідження має включати декілька етапів і базуватись на поєднанні стратегій кількісного та якісного підходів, а також включати аналіз інформації з відкритих джерел та документів.

ДАНІ ПРО РЕСПОНДЕНТІВ

Таблиця 1.1. Розподіл респондентів за цільовими групами

Цільові групи	Кількість	Структура, %
студенти	144	35,9
батьки	98	24,4
випускники (учні)	159	39,7
разом	401	100,0

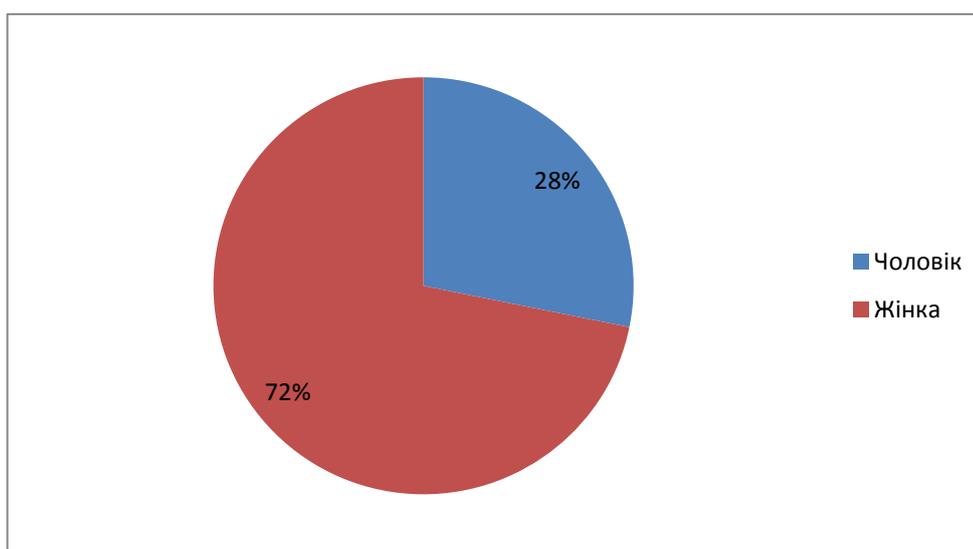


Рис. 1.1. Розподіл респондентів за ознакою «стать».

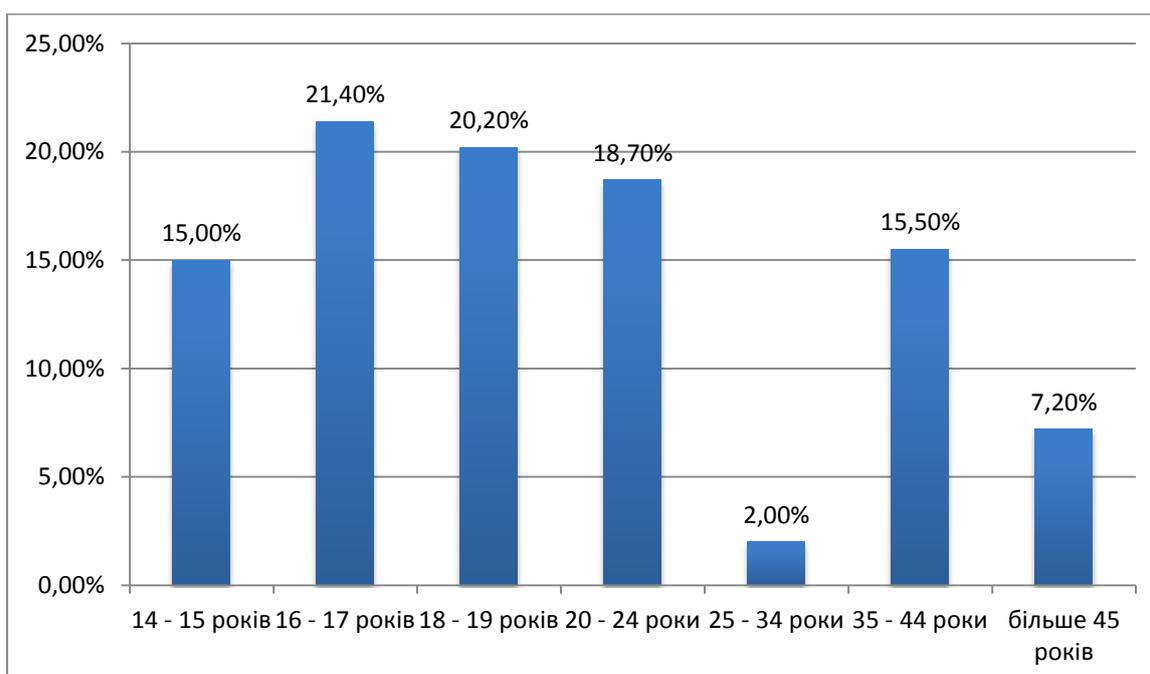


Рис. 1.2. Розподіл респондентів за віком.

**ЗВЕДЕНІ ДАНІ ФОРМАЛІЗОВАНИХ ІНТЕРВ'Ю
В ОДЕСЬКІЙ, ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ТА ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ**

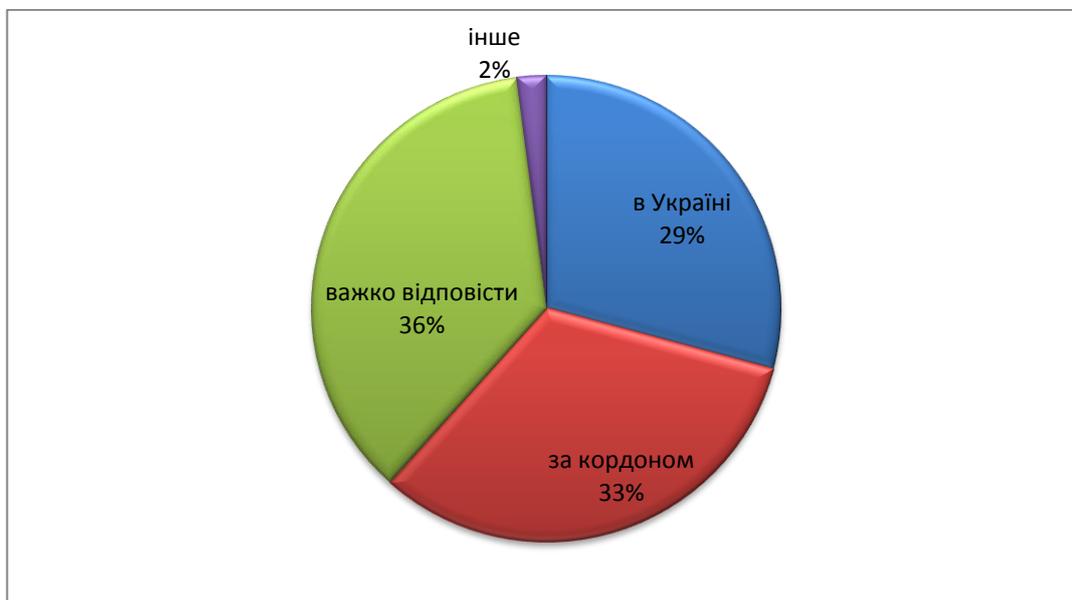


Рис. 2.1. Де, на Вашу думку, краще здобувати освіту? - всі респонденти

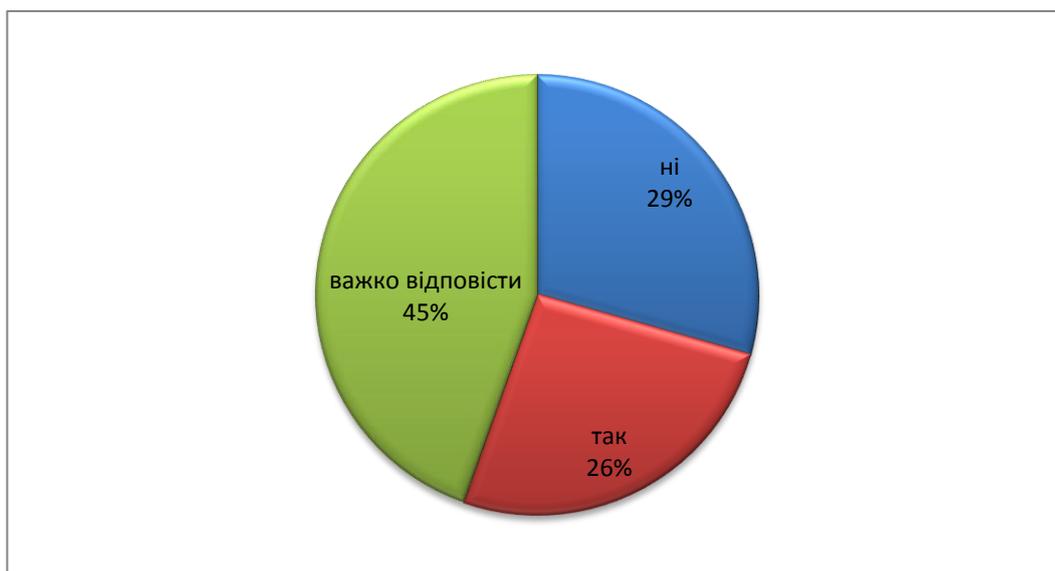


Рис. 2.2. Чи хотіли б Ви навчатися (для батьків - щоб Ваша дитина навчалася) за кордоном? - всі респонденти

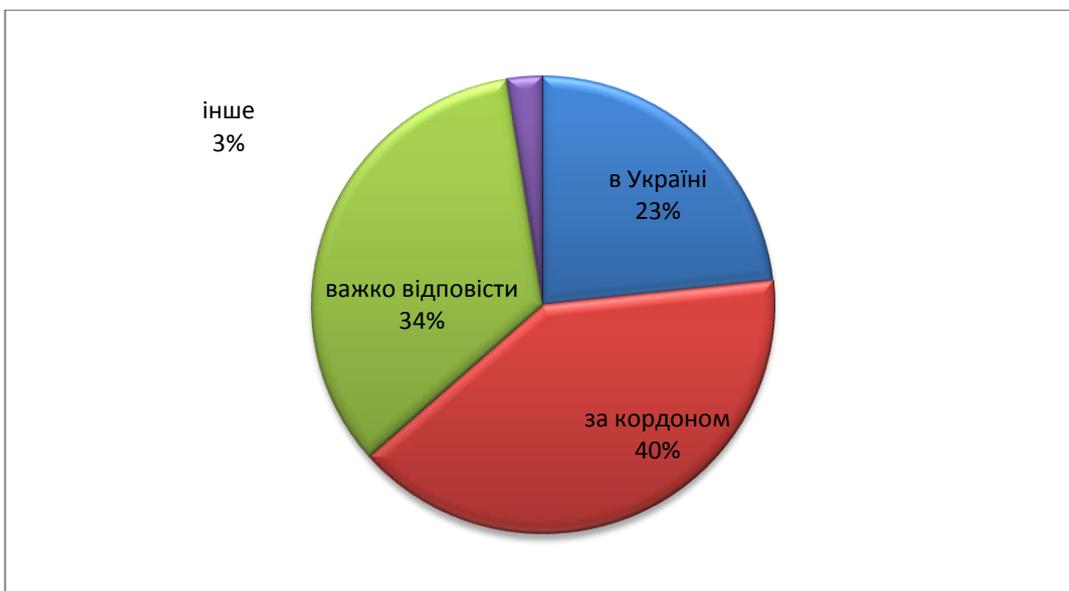


Рис. 2.3. Де, на Вашу думку, краще здобувати освіту? - випускники

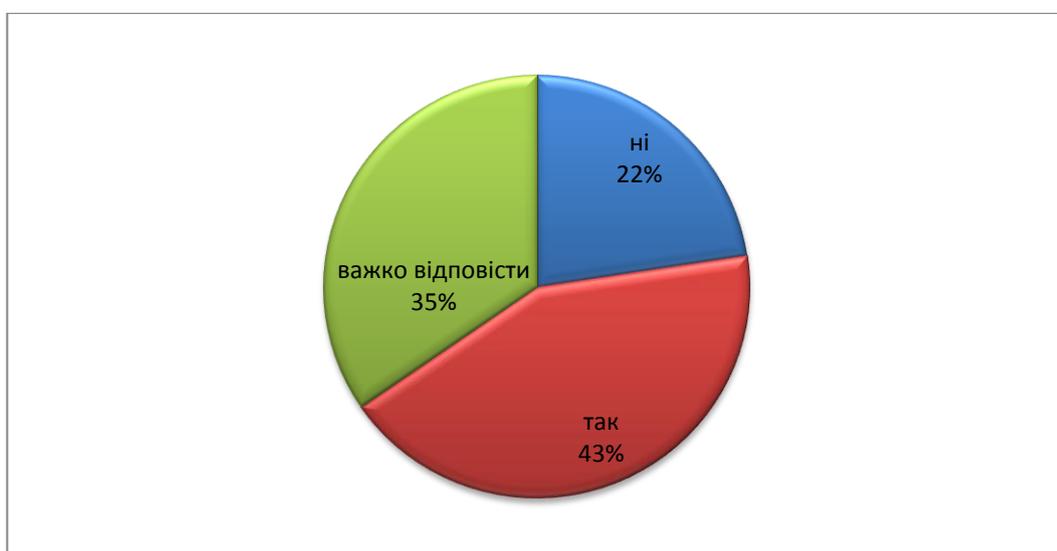


Рис. 2.4. Чи хотіли б Ви навчатися за кордоном? - випускники

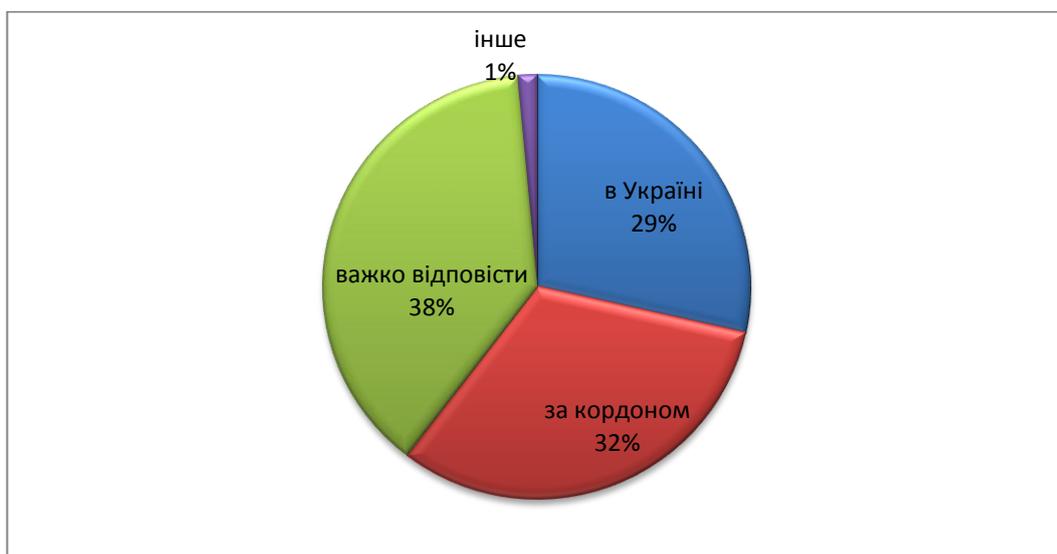


Рис. 2.5. Де, на Вашу думку, краще здобувати освіту? - студенти

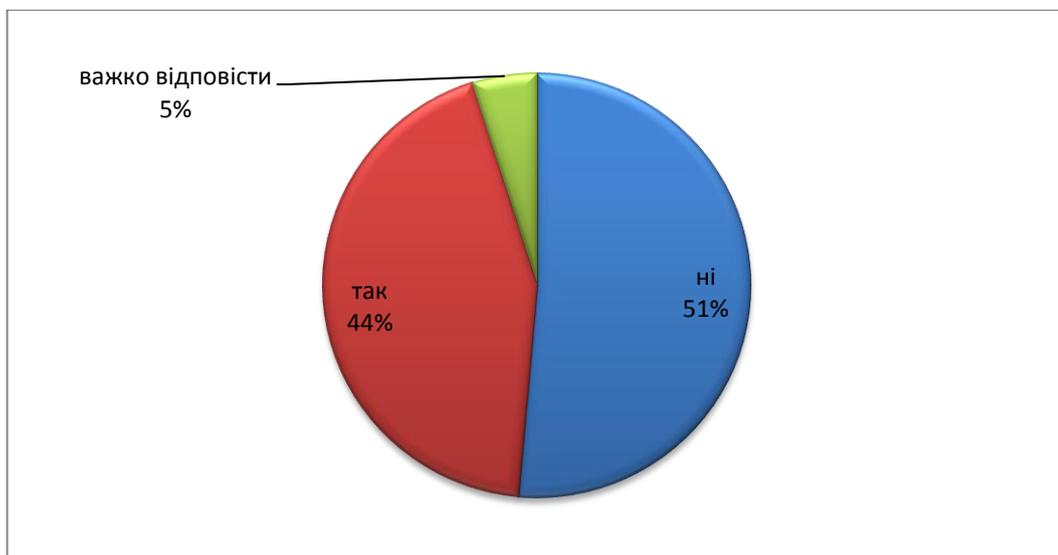


Рис. 2.6. Чи хотіли б Ви навчатися за кордоном? – студенти

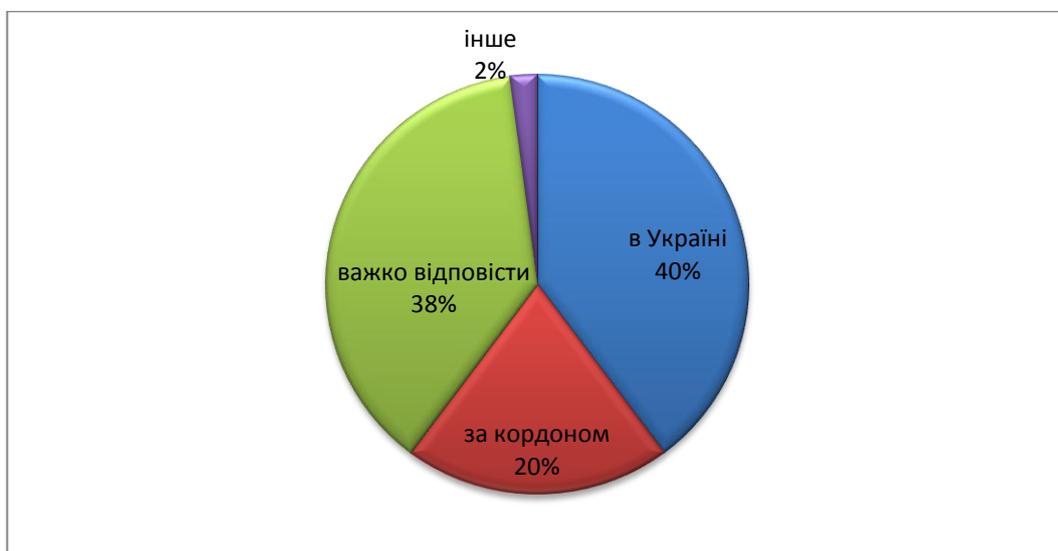


Рис. 2.7. Де, на Вашу думку, краще здобувати освіту? – батьки

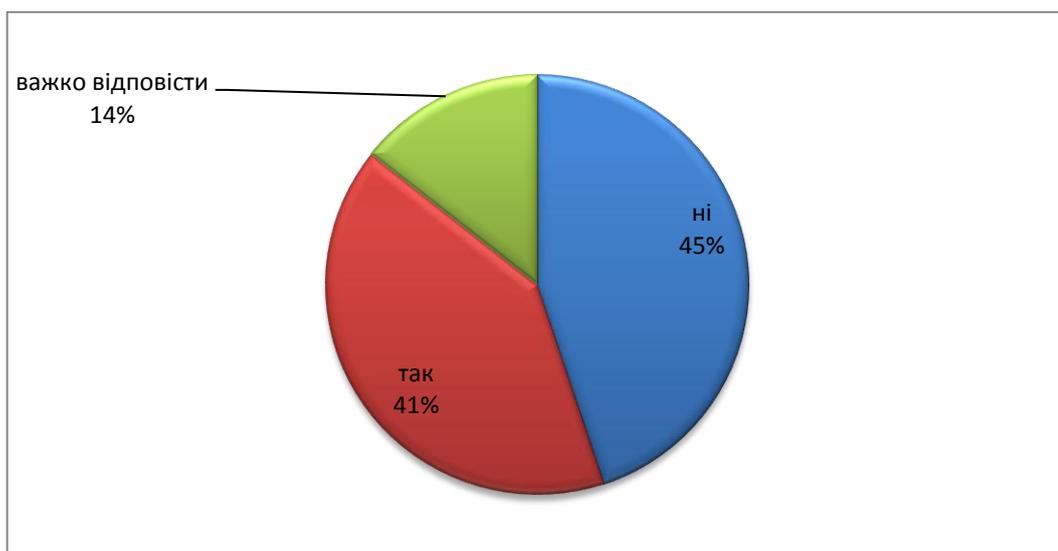


Рис. 2.8. Чи хотіли б Ви, щоб Ваша дитина навчалася за кордоном? - батьки

Таблиця 2.2. «Чим для Вас особисто в першу чергу є освіта?»²⁷»

Варіант відповідей	Всі	Школярі	Батьки	Студенти
засобом підготовки майбутніх кваліфікованих високооплачуваних спеціалістів ²⁸	35,4	34,6	33,7	37,5
засобом пізнання, отримання нових знань	22,7	30,8	15,3	18,8
способом формування розвинутої гармонійної особистості	22,7	11,9	38,8	23,6
важко сказати	4,5	5,0	2,0	5,6
засобом отримання документів, які знадобляться у подальшому житті	9,7	11,9	5,1	10,4
зміцнення майбутнього країни	0,2	0,6	4,1	0,0
найкращим та найцікавішим періодом у житті людини	4,5	5,0	1,0	4,2

Таблиця 2.3. «Як би Ви загалом оцінили теперішній стан системи освіти в цілому в Україні?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
важко відповісти	2,5	1,9	7,1	0,0
дуже низький рівень	6,2	5,7	6,1	6,9
найвищий рівень	0,7	0,6	2,0	2,1
середній рівень	51,1	47,2	52,0	54,9
скоріше високий рівень	19,7	28,3	15,3	13,2
скоріше низький рівень	19,0	16,4	17,3	22,9

Таблиця 2.4. «Як би Ви загалом оцінили теперішній стан дошкільної освіти в Україні?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
важко відповісти	7,0	8,2	9,2	4,2
дуже низький рівень	4,0	6,3	4,1	1,4
найвищий рівень	1,2	6,9	7,1	3,5
середній рівень	42,6	31,4	54,1	47,2
скоріше високий рівень	28,2	36,5	15,3	27,8

²⁷ Всі відповіді у таблицях представлені у відсотках до загальної кількості відповідей.

²⁸ У всіх таблицях відповіді, які найчастіше вказувалися респондентами виділені напівжирним шрифтом.

скоріше низький рівень	12,5	10,7	10,2	16,0
------------------------	------	------	------	------

Таблиця 2.5. «Як би Ви загалом оцінили теперішній стан середньої освіти в Україні?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
важко відповісти	2,7	1,9	6,1	1,4
дуже низький рівень	5,7	5,0	5,1	6,9
найвищий рівень	1,2	3,8	6,1	3,5
середній рівень	44,4	39,0	48,0	47,9
скоріше високий рівень	28,4	38,4	17,3	25,0
скоріше низький рівень	14,5	11,9	17,3	15,3

Таблиця 2.6. «Як би Ви в цілому оцінили теперішній стан професійно-технічної освіти в Україні?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
важко відповісти	21,2	25,2	17,3	19,4
дуже низький рівень	5,2	3,1	10,2	4,2
найвищий рівень	0,7	1,9	1,0	2,1
середній рівень	34,7	30,8	35,7	38,2
скоріше високий рівень	17,7	23,3	13,3	14,6
скоріше низький рівень	19,5	15,7	22,4	21,5

Таблиця 2.7. «Як би Ви загалом оцінили теперішній стан вищої освіти в Україні?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
важко відповісти	12,5	17,0	16,3	4,9
дуже низький рівень	5,2	3,1	6,1	6,9
найвищий рівень	1,5	6,9	4,1	4,2
середній рівень	39,4	29,6	38,8	50,7
скоріше високий рівень	22,7	30,8	16,3	18,1
скоріше низький рівень	15,0	12,6	18,4	15,3

Таблиця 2.8. «Як би Ви загалом оцінили окремі складові теперішньої системи освіти в Україні?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
Рівень знань, умінь та навиків, які отримують випускники навчальних закладів				
дуже низький рівень	2,2	1,9	3,1	2,1
скоріше низький рівень	6,0	5,0	4,1	8,3
середній рівень	39,2	35,8	43,9	39,6

скоріше високий рівень	39,7	43,4	36,7	37,5
найвищий рівень	9,2	10,1	8,2	9,0
важко відповісти	3,7	3,8	4,1	3,5
Зміст освіти, її відповідність сучасним вимогам				
дуже низький рівень	4,2	1,9	3,1	2,1
скоріше низький рівень	20,4	5,0	4,1	8,3
середній рівень	40,9	35,8	43,9	39,6
скоріше високий рівень	23,2	43,4	36,7	37,5
найвищий рівень	7,5	10,1	8,2	9,0
важко відповісти	3,7	3,8	4,1	3,5
Рівень кваліфікації педагогічного персоналу				
дуже низький рівень	2,7	3,1	3,1	2,1
скоріше низький рівень	8,2	10,7	8,2	5,6
середній рівень	26,9	23,3	33,7	26,4
скоріше високий рівень	34,9	36,5	32,7	34,7
найвищий рівень	20,7	17,6	17,3	26,4
важко відповісти	6,5	8,8	5,1	4,9
Рівень кваліфікації та компетентності керівництва освітньою галуззю в Україні				
дуже низький рівень	8,7	8,2	6,1	11,1
скоріше низький рівень	16,0	15,1	24,5	11,1
середній рівень	32,2	24,5	33,7	39,6
скоріше високий рівень	23,9	28,3	17,3	23,6
найвищий рівень	11,7	15,1	8,2	10,4
важко відповісти	7,5	8,8	10,2	4,2
Рівень фінансового та матеріально-технічного забезпечення				
дуже низький рівень	15,2	15,7	17,3	13,2
скоріше низький рівень	33,9	30,8	36,7	35,4
середній рівень	24,4	24,5	22,4	25,7
скоріше високий рівень	17,5	18,9	15,3	17,4
найвищий рівень	5,0	5,0	5,1	4,9
важко відповісти	4,0	5,0	3,1	3,5
Забезпечення прав учнів на навчання рідною мовою				
дуже низький рівень	6,5	5,7	6,1	7,6
скоріше низький рівень	6,2	5,7	6,1	6,9
середній рівень	14,7	10,1	21,4	15,3
скоріше високий рівень	27,9	34,6	23,5	23,6
найвищий рівень	31,9	30,8	31,6	33,3

важко відповісти	12,7	13,2	11,2	13,2
Конкурентоспроможність української освіти у світі				
дуже низький рівень	9,7	9,4	11,2	9,0
скоріше низький рівень	24,9	18,9	26,5	30,6
середній рівень	30,4	24,5	30,6	36,8
скоріше високий рівень	18,2	22,0	16,3	15,3
найвищий рівень	7,2	9,4	7,1	4,9
важко відповісти	9,5	15,7	8,2	3,5

Таблиця 2.9. «Як би Ви оцінили окремі складові якості навчання у навчальному закладі, в якому Ви навчаєтесь (для батьків – в якому навчається Ваша дитина)?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
Рівень знань, умінь та навиків, які отримують випускники навчального закладу				
дуже низький рівень	2,2	1,9	1,0	3,5
скоріше низький рівень	5,7	3,8	3,1	9,7
середній рівень	29,9	28,9	24,5	34,7
скоріше високий рівень	41,4	47,8	41,8	34,0
найвищий рівень	17,0	15,1	22,4	15,3
важко відповісти	3,7	2,5	7,1	2,8
Рівень кваліфікації педагогів				
дуже низький рівень	1,2	1,9	0	1,4
скоріше низький рівень	6,7	6,9	7,1	6,2
середній рівень	18,2	15,1	14,3	24,3
скоріше високий рівень	37,2	39,0	36,7	35,4
найвищий рівень	30,2	32,1	33,7	25,7
важко відповісти	6,5	5,0	8,2	6,9
Рівень кваліфікації керівництва навчального закладу				
дуже низький рівень	2,7	1,9	1,0	4,9
скоріше низький рівень	8,0	9,4	8,2	6,2
середній рівень	18,5	14,5	19,4	22,2
скоріше високий рівень	33,9	35,8	31,6	33,3
найвищий рівень	29,4	30,2	32,7	26,4
важко відповісти	7,5	8,2	7,1	6,9
Забезпеченість навчального закладу необхідною матеріально-технічною базою				
дуже низький рівень	7,2	7,5	5,1	8,3
скоріше низький рівень	16,2	14,5	14,3	19,4
середній рівень	31,7	34,6	36,7	25,0

скоріше високий рівень	26,7	24,5	24,5	30,6
найвищий рівень	12,5	11,9	14,3	11,8
важко відповісти	5,7	6,9	5,1	4,9
Безпека перебування у навчальному закладі				
дуже низький рівень	3,7	4,4	3,1	3,5
скоріше низький рівень	6,5	5,7	8,2	6,2
середній рівень	15,7	16,4	14,3	16,0
скоріше високий рівень	32,9	33,3	32,7	32,6
найвищий рівень	31,2	29,6	32,7	31,9
важко відповісти	10,0	10,7	9,2	9,7
Санітарно-гігієнічні та побутові умови перебування в навчальному закладі				
дуже низький рівень	7,7	10,1	8,2	4,9
скоріше низький рівень	11,5	14,5	8,2	10,4
середній рівень	25,9	30,8	25,5	20,8
скоріше високий рівень	30,2	29,6	32,7	29,2
найвищий рівень	19,7	11,3	19,4	29,2
важко відповісти	5,0	3,8	6,1	5,6
Прояви корупції з боку керівництва навчального закладу, педагогічного персоналу				
дуже низький рівень	17,5	13,2	28,6	14,6
скоріше низький рівень	13,2	13,8	8,2	16,0
середній рівень	20,0	17,6	17,3	24,3
скоріше високий рівень	13,2	10,7	10,2	18,1
найвищий рівень	15,7	19,5	17,3	10,4
важко відповісти	20,4	25,2	18,4	16,7
Морально-психологічна обстановка в навчальному закладі				
дуже низький рівень	7,0	8,8	3,1	7,6
скоріше низький рівень	9,5	10,7	6,1	10,4
середній рівень	22,4	22,0	19,4	25,0
скоріше високий рівень	30,4	34,6	33,7	23,6
найвищий рівень	22,4	17,6	26,5	25,0
важко відповісти	8,2	6,3	11,2	8,3

Таблиця 2.10. «Як Ви вважаєте, наскільки важливою є проблема вдосконалення якості освіти в Україні?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
важко відповісти	6,2	8,8	7,1	2,8

вважаю, що це питання належить до першочергових	55,9	47,8	66,3	57,6
дана проблема є другорядною	2,7	4,4	2,0	1,4
це питання важливе, але є більш нагальні проблеми	35,2	39,0	24,5	38,2

Таблиця 2.11. «Які сьгоднішні проблеми освіти Вам здаються найбільш актуальними для України в цілому?»

Варіанти відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
невизнання дипломів більшості вітчизняних навчальних закладів у світі	44,9	51,0	41,5	44,5
невідповідність змісту освіти вимогам ринку праці	38,9	36,7	36,5	43,1
низька мотивація учнів/студентів	30,9	27,6	28,9	35,4
низький рівень якості освіти у порівнянні зі світовим рівнем	30,7	24,5	28,3	37,5
корумпованість викладацького складу та керівництва навчальних закладів	25,7	29,6	16,4	33,3
застарілі, неякісні або ідеологізовані підручники	19,7	19,4	17,0	22,9
слабка матеріально-технічна база	16,0	18,4	15,1	15,3
низька мотивація вчителів/викладачів	12,2	20,4	12,6	6,3
нав'язані державою програми та стандарти освіти, які не враховують місцеву специфіку	17,7	15,3	20,1	16,7
недостатня кількість місць у школах, навчання у кілька змін	9,0	9,2	12,6	4,9
недостатня законодавча база	5,7	8,2	8,2	1,4
недостатній професійний рівень вчителів/викладачів	5,5	5,1	5,7	5,6
відсутність реального учнівського/студентського самоврядування	3,5	0,0	5,0	4,2
недостатній рівень самостійності навчальних закладів	4,5	4,1	6,3	2,8
надмірна централізація управління освітою	4,0	3,1	5,0	3,5
орієнтація на найслабшого учня	0,3	0,0	0,6	0,0
важко відповісти	3,0	2,0	4,4	2,1

Таблиця 2.12. «Які сьогоднішні проблеми освіти Вам здаються найбільш актуальними для Вашого населеного пункту?»

Варіанти відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
низька мотивація учнів/студентів	35,2	35,2	32,7	36,8
невідповідність змісту освіти вимогам ринку праці	27,9	21,4	32,7	31,9
слабка матеріально-технічна база	26,2	25,2	27,6	26,4
низький рівень якості освіти у порівнянні зі світовим рівнем	23,4	17,6	25,5	28,5
невизнання дипломів більшості вітчизняних навчальних закладів у світі	22,7	16,3	26,5	27,1
недостатня кількість місць у школах, навчання у кілька змін	19,7	28,3	21,4	9,0
застарілі, неякісні або ідеологізовані підручники	19,5	20,8	14,3	21,5
корумпованість викладацького складу та керівництва навчальних закладів	18,2	10,7	19,4	25,7
нав'язані державою програми та стандарти освіти, які не враховують місцеву специфіку	17,5	21,4	15,3	14,6
низька мотивація вчителів/викладачів	14,2	14,5	21,4	9,0
недостатній професійний рівень вчителів/викладачів	7,7	10,7	7,1	4,9
відсутність реального учнівського/ студентського самоврядування	5,2	5,0	7,1	4,2
недостатній рівень самостійності навчальних закладів	5,5	6,9	3,1	5,6
недостатня законодавча база	3,7	4,4	4,1	2,8
надмірна централізація управління освітою	3,2	2,5	3,1	4,2
важко відповісти	6,7	6,3	1,0	11,1

Таблиця 2.13. «Які сьогоднішні проблеми освіти Вам здаються найбільш актуальними для навчального закладу, в якому Ви навчаєтесь (для батьків – у якому навчається Ваша дитина)?»

Варіанти відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
низька мотивація учнів/студентів	31,4	34,6	24,5	32,6
невідповідність змісту освіти вимогам ринку праці	30,2	21,4	35,7	36,1
невизнання дипломів більшості вітчизняних навчальних закладів у світі	29,4	22,6	31,6	35,4
низький рівень якості освіти у порівнянні зі світовим рівнем	25,7	24,5	20,4	30,6

слабка матеріально-технічна база	23,9	22,6	27,6	22,9
корумпованість викладацького складу та керівництва навчальних закладів	19,5	12,0	20,4	27,1
недостатня кількість місць у школах, навчання у кілька змін	10,7	15,7	6,1	8,3
застарілі, неякісні або ідеологізовані підручники	17,2	17,0	14,3	19,4
низька мотивація вчителів/викладачів	13,2	13,2	19,4	9,0
відсутність реального учнівського/студентського самоврядування	7,0	10,7	3,1	5,6
недостатній професійний рівень вчителів/викладачів	6,2	7,6	2,0	7,6
недостатній рівень самостійності навчальних закладів	7,0	9,4	6,1	4,9
нав'язані державою програми та стандарти освіти, які не враховують місцеву специфіку	16,7	17,0	23,5	11,8
недостатня законодавча база	3,5	3,1	4,1	3,5
надмірна централізація управління освітою	4,2	5,0	4,1	3,5
важко відповісти	5,7	8,2	2,0	5,6

Таблиця 2.14. «Які першочергові кроки для покращення якості освіти, на Вашу думку, слід здійснити?»

Варіанти відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
більше пов'язувати викладання з потребами майбутньої професії	63,1	66,0	58,2	63,2
боротися з усіма проявами корупції та недоброчесності у навчальних закладах	46,1	40,9	45,9	52,1
налагодити співпрацю з зарубіжними освітніми організаціями	44,9	47,2	39,8	45,8
підвищити оплату праці вчителів/викладачів	44,6	40,3	57,1	41,0
стимулювати дослідницьку діяльність у навчальних закладах	35,7	39,6	33,7	32,6
залучати бізнес до вирішення проблем освіти	16,0	10,1	14,3	23,6
розширити сферу застосування системи зовнішнього оцінювання	10,7	14,5	9,2	7,6
ввести декілька варіантів освіти відповідно до здібностей	0,3	0,6	0,0	0,0
осучаснити програму викладання	0,3	0,0	1,0	0,0

важко відповісти	2,0	1,9	2,0	2,1
------------------	-----	-----	-----	-----

Таблиця 2.15. «Чи доводилося Вам стикатися з випадками корупції у навчальних закладах?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
не стикався	36,4	37,7	58,2	20,1
так, стикався з цим особисто	21,4	13,8	21,4	29,9
так, чув про це від людей, які стикалися з цим особисто	23,0	48,4	20,4	50,0

Таблиця 2.16. «Останніми роками в Україні відбувається процес реформування системи освіти. Наскільки Ви обізнані зі змістом реформи?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
добре ознайомлений з усіма основними положеннями реформи	14,7	13,2	19,4	13,2
нічого не знаю (майже нічого не знаю) про реформу системи освіти в Україні	22,9	28,3	21,4	18,1
ознайомлений з окремими положеннями реформи	62,4	58,5	59,2	68,8

Таблиця 2.17. «Чи відчуваєте Ви результати реформування освіти в Україні?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
абсолютно не відчуваю	24,2	23,9	23,5	25,0
важко відповісти	18,5	21,4	17,3	16,0
певним чином відчуваю, проте зміни незначні	48,4	45,3	48,0	52,1
так, відчуваю	9,0	9,4	11,2	6,9

Таблиця 2.18. «Як Ви в цілому оцінюєте реформу, яка відбувається в системі освіти України в останні роки?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
безумовно негативно	7,2	5,7	8,2	8,3
безумовно позитивно	5,2	5,0	8,2	3,5
важко відповісти	14,2	29,6	3,1	4,9
скоріше негативно	21,7	15,7	26,5	25,0

скоріше позитивно	28,7	23,9	37,8	27,8
я абсолютно не відчуваю реформи	11,0	20,1	16,3	30,6

Таблиця 2.19. «Яка система оцінювання, з Вашої точки зору, найбільше підходить для української загальної середньої освіти?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
100-бальна система	10,0	10,0	3,1	16,0
12-бальна система	57,6	57,6	57,1	54,2
5-бальна система	31,2	31,2	38,8	29,9
без оцінювання	0,2	0,2	1,0	0,0
важко відповісти	0,5	0,5	3,1	0,0
інше	0,4	0,4	0,0	0,0

Таблиця 2.20. «Яка система оцінювання, з Вашої точки зору, найбільше підходить для української професійно-технічної освіти?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
10-бальна система	0,2	0,6	0,0	0,0
100-бальна система	20,2	15,1	11,2	31,9
12-бальна система	25,9	28,9	36,7	15,3
5-бальна система	49,6	47,2	49,0	52,8
важко відповісти	3,1	6,2	3,1	0,0
інше	0,6	1,2	0,0	0,0

Таблиця 2.21. «Яка система оцінювання, з Вашої точки зору, найбільше підходить для української вищої освіти?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
100-бальна система	45,4	39,6	29,6	62,5
12-бальна система	10,5	10,7	19,4	4,2
5-бальна система	39,9	42,1	45,9	33,3
важко відповісти	3,2	6,3	5,1	0,0
інше	0,9	1,2	0,0	0,0

Таблиця 2.22. «З 2008 року основним критерієм добору студентів до вищих навчальних закладів (ВНЗ) є результати зовнішнього незалежного оцінювання. Чи підтримуєте таку систему вступу до ВНЗ?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
безумовно ні	9,7	6,9	11,2	11,8
безумовно так	18,5	16,4	14,3	23,6

важко відповісти	7,0	13,8	18,4	6,9
скоріше ні	18,7	20,8	18,4	16,7
скоріше так	40,6	42,1	37,8	41,0

Таблиця 2.23. «Чи потрібна сучасній людині освіта?»

Варіант відповідей	Випускники	Студенти
Загальна середня освіта		
так, потрібна	91,8	91,0
ні, можна обійтись без неї	3,8	4,9
важко відповісти	3,8	4,2
Професійно-технічна освіта		
так, потрібна	56,0	48,6
ні, можна обійтись без неї	20,8	33,3
важко відповісти	22,0	16,7
Вища освіта		
так, потрібна	54,7	55,6
ні, можна обійтись без неї	27,0	30,6
важко відповісти	13,2	9,7

Таблиця 2.24. «Що Ви збираєтесь робити після закінчення навчального закладу, у якому навчаєтесь?»

Варіант відповідей	Випускники	Студенти
важко відповісти	6,9	11,8
виїхати за кордон на заробітки	3,1	2,8
виїхати за кордон на постійне проживання	8,1	12,5
влаштуватися на роботу в Україні за спеціальністю, за якою здобута освіта	6,3	26,4
влаштуватися на роботу в Україні незалежно від спеціальності, за якою здобута освіта	2,5	14,6
продовжити навчання, здобувши вищу освіту	52,8	9,7
продовжити навчання, здобувши професійно-технічну освіту	7,5	0,0
розпочати власну справу	10,7	21,5

Таблиця 2.25. «Що, на Вашу думку, повинно мати вирішальне значення при зарахуванні абітурієнтів до вищих навчальних закладів?»

Варіант відповідей	Випускники	Студенти
важко відповісти	5,0	2,8
оцінки, отримані при складанні вступних іспитів, що їх проводитимуть вищі навчальні заклади	21,4	16,0
результати зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО)	34,0	46,5

результати співбесіди у вищому навчальному закладі	21,4	20,8
середній бал атестату	18,2	13,2

Таблиця 2.26. «Яке з розумінь освіти є ближчим для Вас?»

Варіант відповідей	Батьки
«Освіта – це суспільний інститут, який є одним з центральних елементів державного будівництва та громадянського виховання».	42,9
«Роль освіти – це надання освітніх послуг в отриманні необхідних знань та навичок».	55,1
важко відповісти	2,0

ЗВЕДЕНІ ДАНІ ОПИТУВАННЯ ЕКСПЕРТІВ ЩОДО СИСТЕМИ ОСВІТИ ТА ПРОЦЕСУ ЇЇ РЕФОРМУВАННЯ

Таблиця 3.1. Основні та допоміжні функції освіти

Функції освіти	Розподіл
Основні	
Культурно-виховна	27,0
Готувати фахівців, які будуть цілком адаптовані до вимог роботодавців, маючи відповідні знання, навички, цінності та компетентності. Визначення за участі роботодавців кваліфікаційної рамки професії	24,3
Формування і розвиток інтелектуального, науково-технічного, кадрового потенціалу суспільства. Безпека і стійкий розвиток суспільства в контексті глобальних тенденцій	16,2
Критичне судження, креативність	13,5
Соціалізації, соціальна	13,5
Освітня, освітні послуги	13,5
Допоміжні	
Соціальна	10,8
Формування кваліфікованого фахівця	8,1

Таблиця 3.2. «Як Ви в цілому оцінюєте складову реформи в системі освіти України в останні роки, яка пов'язана з питанням мови освітнього процесу та захисту прав національних меншин на здобуття освіти рідною мовою?»

Варіант відповідей	Розподіл
безумовно негативно	5,4
безумовно позитивно	18,9
важко відповісти	13,5
скоріше негативно	5,4
скоріше позитивно	56,8

Таблиця 3.3. «Яке з розумінь освіти є ближчим для Вас?»

Варіант відповідей	Розподіл
«Освіта – це система з надання освітніх послуг громадянам (на їх вибір та за їхнім бажанням)»	24,3
«Освіта – це суспільний інститут, який є одним з центральних елементів державного будівництва та громадянського виховання»	75,7

Таблиця 3.4. «Як би Ви в цілому оцінили теперішній стан системи освіти в цілому в Україні?»

Варіант відповідей	Розподіл
дуже низький рівень	2,7
середній рівень	62,2
скоріше високий рівень	5,4
скоріше низький рівень	29,7

Таблиця 3.5. «Як би Ви в цілому оцінили теперішній стан дошкільної освіти в Україні?»

Варіант відповідей	Розподіл
важко відповісти	5,4
дуже низький рівень	5,4
середній рівень	37,8
скоріше високий рівень	18,9
скоріше низький рівень	32,4

Таблиця 3.6. «Як би Ви в цілому оцінили теперішній стан професійно-технічної освіти в Україні?»

Варіант відповідей	Розподіл
важко відповісти	5,4
дуже низький рівень	21,6
середній рівень	29,7
скоріше високий рівень	2,7
скоріше низький рівень	40,5

Таблиця 3.7. «Як би Ви в цілому оцінили теперішній стан вищої освіти в Україні?»

Варіант відповідей	Розподіл
дуже низький рівень	13,5
середній рівень	48,6
скоріше високий рівень	10,8
скоріше низький рівень	27,0

Таблиця 3.8. «Як би Ви оцінили основні тенденції змін в системі освіти в Україні за останні 5 років?»

Варіант відповідей	Розподіл
важко відповісти	13,5
значне погіршення	16,2

значне покращення	5,4
незначне погіршення	18,9
незначне покращення	45,9

Таблиця 3.9. «Як би Ви оцінили основні тенденції змін в системі освіти в Україні за останні 20-30 років?»

Варіант відповідей	Розподіл
важко відповісти	10,8
значне погіршення	32,4
значне покращення	5,4
незначне погіршення	18,9
незначне покращення	32,4

Таблиця 3.10. Оцінка окремих елементів системи освіти в Україні

Варіант відповідей	Розподіл
Рівень знань, умінь та навиків, які отримують випускники навчального закладу	
скоріше низький рівень	29,7
середній рівень	48,6
скоріше високий рівень	21,6
Зміст освіти, її відповідність сучасним вимогам	
дуже низький рівень	10,8
скоріше низький рівень	32,4
середній рівень	40,5
скоріше високий рівень	13,5
найвищий рівень	2,7
Рівень кваліфікації педагогічного персоналу	
дуже низький рівень	2,7
скоріше низький рівень	21,6
середній рівень	54,1
скоріше високий рівень	18,9
найвищий рівень	2,7
Рівень кваліфікації та компетентності керівництва освітньою галуззю в Україні	
дуже низький рівень	8,1
скоріше низький рівень	40,5
середній рівень	27,0
скоріше високий рівень	18,9
найвищий рівень	2,7
важко відповісти	2,7

Рівень фінансового та матеріально-технічного забезпечення	
дуже низький рівень	37,8
скоріше низький рівень	35,1
середній рівень	21,6
скоріше високий рівень	2,7
найвищий рівень	2,7
Забезпечення прав учнів на навчання рідною мовою	
дуже низький рівень	8,1
скоріше низький рівень	27,0
середній рівень	37,8
скоріше високий рівень	21,6
найвищий рівень	5,4
важко відповісти	8,1
Конкурентоспроможність української освіти у світі	
дуже низький рівень	10,8
скоріше низький рівень	48,6
середній рівень	29,7
скоріше високий рівень	10,8

Таблиця 3.11. «Яка система оцінювання з Вашої точки зору найбільше підходить для української загальної середньої освіти?»

Варіант відповідей	Розподіл
100-бальна система	18,9
12-бальна система	56,8
5-бальна система	21,6
без оцінювання	2,7

Таблиця 3.12. «Яка система оцінювання, з Вашої точки зору, найбільше підходить для української професійно-технічної освіти?»

Варіант відповідей	Розподіл
10-бальна система	37,8
100-бальна система	35,1
12-бальна система	21,6
5-бальна система	37,8
важко відповісти	5,4

Таблиця 3.13. «Яка система оцінювання, з Вашої точки зору, найбільше підходить для української вищої освіти?»

Варіант відповідей	Розподіл
100-бальна система	62,2
12-бальна система	10,8
5-бальна система	18,9
важко відповісти	8,1

Таблиця 3.14. «Як в цілому Ви ставитесь до системи зовнішнього незалежного оцінювання випускників шкіл?»

Варіант відповідей	Розподіл
безумовно негативно	5,4
безумовно позитивно	32,4
скоріше негативно	13,5
скоріше позитивно	48,6

Таблиця 3.15. «Як Ви в цілому оцінюєте реформу, яка відбувається в системі освіти України в останні роки?»

Варіант відповідей	Розподіл
безумовно негативно	10,8
безумовно позитивно	8,1
важко відповісти	10,8
скоріше негативно	24,3
скоріше позитивно	45,9

Таблиця 3.16. «Як Ви в цілому оцінюєте перехід на 12-річне навчання у загальноосвітніх школах?»

Варіант відповідей	Розподіл
важко відповісти	10,8
повністю не підтримую	18,9
повністю підтримую	8,1
скоріше не підтримую	16,2
скоріше підтримую	45,9

Таблиця 3.17. Ставлення до надання більших прав навчальним закладам у формуванні навчальних програм

Варіант відповідей	Розподіл
важко відповісти	2,7
повністю не підтримую	5,4

повністю підтримую	35,1
скоріше не підтримую	8,1
скоріше підтримую	48,6

Таблиця 3.18. Ставлення до укрупнення шкіл, створення опорних шкіл

Варіант відповідей	Розподіл
важко відповісти	8,1
повністю не підтримую	16,2
повністю підтримую	16,2
скоріше не підтримую	18,9
скоріше підтримую	40,5

Таблиця 3.19. «Як Ви в цілому оцінюєте рівень залучення громадських організацій у функціонування освітнього процесу в Україні та здійснення реформування освітньої сфери в державі?»

Варіант відповідей	Розподіл
безумовно негативно	2,7
безумовно позитивно	29,7
важко відповісти	13,5
скоріше негативно	13,5
скоріше позитивно	40,5

Таблиця 3.20. «Як Ви вважаєте, якою мірою при реформуванні системи освіти в Україні потрібно враховувати досвід інших країн?»

Варіант відповідей	Розподіл
Найкраща система освіти була в СРСР	2,7
Україні потрібно перейняти освітню систему іншої країни (інших країн), яка (які) себе найкраще зарекомендували	10,8
Україні потрібно формувати власну модель системи освіти в державі з урахуванням позитивного досвіду інших країн	86,5

Таблиця 3.21. «В яких країнах світу, на Вашу думку, на теперішній час функціонує найбільш прогресивна та ефективна система освіти?»

Варіант відповідей	Розподіл
Фінляндія	24,3
Японія	18,9
США	16,2
Німеччина	13,5
Скандинавські країни	10,8

Великобританія	8,1
Сінгапур	8,1
Швеція	8,1
Австрія	5,4
Держави-члени ЄС	5,4
Китай	5,4
Франція	5,4
Ізраїль	5,4
важко відповісти	10,8

Таблиця 3.22. «Освітні системи яких країн, на Вашу думку, найбільш прийнятні для України?»

Варіант відповідей	Розподіл
Фінляндія	13,5
Німеччина	13,5
важко відповісти	18,9
Великобританія	8,1
Сінгапур	8,1
США	5,4
Скандинавські країни	5,4
Швеція	5,4
Австрія	5,4
Франція	5,4
Польща	5,4

**ЗВЕДЕНІ ДАНІ ФОРМАЛІЗОВАНИХ ІНТЕРВ'Ю
В ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ**

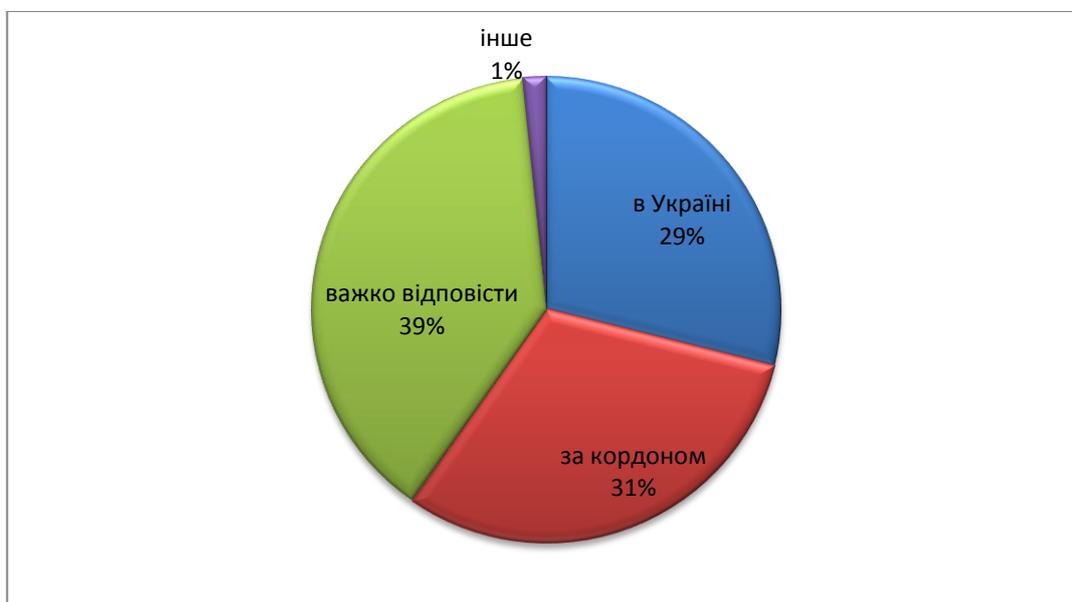


Рис. 4.1. Де, на Вашу думку, краще здобувати освіти? - всі респонденти

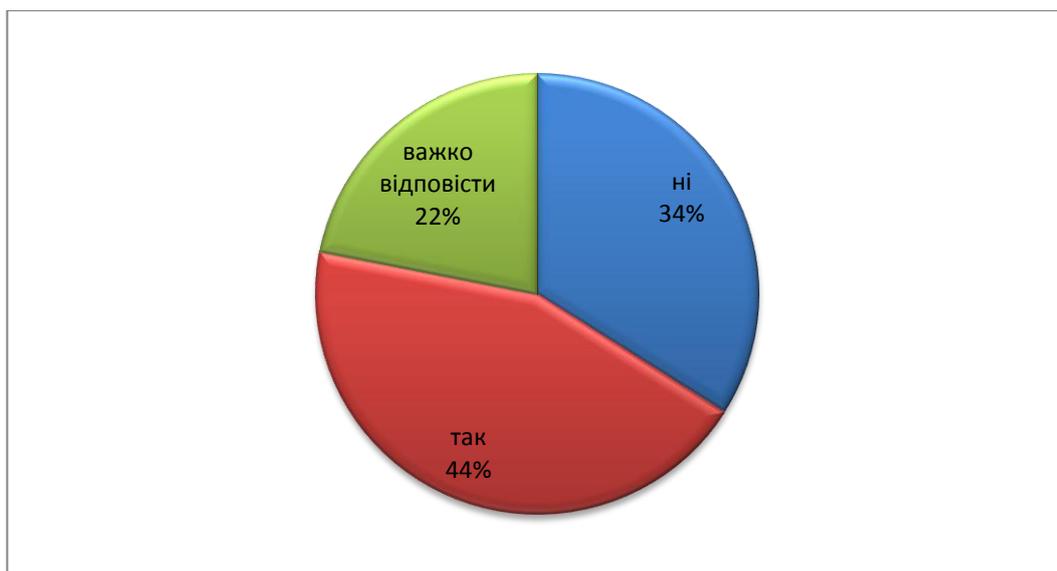


Рис. 4.2. Чи хотіли б Ви навчатися (для батьків - щоб Ваша дитина навчалася) за кордоном? - всі респонденти



Рис. 4.3. Де, на Вашу думку, краще здобувати освіту? - випускники

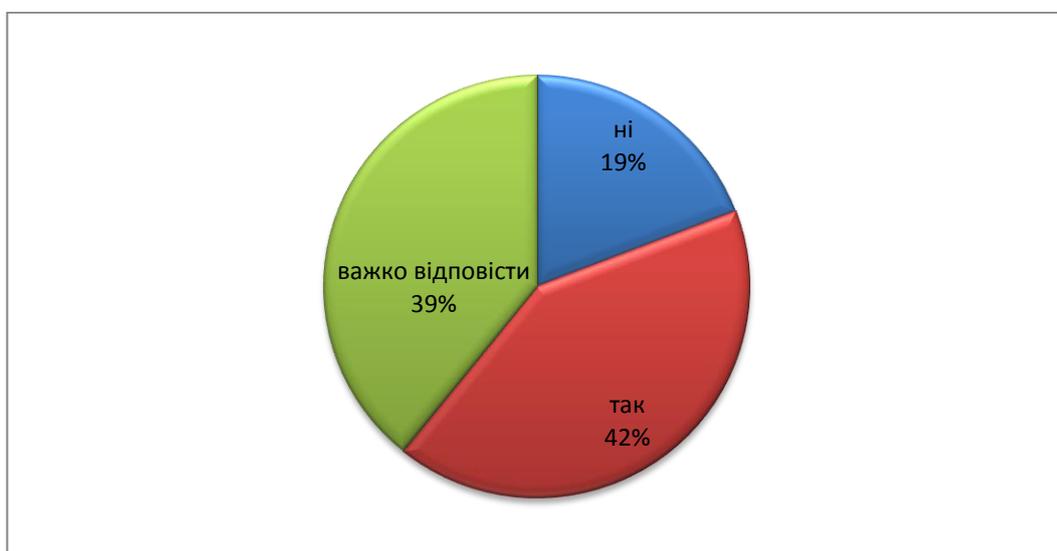


Рис. 4.4. Чи хотіли б Ви навчатися за кордоном? - випускники

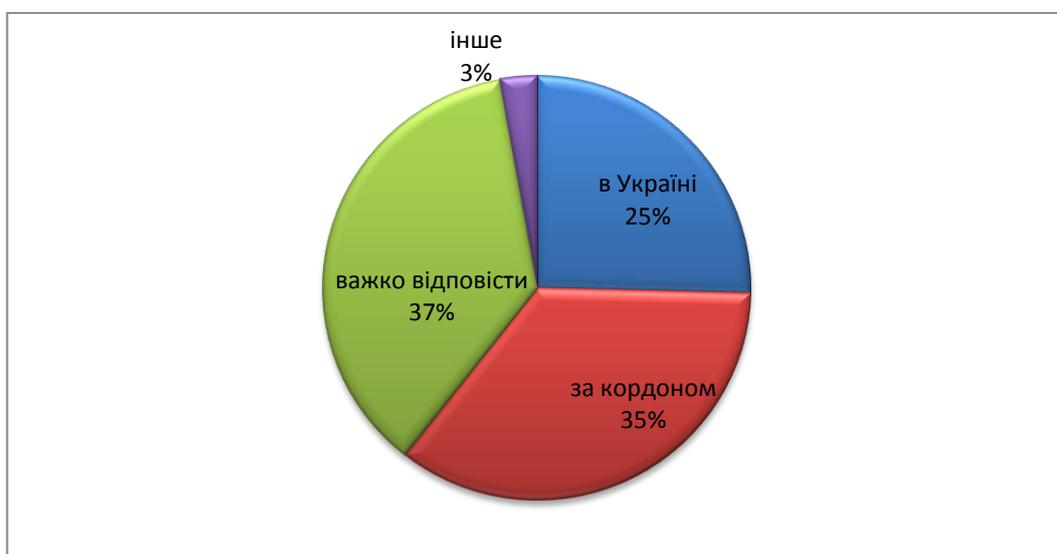


Рис. 4.5. Де, на Вашу думку, краще здобувати освіту? - студенти

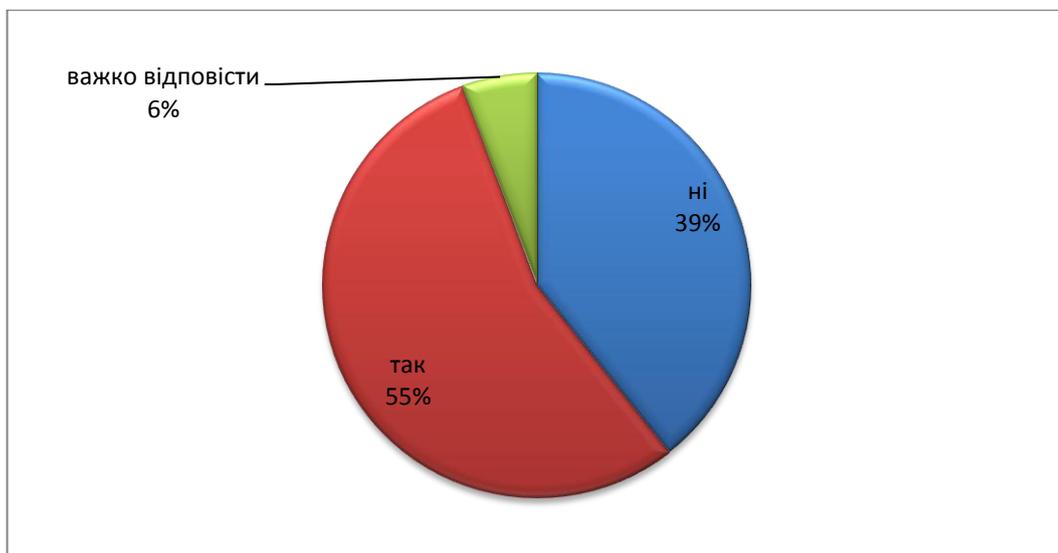


Рис. 4.6. Чи хотіли б Ви навчатися за кордоном? - студенти

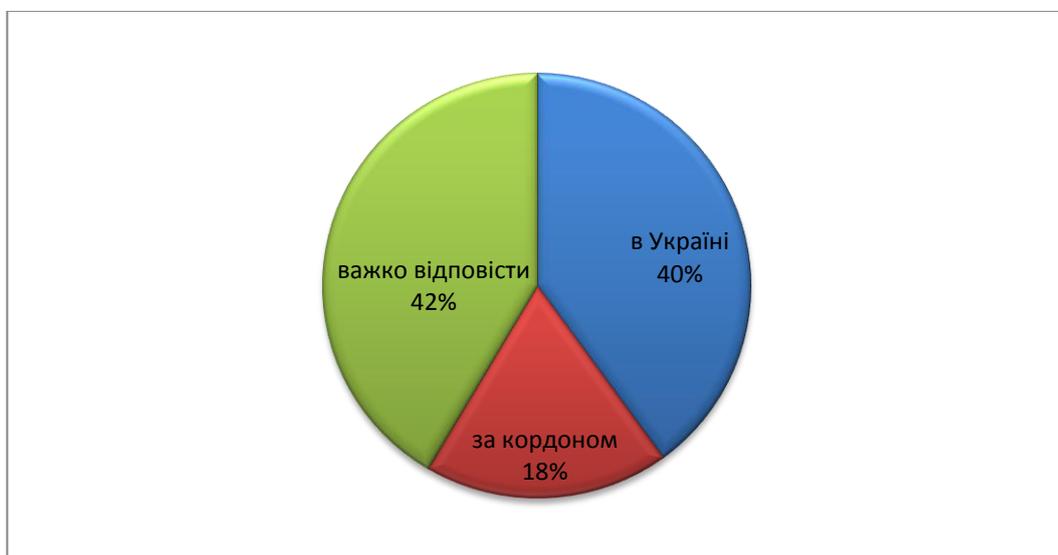


Рис. 4.7 Де, на Вашу думку, краще здобувати освіту? - батьки

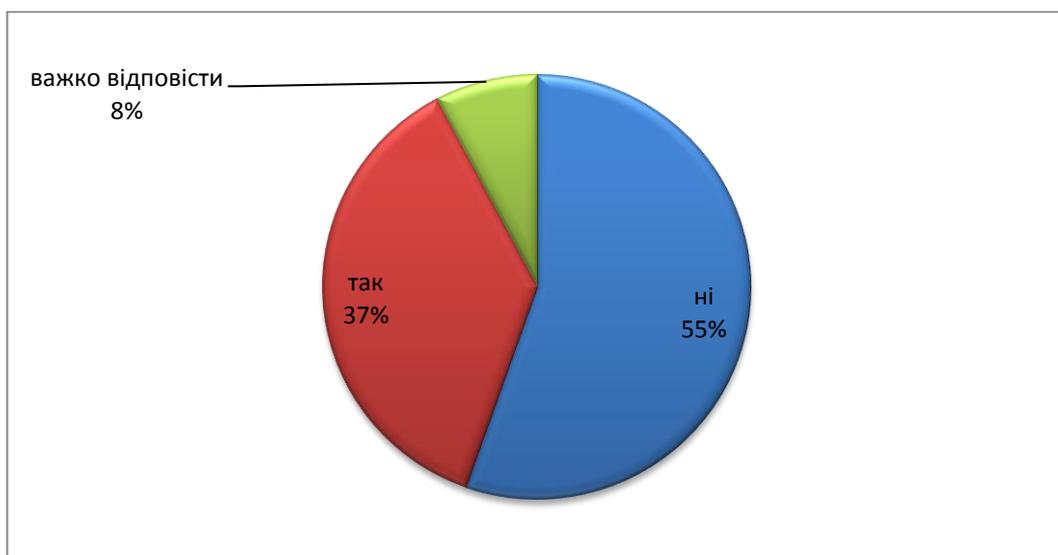


Рис. 4.8. Чи хотіли б Ви, щоб Ваша дитина навчалася за кордоном? - батьки
Таблиця 4.1. «Чим для Вас особисто насамперед є освіта?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
засобом підготовки майбутніх кваліфікованих високооплачуваних спеціалістів	39,1	40,8	38,5	36,6
способом формування розвинутої гармонійної особистості	23,0	12,5	35,4	29,6
засобом пізнання, отримання нових знань	21,9	31,7	13,8	12,7
засобом отримання документів, які знадобляться у подальшому житті	6,2	6,7	1,5	9,9
зміцнення майбутнього країни	0,4	0,8	0,0	0,0
найкращим та найцікавішим періодом у житті людини	5,1	5,0	0,0	4,2
отримання знань, які можуть знадобитися у всіх сферах	0,4	0,0	1,5	0,0
важко відповісти	3,9	2,5	3,1	7,0

Таблиця 4.2. «Як би Ви в цілому оцінили теперішній стан системи освіти в Україні?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
дуже низький рівень	6,2	5,8	4,6	8,5
найвищий рівень	0,4	0,8	3,1	1,4
середній рівень	52,7	47,5	56,9	57,7
скоріше високий рівень	19,5	30,0	10,8	9,9
скоріше низький рівень	17,2	13,3	18,5	22,5
важко відповісти	2,7	2,5	6,2	0,0

Таблиця 4.3. «Як би Ви в цілому оцінили теперішній стан дошкільної освіти в Україні?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
дуже низький рівень	4,7	5,8	4,6	2,8
найвищий рівень	1,2	3,3	3,1	4,2
середній рівень	43,8	30,8	61,5	49,3

скоріше високий рівень	29,7	39,2	12,3	29,6
скоріше низький рівень	10,9	13,3	10,8	7,0
важко відповісти	7,4	7,5	7,7	7,0

Таблиця 4.4. «Як би Ви в цілому оцінили теперішній стан середньої освіти в Україні?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
дуже низький рівень	5,5	5,0	6,2	5,6
найвищий рівень	1,2	3,3	1,5	4,2
середній рівень	44,9	38,3	52,3	49,3
скоріше високий рівень	28,1	38,3	13,8	23,9
скоріше низький рівень	14,5	12,5	18,5	14,1
важко відповісти	3,9	2,5	7,7	2,8

Таблиця 4.5. «Як би Ви в цілому оцінили теперішній стан професійно-технічної освіти в Україні?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
дуже низький рівень	5,5	3,3	10,8	4,2
найвищий рівень	0,8	1,7	1,5	2,8
середній рівень	35,5	31,7	36,9	40,8
скоріше високий рівень	16,0	23,3	9,2	9,9
скоріше низький рівень	20,3	15,8	27,7	21,1
важко відповісти	20,7	24,2	13,8	21,1

Таблиця 4.6. «Як би Ви в цілому оцінили теперішній стан вищої освіти в Україні?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
дуже низький рівень	5,5	4,2	4,6	8,5
найвищий рівень	1,2	6,7	4,6	4,2
середній рівень	39,1	27,5	44,6	53,5
скоріше високий рівень	22,3	33,3	12,3	12,7
скоріше низький рівень	13,3	10,8	15,4	15,5
важко відповісти	14,5	17,5	18,5	5,6

Таблиця 4.7. «Як би Ви в цілому оцінили окремі складові теперішньої системи освіти в Україні?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
Рівень знань, умінь та навиків, які отримують випускники навчального закладу				
дуже низький рівень	2,7	2,5	3,1	2,8

скоріше низький рівень	5,5	5,0	4,6	7,0
середній рівень	40,6	35,0	44,6	46,5
скоріше високий рівень	39,5	43,3	36,9	35,2
найвищий рівень	7,4	9,2	6,2	5,6
важко відповісти	4,3	5,0	4,6	3,8
Зміст освіти, її відповідність сучасним вимогам				
дуже низький рівень	4,3	3,3	1,5	8,5
скоріше низький рівень	19,5	15,0	23,1	23,9
середній рівень	41,4	39,2	50,8	36,6
скоріше високий рівень	23,8	29,2	13,8	23,9
найвищий рівень	6,6	8,3	6,2	4,2
важко відповісти	4,3	5,0	4,6	2,8
Рівень кваліфікації педагогічного персоналу				
дуже низький рівень	2,7	2,5	1,5	4,2
скоріше низький рівень	5,1	6,7	4,6	2,8
середній рівень	30,5	27,5	38,5	28,2
скоріше високий рівень	35,2	35,8	35,4	33,8
найвищий рівень	19,9	19,2	15,4	25,4
важко відповісти	6,6	8,3	4,6	5,6
Рівень кваліфікації та компетентності керівництва освітньою галуззю в Україні				
дуже низький рівень	7,4	6,7	6,2	9,9
скоріше низький рівень	15,2	15,8	20,0	9,9
середній рівень	34,4	23,3	40,0	47,9
скоріше високий рівень	22,3	28,3	18,5	15,5
найвищий рівень	13,3	17,5	7,7	11,3
важко відповісти	7,4	8,3	7,7	5,6
Рівень фінансового та матеріально-технічного забезпечення				
дуже низький рівень	13,3	12,5	15,4	12,7
скоріше низький рівень	35,2	33,3	36,9	36,6
середній рівень	25,0	22,5	24,6	29,6
скоріше високий рівень	16,4	20,0	12,3	14,1
найвищий рівень	5,9	6,7	7,7	2,8
важко відповісти	4,3	5,0	3,1	4,2
Забезпечення прав учнів на навчання рідною мовою				
дуже низький рівень	5,5	4,2	4,6	8,5
скоріше низький рівень	5,9	5,8	6,2	5,6
середній рівень	13,7	12,5	21,5	8,5

скоріше високий рівень	28,1	33,3	20,0	26,8
найвищий рівень	32,0	30,0	32,3	35,2
важко відповісти	14,8	14,2	15,4	15,5
Конкурентоспроможність української освіти у світі				
дуже низький рівень	10,2	12,5	12,3	4,2
скоріше низький рівень	22,7	16,7	23,1	32,4
середній рівень	29,3	22,5	32,3	38,0
скоріше високий рівень	19,1	22,5	16,9	15,5
найвищий рівень	6,2	8,3	6,2	2,8
важко відповісти	12,5	17,5	9,2	7,0

Таблиця 4.8. «Як би Ви оцінили окремі складові якості навчання у навчальному закладі, в якому Ви навчаєтесь (для батьків – в якому навчається Ваша дитина)?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
Рівень знань, умінь та навиків, які отримують випускники навчального закладу				
дуже низький рівень	2,0	2,5	0,0	2,8
скоріше низький рівень	5,1	3,3	3,1	9,9
середній рівень	30,5	25,8	24,6	43,7
скоріше високий рівень	42,2	47,5	43,1	32,4
найвищий рівень	15,2	17,5	20,0	7,0
важко відповісти	5,1	3,3	9,2	4,2
Рівень кваліфікації педагогів				
дуже низький рівень	2,0	1,7	0,0	2,8
скоріше низький рівень	4,7	6,7	1,5	4,2
середній рівень	18,4	13,3	16,9	28,2
скоріше високий рівень	38,3	40,8	35,4	36,6
найвищий рівень	30,5	32,5	36,9	21,1
важко відповісти	6,6	5,0	9,2	7,0
Рівень кваліфікації керівництва навчального закладу				
дуже низький рівень	2,3	0,8	1,5	5,6
скоріше низький рівень	6,2	6,7	4,6	7,0
середній рівень	18,8	17,5	18,5	21,1
скоріше високий рівень	35,5	37,5	33,8	33,8
найвищий рівень	29,3	28,3	33,8	26,8
важко відповісти	7,8	9,2	7,7	5,6

Забезпеченість навчального закладу необхідною матеріально-технічною базою				
дуже низький рівень	8,2	9,2	4,6	9,9
скоріше низький рівень	18,0	17,5	15,4	21,1
середній рівень	31,2	31,7	40,0	22,5
скоріше високий рівень	25,0	21,7	20,0	35,2
найвищий рівень	11,3	12,5	15,4	5,6
важко відповісти	6,2	7,5	4,6	5,6
Безпека перебування у навчальному закладі				
дуже низький рівень	3,1	5,0	0,0	2,8
скоріше низький рівень	5,1	3,3	7,7	5,6
середній рівень	16,8	16,7	15,4	18,3
скоріше високий рівень	35,2	34,2	40,0	32,4
найвищий рівень	28,1	28,3	29,2	26,8
важко відповісти	11,7	12,5	7,7	14,1
Санітарно-гігієнічні та побутові умови перебування в навчальному закладі				
дуже низький рівень	6,6	7,5	6,2	5,6
скоріше низький рівень	11,3	15,0	7,7	8,5
середній рівень	27,0	29,2	26,2	23,9
скоріше високий рівень	31,2	30,8	33,8	29,6
найвищий рівень	18,4	13,3	20,0	25,4
важко відповісти	5,5	4,2	6,2	7,0
Прояви корупції з боку керівництва навчального закладу, педагогічного персоналу				
дуже низький рівень	19,9	15,0	36,9	12,7
скоріше низький рівень	12,9	15,0	4,6	16,9
середній рівень	17,2	15,0	16,9	21,1
скоріше високий рівень	14,1	10,8	12,3	21,1
найвищий рівень	16,4	21,7	13,8	9,9
важко відповісти	19,5	22,5	15,4	18,3
Морально-психологічна обстановка в навчальному закладі				
дуже низький рівень	7,8	6,7	3,1	14,1
скоріше низький рівень	8,6	10,0	7,7	7,0
середній рівень	18,8	22,5	10,8	19,7
скоріше високий рівень	32,4	34,2	40,0	22,5
найвищий рівень	22,3	19,2	24,6	25,4
важко відповісти	10,2	7,5	13,8	11,3

Таблиця 4.9. «Як Ви вважаєте, наскільки важливою є проблема вдосконалення якості освіти в Україні?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
вважаю, що це питання належить до першочергових	55,1	48,3	66,2	56,3
ця проблема є другорядною	3,5	5,8	1,5	1,4
це питання важливе, але є більш нагальні проблеми	35,2	36,7	26,2	40,8
важко відповісти	6,2	9,2	6,2	1,4

Таблиця 4.10. «Які сьгоднішні проблеми освіти Вам здаються найбільш актуальними для України в цілому?»

Варіанти відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
невизнання дипломів більшості вітчизняних навчальних закладів у світі	44,1	35,8	53,9	49,3
низька мотивація учнів/студентів	35,2	34,2	38,5	33,8
невідповідність змісту освіти вимогам ринку праці	34,0	31,7	32,3	39,4
низький рівень якості освіти у порівнянні зі світовим рівнем	30,9	27,5	21,5	45,1
корумпованість викладацького складу та керівництва навчальних закладів	25,0	15,8	30,8	35,2
застарілі, неякісні або ідеологізовані підручники	19,5	17,5	20,0	22,5
слабка матеріально-технічна база	16,4	17,5	16,9	14,1
низька мотивація вчителів/викладачів	10,6	9,2	20,0	4,2
недостатня кількість місць у школах, навчання у кілька змін	8,2	12,5	4,6	4,2
недостатній професійний рівень вчителів/викладачів	5,9	5,8	6,2	5,6
відсутність реального учнівського/студентського самоврядування	3,9	5,8	0,0	4,2
недостатній рівень самостійності навчальних закладів	4,7	6,7	3,1	2,8
недостатня законодавча база	6,3	8,3	6,2	2,8
нав'язані державою програми та стандарти освіти, які не враховують місцеву специфіку	19,1	23,3	20,0	11,3
надмірна централізація управління освітою	3,5	5,8	0,0	2,8

орієнтація на найслабшого учня	0,4	0,8	0,0	0,0
важко відповісти	2,7	4,2	1,5	1,4

Таблиця 4.11. «Які сьогоднішні проблеми освіти Вам здаються найбільш актуальними для Вашого населеного пункту?»

Варіанти відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
низька мотивація учнів/студентів	37,1	37,5	36,9	36,6
слабка матеріально-технічна база	29,3	28,3	32,3	28,2
невідповідність змісту освіти вимогам ринку праці	26,2	18,3	35,4	31,0
низький рівень якості освіти у порівнянні зі світовим рівнем	25,8	19,2	29,2	33,8
невизнання дипломів більшості вітчизняних навчальних закладів у світі	24,2	17,5	29,2	31,0
нав'язані державою програми та стандарти освіти, які не враховують місцеву специфіку	20,7	24,2	20,0	15,5
застарілі, неякісні або ідеологізовані підручники	20,3	23,3	12,3	22,5
недостатня кількість місць у школах, навчання у кілька змін	14,8	23,3	7,7	7,0
корумпованість викладацького складу та керівництва навчальних закладів	17,6	11,7	18,5	26,8
низька мотивація вчителів/викладачів	12,9	10,8	21,5	8,5
недостатній професійний рівень вчителів/викладачів	8,2	10,8	6,2	5,6
відсутність реального учнівського/студентського самоврядування	5,9	5,8	6,2	5,6
недостатній рівень самостійності навчальних закладів	6,6	7,5	3,1	8,5
недостатня законодавча база	4,7	5,8	4,6	2,8
надмірна централізація управління освітою	3,5	2,5	3,1	5,6
важко відповісти	4,7	5,0	0,0	8,5

Таблиця 4.12. «Які сьогоднішні проблеми освіти Вам здаються найбільш актуальними для навчального закладу, в якому Ви навчаєтесь (для батьків – у якому навчається Ваша дитина)?»

Варіанти відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
низька мотивація учнів/студентів	36,3	40,8	26,2	38,0
невизнання дипломів більшості вітчизняних навчальних закладів у світі	32,0	22,5	35,4	45,1

невідповідність змісту освіти вимогам ринку праці	31,6	23,3	36,9	40,9
низький рівень якості освіти у порівнянні зі світовим рівнем	27,0	27,5	23,1	29,6
слабка матеріально-технічна база	27,0	25,8	30,8	25,4
корумпованість викладацького складу та керівництва навчальних закладів	18,0	11,7	20,0	26,8
застарілі, неякісні або ідеологізовані підручники	16,4	20,0	10,8	15,5
низька мотивація вчителів/викладачів	12,9	11,7	18,5	9,9
недостатня кількість місць у школах, навчання у кілька змін	10,6	17,5	1,5	7,0
недостатній професійний рівень вчителів/викладачів	5,9	7,5	1,5	7,0
відсутність реального учнівського/студентського самоврядування	6,3	9,2	3,1	4,2
недостатній рівень самостійності навчальних закладів	7,0	6,7	7,7	7,0
недостатня законодавча база	3,9	3,3	4,6	4,2
нав'язані державою програми та стандарти освіти, які не враховують місцеву специфіку	17,2	15,8	27,7	9,9
надмірна централізація управління освітою	4,3	5,0	3,1	4,2
важко відповісти	3,1	4,2	1,5	2,8

Таблиця 4.13. «Які першочергові кроки для покращення якості освіти, на Вашу думку, слід здійснити?»

Варіанти відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
більше пов'язувати викладання з потребами майбутньої професії	64,1	68,3	61,5	59,2
налагодити співпрацю з зарубіжними освітніми організаціями	48,4	50,8	47,7	45,1
підвищити оплату праці вчителів/викладачів	45,3	40,8	60,0	39,4
стимулювати дослідницьку діяльність у навчальних закладах	36,3	40,8	43,1	22,5
боротися з усіма проявами корупції та недоброчесності у навчальних закладах	43,4	37,5	43,1	53,5
розширити сферу застосування системи зовнішнього оцінювання	11,3	15,8	7,7	7,0

залучати бізнес для вирішення проблем освіти	14,5	9,2	12,3	25,4
ввести декілька варіантів освіти відповідно до здібностей	0,4	0,8	0,0	0,0
важко відповісти	2,0	1,7	0,0	4,2

Таблиця 4.14. «Чи доводилося Вам стикатися з випадками корупції у навчальних закладах?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
не стикався	39,8	38,3	61,5	22,5
так, стикався з цим особисто	18,4	13,3	13,8	31,0
так, чув про це від людей, які стикалися з цим особисто	6,2	48,3	24,6	46,5

Таблиця 4.15. «Останніми роками в Україні відбувається процес реформування системи освіти. Наскільки Ви обізнані зі змістом реформи?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
добре ознайомлений з усіма положеннями реформи	12,9	9,2	15,4	16,9
нічого не знаю (майже нічого не знаю) про реформу системи освіти в Україні	26,5	29,2	24,6	23,9
ознайомлений з окремими положеннями реформи	60,5	61,7	60,0	59,2

Таблиця 4.16. «Чи відчуваєте Ви результати реформування освіти в Україні?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
абсолютно не відчуваю	25,8	23,3	27,7	28,2
певним чином відчуваю, проте зміни незначні	46,1	43,3	47,7	49,3
так, відчуваю	8,2	10,0	7,7	5,6
важко відповісти	19,9	23,3	16,9	16,9

Таблиця 4.17. «Як Ви в цілому оцінюєте реформу, яка відбувається в системі освіти України в останні роки?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
безумовно негативно	8,2	7,5	10,8	7,0
безумовно позитивно	5,9	5,0	7,7	5,6
скоріше негативно	20,3	11,7	35,4	23,9

скоріше позитивно	27,0	21,7	13,8	28,2
я абсолютно не відчуваю реформи	9,4	22,5	0	33,8
важко відповісти	15,2	31,7	32,3	1,4

Таблиця 4.18. «Яка система оцінювання, з Вашої точки зору, найбільше підходить для української загальної середньої освіти?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
100-бальна система	9,8	9,2	4,6	15,5
12-бальна система	57,4	58,3	56,9	56,3
5-бальна система	31,6	30,0	38,5	28,2
без оцінювання	0,4	0,8	0,0	0,0
важко відповісти	0,8	1,6	4,6	0,0

Таблиця 4.19. «Яка система оцінювання, з Вашої точки зору, найбільше підходить для української професійно-технічної освіти?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
10-бальна система	0,4	0,8	0,0	0,0
100-бальна система	19,1	15,0	13,8	31,0
12-бальна система	26,6	28,3	33,8	16,9
5-бальна система	50,0	48,3	50,8	52,1
важко відповісти	3,9	7,4	15,3	0,0

Таблиця 4.20. «Яка система оцінювання, з Вашої точки зору, найбільше підходить для української вищої освіти?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
100-бальна система	45,3	39,2	27,7	71,8
12-бальна система	10,9	10,0	21,5	2,8
5-бальна система	39,1	43,3	46,2	25,4
важко відповісти	4,7	7,4	4,75	0,0

Таблиця 4.21. «Основним критерієм добору студентів до ВНЗ є результати зовнішнього незалежного оцінювання. Чи підтримуєте таку систему вступу до ВНЗ?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
безумовно ні	10,2	7,5	9,2	15,5
безумовно так	18,8	15,8	15,4	26,8
скоріше ні	19,9	24,2	21,5	11,3
скоріше так	39,1	39,2	40,0	38,0

важко відповісти	5,9	13,3	13,8	8,5
------------------	-----	------	------	-----

Таблиця 4.22. «Чи потрібна сучасній людині освіта?»

Варіант відповідей	Випускники	Студенти
Загальна середня освіта		
так, потрібна	91,7	90,1
ні, можна обійтись без неї	4,2	4,2
важко відповісти	4,1	5,6
Професійно-технічна освіта		
так, потрібна	55,8	52,1
ні, можна обійтись без неї	20,8	29,6
важко відповісти	21,7	18,3
Вища освіта		
так, потрібна	55,0	60,6
ні, можна обійтись без неї	27,5	29,6
важко відповісти	12,5	8,5

Таблиця 4.23. «Що Ви збираєтесь робити після закінчення навчального закладу, у якому навчаєтесь?»

Варіант відповідей	Випускники	Студенти
виїхати за кордон на заробітки	2,5	1,4
виїхати за кордон на постійне проживання	8,3	18,3
влаштуватися на роботу в Україні за спеціальністю, за якою здобута освіта	5,8	22,5
влаштуватися на роботу в Україні незалежно від спеціальності, за якою здобута освіта	1,7	15,5
продовжити навчання, здобувши вищу освіту	52,5	8,5
продовжити навчання, здобувши професійно-технічну освіту	8,3	0,0
розпочати власну справу	8,3	19,7
важко відповісти	9,2	14,1

Таблиця 4.24. «Що, на Вашу думку, повинно мати вирішальне значення при зарахуванні абітурієнтів до вищих навчальних закладів?»

Варіант відповідей	Випускники	Студенти
оцінки, отримані при складанні вступних іспитів, що їх проводитимуть вищі навчальні заклади	25,0	18,3
результати зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО)	31,7	45,1
результати співбесіди у вищому навчальному закладі	22,5	16,9
середній бал атестату	16,7	14,1
важко відповісти	4,2	4,2

Таблиця 4.25. «Яке з розумінь освіти є ближчим для Вас?»

Варіант відповідей	Батьки
«Освіта – це суспільний інститут, який є одним з центральних елементів державного будівництва та громадянського виховання».	58,5
«Освіта – це система з надання освітніх послуг громадянам (на їх вибір та за їхнім бажанням)».	41,5
важко відповісти	0,0

**ЗВЕДЕНІ ДАНІ ФОРМАЛІЗОВАНИХ ІНТЕРВ'Ю
В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ**

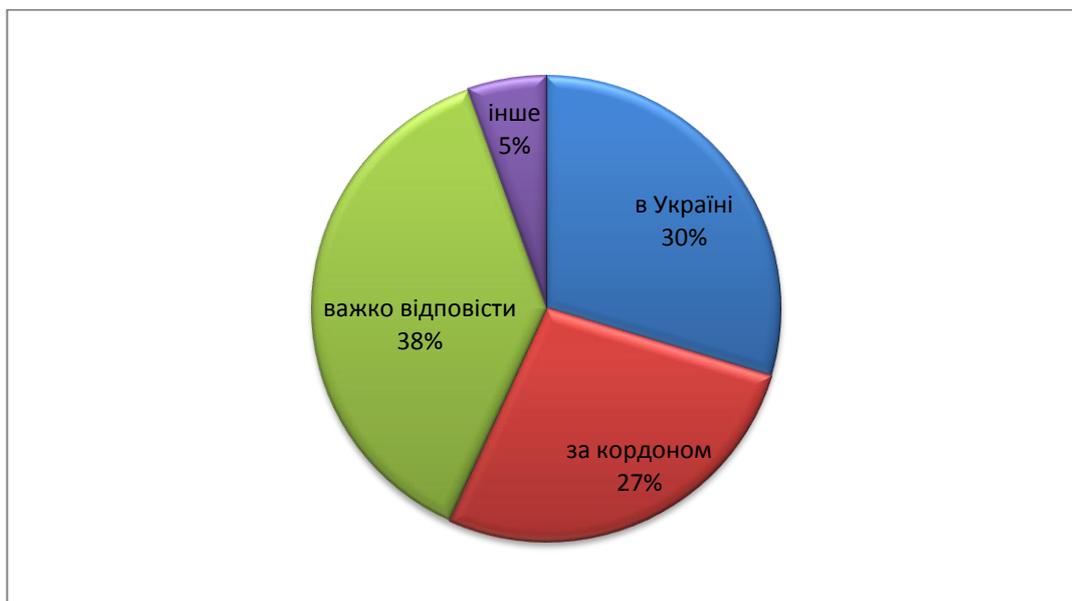


РИС. 5.1. Де, на Вашу думку, краще здобувати освіту? - всі респонденти

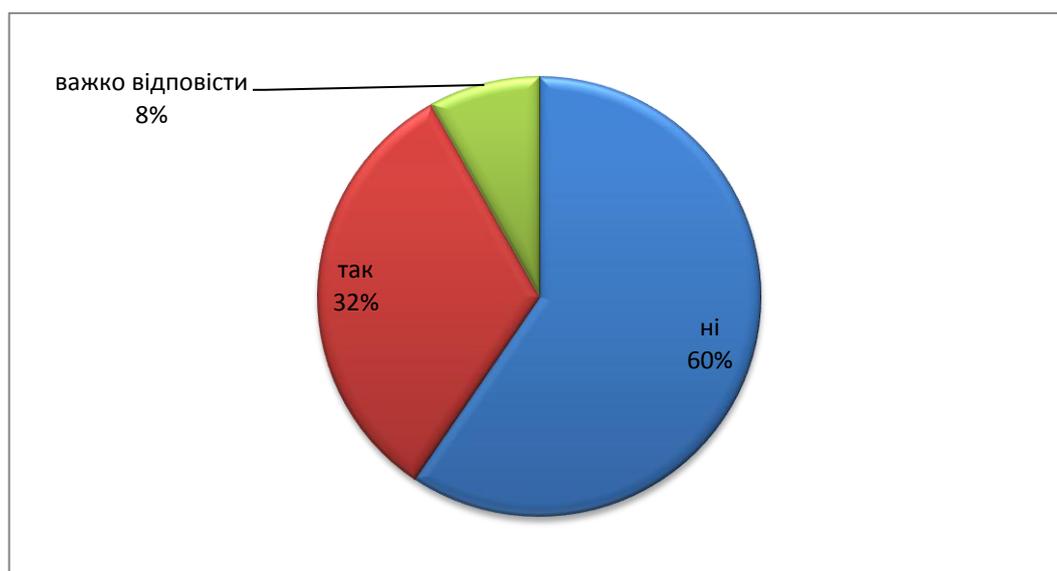


Рис. 5.2. Чи хотіли б Ви навчатися (для батьків - щоб Ваша дитина навчалася) за кордоном? - всі респонденти



Рис. 5.3. Де, на Вашу думку, краще здобувати освіту? - студенти

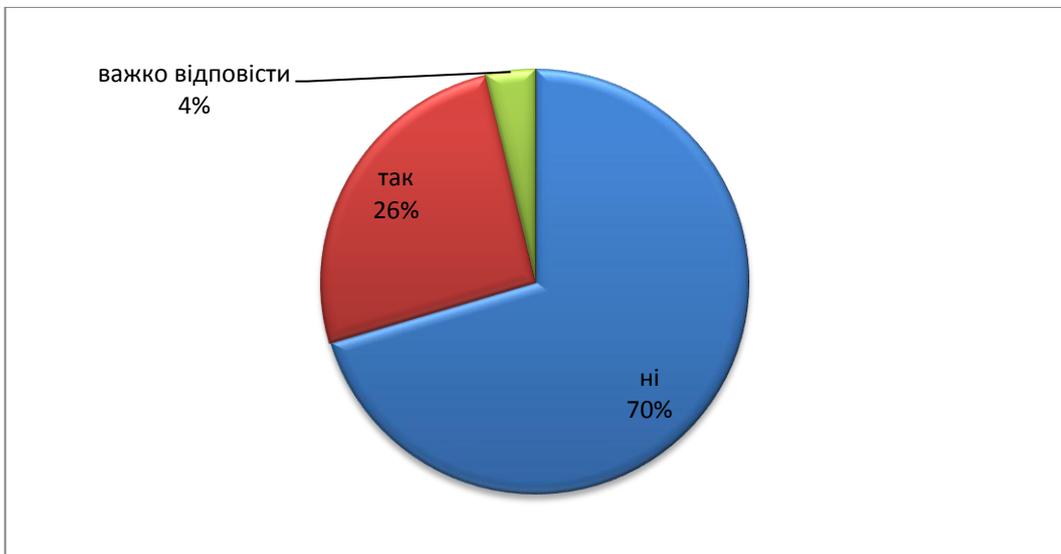


Рис. 5.4. Чи хотіли б Ви навчатися за кордоном? - студенти

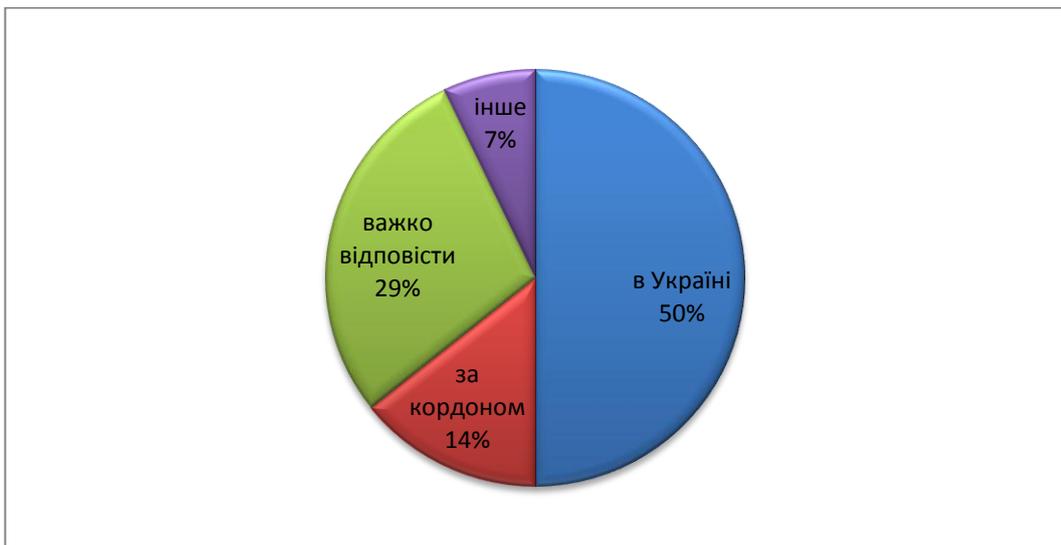


Рис. 5.5. Де, на Вашу думку, краще здобувати освіту? - батьки

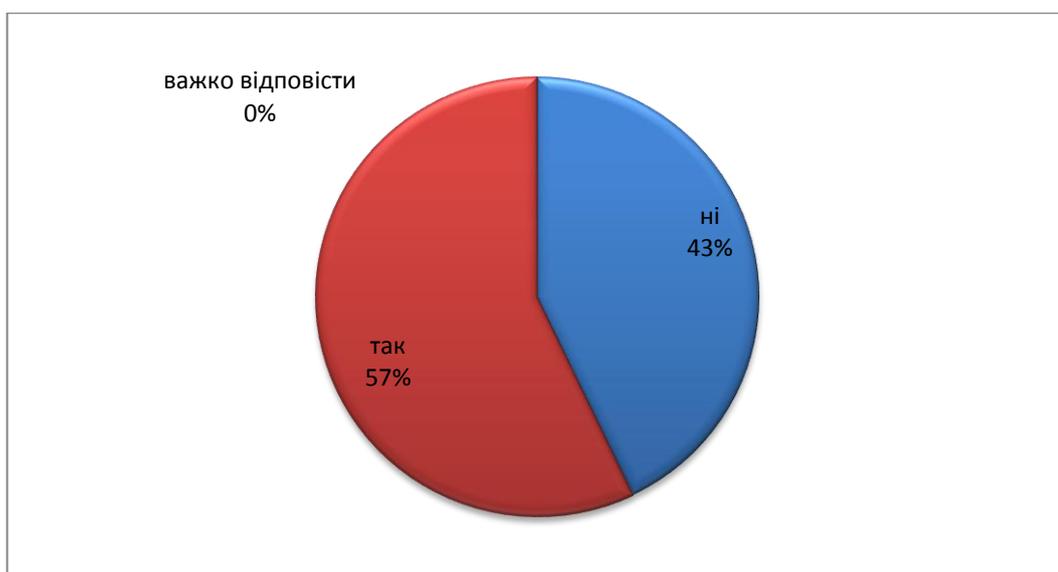


Рис. 5.6. Чи хотіли б Ви, щоб Ваша дитина навчалася за кордоном? - батьки

Таблиця 5.1. «Чим для Вас особисто насамперед є освіта?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
засобом підготовки майбутніх кваліфікованих високооплачуваних спеціалістів	39,2	33,3	28,6	42,6
способом формування розвинутої гармонійної особистості	25,7	16,7	50,0	20,4
засобом пізнання, отримання нових знань	23,0	33,3	14,3	24,1
засобом отримання документів, які знадобляться у подальшому житті	9,5	16,7	7,1	9,3
найкращим та найцікавішим періодом у житті людини	1,4	0,0	0,0	1,9
важко відповісти	1,4	0,0	0,0	1,9

Таблиця 5.2. «Як би Ви в цілому оцінили теперішній стан системи освіти в Україні?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
дуже низький рівень	6,8	0,0	7,1	7,4
найвищий рівень	1,4	0,0	0,0	1,9
середній рівень	54,1	33,3	57,1	55,6

скоріше високий рівень	5,4	0,0	0,0	7,4
скоріше низький рівень	31,1	66,7	28,6	27,8
важко відповісти	1,4	0,0	7,1	0,0

Таблиця 5.3. «Як би Ви в цілому оцінили теперішній стан дошкільної освіти в Україні?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
дуже низький рівень	1,4	0,0	7,1	
найвищий рівень	0,0	0,0	0,0	0,0
середній рівень	58,1	50,0	64,3	57,4
скоріше високий рівень	8,1	0,0	7,1	9,3
скоріше низький рівень	24,3	0,0	7,1	31,5
важко відповісти	8,1	50,0	14,3	1,9

Таблиця 5.4. «Як би Ви в цілому оцінили теперішній стан середньої освіти в Україні?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
дуже низький рівень	9,5	0,0	7,1	11,1
найвищий рівень	0,0	0,0	0,0	0,0
середній рівень	55,4	66,7	57,1	53,7
скоріше високий рівень	12,2	0,0	7,1	14,8
скоріше низький рівень	23,0	33,3	28,6	20,4
важко відповісти	0,0	0,0	0,0	0,0

Таблиця 5.5. «Як би Ви в цілому оцінили теперішній стан професійно-технічної освіти в Україні?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
дуже низький рівень	8,1	0,0	21,4	5,6
найвищий рівень	0,0	0,0	0,0	0,0
середній рівень	40,5	33,3	57,1	37,0
скоріше високий рівень	8,1	0,0	0,0	11,1
скоріше низький рівень	21,6	16,7	7,1	25,9
важко відповісти	21,6	50,0	14,3	20,4

Таблиця 5.6. «Як би Ви в цілому оцінили теперішній стан вищої освіти в Україні?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
дуже низький рівень	6,8	0,0	14,3	5,6

найвищий рівень	1,4	0,0	0,0	1,9
середній рівень	51,4	50,0	42,9	53,7
скоріше високий рівень	13,5	0,0	7,1	16,7
скоріше низький рівень	20,3	0,0	35,7	18,5
важко відповісти	6,8	50,0	0,0	3,7

Таблиця 5.7. «Як би Ви в цілому оцінили окремі складові теперішньої системи освіти в Україні?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
Рівень знань, умінь та навиків, які отримують випускники навчального закладу				
дуже низький рівень	2,7	0,0	7,1	1,9
скоріше низький рівень	8,1	0,0	0,0	11,1
середній рівень	40,5	66,7	57,1	33,3
скоріше високий рівень	31,1	33,3	21,4	33,3
найвищий рівень	12,2	0,0	7,1	14,8
важко відповісти	5,4	0,0	7,1	5,6
Зміст освіти, її відповідність сучасним вимогам				
дуже низький рівень	6,8	0,0	14,3	5,6
скоріше низький рівень	23,0	16,7	14,3	25,9
середній рівень	41,9	66,7	50,0	37,0
скоріше високий рівень	14,9	16,7	7,1	16,7
найвищий рівень	12,2	0,0	7,1	14,8
важко відповісти	1,4	0,0	7,1	0,0
Рівень кваліфікації педагогічного персоналу				
дуже низький рівень	1,4	0,0	7,1	0,0
скоріше низький рівень	17,6	50,0	28,6	11,1
середній рівень	24,3	16,7	21,4	25,9
скоріше високий рівень	33,8	33,3	35,7	33,3
найвищий рівень	18,9	0,0	7,1	24,1
важко відповісти	4,1	0,0	0,0	5,6
Рівень кваліфікації та компетентності керівництва освітньою галуззю в Україні				
дуже низький рівень	16,2	16,7	14,3	16,7
скоріше низький рівень	17,6	0,0	35,7	14,8
середній рівень	27,0	33,3	14,3	29,6
скоріше високий рівень	20,3	16,7	7,1	24,1
найвищий рівень	10,8	0,0	14,3	11,1
важко відповісти	8,1	33,3	14,3	3,7

Рівень фінансового та матеріально-технічного забезпечення				
дуже низький рівень	18,9	0,0	42,9	14,8
скоріше низький рівень	31,1	0,0	35,7	33,3
середній рівень	24,3	83,3	7,1	22,2
скоріше високий рівень	17,6	16,7	14,3	18,5
найвищий рівень	6,8	0,0	0,0	9,3
важко відповісти	1,4	0,0	0,0	1,9
Забезпечення прав учнів на навчання рідною мовою				
дуже низький рівень	10,8	16,7	14,3	9,3
скоріше низький рівень	10,8	0,0	14,3	11,1
середній рівень	18,9	0,0	14,3	22,2
скоріше високий рівень	21,6	50,0	21,4	18,5
найвищий рівень	23,0	0,0	28,6	24,1
важко відповісти	14,9	33,3	7,1	14,8
Конкурентоспроможність української освіти у світі				
дуже низький рівень	12,2	0,0	7,1	14,8
скоріше низький рівень	36,5	16,7	42,9	37,0
середній рівень	33,8	33,3	28,6	35,2
скоріше високий рівень	8,1	16,7	21,4	3,7
найвищий рівень	6,8	0,0	0,0	9,3
важко відповісти	2,7	33,3	0,0	0,0

Таблиця 5.8. «Як би Ви оцінили окремі складові якості навчання у навчальному закладі, в якому Ви навчаєтесь (для батьків – в якому навчається Ваша дитина)?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
Рівень знань, умінь та навиків, які отримують випускники навчального закладу				
дуже низький рівень	4,1	0,0	0,0	5,6
скоріше низький рівень	8,1	0,0	0,0	11,1
середній рівень	29,7	33,3	28,6	29,6
скоріше високий рівень	33,8	66,7	42,9	27,8
найвищий рівень	21,6	0,0	21,4	24,1
важко відповісти	2,7	0,0	7,1	1,9
Рівень кваліфікації педагогів				
дуже низький рівень	0,0	0,0	0,0	0,0
скоріше низький рівень	14,9	16,7	28,6	11,1
середній рівень	18,9	33,3	0,0	22,2

скоріше високий рівень	36,5	50,0	50,0	31,5
найвищий рівень	21,6	0,0	14,3	25,9
важко відповісти	8,1	0,0	7,1	9,3
Рівень кваліфікації керівництва навчального закладу				
дуже низький рівень	6,8	33,3	14,3	5,6
скоріше низький рівень	9,5	33,3	0,0	5,6
середній рівень	24,3	0,0	21,4	27,8
скоріше високий рівень	32,4	33,3	42,9	29,6
найвищий рівень	17,6	0,0	14,3	20,4
важко відповісти	9,5	0,0	7,1	11,1
Забезпеченість навчального закладу необхідною матеріально-технічною базою				
дуже низький рівень	9,5	0,0	14,3	9,3
скоріше низький рівень	18,9	0,0	14,3	22,2
середній рівень	27,0	66,7	42,9	18,5
скоріше високий рівень	25,7	33,3	21,4	25,9
найвищий рівень	13,5	0,0	0,0	18,5
важко відповісти	5,4	0,0	7,1	5,6
Безпека перебування у навчальному закладі				
дуже низький рівень	4,1	16,7	7,1	1,9
скоріше низький рівень	8,1	16,7	7,1	7,4
середній рівень	14,9	33,3	14,3	13,0
скоріше високий рівень	29,7	33,3	28,6	29,6
найвищий рівень	35,1	0,0	28,6	40,7
важко відповісти	8,1	0,0	14,3	7,4
Санітарно-гігієнічні та побутові умови перебування в навчальному закладі				
дуже низький рівень	5,4	0,0	14,3	3,7
скоріше низький рівень	12,2	16,7	0,0	14,8
середній рівень	14,9	33,3	14,3	13,0
скоріше високий рівень	29,7	50,0	35,7	25,9
найвищий рівень	31,1	0,0	21,4	37,0
важко відповісти	6,8	0,0	14,3	5,6
Прояви корупції з боку керівництва навчального закладу, педагогічного персоналу				
дуже низький рівень	17,6	16,7	21,4	16,7
скоріше низький рівень	16,2	0,0	28,6	14,8
середній рівень	27,0	50,0	14,3	27,8

скоріше високий рівень	13,5	0,0	7,1	16,7
найвищий рівень	13,5	0,0	14,3	14,8
важко відповісти	12,2	33,3	14,3	9,3
Морально-психологічна обстановка в навчальному закладі				
дуже низький рівень	2,7	16,7	0,0	1,9
скоріше низький рівень	9,5	0,0	0,0	13,0
середній рівень	39,2	50,0	42,9	37,0
скоріше високий рівень	24,3	33,3	21,4	24,1
найвищий рівень	17,6	0,0	28,6	16,7
важко відповісти	6,8	0,0	7,1	7,4

Таблиця 5.9. «Як Ви вважаєте, наскільки важливою є проблема вдосконалення якості освіти в Україні?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
вважаю, що це питання належить до першочергових	67,6	100,0	92,9	57,4
ця проблема є другорядною	1,4	0,0	0,0	1,9
це питання важливе, але є більш нагальні проблеми	29,7	0,0	7,1	38,9
важко відповісти	1,4	0,0	0,0	1,9

Таблиця 5.10. «Які сьгоднішні проблеми освіти Вам здаються найбільш актуальними для України в цілому?»

Варіанти відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
невідповідність змісту освіти вимогам ринку праці	48,6	83,3	50,0	44,4
низька мотивація учнів/студентів	33,8	33,3	14,3	38,9
низький рівень якості освіти у порівнянні зі світовим рівнем	32,4	16,7	28,6	35,2
застарілі, неякісні або ідеологізовані підручники	31,1	83,3	35,7	24,1
корумпованість викладацького складу та керівництва навчальних закладів	28,4	50,0	7,1	31,5
невизнання дипломів більшості вітчизняних навчальних закладів у світі	25,7	16,7	14,3	29,6
слабка матеріально-технічна база	23,0		35,7	22,2
нав'язані державою програми та стандарти освіти, які не враховують місцеву специфіку	23,0	0,0	7,1	29,6
низька мотивація вчителів/викладачів	14,9	16,7	35,7	9,3
недостатня кількість місць у школах,	6,8	0,0	28,6	1,9

навчання у кілька змін				
недостатній професійний рівень вчителів/викладачів	4,1	0,0	0,0	5,6
відсутність реального учнівського/студентського самоврядування	4,1	0,0	0,0	5,6
недостатній рівень самостійності навчальних закладів	4,1	0,0	7,1	3,7
недостатня законодавча база	1,4	0,0	7,1	0,0
надмірна централізація управління освітою	6,8	0,0	14,3	5,6
важко відповісти	0,0	0,0	0,0	0,0

Таблиця 5.11. «Які сьгоднішні проблеми освіти Вам здаються найбільш актуальними для Вашого населеного пункту?»

Варіанти відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
низька мотивація учнів/студентів	36,5	50,0	28,6	37,0
невідповідність змісту освіти вимогам ринку праці	36,5	66,7	35,7	33,3
слабка матеріально-технічна база	32,4	66,7	35,7	27,8
корумпованість викладацького складу та керівництва навчальних закладів	28,3	16,7	28,6	29,6
низький рівень якості освіти у порівнянні зі світовим рівнем	25,7	16,7	14,3	29,6
застарілі, неякісні або ідеологізовані підручники	21,6	33,3	28,6	18,5
нав'язані державою програми та стандарти освіти, які не враховують місцеву специфіку	13,5	0,0	14,3	14,8
недостатня кількість місць у школах, навчання у кілька змін	12,2	0,0	42,9	5,6
невизнання дипломів більшості вітчизняних навчальних закладів у світі	16,2	0,0	7,1	20,4
низька мотивація вчителів/викладачів	13,5	16,7	28,6	9,3
недостатній професійний рівень вчителів/викладачів	4,1	0,0	7,1	3,7
відсутність реального учнівського/студентського самоврядування	2,7	0,0	0,0	3,7
недостатній рівень самостійності навчальних закладів	2,7	0,0	7,1	1,9
недостатня законодавча база	4,1	0,0	7,1	3,7
надмірна централізація управління освітою	4,1	0,0	7,1	3,7
важко відповісти	8,1	0,0	0,0	11,1

Таблиця 5.12. «Які сьогоднішні проблеми освіти Вам здаються найбільш актуальними для навчального закладу, в якому Ви навчаєтесь (для батьків – у якому навчається Ваша дитина)?»

Варіанти відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
невідповідність змісту освіти вимогам ринку праці	44,6	83,3	64,3	35,2
корумпованість викладацького складу та керівництва навчальних закладів	35,1	33,3	28,6	37,0
низький рівень якості освіти у порівнянні зі світовим рівнем	33,8	16,7	14,3	40,7
застарілі, неякісні або ідеологізовані підручники	25,7	33,3	28,6	24,1
слабка матеріально-технічна база	23,0	16,7	14,3	25,9
невизнання дипломів більшості вітчизняних навчальних закладів у світі	23,0	0,0	21,4	25,9
низька мотивація учнів/студентів	21,6	16,7	21,4	22,2
недостатня кількість місць у школах, навчання у кілька змін	10,8	16,7	14,3	9,3
низька мотивація вчителів/викладачів	8,1	16,7	14,3	5,6
недостатній професійний рівень вчителів/викладачів	9,5	16,7	7,1	9,3
відсутність реального учнівського/студентського самоврядування	4,1	16,7	0,0	3,7
недостатній рівень самостійності навчальних закладів	1,4	0,0	0,0	1,9
недостатня законодавча база	1,4	0,0	0,0	1,9
нав'язані державою програми та стандарти освіти, які не враховують місцеву специфіку	16,2	0,0	21,4	16,7
надмірна централізація управління освітою	4,1	0,0	7,1	3,7
важко відповісти	4,1	0,0	0,0	5,6

Таблиця 5.13. «Які першочергові кроки для покращення якості освіти, на Вашу думку, слід здійснити?»

Варіанти відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
більше пов'язувати викладання з потребами майбутньої професії	68,9	83,3	57,1	70,4
боротися з усіма проявами корупції та недоброчесності у навчальних закладах	55,4	16,7	64,3	57,4

налагодити співпрацю з зарубіжними освітніми організаціями	41,9	66,7	21,4	44,4
підвищити оплату праці вчителів/викладачів	41,9	16,7	64,3	38,9
стимулювати дослідницьку діяльність у навчальних закладах	37,8	66,7	35,7	35,2
залучати бізнес для вирішення проблем освіти	24,3	33,3	35,7	20,4
розширити сферу застосування системи зовнішнього оцінювання	5,4	0,0	7,1	5,6
важко відповісти	0,0	0,0	0,0	0,0

Таблиця 5.14. «Чи доводилося Вам стикатися з випадками корупції у навчальних закладах?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
не стикався	18,9	16,7	42,9	13,0
так, стикався з цим особисто	33,8	16,7	50,0	31,5
так, чув про це від людей, які стикалися з цим особисто	42,0	66,7	7,1	55,6

Таблиця 5.15. «Останніми роками в Україні відбувається процес реформування системи освіти. Наскільки Ви обізнані зі змістом реформи?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
добре ознайомлений з усіма положеннями реформи	10,8	16,7	28,6	5,6
нічого не знаю (майже нічого не знаю) про реформу системи освіти в Україні	14,9	33,3	7,1	14,8
ознайомлений з окремими положеннями реформи	74,3	50,0	64,3	79,6

Таблиця 5.16. «Чи відчуваєте Ви результати реформування освіти в Україні?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
абсолютно не відчуваю	23,0	16,7	14,3	25,9
певним чином відчуваю, проте зміни незначні	52,7	50,0	42,9	55,6
так, відчуваю	6,8	0,0	21,4	3,7

важко відповісти	17,6	33,3	21,4	14,8
------------------	------	------	------	------

Таблиця 5.17. «Як Ви в цілому оцінюєте реформу, яка відбувається в системі освіти України в останні роки?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
безумовно негативно	8,1	0,0	0,0	11,1
безумовно позитивно	5,4	0,0	21,4	1,9
скоріше негативно	25,7	0,0	21,4	29,6
скоріше позитивно	27,0	50,0	35,7	22,2
я абсолютно не відчуваю реформи	33,8	50,0	21,4	35,2

Таблиця 5.18. «Яка система оцінювання, з Вашої точки зору, найбільше підходить для української загальної середньої освіти?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
100-бальна система	13,5	0,0	0,0	18,5
12-бальна система	52,7	83,3	64,3	46,3
5-бальна система	32,4	0,0	35,7	35,2
це не має значення	1,4	16,7	0,0	0,0

Таблиця 5.19. «Яка система оцінювання, з Вашої точки зору, найбільше підходить для української професійно-технічної освіти?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
100-бальна система	32,4	16,7	14,3	38,9
12-бальна система	24,3	83,3	50,0	11,1
5-бальна система	43,2	0,0	35,7	50,0

Таблиця 5.20. «Яка система оцінювання, з Вашої точки зору, найбільше підходить для української вищої освіти?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
100-бальна система	44,6	16,7	42,9	48,1
12-бальна система	13,5	66,7	28,6	3,7
5-бальна система	41,9	16,7	28,6	48,1

Таблиця 5.21. «Основним критерієм добору студентів до ВНЗ є результати зовнішнього незалежного оцінювання. Чи підтримуєте таку систему вступу до ВНЗ?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
безумовно ні	10,8	0,0	14,3	11,1

безумовно так	13,5	16,7	7,1	14,8
скоріше ні	23,0	33,3	14,3	24,1
скоріше так	45,9	50,0	42,9	46,3
важко відповісти	6,8	0,0	21,4	3,7

Таблиця 5.22. «Чи потрібна сучасній людині освіта?»

Варіант відповідей	Випускники	Студенти
Загальна середня освіта		
так, потрібна	83,3	88,9
ні, можна обійтись без неї	16,7	7,4
важко відповісти	0,0	3,7
Професійно-технічна освіта		
так, потрібна	83,3	46,3
ні, можна обійтись без неї	0,0	37,0
важко відповісти	16,7	16,7
Вища освіта		
так, потрібна	50,0	48,1
ні, можна обійтись без неї	16,7	33,3
важко відповісти	33,3	18,5

Таблиця 5.23. «Що Ви збираєтесь робити після закінчення навчального закладу, у якому навчаєтесь?»

Варіант відповідей	Випускники	Студенти
виїхати за кордон на заробітки	0,0	5,6
виїхати за кордон на постійне проживання	0,0	9,3
влаштуватися на роботу в Україні за спеціальністю, за якою здобута освіта	16,7	24,1
влаштуватися на роботу в Україні незалежно від спеціальності, за якою здобута освіта	0,0	13,0
продовжити навчання, здобувши вищу освіту	50,0	13,0
продовжити навчання, здобувши професійно-технічну освіту	16,7	0,0
розпочати власну справу	16,7	22,2
важко відповісти	0,0	13,0

Таблиця 5.24. «Що, на Вашу думку, повинно мати вирішальне значення при зарахуванні абітурієнтів до вищих навчальних закладів?»

Варіант відповідей	Випускники	Студенти
оцінки, отримані при складанні вступних іспитів, що їх проводимуть вищі навчальні заклади	0,0	16,0
результати зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО)	33,3	46,5

результати співбесіди у вищому навчальному закладі	33,3	20,8
середній бал атестату	33,3	13,2
важко відповісти	0,0	3,5

Таблиця 5.25. «Яке з розумінь освіти є ближчим для Вас?»

Варіант відповідей	Батьки
«Освіта – це суспільний інститут, який є одним з центральних елементів державного будівництва та громадянського виховання».	42,9
«Освіта – це система з надання освітніх послуг громадянам (на їх вибір та за їхнім бажанням)».	50,0
важко відповісти	7,1

**ЗВЕДЕНІ ДАНІ ФОРМАЛІЗОВАНИХ ІНТЕРВ'Ю
В ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ**



Рис. 6.1. Де, на Вашу думку, краще здобувати освіту? - всі респонденти

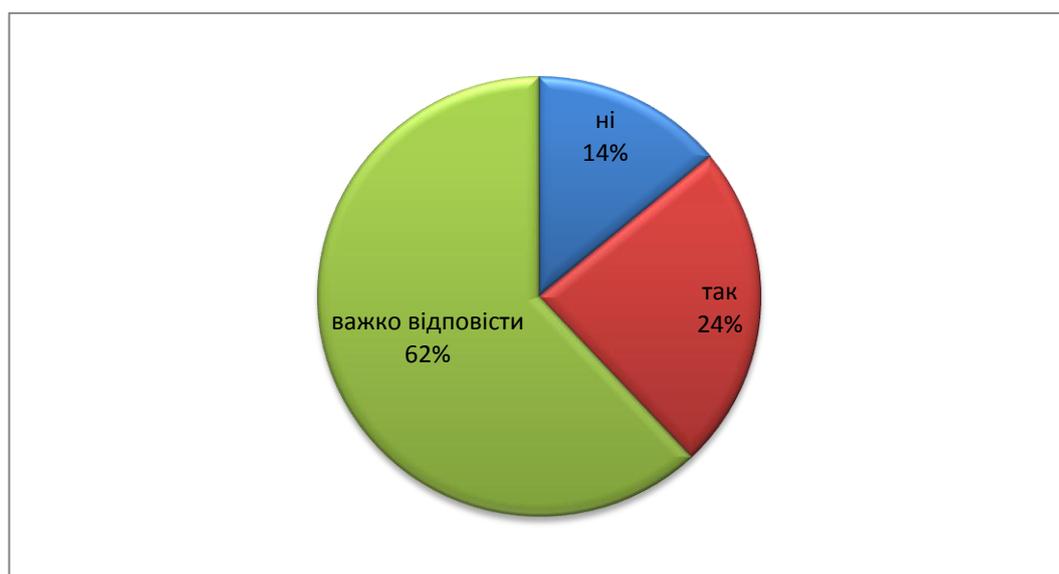


Рис. 6.2. Чи хотіли б Ви навчатися (для батьків - щоб Ваша дитина навчалася) за кордоном? - всі респонденти

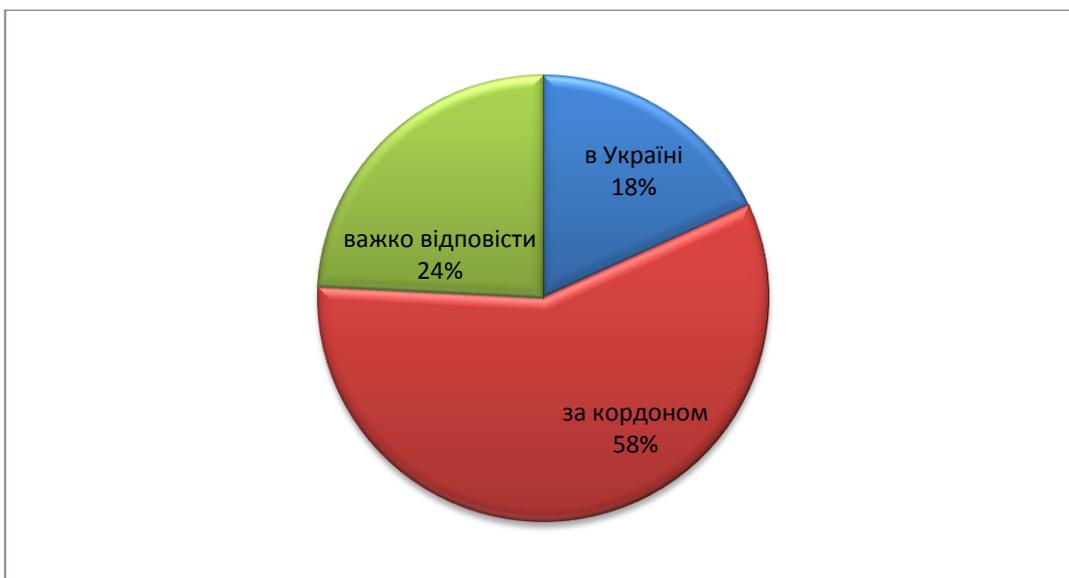


Рис. 6.3. Де, на Вашу думку, краще здобувати освіту? - випускники

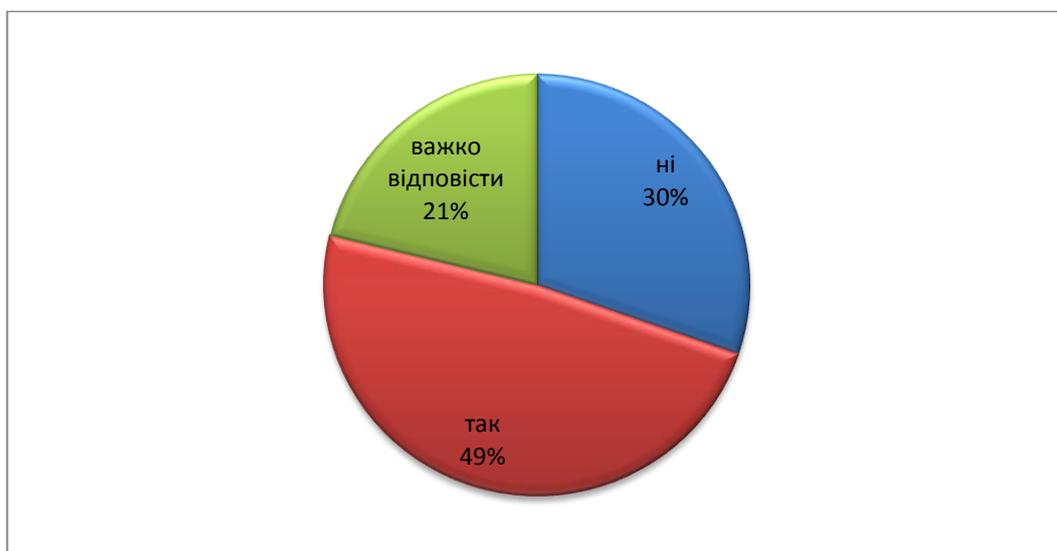


Рис. 6.4. Чи хотіли б Ви навчатися за кордоном? - випускники

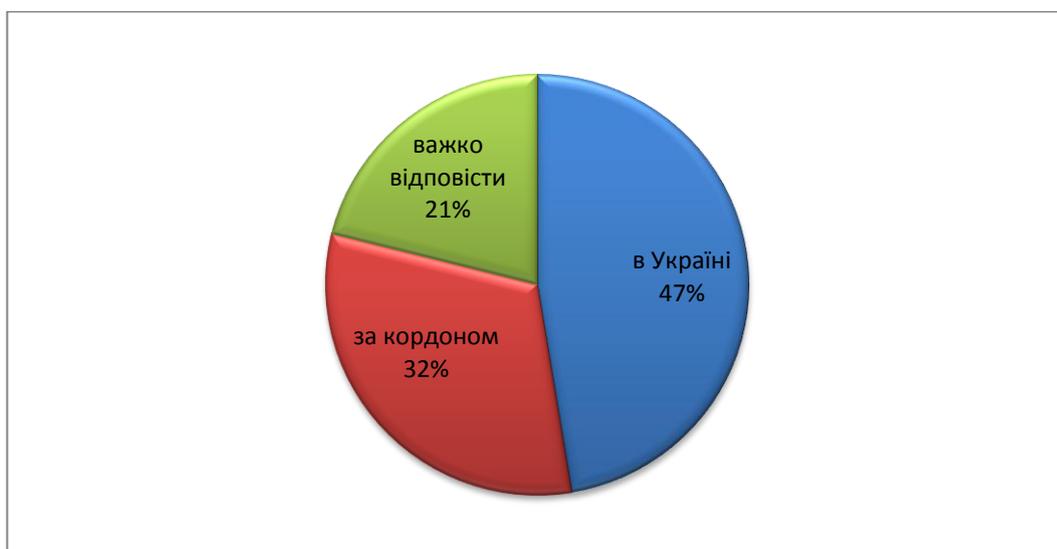


Рис. 6.5. Де, на Вашу думку, краще здобувати освіту? - студенти

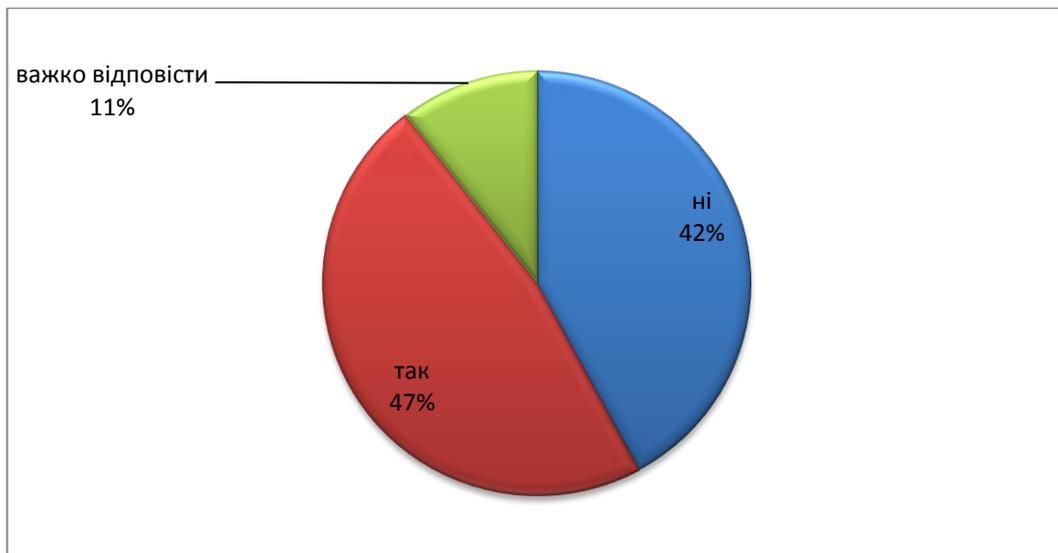


Рис. 6.6. Чи хотіли б Ви навчатися за кордоном? - студенти

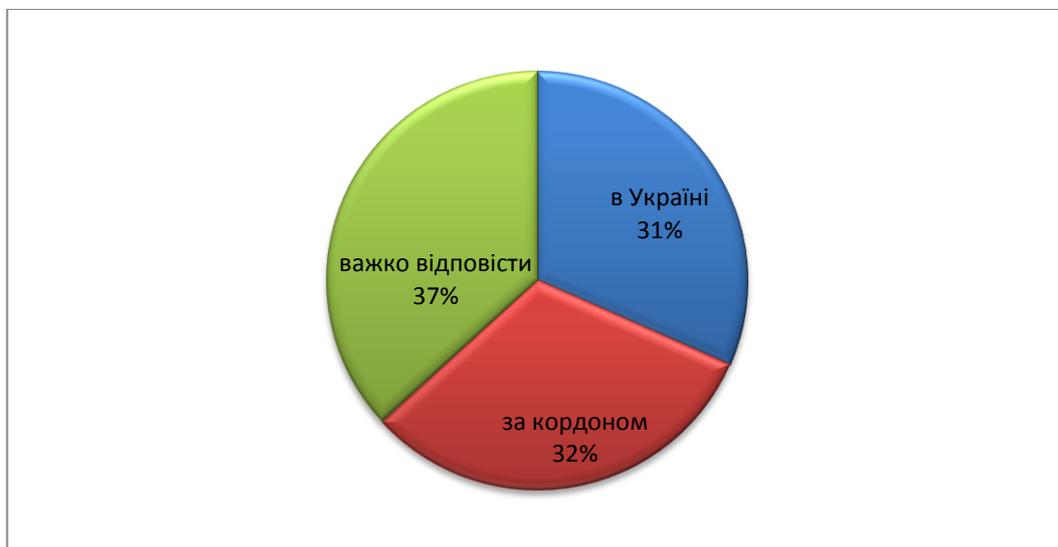


Рис. 6.7. Де, на Вашу думку, краще здобувати освіту? - батьки

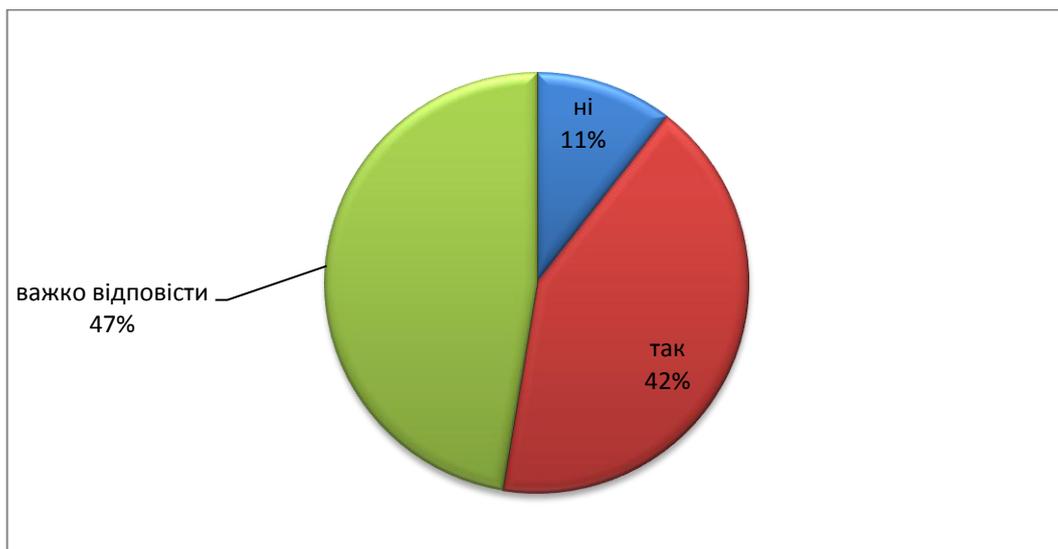


Рис. 6.8. Чи хотіли б Ви, щоб Ваша дитина навчалася за кордоном? - батьки

Таблиця 6.1. «Чим для Вас особисто насамперед є освіта?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
засобом підготовки майбутніх кваліфікованих високооплачуваних спеціалістів	18,3	12,1	21,1	26,3
способом формування розвинутої гармонійної особистості	18,3	9,1	42,1	10,5
засобом пізнання, отримання нових знань	25,4	27,3	21,1	26,3
засобом отримання документів, які знадобляться у подальшому житті	22,5	30,3	15,8	15,8
найкращим та найцікавішим періодом у житті людини	5,6	6,1	0,0	10,5
важко відповісти	9,9	15,2	0,0	10,5

Таблиця 6.2. «Як би Ви в цілому оцінили теперішній стан системи освіти в Україні?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
дуже низький рівень	5,6	6,1	10,5	0,0
найвищий рівень	1,4	0,0	0,0	5,3
середній рівень	42,3	48,5	31,6	42,1
скоріше високий рівень	35,2	27,3	42,1	42,1
скоріше низький рівень	12,7	18,2	5,3	10,5
важко відповісти	2,8	0,0	10,5	0,0

Таблиця 6.3. «Як би Ви в цілому оцінили теперішній стан дошкільної освіти в Україні?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
дуже низький рівень	4,2	9,1	10,5	0,0
найвищий рівень	2,8	21,2	26,3	10,5
середній рівень	22,5	30,3	21,1	10,5
скоріше високий рівень	43,7	33,3	31,6	73,7
скоріше низький рівень	5,6	3,0	10,5	5,3
важко відповісти	4,2	3,0	10,5	0,0

Таблиця 6.4. «Як би Ви в цілому оцінили теперішній стан середньої освіти в Україні?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
дуже низький рівень	2,8	6,1	0,0	0,0
найвищий рівень	2,8	6,1	26,3	10,5
середній рівень	31,0	36,4	26,3	26,3
скоріше високий рівень	46,5	45,5	36,8	57,9
скоріше низький рівень	5,6	6,1	5,3	5,3
важко відповісти	1,4	0,0	5,3	0,0

Таблиця 6.5. «Як би Ви в цілому оцінили теперішній стан професійно-технічної освіти в Україні?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
дуже низький рівень	1,4	3,0	0,0	0,0
найвищий рівень	1,4	3,0	0,0	5,3
середній рівень	25,4	27,3	15,8	31,6
скоріше високий рівень	33,8	27,3	36,8	42,1
скоріше низький рівень	14,1	15,2	15,8	10,5
важко відповісти	22,5	24,2	31,6	10,5

Таблиця 6.6. «Як би Ви в цілому оцінили теперішній стан вищої освіти в Україні?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
дуже низький рівень	2,8	0,0	5,3	5,3
найвищий рівень	2,8	9,1	5,3	10,5
середній рівень	28,2	33,3	15,8	31,6
скоріше високий рівень	33,8	27,3	36,8	42,1
скоріше низький рівень	15,5	21,2	15,8	5,3
важко відповісти	11,3	9,1	21,1	5,3

Таблиця 6.7. «Як би Ви в цілому оцінили окремі складові теперішньої системи освіти в Україні?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
Рівень знань, умінь та навиків, які отримують випускники навчального закладу				
дуже низький рівень	0,0	0,0	0,0	0,0
скоріше низький рівень	5,6	6,1	5,3	5,3
середній рівень	32,4	33,3	31,6	31,6
скоріше високий рівень	49,3	45,5	47,4	57,9

найвищий рівень	12,7	15,2	15,8	5,3
важко відповісти	0,0	0,0	0,0	0,0
Зміст освіти, її відповідність сучасним вимогам				
дуже низький рівень	1,4	0,0	5,3	0,0
скоріше низький рівень	21,1	39,4	10,5	0,0
середній рівень	38,0	24,2	42,1	57,9
скоріше високий рівень	29,6	33,3	26,3	26,3
найвищий рівень	5,6	0,0	5,3	15,8
важко відповісти	4,2	3,0	10,5	0,0
Рівень кваліфікації педагогічного персоналу				
дуже низький рівень	4,2	6,1	5,3	0,0
скоріше низький рівень	9,9	18,2	5,3	0,0
середній рівень	16,9	9,1	26,3	21,1
скоріше високий рівень	35,2	39,4	21,1	42,1
найвищий рівень	25,4	15,2	31,6	36,8
важко відповісти	8,5	12,1	10,5	0,0
Рівень кваліфікації та компетентності керівництва освітньою галуззю в Україні				
дуже низький рівень	5,6	12,1	0,0	0,0
скоріше низький рівень	16,9	15,2	31,6	5,3
середній рівень	29,6	27,3	26,3	36,8
скоріше високий рівень	33,8	30,3	21,1	52,6
найвищий рівень	7,0	9,1	5,3	5,3
важко відповісти	7,0	6,1	15,8	0,0
Рівень фінансового та матеріально-технічного забезпечення				
дуже низький рівень	18,3	30,3	5,3	10,5
скоріше низький рівень	32,4	27,3	36,8	36,8
середній рівень	22,5	21,2	26,3	21,1
скоріше високий рівень	21,1	15,2	26,3	26,3
найвищий рівень	0,0	0,0	0,0	0,0
важко відповісти	5,6	6,1	5,3	5,3
Забезпечення прав учнів на навчання рідною мовою				
дуже низький рівень	5,6	9,1	5,3	0,0
скоріше низький рівень	2,8	6,1	0,0	0,0
середній рівень	14,1	3,0	26,3	21,1
скоріше високий рівень	33,8	36,4	36,8	26,3
найвищий рівень	40,8	39,4	31,6	52,6
важко відповісти	2,8	6,1	0,0	0,0

Конкурентоспроможність української освіти у світі				
дуже низький рівень	5,6	0,0	10,5	10,5
скоріше низький рівень	21,1	27,3	26,3	5,3
середній рівень	31,0	30,3	26,3	36,8
скоріше високий рівень	25,4	21,2	10,5	47,4
найвищий рівень	11,3	15,2	15,8	0,0
важко відповісти	5,6	6,1	10,5	0,0

Таблиця 6.8. «Як би Ви оцінили окремі складові якості навчання у навчальному закладі, в якому Ви навчаєтесь (для батьків – в якому навчається Ваша дитина)?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
Рівень знань, умінь та навиків, які отримують випускники навчального закладу				
дуже низький рівень	1,4	0,0	5,3	0,0
скоріше низький рівень	5,6	6,1	5,3	5,3
середній рівень	28,2	39,4	21,1	15,8
скоріше високий рівень	46,5	45,5	36,8	57,9
найвищий рівень	18,3	9,1	31,6	21,1
важко відповісти	0,0	0,0	0,0	0,0
Рівень кваліфікації педагогів				
дуже низький рівень	1,4	3,0	0,0	0,0
скоріше низький рівень	5,6	6,1	10,5	0,0
середній рівень	16,9	18,2	15,8	15,8
скоріше високий рівень	33,8	30,3	31,6	42,1
найвищий рівень	38,0	36,4	36,8	42,1
важко відповісти	4,2	6,1	5,3	0,0
Рівень кваліфікації керівництва навчального закладу				
дуже низький рівень	0,0	0,0	0,0	0,0
скоріше низький рівень	12,7	15,2	15,8	5,3
середній рівень	11,3	6,1	21,1	10,5
скоріше високий рівень	29,6	30,3	15,8	42,1
найвищий рівень	42,3	42,4	42,1	42,1
важко відповісти	4,2	6,1	5,3	0,0
Забезпеченість навчального закладу необхідною матеріально-технічною базою				
дуже низький рівень	1,4	3,0	0,0	0,0
скоріше низький рівень	7,0	6,1	10,5	5,3
середній рівень	38,0	39,4	21,1	52,6
скоріше високий рівень	33,8	33,3	42,1	26,3

найвищий рівень	15,5	12,1	21,1	15,8
важко відповісти	4,2	6,1	5,3	0,0
Безпека перебування у навчальному закладі				
дуже низький рівень	5,6	0,0	10,5	10,5
скоріше низький рівень	9,9	12,1	10,5	5,3
середній рівень	12,7	12,1	10,5	15,8
скоріше високий рівень	28,2	30,3	10,5	42,1
найвищий рівень	38,0	39,4	47,4	26,3
важко відповісти	5,6	6,1	10,5	0,0
Санітарно-гігієнічні та побутові умови перебування в навчальному закладі				
дуже низький рівень	14,1	21,2	10,5	5,3
скоріше низький рівень	11,3	12,1	15,8	5,3
середній рівень	33,8	36,4	31,6	31,6
скоріше високий рівень	26,8	21,2	26,3	36,8
найвищий рівень	12,7	6,1	15,8	21,1
важко відповісти	1,4	3,0	0,0	0,0
Прояви корупції з боку керівництва навчального закладу, педагогічного персоналу				
дуже низький рівень	8,5	6,1	5,3	15,8
скоріше низький рівень	11,3	12,1	5,3	15,8
середній рівень	22,5	21,2	21,1	26,3
скоріше високий рівень	9,9	12,1	5,3	10,5
найвищий рівень	15,5	15,2	31,6	0,0
важко відповісти	32,4	33,3	31,6	31,6
Морально-психологічна обстановка в навчальному закладі				
дуже низький рівень	8,5	15,2	5,3	0,0
скоріше низький рівень	12,7	15,2	5,3	15,8
середній рівень	18,3	15,2	31,6	10,5
скоріше високий рівень	29,6	36,4	21,1	26,3
найвищий рівень	28,2	15,2	31,6	47,4
важко відповісти	2,8	3,0	5,3	0,0

Таблиця 6.9. «Як Ви вважаєте, наскільки важливою є проблема вдосконалення якості освіти в Україні?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
вважаю, що це питання належить до першочергових	46,5	36,4	47,4	63,2

це питання важливе, але є більш нагальні проблеми	40,8	54,5	31,6	26,3
ця проблема є другорядною	1,4	0,0	5,3	0,0
важко відповісти	11,3	9,1	15,8	10,5

Таблиця 6.10. «Які сьгоднішні проблеми освіти Вам здаються найбільш актуальними для України в цілому?»

Варіанти відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
невизнання дипломів більшості вітчизняних навчальних закладів у світі	67,6	66,7	68,4	68,4
невідповідність змісту освіти вимогам ринку праці	46,5	45,5	42,1	52,6
низький рівень якості освіти у порівнянні зі світовим рівнем	28,2	33,3	31,6	15,8
корумпованість викладацького складу та керівництва навчальних закладів	25,4	12,1	42,1	31,6
низька мотивація вчителів/викладачів	15,5	24,2	10,5	5,3
низька мотивація учнів/студентів	12,7	9,1	0,0	31,6
недостатня кількість місць у школах, навчання у кілька змін	12,7	15,2	10,5	15,8
застарілі, неякісні або ідеологізовані підручники	8,5	3,0	5,3	21,1
слабка матеріально-технічна база	7,0	9,1	10,5	0,0
недостатній професійний рівень вчителів/викладачів	5,6	6,1	5,3	5,3
відсутність реального учнівського/студентського самоврядування	1,4	3,0	0,0	0,0
недостатній рівень самостійності навчальних закладів	4,2	6,1	5,3	0,0
недостатня законодавча база	8,5	9,1	15,8	0,0
нав'язані державою програми та стандарти освіти, які не враховують місцеву специфіку	7,0	12,1	5,3	0,0
надмірна централізація управління освітою	2,8	3,0	5,3	0,0
важко відповісти	7,0	6,1	5,3	10,5

Таблиця 6.11. «Які сьгоднішні проблеми освіти Вам здаються найбільш актуальними для Вашого населеного пункту?»

Варіанти відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
недостатня кількість місць у школах, навчання у кілька змін	45,1	51,5	52,6	26,3

низька мотивація учнів/студентів	26,8	24,2	21,1	36,8
невідповідність змісту освіти вимогам ринку праці	25,4	24,2	21,1	31,6
невизнання дипломів більшості вітчизняних навчальних закладів у світі	23,9	15,2	31,6	31,6
низька мотивація вчителів/викладачів	19,7	27,3	15,8	10,5
застарілі, неякісні або ідеологізовані підручники	14,1	9,1	10,5	26,3
низький рівень якості освіти у порівнянні зі світовим рівнем	12,7	12,1	21,1	5,3
слабка матеріально-технічна база	8,5	6,1	5,3	15,8
нав'язані державою програми та стандарти освіти, які не враховують місцеву специфіку	9,9	15,2	0,0	10,5
корумпованість викладацького складу та керівництва навчальних закладів	9,9	6,1	15,8	10,5
недостатній професійний рівень вчителів/викладачів	9,9	12,1	10,5	5,3
відсутність реального учнівського/студентського самоврядування	5,6	3,0	15,8	0,0
недостатній рівень самостійності навчальних закладів	4,2	6,1	0,0	5,3
недостатня законодавча база	0,0	0,0	0,0	0,0
надмірна централізація управління освітою	1,4	3,0	0,0	0,0
важко відповісти	9,9	12,1	5,3	10,5

Таблиця 6.12. «Які сьгоднішні проблеми освіти Вам здаються найбільш актуальними для навчального закладу, в якому Ви навчаєтесь (для батьків – у якому навчається Ваша дитина)?»

Варіанти відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
невизнання дипломів більшості вітчизняних навчальних закладів у світі	26,8	27,3	26,3	26,3
низька мотивація учнів/студентів	23,9	15,2	21,1	42,1
низька мотивація вчителів/викладачів	19,7	18,2	26,3	15,8
нав'язані державою програми та стандарти освіти, які не враховують місцеву специфіку	15,5	24,2	10,5	5,3
слабка матеріально-технічна база	14,1	12,1	26,3	5,3
низький рівень якості освіти у порівнянні зі світовим рівнем	12,7	15,2	15,8	5,3
відсутність реального учнівського/студентського самоврядування	12,7	15,2	5,3	15,8

недостатній рівень самостійності навчальних закладів	12,7	21,2	5,3	5,3
недостатня кількість місць у школах, навчання у кілька змін	11,3	9,1	15,8	10,5
застарілі, неякісні або ідеологізовані підручники	11,3	3,0	15,8	21,1
невідповідність змісту освіти вимогам ринку праці	9,9	3,0	10,5	21,1
корумпованість викладацького складу та керівництва навчальних закладів	8,5	9,1	15,8	0,0
недостатній професійний рівень вчителів/викладачів	4,2	6,1	0,0	5,3
недостатня законодавча база	4,2	3,0	5,3	5,3
надмірна централізація управління освітою	4,2	6,1	5,3	0,0
важко відповісти	16,9	24,2	5,3	15,8

Таблиця 6.13. «Які першочергові кроки для покращення якості освіти, на Вашу думку, слід здійснити?»

Варіанти відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
більше пов'язувати викладання з потребами майбутньої професії	54,9	54,5	52,7	57,9
боротися з усіма проявами корупції та недоброчесності у навчальних закладах	46,5	57,6	42,1	31,6
підвищити оплату праці вчителів/викладачів	45,1	42,4	42,1	52,6
налагодити співпрацю з зарубіжними освітніми організаціями	35,2	30,3	26,3	52,6
стимулювати дослідницьку діяльність у навчальних закладах	31,0	30,3	0,0	63,2
розширити сферу застосування системи зовнішнього оцінювання	14,1	12,1	15,8	15,8
залучати бізнес для вирішення проблем освіти	12,7	9,1	5,3	26,3
важко відповісти	4,2	3,0	10,5	0,0

Таблиця 6.14. «Чи доводилося Вам стикатися з випадками корупції у навчальних закладах?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
не стикався	42,3	39,4	57,9	31,6
так, стикався з цим особисто	19,7	15,2	26,3	21,1

так, чув про це від людей, які стикалися з цим особисто	38,0	45,5	15,8	47,4
---	------	------	------	------

Таблиця 6.15. «Останніми роками в Україні відбувається процес реформування системи освіти. Наскільки Ви обізнані зі змістом реформи?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
добре ознайомлений з усіма положеннями реформи	25,3	27,3	26,3	21,1
нічого не знаю (майже нічого не знаю) про реформу системи освіти в Україні	18,3	24,2	21,1	5,3
ознайомлений з окремими положеннями реформи	56,4	48,5	52,6	73,7

Таблиця 6.16. «Чи відчуваєте Ви результати реформування освіти в Україні?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
абсолютно не відчуваю	19,7	27,3	15,8	10,5
певним чином відчуваю, проте зміни незначні	52,1	51,5	52,6	52,6
так, відчуваю	14,1	9,1	15,8	21,1
важко відповісти	14,1	12,1	15,8	15,8

Таблиця 6.17. «Як Ви в цілому оцінюєте реформу, яка відбувається в системі освіти України в останні роки?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
безумовно негативно	2,8	0,0	5,3	5,3
безумовно позитивно	2,8	6,1		0,0
скоріше негативно	22,5	33,3	10,5	15,8
скоріше позитивно	36,6	27,3	47,4	42,1
я абсолютно не відчуваю реформи	9,9	6,1	21,1	5,3
важко відповісти	25,4	27,3	15,8	31,6

Таблиця 6.18. «Яка система оцінювання, з Вашої точки зору, найбільше підходить для української загальної середньої освіти?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
100-бальна система	7,0	9,1	0,0	10,5

12-бальна система	63,4	66,7	52,6	68,4
5-бальна система	28,2	24,2	42,1	21,1
важко відповісти	1,4	0,0	5,3	0,0

Таблиця 6.19. «Яка система оцінювання, з Вашої точки зору, найбільше підходить для української професійно-технічної освіти?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
100-бальна система	11,3	15,2	0,0	15,8
12-бальна система	25,4	21,2	36,8	21,1
5-бальна система	54,9	51,5	52,6	63,2
важко відповісти	8,4	12,1	10,5	0,0

Таблиця 6.20. «Яка система оцінювання, з Вашої точки зору, найбільше підходить для української вищої освіти?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
100-бальна система	46,5	45,5	26,3	68,4
12-бальна система	5,6	3,0	5,3	10,5
5-бальна система	40,8	42,4	57,9	21,1
важко відповісти	7,0	9,1	10,5	0,0

Таблиця 6.21. «Основним критерієм добору студентів до ВНЗ є результати зовнішнього незалежного оцінювання. Чи підтримуєте таку систему вступу до ВНЗ?»

Варіант відповідей	Всі	Випускники	Батьки	Студенти
безумовно ні	7,0	6,1	15,8	0,0
безумовно так	22,5	18,2	15,8	36,8
скоріше ні	9,9	6,1	10,5	15,8
скоріше так	40,8	51,5	26,3	36,8
важко відповісти	11,3	18,2	31,6	10,5

Таблиця 6.22. «Чи потрібна сучасній людині освіта?»

Варіант відповідей	Випускники	Студенти
Загальна середня освіта		
так, потрібна	93,9	100,0
ні, можна обійтись без неї	0,0	0,0
важко відповісти	6,1	0,0
Професійно-технічна освіта		
так, потрібна	51,5	42,1
ні, можна обійтись без неї	24,2	36,8

важко відповісти	24,2	21,1
Вища освіта		
так, потрібна	54,5	57,9
ні, можна обійтись без неї	27,3	26,3
важко відповісти	18,2	15,8

Таблиця 6.23. «Що Ви збираєтесь робити після закінчення навчального закладу, у якому навчаєтесь?»

Варіант відповідей	Випускники	Студенти
виїхати за кордон на заробітки	6,1	0,0
виїхати за кордон на постійне проживання	6,1	0,0
влаштуватися на роботу в Україні за спеціальністю, за якою здобута освіта	6,1	47,4
влаштуватися на роботу в Україні незалежно від спеціальності, за якою здобута освіта	6,1	15,8
продовжити навчання, здобувши вищу освіту	54,5	5,3
продовжити навчання, здобувши професійно-технічну освіту	3,0	0,0
розпочати власну справу	18,2	26,3
важко відповісти	0,0	5,3

Таблиця 6.24. «Що, на Вашу думку, повинно мати вирішальне значення при зарахуванні абітурієнтів до вищих навчальних закладів?»

Варіант відповідей	Випускники	Студенти
оцінки, отримані при складанні вступних іспитів, що їх проводитимуть вищі навчальні заклади	12,1	15,8
результати зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО)	42,4	78,9
результати співбесіди у вищому навчальному закладі	15,2	5,3
середній бал атестату	21,2	0,0
важко відповісти	9,1	0,0

Таблиця 6.25. «Яке з розумінь освіти є ближчим для Вас?»

Варіант відповідей	Батьки
«Освіта – це суспільний інститут, який є одним з центральних елементів державного будівництва та громадянського виховання».	52,6
«Освіта – це система з надання освітніх послуг громадянам (на їх вибір та за їхнім бажанням)».	42,1
важко відповісти	5,3

УДК 37.014:352.07](477.74)(477.85)(477.87)

A-64

Аналітичний звіт за результатами реалізації проекту «Підтримка регіонального діалогу в реформі освіти в Одеській, Чернівецькій та Закарпатській областях» – Ужгород: Видавництво «ФОП Сабов А.М.», 2019. - 170 с.

ISBN 978-617-7344-91-8

Тираж 300 шт. Замовлення № 41

Видавництво «ФОП Сабов А.М.».
м. Ужгород, вул. Університетська, 21/220.
Тел./факс: (0312) 64-37-22.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4815 від 25.02.2015 р.
Друк: ФОП Сабов А.М., тел. 050-43-22-437